

LA MASETA, DE LA LLEGENDA A LA HISTÒRIA

X BECA DE RECERCA CRISTINA DE PIZAN

AUTORA: NÚRIA GALLART GUIVERNAU

TUTORA: TERESA QUINTILLÀ ZANUY

ÍNDIX

INTRODUCCIÓ	6
Motivacions	6
Objectius	6
Metodologia	7
Estructura	8
Dificultats	10
Agraïments	11
1. MARC TEÒRIC	12
1.1 El Context històric (1816-1839)	13
1.1.1 El Sexenni Absolutista (1814-1820)	13
1.1.2 El Trienni Liberal (1820-1823)	14
1.1.3 Retorn a l'absolutisme (1823-1833)	15
1.1.4 La qüestió sucesòria	16
1.1.5 De l'Antic Règim al liberalisme (1833-1843)	18
1.1.5.1 La Primera Guerra Carlina (1833-1840)	18
1.1.5.2 De l'absolutisme moderat al liberalisme moderat (1833-1834)	19
1.1.5.3 La desamortització de Mendizábal	20
1.1.5.4 La Constitució de 1837	23
1.1.5.5 La guerra continuava	23
1.2 La Lleida de la Maseta (1816-1839)	25
1.2.1 Capital de província	25
1.2.2 Una ciutat militaritzada	25
1.2.3 L'urbanisme	26
1.2.4 Una ciutat bruta	28
1.2.5 Una ciutat viva	29
1.2.6 L'Estructura social	30
1.2.6.1 Pagesos	30
1.2.6.2 Menestrals i artesans	31
1.2.6.3 Comerciants i botiguers	31
1.2.6.4 Professions liberals	31
1.2.6.5 Funcionaris	31
1.2.6.6 Grans propietaris	32
1.2.6.7 Eclesiàstics	32
1.2.6.8 Criats, mossos de mules i criades	32

1.2.7 Educació i cultura	33
1.2.7.1 Escola i alfabetització	33
1.2.7.2 La llengua	35
1.2.7.3 Associacions	35
1.2.7.4 La impremta	36
1.2.7.5 La premsa	37
1.2.7.6 El teatre	37
1.2.7.7 La cultura popular	37
1.2.8 Ideologia i societat	38
1.3 La condició de la dona a la Lleida a la primera meitat del segle XIX	40
1.3.1 L'evolució de la societat patriarcal	40
1.3.2 La dona dins de la societat catalana	41
1.3.3 El sistema matrimonial	43
1.3.4 La discriminació legal de la dona	45
1.3.5 L'educació de la dona a Lleida	47
1.3.6 La dona pagesa	48
2.3.7 La dona lleidatana marginada i exclosa	50
2.3.7.1 La pobresa crònica	50
1.3.7.2 La mendicitat	51
1.3.7.3 La prostitució	53
1.3.7.4 La concepció il·legítima	54
1.4 La pena de mort a la Lleida de la primera meitat del Segle XIX	56
1.4.1 Formes i llocs d'execució	56
1.4.2 En capella	58
1.4.3 Execució per garrot	59
1.4.4 L'afusellament	61
1.4.5 La Congregació de la Sang i el seu ritual en una execució	62
1.4.6 La lluita contra la pena de mort	63
1.5 El càstig legal per a les dones	66
1.5.1 Les galeres o presons de dones	66
1.5.2 La darrera pena	68
1.5.2.1 Maria Mendieta	68
1.5.2.2 Hipólita Pisano	69
1.5.2.3 Cecília Rosell	71
1.5.3 Els dos grans delictes femenins	73
1.5.4 L'adulteri	73

1.5.5 El parricidi	75
3. TERESA GUIX, LA MASETA	77
2.1 La Versió Tradicional: El Mite de la Magdalena	78
2.1.1 Fulletons i literatura de canya i cordill	78
2.1.2 “Delito i muerte...”: un romanç moral	79
2.1.3 “Memorias sobre la joven leridana Teresa Guix...”, un text edificant i de redempció	81
2.1.4 “La ajusticiada de Lérida...” conversió i exemple	89
2.1.5 El mite de la Magdalena, de dona pecadora a dona virtuosa	90
2.1.6 Difusió i pervivència de la versió tradicional	91
2.2 La versió romàntica: de la dona àngel a la dona dimoni	94
2.2.1 Eusebi Freixa	94
2.2.2 Lluís Roca i Florejachs	95
2.2.3 De dona àngel a dona dimoni	97
2.2.4 Difusió i pervivència de la versió romàntica	104
2.3 La versió històrica	109
2.3.1 Documentació	111
2.3.2 Els orígens	111
2.3.3 La infantesa	113
2.3.4 La bella i apassionada lleidatana	115
2.3.5 El trasllat a les Borges Blanques	118
2.3.6 L'enamorament del Sebastià Guix	120
2.3.7 El matrimoni	121
2.3.8 El retorn a Lleida	122
2.3.9 Les infidelitats de la Maseta	123
2.3.10 La casa de la Maseta	125
2.3.11 Anys difícils	125
2.3.12 El crim	127
2.3.13 La seqüència dels fets segons el treball de Manuel Bofarull	129
2.3.13.1 Troben el cadàver	129
2.3.13.2 Reconeixement del cadàver	130
2.3.13.3 Primeres diligències	130
2.3.13.4 Investigacions	130
2.3.13.5 Declaracions de Maria Miquel, minyona de la Maseta	131
2.3.13.6 Identificació i primeres declaracions del cadet	132
2.3.13.7 Declaracions de la Paula Peremateu, amiga de la Maseta	133

2.3.13.8 Contradiccions de la Paula Peremateu	133
2.3.13.9 Segona declaració de Maria Miquel	133
2.3.13.10 Detenció de Josep Miquel, pare de la minyona	134
2.3.13.11 Declaracions de la Maseta	135
2.3.13.13 Segones declaracions del cadet	136
2.3.13.14 Tràmits del sumari	136
2.3.13.15 Condemna	137
2.3.13.16 Sentència definitiva	137
2.3.14 L'any 1839	138
2.3.15 Execució	138
3. CONCLUSIONS	141
4. BIBLIOGRAFIA, ARXIUS I WEBGRAFIA	147
4.1. Bibliografia	147
4.2. Premsa	151
4.3. Arxius Consultats	152
4.4. Webgrafia	153
5. ANNEXOS	154
5.1 Annex didàctic: ruta virtual "La Lleida de la Maseta"	154
5.2 Annex documental	162
5.2.1 Documentació sobre la Teresa Balasch, la Maseta	162
5.2.2. Documents sobre legislació	175

INTRODUCCIÓ

Motivacions

Les motivacions que m'han portat a fer aquest treball de recerca han estat el meu interès per la història de la meva ciutat i, sobretot, per personatges femenins que, d'alguna manera, haguessin estat víctimes del masclisme de la nostra societat i fossin exemples de la injusta subordinació de la dona als dictats del sistema patriarcal. La història de Teresa Balasch, més coneguda per Teresa Guix, que era el seu nom de casada, i popularment per la Maseta, em va arribar ja fa uns quants anys com una història llegendària i llunyana a través de les explicacions de la meva padrina Pepita Fernández. Era una història que trobava fascinant. Més endavant i dins de diferents treballs el meu pare, Felip Gallart, va reflectir la història com un fet rellevant de la crònica negra del segle XIX¹ i a mi em va semblar una oportunitat d'aprofundir en aquest personatge que responia perfectament als meus interessos d'alaborar un treball de recerca. Després, esperonada per la meva tutora, Teresa Quintillà, vaig presentar el treball a la X Beca de Recerca Cristina de Pizan i se'm va concedir en data de 10 de març de 2015 al Saló de Plens de la Paeria, lloc on probablement la Teresa Guix va ser jutjada i sentenciada a mort i en els seus baixos empresonada durant un any fins que un 26 d'agost de 1839 va sortir per la seva porta per fer el seu darrer tomb, un tomb que la duia a la seva tràgica fi. Guanyar aquesta beca ha estat, sens dubte, una mostra de confiança en tot l'esforç que ha suposat l'elaboració d'aquesta recerca i del treball que la reflecteix i un immens motiu de satisfacció i d'alegria.

Objectius

Els objectius d'aquesta recerca són diversos. En primer lloc, m'he proposat situar el personatge de la Teresa Balasch en la història i destriar-lo de la llegenda. Com a segon objectiu, he volgut esbrinar per quin motiu una dona de la meva ciutat va esdevenir coneguda arreu de Catalunya i de l'Estat espanyol protagonitzant nombrosos romanços i altres obres literàries. Paral·lelament, m'he plantejat determinar dues hipòtesis: fins a quin punt aquesta dona va ser víctima de la societat masclista de la seva època. I, finalment, confirmar si la seva mort va ser utilitzada per la moral imperant com a forma de domini i de control social. Per acabar, i no menys important, m'he proposat -en la modesta mesura de les meves possibilitats- divulgar aquest

---

¹ GALLART, F. (2011), *La plana salvatge, volum I*, deParís Edicions, Alcarràs i *La plana salvatge, volum II* (2012), deParís Edicions, Alcarràs.

personatge femení de la història de la ciutat, que ha passat desapercebut a la majoria de la població lleidatana actual.

Metodologia

El primer pas metodològic ha estat la recopilació d'informació a partir de consultes bibliogràfiques en biblioteques i a través de la xarxa.

He fet entrevistes amb estudiosos experts amb la matèria, com el Doctor Manel Lladonosa, catedràtic d'història contemporània i un dels màxims coneixedors d'aquest període de la història de Lleida amb qui vaig parlar a l'edifici del rectorat de la Universitat de Lleida. Em va donar moltes pistes per treballar el context històric de la Lleida de la primera meitat del segle XIX, i em va facilitar alguns llibres de consulta imprescindible. També he recollit informació del meu pare, Felip Gallart, autor de diferents llibres i estudis sobre diferents episodis de la història de la Lleida de la primera meitat del segle XIX. M'ha ajudat durant diversos moments del treball amb diferents aportacions i correccions i m'ha donat consells sobre recerca en arxius.

El segon pas ha estat la consulta presencial i en línia de fonts documentals d'arxius, bàsicament de Lleida on he trobat molta informació sobre la Maseta, la majoria inèdita, tal com es detalla a l'annex documental i que permet reconstruir aspectes de la vida de la Maseta de forma precisa i contrastable. El documents que consten a l'annex s'han transcrit literalment de l'original. El arxius consultats han estat l'Arxiu Diocesà, l'Arxiu Provincial i l'Arxiu Municipal. A l'Arxiu Provincial he consultat els protocols notariaus; a l'Arxiu Diocesà he consultat els llibre d'òbits, de casaments i de batejos de la Parròquia de Sant Joan i de les Borges Blanques i també de diferents caixes de documentació de bisbes i de governadors eclesiàstic de l'època. A l'Arxiu Municipal he revistat les actes de la Paeria dels anys 1838 i 1839. També he consultat el BOP històric de la Diputació de Lleida, a través de la seva hemeroteca disponible a la xarxa

A Barcelona he consultat l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona i l'Arxiu de la Biblioteca Nacional de Catalunya per tal de trobar quina era la font en què es va basar Manuel Bofarull per escriure el seu apartat sobre la Maseta dins del seu llibre «*Criminals a la Catalunya del segle XIX*» on es recollia el seguiment del seu judici per la premsa. Vaig resseguir tota la premsa que tenien de l'època. No vaig trobar res referent a la Maseta, ni tampoc a les pàgines digitalitzades de la Biblioteca Nacional de España (Hemeroteca Digital).

Penso que aquesta cerca documental és un dels aspectes més rellevants del meu treball, ja que aporta un seguit de documents que permeten definir perfectament la Maseta com un personatge

La Maseta, de la llegenda a la història

real i allunyat de la llegenda. Aquesta cerca en arxius ha estat feta, bàsicament, abans de la redacció del treball, però pràcticament fins a última hora s'han continuat les visites als arxius i s'ha trobat documentació, la qual s'ha hagut d'integrar dins del treball i, fins i tot, en ocasions aquesta informació ha donat una nova visió que ha obert noves perspectives al treball.

Un cop he disposat de la informació imprescindible, he començat a elaborar el marc teòric a partir de diferents llibres d'història general, de Catalunya i, sobretot, de Lleida; d'autors com Josep Lladonosa, Manuel Lladonosa, Romà Sol, Carme Torres, Quintí Casals i Josep Maria Pons, entre altres, tots grans estudiosos de la història lleidatana. M'ha estat de molta utilitat el diccionari de Pascual Madoz «*Diccionario geográfico-estadístico-histórico de España*», on hi ha una extensa descripció de la Lleida de l'època de la Maseta i també la consulta de diferents diaris de l'època a partir del portal "Hemeroteca digital" de la Biblioteca Nacional de España per tal d'obtenir valuoses informacions. També m'ha estat molt útil els estudis de la Meritxell Botarguesper tal de treballar la cultura de la ciutat.

Per elaborar l'apartat que fa referència a la condició de la dona han estat imprescindibles els treballs sobre la història del feminisme de diferents autores com Mary Nash i S. Tavera i també el diccionari de Joaquín Escriche, gran jurista de l'època, el qual m'ha facilitat també la comprensió d'aspectes sobre la legalitat i la concepció del càstig a l'època, que d'una altra forma haguessin estat molt difícils d'entendre.

Un cop redactat el marc teòric he elaborat un estudi sobre les versions literàries que es van fer sobre la Maseta durant el segle XIX i XX. Primer he recollit la versió tradicional amb el romanç i els diferents llibres de literatura edificant que van tenir la Maseta com a protagonista i que autors com Botrel inclouen dins de la literatura de canya i cordill. Seguidament he recopilat la versió romàntica amb les obres de l'Eusebi Freixa, que tanta difusió van tenir al segle XIX.

Finalment he escrit la darrera part del treball propiament dit. Consisteix en l'elaboració del que anomeno versió històrica, que suposa l'acompliment dels objectius inicials i la verificació de les hipòtesis incloses a la conclusió final. Han estat bàsics els treballs que sobre la Maseta van fer J. F. Botrel, que vaig haver de traduir del francès, i Manuel Bofarull. Aquesta versió històrica està basada totalment en el fons documental que es recull a l'annex.

Estructura

Pel que fa a l'estructura del treball cal avançar que es poden distingir tres grans apartats.

La Maseta, de la llegenda a la història

La primera part és de caràcter introductori i reflecteix les motivacions, els objectius, la metodologia, l'estructura, les dificultats que he trobat durant l'elaboració i, finalment, l'agraïment cap a aquelles persones que m'han ajudat en la realització del treball.

A la segona part hi figura tot el marc teòric. Comença amb el context històric de la primera meitat del segle XIX centrat en la ciutat de Lleida i dins de marc general de Catalunya i de l'Estat espanyol. Seguidament es descriu com era la Lleida que va viure la Maseta, des del seu naixement al 1816 a la seva mort al 1839: l'urbanisme, l'estructura social, l'economia, la cultura, l'educació, els costums, les diversions, la ideologia i la societat.

El tercer aspecte dins d'aquest marc teòric és la condició de la dona a la ciutat de Lleida. Es fa l'estudi de la seva discriminació en els aspectes socials, legals i educatius, per tal d'entendre la situació de submissió i marginació que patien les dones en aquell temps.

Com que la Maseta va ser executada al garrot, dins del marc teòric no hi podia mancar l'aprofundiment en la pena de mort, la seva concepció legal i la del delictes del parricidi i de l'adulteri, i tots els rituals que acompanyaven les execucions de les sentències en una època molt diferent a l'actual. Això permet contextualitzar millor els fets dins del sistema legislatiu, civil i penal, que era clarament discriminatori per a la dona i reproduïa la falsa idea de la seva inferioritat.

La tercera part del treball parla pròpiament de la Maseta. Recull la seva història des del naixement fins a la seva mort. He dividit aquest bloc en tres grans apartats que coincideixen amb les diferents versions que s'han fet sobre la seva història.

En el primer apartat s'exposa la versió tradicional a través de diferents publicacions de canya i cordill i de literatura edificant centrades sobretot en el seu penediment i en l'expiació del seu delictes i que té molt a veure en la conversió de la Maseta en una figura més llegendària que no pas real.

El segon apartat en acosta a la versió romàntica d'Eusebi Freixa. Eusebi Freixa va escriure dos poemes narratius, el segon tingué una enorme difusió a tot l'Estat espanyol i malgrat això pràcticament es desconeixia a la Lleida de primers del segle XXI. Amb aquest treball recupero aquest autor, tan important com desconegut, com a patrimoni lleidatà, malgrat que fins fa poc es considerava reusenc.

L'últim apartat d'aquesta tercera part és el més personal. En ell destrio els elements llegendaris de la Maseta i la situo dins de la història; per això contrasto les dues versions anteriors i apporto documentació, la majoria inèdita, dels fets que va viure i n'elaboro una nova versió que anomeno històrica.

La conclusió és la quarta part i tanca l'estudi de la Maseta. En ella dono la meva versió del cas de la Maseta amb l'assoliment dels objectius inicials. Com, d'alguna manera, la Maseta va ser víctima de la societat de l'època i com la seva mort va ser utilitzada per la moral masclista i religiosa més conservadora i reaccionaria amb finalitats de poder, de control social i de discriminació de la dona. També incloc el que aquest treball de recerca m'ha aportat com a persona.

La cinquena part inclou totes les fonts d'informació amb tota la bibliografia, els arxius i la webgrafia consultada.

A la sisena part es recull una "Ruta virtual" sobre la Maseta per tal de donar-ne una major difusió, un annex documental amb els documents més rellevants.

Dificultats

La principal dificultat del treball ha estat compaginar la gran quantitat de bibliografia que he utilitzat (73 llibres i 24 articles) i saber triar el més rellevant de la informació i el que millor s'adeia al meu treball; fer-ne una reelaboració adaptada a les necessitats de l'estudi i finalment redactar-ho de forma personal.

Una altra dificultat amb la que m'he trobat ha estat la recerca en arxius, trobar els documents entre un munt de fulls; esbrinar la disposició de la informació dins de cada arxiu consultat i la forma de fer la demanda. També ha estat complicat fer la lectura dels documents escrits a mà amb una lletra i caligrafia sovint difícils d'interpretar i amb un llenguatge, tant en català com en castellà, molt diferent a l'actual. La transcripció dels documents més importants per al treball també ha estat una tasca molt laboriosa ja que l'he feta de forma literal i calia un esforç d'atenció molt gran per tal de respectar la gramàtica de l'època i fins i tot en alguns casos, sobretot, en català, en documents que no seguien cap normativa.

Un altra complicació ha estat la utilització de l'article de J. F. Botrel «Crime et châtiment de Teresa Guix (1816-1839): du fait-divers à la rédemption pas la littérature» ja que l'he hagut de traduir del francès i algunes expressions han estat complicades de transportar al català.

Una dificultat afegida ha estat l'elaboració de la ruta virtual de la Maseta perquè m'he hagut d'enfrontar a una nova eina tecnològica que desconeixia i on calia servir la informació de forma molt clara i resumida.

Finalment m'ha estat difícil comprendre la mentalitat d'una època de transició tan diferent de la nostra i contextualitzar-hi els diferents fets que va viure el nostre personatge.

Agraïments

Vull agrair als meus pares i al meu germà els esforços que han fet per tirar endavant el treball, animant-me i ajudant-me en tot moment; per acompanyar-me a Barcelona i als diferents arxius que he visitat, per fer revisions del text i per tota la paciència que han tingut durant la confecció del treball. A la resta de la meva família, perquè han cregut en mi i en aquest treball; a la padrina Pepita i al meu pare per haver-me parlat de la Maseta i haver-me'n donat les primeres notícies.

Agraeixo a la meva tutora Teresa Quintillà el seguiment que ha fet del treball. Sempre ha estat disponible i totes les seves observacions han estat profitoses i han ajudat a la seva millora. El seu interès sobre el tema, les seves idees sobre la condició de la dona m'han donat una perspectiva que, se'ns dubte, ha enriquit molt el resultat final; també, perquè la idea de la confecció d'una ruta virtual sobre la Maseta complementa i acostava el treball a un major nombre de persones. Li dono les gràcies al meu tutor de la Universitat de Lleida, Manel Lladonosa, catedràtic d'història contemporània, per tota la bibliografia i els consells que m'ha donat, sempre molt oportuns.

També m'agradaria agrair les atencions, el tracte amable i totes les facilitats que m'han donat totes les arxiveres: l'Anna, de l'Arxiu Diocesà de Lleida, la Yolanda, de l'Arxiu Municipal de Lleida, la Núria, de la Biblioteca Nacional de Catalunya, la Laura, de l'Arxiu Històric de Barcelona i a tots els arxivers i arxiveres de l'Arxiu Provincial de Lleida.

Agraeixo igualment a tots els membres del CECS (Centre d'Estudis Comarcals del Segrià) per donar-me l'oportunitat d'exposar la ponència sobre el meu treball de recerca a les II Jornades d'Estudi del Segrià.

I finalment vull agrair a totes les persones que m'han ensenyat a estimar la meva ciutat, el meu país i la seva història.

A tots ells i elles, moltes gràcies.

1. MARC TEÒRIC

El 26 d'agost de 1839 Teresa Guix, la Maseta, va ser executada al garrot vil després de ser jutjada i sentenciada per haver assassinat el seu marit. Va passar més d'un any a la presó de Lleida, en aquella època un local insalubre i miserable. Actualment a l'Estat Espanyol no existeix la pena de mort ni la tortura ni la vergonya, ni la infàmia pública. Qualsevol persona té dret a un judici just i a un tracte humà. Des del punt de vista actual costa de creure que un ser humà pugui ser sotmès a un any de presó en unes condicions lamentables mentre espera sentència i que se l'executi de forma salvatge, infamant i denigrant, tal com va passar amb la dissortada Teresa Guix. A més, el cas de la Maseta, segons em proposo demostrar objectivament, va ser aprofitat per la moral masclista i religiosa de l'època amb finalitats exemplaritzants i repressores, per refermar el poder i control social. Una època molt convulsa i complexa, ja que es produeix el pas de l'Antic Règim al liberalisme i a l'Estat Modern. Només si ens acostem amb rigor al context històric, al marc físic, a la condició de la dona totalment subordinada a l'home i al concepte de justícia d'on i de quan van esdevenir els fets, ho podem arribar a entendre. És per això que en aquest treball, abans d'entrar estrictament en la matèria, em proposo exposar de la forma més clara i precisa possible tot el context de l'època des de diversos vessants.

1.1 El Context històric (1816-1839)

1.1.1 El Sexenni Absolutista (1814-1820)

El 1816, l'any que va néixer la Teresa Balasch, de renom la Maseta, Lleida encara es llepava les terribles ferides de la Guerra del Francès. Les conseqüències de la desfeta eren del tot visibles en la ciutat. Josep Lladonosa² ho explica d'aquesta manera:

“Quan l'any 1814, els napoleònics evacuaren la ciutat, el perímetre emmurallat havia disminuït, car el comandament francès féu enderrocar els environs de Santa Maria Magdalena, i àdhuc aquest temple enrunat per causa de l'explosió esmentada³ acabà també desapareixent. Igualment reberen les barraques del Canyeret, i bona part de la Costa del Jan. Lleida perdé una quinta part de la població”.

El panorama era desolador⁴: captaires pels carrers, atur dels jornalers a l'hivern, impostos per a la reconstrucció, abusos de les tropes que havien d'allotjar els lleidatans. L'economia estava desarticulada i entre les famílies havia quedat la terrible marca de la fam, de les epidèmies, de les matances i de totes les espoliacions i crueltats que havien patit.

En tornar el rei Ferran VII derogà la Constitució de Cadis i restaurà l'absolutisme. La repressió fou molt dura, sobretot contra els liberals, i molts d'ells foren obligats a exiliar-se. L'exèrcit mantingué, però, elements liberals, sobretot, entre els oficials, convertint-se en focus constant de conspiracions i pronunciaments contra l'absolutisme del rei, com els de Mina, Porlier, Lacy i Milans del Bosch. Cap d'ells no tingué èxit.

La tardor de 1817 una gran riuada malmeté el pont major i l'ajuntament de Lleida féu reconstruir una arcada nova i repoblà d'arbres la Mitjana del Segre. La Paeria també féu esforços per dotar la ciutat d'il·luminació pública amb fanals d'oli, eixamplà el cementiri i habilità l'antiga església de Sant Martí com a presó⁵. Segons Josep Lladonosa⁶ l'estat de la cultura i de l'ensenyament en aquells anys era senzillament deplorable, gairebé inexistent, després de la fugida de les persones més formades degut a la persecució que exercí Ferran VII contra els liberals. Fou un període fosc que es caracteritzà per un esperit de servitud, obediència i fervor religiós. Era el retorn

---

² LLADONOSA, J. (1980), *Història de la ciutat de Lleida*, Editorial Curial, Barcelona, pp. 299-300.

³ Es refereix a l'explosió del polvorí que esclatà l'any 1810 i provocà l'enderroc de vuitanta-nou cases, la majoria de la parròquia de Magdalena, i de bona part de la Suda.

⁴ LLADONOSA, M. (1993), *Carlins i liberals a Lleida*, Pagès Editors, Lleida, pp. 114-115.

⁵ LLADONOSA, M. / JOVÉ, A. / VICEDO, E. (2004), *Història de Lleida, El segle XIX*, Pagès Editors, Lleida, p. 268.

⁶ LLADONOSA, J. (1991), *Història de Lleida*, Editorial Dilagro, Lleida, pp. 684-694.

La Maseta, de la llegenda a la història

a l'Antic Règim, però a Lleida la ideologia liberal era present a partir de clergues liberals o reformistes com Josep Castel, militars de la guarnició i un petit grup que participaria a la primera Milícia Nacional l'any 1820, entre ells Manuel Fuster Vaquer, Francesc Blàvia, Marià Gigó i Joaquim Mensa⁷.

1.1.2 El Trienni Liberal (1820-1823)

L'any 1820 triomfà el pronunciament de Riego i altres alçaments populars. Ferran VII es veié obligat a jurar la Constitució de 1812. Començà un període liberal que durà tres anys i s'iniciaren un seguit de reformes per modernitzar l'estat com l'abolició de la Inquisició i dels privilegis de classe, la supressió dels senyorius, la imposició de càrregues tributàries i la desamortització dels béns de l'Església. Els liberals reorganitzaren l'administració amb un nou codi penal i una nova divisió territorial per províncies. Posaren en marxa l'educació pública i gratuïta. Per defensar aquest nou règim i assegurar la seva existència es creà la Milícia Nacional, formada per ciutadans armats. Ferran VII, però, intentà frenar totes les reformes. Això provocà un escissió dins dels liberals entre moderats, que acceptaven la participació del rei, i els exaltats o progressistes, que creien que el paper del monarca havia de ser limitat. Aquest fou l'origen dels dos grans partits que després regiren els destins de l'estat en una mena d'alternança. Al règim liberal s'hi oposaven el reialistes, també anomenats absolutistes, apostòlics o ultres, que organitzaren la Regència d'Urgell, amb el baró d'Eroles com a cap visible. Amb l'ocupació de la Seu d'Urgell, a finals del 1822, per les tropes del general Mina, la Regència passà a França.

La transició de l'absolutisme al liberalisme a Lleida fou pacífica, però no així el període del Trienni Liberal, que fou molt convuls i complicat. Lleida esdevingué capital de la recent creada província i es creà la primera Diputació Provincial. Aparegué un nou diari "*El Semi-semanario ildense*" de caire exaltat. Els liberals intentaren resoldre els problemes materials de la ciutat. Promogueren l'educació amb la introducció del mètode lancasterià, també conegut com a ensenyament mutu, que era un sistema ideat pel pedagog anglès Joseph Lancaster que consistia a fer que els alumnes més destacats, "monitors", ensenyessin la resta de la classe sota la direcció del professor. El defensaven els pedagogs progressistes que hi veien un mètode molt apropiat per a escoles amb molts estudiants.

Els liberals organitzaren la Milícia Nacional, però aviat toparen amb la polarització ciutadana entre absolutistes i liberals, que també es produí en l'església, on un petit reducte eren

---

⁷ LLADONOSA, M. (1993: 114-119).

La Maseta, de la llegenda a la història

actius partidaris del liberalisme, tot i que la gran majoria dels seus integrants, i el mateix bisbe Simón Renteria, eren decididament partidaris de l'aliança entre el tron i l'altar, motiu pel qual el bisbe va patir desterrament el 13 de febrer de l'any 1823⁸. Cal dir que entre el clergat liberal hi havia tres dones, tres religioses de l'Ensenyança: Mònica Roma, Teresa Turull i Josepa Zaydin⁹ que foren durament represaliades.

El 1821 la febre groga s'estenia per tota Catalunya, a Lleida, però, va passar de llarg. El 1822 els camps patien sequera i males collites. Les tensions entre liberals i tradicionalistes eren contínues. El 1822 hi hagué atemptats contra dos milicians i un d'ells resultà mort. Les partides reialistes de la Regència d'Urgell recorrien tota la província i això dificultava les comunicacions, obstruïa les tasques de la recent creada Diputació i tibava encara més les diferències entre liberals i absolutistes. Alhora molts clergues eren vistos com a col·laboradors dels guerrillers de la Regència d'Urgell. A Lleida, el juliol de 1822, un grup de frares fugia de la ciutat i les topades entre liberals i reialistes eren constants.

Al Congrés de Verona es decidí que s'intervendria a Espanya per reinstaurar l'absolutisme i el rei francès Lluís XVIII envià un exèrcit, "Els Cent mil fills de Sant Lluís", per acabar amb el liberalisme. El 27 de setembre de 1823 es dissolgueren les Corts i la Constitució. El 28 d'octubre els absolutistes lleidatans es llençaren al carrer i trencaren a trossos el rètol de la plaça Constitució (avui plaça de Sant Joan) a la mateixa font de les Sirenes i sobre les pedres pintaren en negre la inscripció "*Plaza Real*". L'ajuntament i les diputacions eren abolides. El 31 d'octubre el baró d'Eroles entrava a Lleida com a Capità General de Catalunya¹⁰.

1.1.3 Retorn a l'absolutisme (1823-1833)

El retorn de l'absolutisme va donar lloc a una dura repressió contra els liberals amb expulsions i exilis. Molts d'ells, des de França o d'Anglaterra, conspiraren i mantingueren contactes amb el liberalisme i el romanticisme europeu. Les Milícies Nacionals eren desarmades i al seu lloc els absolutistes crearen un cos de Voluntaris Reialistes.

---

⁸ TORRES, C. (1983), *El fet religiós a les terres de Lleida durant el temps de Ferran VII*, Edicions de l'I.E.I., Lleida, p. 96.

⁹ LLADONOSA, M. / JOVÉ, A. / VICEDO, E. (2004: 270).

¹⁰ LLADONOSA, J. (1991: 699-670).

A Lleida molts dels liberals hagueren de sortir de la ciutat i sofrir tot tipus de persecucions i represàlies. Els clergues constitucionalistes eren depurats pel bisbe Renteria, que havia tornat del seu exili, i molts d'ells eren reclosos en convents.

Molts historiadors han anomenat a aquesta etapa amb el nom de “Dècada ominosa”, és a dir abominable i l'han descrit com a una època de repressió, d'obscurantisme i de terror. Segons Josep Fontana¹¹ les coses van ser més complicades ja que a finals de 1823, pressionat per la Santa Aliança, Ferran VII va haver d'adoptar alguns canvis reformistes. Això provocà la reacció dels altres més radicals, que volien el retorn de la Inquisició i un govern absolutista. Els antics guerrillers reialistes estaven molt queixosos perquè no els havien reconegut els graus militars. El clergat temia el retorn de les desamortitzacions i molts pagesos, que veien com es mantenien les antigues càrregues, s'enrolaven a les partides de Voluntaris Reialistes. Alguns ultra-reialistes, també anomenats apostòlics, començaven a pensar en Carles Maria Isidre, el germà del rei, com a successor al tron, ja que tenia una caràcter molt més autoritari i tradicionalista. Aquest va ser el gran precedent de les Guerres Carlines posteriors. Tot aquest malestar es traduí després en les conspiracions ultra-reialistes de 1825-1827 que acabaren amb la Guerra dels Malcontents, que va tenir molt ressò al corregiment de Cervera.

Els corregidors Lluís Andriani i Charles Fabre d'Aunois, tot i que amb menys empena, continuaren d'alguna manera l'obra iniciada pel marquès Lluís de Blondel en el terreny urbanístic. Andriani amplià els baluards de Sant Anastasi i del Carme fins al riu. D'Aunois féu la urbanització de l'Areny de Magdalena amb un passeig o rambla que dedicà al rei Ferran VII, antecedent de l'actual Rambla Ferran. A més Andriani prohibí la circulació de llibres contra el rei i bandejà l'ús de vestits i peces que poguessin recordar els revolucionaris a més d'altres mesures moralitzadores.

A Lleida, ens diu Manuel Lladonosa¹², malgrat el retard social i cultural del liberalisme, la unanimitat ideològica i cultural s'havia trencat i s'havia iniciat un procés de politització dels sectors socials en termes de polarització. L'Antic Règim entrava en crisi, de fet la crisi ja havia començat l'any 1808, però ara esdevenia definitiva amb la reconversió econòmica del país i una recomposició social i política sense precedents.

1.1.4 La qüestió sucesòria

---

¹¹ FONTANA, J. (1988), *Història de Catalunya, La fi de l'Antic Règim i la industrialització, 1787-1868*, volum V, Edicions 62, Barcelona, pp. 221-229.

¹² LLADONOSA, M. (1993: 131-136.)

El rei Ferran VII s'havia casat quatre vegades i no tenia descendència. Finalment la seva esposa Maria Cristina quedà embarassada i el 29 de març de 1830 es féu pública la Pragmàtica Sanció, per la qual es garantia que l'infant que nasqués regnaria tot i que fos una nena. El 10 d'octubre va néixer la que després seria la reina Isabel II. La publicació de la Pragmàtica no va agradar gens als ultra-reialistes, que eren partidaris del germà del rei, Carles Maria Isidre, pel qual ja s'havien mostrat favorables a la Guerra dels Malcontents. El setembre de 1832, en els fets anomenats de la Granja, van aconseguir que el rei, que estava malalt, derogués la Pragmàtica impeding regnar les dones. En recuperar-se, Ferran VII destituí els ministres "carlistes" i el 31 de desembre anul·là el decret de derogació i Isabel recuperà els seus drets successoris. El germà del rei es negà a jurar fidelitat a Isabel com a hereva del tron i marxà amb la seva família a Portugal. A Lleida, el jurament a la petita reina se celebrà amb tota solemnitat els dies 29 i 30 de juny i 1 de juliol, i fins i tot, dos membres del consistori acudiren als actes de Madrid¹³.

El 29 de setembre de 1833 moria Ferran VII. Sis dies més tard, amb un escrit la Paeria manifestava la fidelitat del poble de Lleida a Isabel II i a la Regent, la seva mare, Maria Cristina. L'1 d'octubre Carles Maria Isidre publicava un manifest on reclamava els seus drets al tron. El 5 d'octubre, a Prats de Lluçanès, Josep Galceran aixecava la primera partida carlina a favor del Pretendent. Començava la Primera Guerra Carlina. Era entre els isabelins -partidaris d'Isabel II- o cristins -anomenats així per la seva mare que exercia la regència- i els carlins, partidaris de l'oncle d'Isabel, Carles Maria Isidre, Carles V per als seus partidaris. No era només una qüestió successòria, eren dues concepcions del govern i de la vida. Els cristins estaven dividits en tres faccions: moderats, progressistes i radicals. Representaven els nous models de l'economia liberal i ostentaren sempre el poder oficial. Tingueren de la seva part els sectors privilegiats que es beneficiaren de les desamortitzacions, l'exèrcit regular i l'aparell estatal, amb tots els ressorts del poder. Els carlins defensaven els valors tradicionals de Déu, rei i pàtria i els furs contra l'uniformisme centralista liberal. De la seva part tingueren membres de la petita noblesa i pagesos pobres i petits a qui les noves estructures liberals els perjudicaven, i bona part del clergat els feia costat o hi simpatitzava. Fou un enfrontament tan radical que donà lloc a tres guerres.

L'herència que deixava Ferran VII no podia ser més lamentable. L'Estat espanyol estava dividit, endarrerit i arruïnat. Havia perdut la major part de les seves colònies i s'havia convertit en una potència de segona fila. I el pitjor de tot, el deixava a les portes d'una terrible guerra, que a Catalunya tindria tres grans episodis, i que ompliria de sang i misèria el país tot el que restava de

---

¹³ LLADONOSA, M. / JOVÉ, A. / VICEDO, E. (2004: 281).

La Maseta, de la llegenda a la història

segle. A Ferran VII li deien el rei *Felón*, que és una de les pitjors paraules en castellà, vol dir fals, deslleial, traïdor, indigne, pervers. També l'anomenaven *Tigrekán*, perquè el seu despotisme només és podia comparar al dels sàtrapes asiàtics. Segons molts historiadors fou un dels pitjors, sinó el pitjor rei d'Espanya en tota la seva història. Amb tot, la rambla més emblemàtica de Lleida encara duu el seu nom.

1.1.5 De l'Antic Règim al liberalisme (1833-1843)

Segons Josep Fontana¹⁴ els anys que van de la mort de Ferran VII, el 1833, a la caiguda del general d'Espartero, el 1843, són probablement els més complexos i difícils d'interpretar de la nostra història. És el moment en què es dona de forma més accelerada el pas de les velles a les noves formes de societat, és a dir: el pas de l'Antic Règim al liberalisme. El nou sistema s'imposava a través del diner i de la propietat, els fonaments del nou ordre. A l'Antic Règim el bressol era qui determinava la posició d'una persona en la societat. Amb el liberalisme era la capacitat d'amassar diners la que establia els drets polítics i el poder. Un cop assolit aquest, com acostuma a passar sempre, el grup burgès al poder intentaria desaccelerar el procés d'igualació política i laboral de la societat.

A Lleida, segons Quintí Casals¹⁵, hi havia una elit econòmica i política, un substrat ideològic i una base urbana per dur a terme el pas al liberalisme, que portà amb ell unes noves relacions econòmiques de tipus capitalista. Els propietaris rústics podien tornar a negociar els arrendaments de les seves propietats amb condicions per a ells més favorables o les explotaven al jornal. Els pagesos en sortiren perjudicats amb la pèrdua dels comunals, unes pitjors condicions laborals i uns arrendaments amb terminis més curts i costosos i sovint l'obligació de pagar amb diners i no amb espècies. Els petits menestrals tingueren més sort, amb la desintegració dels gremis passaren a ser amos del seu propi treball, organització i comercialització; això, és clar, es féu de forma gradual, ja que els primers anys mostraren encara la pervivència de formes tradicionals barrejades amb les noves. El canvi, però, era irreversible.

1.1.5.1 La Primera Guerra Carlina (1833-1840)

---

¹⁴ FONTANA, J. (1988: 245).

¹⁵ CASALS, Q. (1999), *Canvi econòmic i social en el pas de l'antic règim a l'estat liberal: Lleida en la primera meitat del segle XIX*, Servei de Publicacions Universitat de Lleida, Lleida, pp. 55-57.

La Maseta, de la llegenda a la història

La Maseta era recent casada quan esclatà la Primera Guerra Carlina. No fou una guerra de grans batalles. Els carlins van adoptar la guerra de partides, que tenia el seu origen en la Guerra del Francès i que consistia en petits grups armats que cometien accions de sabotatge, cobrament d'impostos i actes de repressió contra elements liberals. Sovint les partides carlines eren simples bandes que actuaven a l'ombra de la guerra amb accions més properes al bandidatge que no pas a finalitats militars. Fou una guerra atroç, plena de matances, revenges i fets d'una ferotgia inusitada per part d'ambdós bàndols. Durant set anys la plana lleidatana va patir tot tipus de violències, misèries i desesper que la van deixar exhausta i arruïnada. Des de les casernes de la ciutat contínuament sortien regiments de soldats i membres de la milícia urbana per combatre la guerrilla sublevada en diferents punts de la província i el bandolerisme que creixia a l'ombra de la guerra. Per això la guarnició sempre comptava amb pocs efectius i, tot i això, més d'un cop hagué de fer front als acostaments de diferents partides carlines que feien de les seves als camps de la seva horta i del seu terme. I, a més, segons Manuel Lladonosa¹⁶, a la ciutat es feia notar l'aïllament de les autoritats locals davant d'una població que ells percebien que simpatitzava amb el carlisme o, si més no, recelosa del liberalisme.

1.1.5.2 De l'absolutisme moderat al liberalisme moderat (1833-1834)

Paral·lelament al desenvolupament de la guerra civil, Lleida, com l'Estat espanyol, evolucionava des de l'absolutisme moderat de Cea Bermúdez, que havia restablert les províncies i diputacions, al liberalisme moderat de Martínez de la Rosa, que l'any 1834, amb l'Estatut Reial, intentava aconseguir moderats i progressistes. A Lleida, el juny d'aquell 1834, se celebrà l'Estatut amb mostres d'alegria, i Josep Castel, sacerdot liberal, pronunciava un discurs a favor de la fidelitat d'Isabel II, i el bisbe Julián Alonso convidava els lleidatans a l'obediència a l'autoritat legítima de la Reina¹⁷. L'Estatut Reial era del tot insuficient per als liberals, ja que es limitava a una simple convocatòria de Corts, quedant per a la Corona tota iniciativa legal. Les llibertats de premsa i associació eren molt limitades i el sufragi de vot era molt restringit, ja que només constituïa el 0,5% de la població.

Aquell mateix 1834 a Lleida es constituïa la Societat Econòmica d'Amics del País, presidida per Josep Castel, que tan bona influència tingué per a la vida econòmica i cultural lleidatana.

---

¹⁶ LLADONOSA, M. (1993: 311).

¹⁷ LLADONOSA, M. / JOVÉ, A. / VICEDO, E. (2004: 284-286).

1.1.5.3 La desamortització de Mendizábal

El març de 1834 se suprimiren els convents que d'una manera o altra ajudaven la causa carlina. Els seus béns passaren a l'Estat, que els venia en pública subhasta. El 22 d'abril del mateix any es prohibí l'admissió de novicis a tots els ordes religiosos i convents. El 17 de juny es declarà il·legal qualsevol venda de béns del clergat. El 4 de juliol se suprimí la Companyia de Jesús i es confiscaren els seus béns. El primer gran esclat violent contra els clergues regulars es produí el 17 de juliol de 1834 a Madrid, quan s'assassinaren més de vuitanta frares acusats d'enverinar les aigües en plena malaltia del còlera. Encara no un any després aquella fúria s'estengué per tota Espanya. A primers d'abril de 1835 a Saragossa i a Múrcia s'assaltaren convents i es mataren frares en diferents atacs, i altre cop a Saragossa a primers de juliol. El 25 de juliol se suprimiren els convents i monestirs que no tenien un mínim de 12 professors, i els seus béns foren destinats a l'extinció del deute de l'estat.

L'increment de les accions de les partides carlines, la frustració dels liberals vers la ineficàcia de les reformes, el malestar social i la crisi de subsistència van provocar la conjuntura revolucionària de 1835-1837 a Catalunya.

La nit del 25 i 26 de juliol de 1835, un toro de mala qualitat en una cursa de braus a la Barceloneta en va ser el detonant a Barcelona. Frares i seminaristes van fer front als atacants a trets i a cops de totxo. Vint-i-sis frares van ser assassinats. Uns dies abans aquelles terribles escenes ja s'havien produït a Reus. Era la irada revenja per l'assassinat de cinc membres de la Milícia Urbana d'aquesta ciutat per part del carlins, entre els quals hi havia un o més frares; es deia que a un dels milicians l'havien crucificat i tret els ulls. Com a revenja a Reus van cremar dos convents i hi va haver una vintena de frares estossinats¹⁸ al crit de “morin els caps pelats”.

A Lleida, però, no hi hagué cap convent cremat, ni cap frare assassinat. Warleta, governador militar de Lleida, garantí la sortida dels religiosos dels seus convents sense que patissin cap violència. La situació dels frares que deixaren Lleida, però, no va ser tan fàcil: molts en el seu camí de fugida toparen amb milicians i homes armats; així un frare franciscà de Lleida va morir a la Panadella quan tornava cap a casa¹⁹.

Els frares eren molt mal vistos per bona part de les capes populars. Se'ls tenia com a improductius i com a un mal exemple d'austeritat, a més eren considerats com un dels principals

---

¹⁸ FONTANA, J. (1988: 253-255).

¹⁹ LLADONOSA, M. (1993: 191-192).

finançadors dels carlins i causants d'aquella guerra civil. Eren percebuts per la població liberal més exaltada com un enemic a qui calia destruir.

“El clero solo entero con pocas escepciones es quien armó las criminales manos de los facinerosos, que Cataluña, desde los siglos mas remotos, fué funestamente fértil. De las luces inmundas de la virtuosa poblacion del principado se formaron esas bandas, terribles de los pueblos, y oprobio eterno del perfido partido que les armó”,

es deia en un article publicat al “*Eco del Comercio*” del 12 de juny de 1836.

A partir de les bullangues de Reus i Barcelona, tots els convents de Catalunya foren abandonats. Els frares temien per llurs vides i, segons Joan Portet²⁰, a mitjans d'agost la major part de religiosos catalans ja havien abandonat els seus convents. A l'agost de 1835 els convents i monestirs de Catalunya pràcticament eren buits de frares i la major part dels convents víctimes d'incendis i de la depredació humana, amb la conseqüent pèrdua d'un patrimoni artístic, històric i cultural d'incalculable valor. El 3 de setembre de 1835 era signat un Reial Decret que ordenava la restitució, als compradors, de tots els béns regulars adquirits durant el Trienni Liberal; això perquè els frares havien estat acusats de desafectes.

Per tal d'aturar l'onada revolucionària, que hagués pogut fer perillar el curs de la guerra contra els isabelins, la Regent lliurà el poder a Juan de Dios Álvarez Mendizábal, que era liberal progressista. El novembre de 1835 els progressistes transformaven la Milícia Urbana en Guàrdia Nacional per tal de preservar l'ordre ciutadà i defensar la població dels enemics de la causa liberal. La Milícia afectava els homes entre 18 i 50 anys que satisfien una quota de contribució que a Lleida era de trenta rals²¹. El 19 de febrer de 1836 se signava el Reial Decret de Mendizábal on s'establia el reglament de venda dels béns dels regulars. Era el veritable nus del procés desamortitzador. Mendizábal volia recaptar fons per finançar la guerra i sanejar la Hisenda, vivificar una riquesa que es considerava morta i assolir adeptes per sostenir el tron de la reina regent. El 8 de març del mateix 1836 apareixia un altre Reial Decret²² pel qual eren

“suprimidos todos los monasterios, conventos, colegios, congregaciones y demas casas de comunidad ó de instituto religioso de varones, incluidas las de clérigos regulares y las de las cuatro órdenes militares que á la sazón existían en la Península, i á las adyacentes y posesiones de Africa, esceptuandose únicamente los colegios de misioneros para las provincias de Asia establecidos en Valladolid, Ocaña y Monteagudo, las casas de clérigos

²⁰ PORTET, J. (2003), “L'exclaustració de religiosos de l'any 1835”, *AUSA XXI*, 151 pp. 29-49.

²¹ LLADONOSA, M. (1993: 172).

²² *Eco del Comercio*, 16 de desembre de 1840.

de las Escuelas pias, y los coventos de hospitalarios de San Juan de Dios que se hallaban abiertos en aquella fecha. Prohibiendose ademas en el mismo decreto á los religiosos hacer vida comun en lo sucesivo, asi como usar publicamente el hábito de su orden respectiva; y sus bienes raices y semovientes, rentas, derechos y acciones fueron aplicadas a la caja de amortizacion para la extincion de las cargas públicas”.

La desamortització i l'exclaustració són dos dels fets més importants de tot el segle XIX. Van permetre l'abolició dels drets feudals, la modificació del règim de propietat de l'Antic Règim i la implantació del nou estat burgès, però allò que podia haver estat una autèntica reforma agrària, que afavorís les deplorables condicions de vida que patia la gran massa pagesa, es va limitar a transferir els béns eclesiàstics i comunals a les classes més afavorides de burgesos, nobles i pagesos rics. Això vinculava molts jornalers i petits pagesos a la causa carlina.

Però més enllà del que suposà per a l'economia, hi havia el drama humà dels, segons el catedràtic Manuel Revuelta²³, 31.000 frares que vivien en els 1.940 convents masculins que foren dispersats i obligats a viure en la misèria. A la ciutat de Lleida hi havia vuit convents masculins on hi vivien, segons recompte a partir de les dades que dona Gaietà Barraquer²⁴, uns 111 individus, entre frares, estudiants i llecs. Quin fou el seu destí? No el sabem del cert, però el podem suposar. Alguns es conformaren amb la minsa pensió del govern, sovint no satisfeta i es dedicaren al servei parroquial o esdevingueren pidolaires, escriptors, mestres d'escola i altres oficis. Altres marxaren del país i s'integraren en convents estrangers o en missions a ultramar. Altres s'enrolaren en les nombroses partides de bandolers o de carlins, al servei de l'altar, del tron i del vell ordre. Potser alguns fins i tot lluitaren en les partides que comandaven antics frares exclaustrats, com les del servita²⁵ Josep Lluís de Garcia, del frare de Cubells, de l'Aspuelet d'Anglesola o del Masdesserra d'Artesa de Segre.

A Lleida els vuit convents masculins foren exclaustrats i desamortitzats, destinant-los a nous usos per a la ciutat. El Capítol de Lleida²⁶, però, va poder preservar bona part de les seves terres, amb els canvis de mans entre canonges i beneficiats. El canonges van pronunciar sermons contra la

---

²³ Consultat en línia a: [<http://www.elnortedecastilla.es/v/20101025/palencia/exclaustracion-desaparecieron-mitad-conventos-20101025.html>].

²⁴ BARRAQUER, G. (1906), *Las casas de religiosos en Cataluña durante el primer tercio del siglo XIX*, Imprenta de Francisco Altés, Barcelona.

²⁵ Orde mendicant dels Servents de Maria fundada el 1233 per set mercaders de Florència.

²⁶ LLADONOSA, M. / JOVÉ, A. / VICEDO, E. (2004: 296).

La Maseta, de la llegenda a la història

desamortització, contra el govern de Mendizábal i contra la mateixa reina Isabel, el sant de la qual no van voler celebrar el 1838.

El bisbe Alonso no podia acceptar la política d'exclaustració i el procés desamortitzador i altres mesures liberals i el 5 de maig de 1837 va marxar de Lleida cap a Àger, que era dominat pels carlins.

1.1.5.4 La Constitució de 1837

El 15 de maig de 1836 la Regent substituï Mendizábal pel moderat Isturiz. Però no durà gaire, perquè, després d'un seguit de sublevacions per tot l'Estat espanyol i el Motí de La Granja, tornaren al poder els progressistes que reinstauraren la Constitució de 1812. Però al final cercaren el consens amb els moderats i aprovaren la Constitució de 1837, amb la qual es garantí l'alternança al poder d'aquells dos partits sense necessitat de modificar la constitució a cada canvi de govern. Per això els progressistes hagueren de fer concessions com la sobirania compartida entre la Corona i les Corts.

1.1.5.5 La guerra continuava

Degut a la guerra, la Diputació no es va poder constituir fins el 30 de maig de 1836. El 16 de juny publicava el seu primer manifest i es proposava fomentar la instrucció pública i la creació d'escoles a fi de desterrar la ignorància, establir una contribució justa, obrir canals i camins i millorar l'equip i l'armament de la Milícia Nacional. Malauradament la guerra va impedir dur a terme tots aquests bells projectes²⁷.

La situació de la plana de Lleida era crítica i desesperada. Les accions carlines que s'anaven produint en el territori eren contestades amb mesures punitives i arrestos contra familiars dels carlins, així com de religiosos, especialment després de la fugida del bisbe Alonso. El 5 d'abril de 1837 era segrestat en Francesc Roig, caporal de la Guàrdia Nacional, i es pagava per al seu alliberament cent cinquanta unces d'or.

El setembre de 1837, es decidí el trasllat de la Universitat de Cervera a Barcelona, encara que amb caràcter provisional i interí fins que les Corts decidissin el més convenient. Els ajuntaments de Cervera i de Lleida, el cap polític de Lleida, el comissionat de la Universitat de Cervera a la Cort i tota la gent amb influència gestionaren a la Cort per evitar que s'emportessin la Universitat a Barcelona. Fruit d'aquestes gestions, la Reial Ordre del 6 de gener de 1838 suspengué

---

²⁷ LLADONOSA, M. / JOVÉ, A. / VICEDO, E. (2004: 294).

La Maseta, de la llegenda a la història

el trasllat a tots els efectes. Però només fou un parèntesi, ja que l'agost de 1842 la Universitat era traslladada definitivament a la capital de Catalunya.

La situació era dramàtica. A l'octubre de 1837, Pascual Madoz, que era diputat progressista per Lleida, en una interpel·lació a la cambra lamentava la manca absoluta de recursos, l'abandó i l'estat absolut de misèria en què vivia la província lleidatana a causa de la guerra²⁸. Una situació que es perllongà fins al 1840, quan acabà la guerra i que a la ciutat de Lleida es va agreujar amb els subministraments a les tropes i tot tipus de càrregues que la ciutat no podia suportar. El 29 d'agost de 1839 els generals Maroto, cap dels carlins, i Espartero, cap dels isabelins, es feien l'abraçada de Bergara, que suposava la fi de la Primera Guerra Carlina al nord de l'Estat espanyol. El 4 de setembre totes les campanes de Lleida ho anunciaven amb joia. La Maseta, però, això no ho va poder escoltar: el 26 d'agost de 1839 era executada al garrot a la Mitja Lluna de Cappedu. La victòria liberal encara es faria esperar una mica, ja que el general Cabrera encara resistí fins a primers de juliol de 1840. El seu pas a França suposà el final de la Primera Guerra Carlina, però només era una treva. El país encara viuria dues guerres carlines més.

---

²⁸ GALLART, F. (2011), *La plana salvatge, volum I*, deParís edicions, Alcarràs, pp. 96-98.

1.2 La Lleida de la Maseta (1816-1839)

1.2.1 Capital de província

Per la seva situació a la conca hidrogràfica del Segre, de la Noguera Pallaresa, de la Noguera Ribagorçana i del Cinca, Lleida era el centre des d'on s'acumulava i distribuïa la producció agrícola d'aquest territori, d'una bona part de la Franja i d'altres poblacions aragoneses. També tenia un paper important en la redistribució dels productes de la Catalunya litoral industriosa cap als territoris interiors.

Lleida era plaça d'armes, comandància general, cap de districte judicial i seu del bisbat. L'any 1833, arran de la reforma de Javier de Burgos, esdevingué, a més, capital de província. Era el reconeixement de la seva centralitat regional. Amb la capitalitat de la província, Lleida obtenia la seu de la Diputació i totes les delegacions ministerials, amb totes les activitats que se'n derivaven. La capitalitat provincial de Lleida era entesa com a punt d'unió entre Catalunya i la resta de la península, un fet que li conferia una importància política que no tenia cap altra ciutat de Catalunya²⁹.

1.2.2 Una ciutat militaritzada

Per la seva situació privilegiada com a clau de Catalunya i Aragó, Lleida havia patit, més que cap altra població, la convulsa història de Catalunya. Les guerres i els setges havien estat una dissort constant. Tres setges durant la Guerra dels Segadors (1644, 1646 i 1647), el setge de 1707 i finalment el de 1810, durant la Guerra del Francès, havien malmès la ciutat a tots els nivells. Els anys transcorreguts entre una i altra desfeta no permeteren reedificar-la del tot i les ruïnes en les cases i els carrers esdevingueren una realitat que perdurà fins ben entrat el segle XIX.

Després del triomf borbònic la ciutat era sotmesa a un terrible càstig. La Seu Vella es convertia en caserna i castell defensiu. L'Estudi General i la Paeria eren suprimides. El Pla dels Gramàtics, el barri de la Suda i els seus accessos eren arrasats, cases i palaus medievals i renaixentistes de gran valor eren derruïts. Carrers sencers desapareixien per construir-hi edificis militars, glacis³⁰, baluards i muralles. Una ordre de les autoritats prohibia d'edificar als voltants d'aquella zona, en l'anomenada “zona de guerra” i desapareixien les zones altes de la parròquia de Sant Andreu, de Sant Martí, de Magdalena i de Sant Joan. La visió de les noves autoritats era la

---

²⁹ LLADONOSA, M. / JOVÉ, A. / VICEDO, E. (2004: 51-61).

³⁰ Terreny en pendent que baixa des del camí cobert d'una fortificació al camp.

La Maseta, de la llegenda a la història

d'una ciutat militaritzada: un conjunt de casernes on allotjar la tropa, unes muralles, un riu, un pont i poca cosa més. La funció dels militars no era defensar la ciutat: era sotmetre-la. Lleida esdevenia una ciutat ocupada. Des de llavors el veritable amo de Lleida seria el cap militar.

Al seu monumental diccionari, Madoz³¹ deia que Lleida era un dels punts militars més importants d'Espanya. Tenia dues grans casernes: el Castell Principal, situat a la Seu Vella, i el Fort de Gardeny, que ocupava les antigues dependències templeres. També hi havia les Casernes del Pla, situades als antics espais de l'Estudi General. La guarnició de Lleida necessitava 4.300 soldats d'infanteria, 400 de cavalleria i 300 artillers. Un total de 5.000 homes per a una ciutat que just depassava els 12.000 habitants, i que representaven el doble de militars per habitant respecte a la mitjana de les capitals de l'Estat espanyol³².

La presència dels militars era un autèntic desastre per a la ciutat. La demanda de queviures per part de les casernes era molt petita i el poder adquisitiu dels soldats era molt esquifit. El fet de ser una ciutat militaritzada condicionà i limità el seu desplegament urbanístic. Els caps militars exercien una autèntica dictadura i mantenien les seves prerrogatives amb mà de ferro: estats de setge, afusellaments, empresonaments, lleis de fuga, impostos, lleves forçoses, imposició dels allotjaments d'oficials i soldats a les cases particulars i despeses extraordinàries que la Paeria i els ciutadans havien de pagar per mantenir la fortalesa i tot l'aparell de guerra.

1.2.3 L'urbanisme

Lleida era una ciutat petita de l'interior de Catalunya que l'any 1833 tenia uns 12.500 habitants i que, l'any 1840, quan acabà la Primera Guerra Carlina, tenia 12.236 habitants i ocupava el quart lloc de Catalunya, després de Barcelona, Reus i Tortosa. Lleida estava dividida en quatre parròquies. Cada parròquia s'articulava al voltant d'una església que li donava nom. La parròquia de Sant Llorenç i la de Sant Andreu, a la part alta de la ciutat. I les parròquies de Magdalena i de Sant Joan a la part més baixa. Dins d'aquestes parròquies la població vivia afaïçonada en una munió de carrers estrets, costeruts, bruts i mal alineats que s'arrezeraven entre el Segre, la falda del turó i les muralles que amb els seus cinc portals empresonaven la ciutat. Aquests cinc portals es tancaven cada dia al capvespre i s'obrien de matinada i limitaven també els moviments dels veïns. La porta principal era la de l'Arc del Pont, que dominava el Segre i que era per on penetraven la majoria de

---

³¹ MADOZ, P. (1985), "El Principat de Catalunya" dins del *Diccionario geográfico-estadístico-histórico de España*, volum 2, Curial Edicions Catalanes, Barcelona, p. 68.

³² LLADONOSA, M. / JOVÉ, A. / VICEDO, E. (2004:56).

La Maseta, de la llegenda a la història

visitants i de carruatges. A banda i banda se situaven els portals de la Magdalena i la de Sant Antoni i a la part alta s'ubicaven les de Sant Martí i de Boters.

La ciutat lliscava turó avall fins al riu on un únic pont permetia passar a l'altra banda. La munió de carrers i carrerons estaven vertebrats de dalt a baix pel carrer Cavallers i de la Palma. Al peu del turó, com un sol carrer paral·lel al Segre, la ciutat començava al portal de Magdalena, continuava per la Plaça de sant Joan, carrer Major i acabava al Portal de Sant Antoni en un frontis que Marià Olivés³³ precisava en unes mil vares. Una vara lleidatana equivalia a 771 mm. i, per tant, la màxima llargada de la ciutat no arribava a l'actual quilòmetre.

Segons el recompte de Marià Olivés³⁴, el nombre de cases era de dues mil dues-centes trenta, repartides en noranta-nou illes. La majoria eren de tres o quatre pisos i de poca aparença i d'aspecte antic, segons Madoz³⁵. Amb les diferents desfetes històriques, però sobretot amb la de 1707, es perderen bona part dels edificis baixmedievals més rellevants, situats precisament al barri de la Suda, prop de la Seu Vella, on llavors hi havia el centre de poder laic i eclesiàstic i es generalitzà l'inquilinat per poder absorbir les famílies que s'havien quedat sense llar i el posterior augment demogràfic. El Canyeret, situat al pendent del tossal del castell, al darrere de la Costa de Magdalena i de la Plaça de Sant Joan, encabí la gent més dissortada de la ciutat, aquells que ho havien perdut tot. Les seves cases eren simples barraques de fang cobertes amb canyes i terra. En una sola peça reunien dormitori, cuina i estable, persones i animals havien de viure plegats en una mateixa estança.

Les cases populars lleidatanes del segle XIX no eren gaire diferents a la d'altres indrets de Catalunya i les de temps anteriors. Josep Lladonosa³⁶ les descriu així:

“edificis habitats per una sola família, un foc, generalment constituïts per una planta baixa on hi ha el celler i l'estable, la planta sobirana amb la llar i un, dos o tres estatges, la golfà i la teulada, que en certs casos, no abundants, és una terrassa o terrat; i per anar d'un sostre a un altre es puja per graons de pedra”.

Segons l'activitat econòmica, hi havia una diferent ubicació de les cases³⁷. Del carrer Sant Antoni a la Plaça Paeria se situaven la major part dels tallers de menestrals, que també acostumaven a tenir

---

³³ OLIVÉS, M. (1944), “Lérida en la primera mitad del siglo XIX”, *revista Ilerda* 2.2, p. 42.

³⁴ OLIVÉS, M. (1944: 37).

³⁵ MADOZ, P. (1985: 68).

³⁶ LLADONOSA, J. (1956), *La ciutat de Lleida*, volum II, Editorial Barcino, Barcelona, p. 50.

³⁷ CASALS, Q. (1999: 16-17).

La Maseta, de la llegenda a la història

botiga per vendre els productes que elaboraven, el carrer Cavallers destacava també per la seva vitalitat. Els baixos dels carrers que anaven de la Plaça Paeria a la Plaça de Sant Joan estaven ocupats per botiguers, adroguers i quincallaires. I de la Plaça de la Sal al carrer Magdalena altre cop eren dedicats a les tasques dels menestrals, però ja amb menys activitat. La resta de les cases de la ciutat eren cases de pagesos, i tenien la part baixa dedicada a magatzem i estable per als animals. Eren la majoria de la població.

Per la seva trama cargolada i atapeïda i per la deficient alineació dels carrers, Lleida no tenia gaires espais públics. Les places eren petites, insuficients com a llocs de reunió i celebracions.

“La mayor parte de las que en Lérida se llaman plazas, no merecen el nombre de tales, pues se reducen a mayores o menores ensanches de las calles por efecto de la mal alineacion del caserio”, escrivia Pascual Madoz³⁸. D'entre totes només la de Sant Joan mereixia el nom de plaça, deia el mateix autor. Popularment se li deia així per l'església que l'articulava. Oficialment, però, tenia altres noms i també se la coneixia com a plaça Major, per ser la més gran de la ciutat. De la Constitució, perquè hi havia un rètol al capdamunt de la font de les Sirenes on així constava. I finalment Plaça del Mercat, perquè els dilluns i dijous s'hi celebrava el mercat de gra i altres productes agrícoles.

1.2.4 Una ciutat bruta

L'estretor dels carrers, les seves giragonses, el seu pendent, els empedrats deficients i escassos complicaven els moviments del transport de l'època: carruatges, bous, mules i someres. El pas dels animals que deixaven llurs fems que arreplegaven amb les mans els femataires, les lleteres que munyien les cabres al mig del carrer, la carn exposada, les restes de cols i de les parades de verdures, la pols durant les secades, el fang que es dipositava després de la pluja, els estables i els corrals amb porcs, conills, gallines i algun corder o una cabra, els corrals i patis amb femers i els dipòsits de les comunes feien que els carrers estessin sempre plens de brutícia, però sobretot durant l'època de la verema, quan els pagesos trepitjaven el raïm al mig del carrer i la ciutat es convertia en un espai gairebé intransitable, insalubre i irrespirable.

Lleida, efectivament, era una ciutat bruta i descuidada pel que feia a la seva higiene. La ciutat disposava d'un sistema molt primitiu de clavegueres, una simple conducció feta amb lloses de pedra d'on s'escapaven les aigües residuals per les juntes mal ajustades directament al carrer i on s'hi permetia llençar la brossa i les escombraries que empestaven l'ambient. I això només als carrers

---

³⁸ MADOZ, P. (1985: 69).

La Maseta, de la llegenda a la història

principals, perquè a la resta simplement no existien i la gent, en no tenir desaigües, llençaven les deixalles i la immundícia per la finestra³⁹. Cal tenir present que el concepte de clavegueres amb tubs i canonades com les concebem avui a Lleida, no va arribar fins a l'any 1868⁴⁰.

Molts carrers no tenien cap tipus de pavimentació, amb tots els problemes de pols i de fang que això provocava. I els que estaven pavimentats, tenien l'empedrat tradicional, i entre les pedres col·locades de punta s'hi enganxaven restes d'excrements d'animals i altres brutícies que no feien altra cosa que augmentar el risc de malalties i d'epidèmies.

A tot això calia afegir una excessiva població militar que s'amuntegava en uns edificis que no havien estat concebuts per contenir tropa i que presentaven seriosos problemes d'higiene i d'evacuació dels seus residus.

1.2.5 Una ciutat viva

Sota aquest panorama de ciutat petita, bruta i atapeïda hi havia, però, una altra realitat més positiva. Lleida era una ciutat viva i dinàmica. Amb botigues, artesans i menestrals treballant i oferint els seus materials i parades on es venia tota classe de productes al llarg dels principals carrers de la població. Segons Quintí Casals⁴¹ aquest moviment de gent intercanviant productes

“traslladaria a un ambient més proper a passades èpoques musulmanes o medievals que no pas al que es podia esperar d'una ciutat de mitjan del segle XIX”.

En el seu diccionari Pascual Madoz, molt proper a l'època, ens en fa una descripció precisa⁴²:

“Todas las calles de la capital están animadas por un movimiento continuo, que desde luego caracteriza la tendencia de la industriosa poblacion catalana (...). Mejor regulador seria el increíble número de tiendas de géneros y comestibles, bastando decir que en la calle paralela al Segre, y en las de Caballeros y la Palma es muy difícil encontrar una sola puerta que no se halle ocupada por tiendas de artesanos”.

I no podem oblidar les corrues de pagesos amb les seves someres carregades de productes de l'horta per vendre-les al mercat. Lleida era un procés d'intercanvi mutu i continu. El menestral venia

---

³⁹ BASART, J. Ma, (1992), *Orígenes y desarrollo de la sanidad en la ciudad de Lérida 1834-1931*, Tesi doctoral presentada a la Universitat Autònoma de Barcelona, pp. 421-422.

⁴⁰ LLADONOSA, J. (1974), Noticia histórica sobre el desarrollo de la medicina en Lérida, Colegio Oficial de Médicos de Lérida, p. 293.

⁴¹ CASALS, Q. (1999: 16-17).

⁴² MADOZ, P. (1985: 69).

La Maseta, de la llegenda a la història

els seus productes i podia comprar els aliments que el pagès conreava a l'horta de la ciutat i que venia al mateix mercat lleidatà. I el pagès comprava al menestral amb els diners que obtenia de la seva venda al mateix mercat. Només els botiguers de roba i alguns altres com els adroguers, els barreters, els xocolaters, els farmacèutics, etc. tenien botiga fixa. El carrer era, per tant, l'element clau de la vida lleidatana d'aquella època i el lloc on els seus habitants feien la majoria dels actes de la seva existència.

1.2.6 L'Estructura social

Com ja s'ha avançat, cal tenir molt en compte que en aquest període, sobretot a partir de 1833, es produí el pas de l'Antic Règim al liberalisme. Amb la Revolució burgesa el diner serà el qui marcarà el lloc en la societat: a més diners més drets polítics. Els primers anys convisqueren les formes tradicionals amb les noves, i a poc a poc la mecanització i les crisi de cada sector acabaren imposant les noves formes de producció associades a la Revolució Liberal.

Val a dir que les dades que hem treballat en aquest estudi són de 1844⁴³ i, per tant, poden presentar alguna distorsió, car la Lleida estudiada es tanca el 1839, amb la mort de la Maseta.

1.2.6.1 Pagesos

A la Lleida de la primera meitat del segle XIX l'agricultura tradicional era qui tenia el pes fonamental de la seva economia. Un 50,31% de la població eren petits pagesos; la majoria cultivaven terra aliena en arrendament o terratge. I una petita part eren petits propietaris que no arribaven als cinc jornals de terra de mitjana⁴⁴. La seva vida era precària i difícil, ja que es movien dins d'una economia pràcticament de subsistència. Treballaven l'extens terme de la ciutat amb la seva privilegiada horta on hi conreaven una bona varietat de productes: olivera, vinya, cereals, hortalisses i fruites. Pel que feia a la ramaderia⁴⁵ Madoz enumerava ramats d'ovelles, bestiar boví i cabres. Estaven arrelats a la terra en tasca generacional i a les creences i costums tradicionals. L'adveniment del regim liberal suposà per a ells un empitjorament de les seves condicions de treball i dels arrendaments. No és estrany doncs, que d'aquest grup sortís el gran contingent de persones que s'allistaren a les mobilitzacions més tradicionalistes com "els voluntaris reialistes" i després al carlisme.

---

⁴³ Totes les dades de l'estructura socioprofessional de Lleida estan extretes de: CASALS, Q. (1999: 49-177). Veure quadre de la pàgina 65.

⁴⁴ LLADONOSA, M. / JOVÉ, A. / VICEDO, E. (2004:153).

⁴⁵ MADOZ, P. (1985: 81-82).

1.2.6.2 Menestrals i artesans

Eren els que vivien de les seves mans, els que treballaven i construïen els objectes que fornien la ciutat i les rodalies amb els productes elaborats per cuinar, enllumenar, emmagatzemar, equipar bèsties i persones. Formaven el segon grup en importància dins de les activitats econòmiques pel que fa a gent ocupada, i concretament constituïen prop del 21,27% de la població activa. Estaven més a prop dels cànons gremials de l'Antic Règim que no pas de la mecanització industrial, que a Lleida no es produí.

La desintegració dels gremis va permetre la projecció ràpida de petits menestrals que passaren a ser amos del seu negoci i pogueren produir sense les limitacions dels antics gremis. Formaven un grup actiu i amb inquietuds que els dugué a participar activament en la vida cultural de la ciutat i en els grans canvis que es van produir durant la Revolució Liberal. No endebades eren el grup més nombrós de la Milícia Nacional de Lleida (cos defensiu format per ciutadans de l'època).

1.2.6.3 Comerciants i botiguers

Conformaven el 9,34% de la població activa. Eren un col·lectiu dinàmic i molt influent en la vida de la ciutat i acabaren intervenint en els afers públics. Regentaven petites botigues a la mateixa casa on vivien, situades als llocs més cèntrics i dinàmics de la ciutat. Fou el sector, segons Q. Casals, que més canvis experimentà durant els anys de la Revolució Liberal. Molts d'ells també eren menestrals i es dedicaven a l'elaboració dels productes que comerciaven. Per això menestrals i botiguers foren els grans protagonistes de l'èxit del petit capital a Lleida amb l'estalvi, la capacitat de treball i l'organització familiar del negoci.

1.2.6.4 Professions liberals

Representaven el 6,12% del total. Eren molt ben considerats i tenien dret de vot en les eleccions, independentment de les seves rendes. Tenien molta influència i molt bona projecció social i econòmica. Per les seves rendes destacaven els advocats, entre ells alguns nobles de la ciutat amb bones propietats. Els seguien els metges i els procuradors, els farmacèutics, els escrivans i els arquitectes. A sota de tot hi havia els cirurgians, els veterinaris i els mestres. L'adscripció política depenia de la tradició familiar i basculaven entre el moderantisme i el progressisme de l'època.

1.2.6.5 Funcionaris

Ser capital de província suposava un nombre de funcionaris que havien de desenvolupar les tasques administratives. Lleida comptava amb cinc institucions de govern local, provincial i nacional: ajuntament, diputació, govern polític, hisenda i correus. Representaven el 3,91% de la població. Els sous variaven segons el nivell de responsabilitat i oscil·laven entre els 2.000 rals de billó⁴⁶ dels porters fins als 25.800 rals de l'Intendent d'Hisenda. Eren un grup molt homogeni i fidel al signe polític que els havia col·locat.

1.2.6.6 Grans propietaris

Eren les classes privilegiades de la ciutat. No els calia treballar, ja que les seves propietats els permetien viure folgadoament. La majoria provenien de l'antiga noblesa que mantenien les propietats dels seus avantpassats. Representaven el 3,6% i van mantenir la seva posició elitista dintre de la ciutat, sense que els canvis polítics i econòmics afectessin la seva privilegiada posició. Políticament es quedaren dins de posicions conservadores del Partit Moderat, on tenia cabuda la defensa dels seus interessos.

1.2.6.7 Eclesiàstics

El clergat secular representava el 3,22% de la població. Tots ells estaven sotmesos a l'autoritat del Bisbe, que l'any 1837 es va exiliar per les seves simpaties carlines i es nomenà un Vicari General Governador entre els canonges del Capítol. La majoria dels seus representants defensaven la tradició i eren majoritàriament d'ideologia absolutista, conservadora, antiliberals i antiprogressites i molts d'ells obertament partidaris del carlisme. Només una petita minoria, molt petita, va fer costat al liberalisme, un dels exemples més rellevants fou Josep Castel, fundador de l'Institut de Segon Ensenyament.

Pel que fa al clergat regular, l'Estat Liberal reduí considerablement el seu nombre amb les diferents desamortitzacions. Durant la de Mendizabal se suprimiren les ordes religioses masculines i a Lleida afectà la totalitat del frares dels vuit convents que existien abans de la seva exclaustació, l'any 1835.

1.2.6.8 Criats, mossos de mules i criades

Finalment hi havia un grup heterogeni de persones que treballaven en tasques dependents d'altres individus o institucions que representaven un 1,6%. Una gran part d'aquest grup el

---

⁴⁶ Aliatge d'argent i coure, de llei variable, usat com a metall per a la fabricació de monedes, especialment a l'època medieval.

La Maseta, de la llegenda a la història

conformaven les serventes i criades, ofici que esdevenia un complement econòmic a les famílies lleidatanes més pobres que volien ocupar alguna de les seves filles com a criades de les cases més acabalades de Lleida. En aquest apartat podríem incloure les dides que alletaven els fills de les cases riques i els infants de l'hospici.

1.2.7 Educació i cultura

La Maseta va viure una època de grans canvis: el pas de l'Antic Règim a l'Estat Liberal. Això evidentment va marcar la societat de la seva època. Lleidava va viure temps contradictoris, amb molts elements –la majoria– de la societat tradicional, religiosa, conservadora i agrària, barrejats amb els nous valors del romanticisme i del liberalisme que començaren a aguitar tímidament entre el 1808-1814 (Guerra del Francès) i el 1820-23 (Trienni Liberal) i amb més força a partir de la Revolució Liberal de 1833, de la mà, sobretot, d'una primera generació d'intel·lectuals lleidatans de caire liberal-progressista com Josep Castel, Nadal Meroles, Ramon Mazorra, Ot Fonoll, Marià Olivés, Manuel Fuster entre altres. Aquesta tensió, evidentment, es farà molt palesa en l'educació, en la llengua i en la cultura de la ciutat.

1.2.7.1 Escola i alfabetització

A partir de la desfeta de 1707 amb la supressió de l'Estudi General i després, a finals del s. XVIII, de l'Escola Jesuïta de Gramàtica, Lleida havia tocat fons en matèria educativa. L'any 1836 en un article aparegut al diari “*El Español*”⁴⁷ es deia

”Nada más descuidado ahora en Lérida que la instruccion y la diversion públicas”

i és que la situació de l'educació a les terres lleidatanes era lamentable. Segons l'ajuntament lleidatà l'any 1840

*“novecientos son los pueblos que la componen (la provincia) y puede asegurarse que son mas de trescientos en los que no hay ni un mal maestro de instruccion primaria. En la mayor parte de los restantes la educacion está tan atrasada que no llegan al siete por ciento el número de varones que sepan leer y ciertamente el de la mugeres no llega á tres por ciento”*⁴⁸.

L'analfabetisme a la província era crònic, sobretot entre les dones. La mala qualitat de l'ensenyament de les poques escoles que hi havia era palesa. La majoria dels mestres no tenien cap

---

⁴⁷ *El Español*, 5 de maig de 1836.

⁴⁸ CASALS, Q. (2006), *Tots a l'escola? El sistema educatiu liberal en la Lleida del XIX*, Edicions Universitat de València, pp. 140-141.

La Maseta, de la llegenda a la història

tipus de titulació per exercir la docència. Segons Quintí Casals⁴⁹ dels cent mestres d'escola masculina que l'any 1840 hi havia al partit judicial de Lleida, només vint-i-sis tenien títol i encara era molt pitjor en les mestres femenines: de vint-i-nou, només en tenien dues. En aquell mateix any, a la ciutat de Lleida, segons Pascual Madoz⁵⁰, la instrucció pública es reduïa a la que proporcionava el Seminari Conciliar i unes poques escoles de primària, la pràctica de les quals estava ancorada en un ensenyament assistencial, migrat de recursos, pobre i rutinari. No hi havia centres d'estudis secundaris, ni d'arts i oficis, ni universitaris, ni tampoc cap centre de formació de mestres. L'abandó era total.

L'analfabetisme a l'Estat espanyol era massiu i endèmic. L'any 1841 només un 9,6% sabia llegir i escriure i un 14,5% només llegia. I encara havia millorat una mica en relació a primers del XIX quan l'analfabetisme se situava al voltant del 94% i durant els anys vint d'aquest mateix segle vorejava el 85-90%. A mitjans del segle en llocs com Catalunya les dades eren una mica millors i l'analfabetisme rascava el 70%. Però en aquestes dades hi havia una gran desigualtat. En general la major part d'analfabetisme se situava entre les persones que vivien al camp i amb poc poder adquisitiu i encara quedaven en pitjor situació les dones⁵¹.

L'educació primària era una prioritat del nou Estat Liberal. Es volia aconseguir un ensenyament general per a tota la població i el 1836 s'aprovava un *Plan de Instrucción Pública*, que seria la base conceptual del liberalisme en matèria educativa. En aquest sentit i ara ja a nivell lleidatà, cal destacar iniciatives com les de la Paeria que a primers de gener de 1836 establí el mètode lancasterià d'ensenyament⁵², per a totes les seves escoles públiques de la ciutat com ja ho havia fet durant el Trienni Liberal. Aquell mateix any, la Diputació de Lleida, per la seva part, en veure el lamentable estat de l'educació primària, es proposava establir escoles de primeres lletres on fes falta i inspeccionar i millorar les que hi havia. Però la inestabilitat política, la manca de pressupost i la Primera Guerra Carlina no ho van fer possible i no fou fins a l'acabament d'aquesta guerra, l'any 1840, que a Lleida no millorà la situació. Fou durant el Trienni Progressista (1840-1843) quan es va produir el gran impuls pedagògic lleidatà. L'any 1841 obrí l'Escola Normal de Mestres i l'escola de Pàrvuls. L'any 1842 s'inaugurà l'Institut de Secundària, l'Escola d'Adults i l'escola de Ramon Mazorra i Ot Fonoll, que es basava en els corrents pedagògics més innovadors

---

⁴⁹ CASALS, Q. (2006: 140).

⁵⁰ MADOZ, P. (1985: 77).

⁵¹ CASALS, Q. (2006:28-29).

⁵² *El Español*, 5 de febrer de 1836.

La Maseta, de la llegenda a la història

del moment. Un gran complement educatiu fou el “*Liceo Artístico Leridano*”, de Ramon Mazorra, fundat l'any 1842, que completava l'educació lleidatana amb tota classe d'activitats culturals i classes de taquígrafia, dibuix i idiomes.

1.2.7.2 La llengua

A partir del Decret de Nova Planta, quan s'establí el castellà com a idioma oficial a l'Audiència i el 1768, amb la Reial Cèdula, quan s'implementaren ordenances per imposar l'ús del castellà a l'ensenyament fou quan el català començà a ser relegat a llengua de segona fila. Això continuà el 1821 amb el *Plan Quintana*; el 1825 amb el *Plan Calomarde*; el 1834, amb la *Instrucción Moscoso de Altamira* i el 1838 amb el *Reglamento de Vallgornera*. El 1837 un edicte reial imposava càstigs infamants als alumnes que parlaven català a l'escola i el 1838 es prohibia que els epitafis del cementiris fossin en català. L'any 1857 la *Ley Moyano*, que generalitzava l'ensenyament primari, ratificava la prohibició del català en l'ensenyament i els infants catalans es convertien en analfabets en la seva pròpia llengua. Tot i que l'any 1832 Aribau publicà “*l'Oda a la pàtria*”, que es considera l'inici de la Renaixença, el cert és que a Catalunya es produí un fenomen de diglòssia, on el castellà era la llengua oficial i de prestigi i el català era una llengua reduïda a l'àmbit privat i familiar. Aquesta diglòssia es consolidà definitivament en el període que va de 1833 a 1859, quan el català literari quedà relegat a manifestacions populars com obres de teatre, goigs o col·loquis i la burgesia adoptà el costum aristòcrata de parlar i escriure en castellà⁵³, no així el poble que continuà usant el català. Lleida no escapà d'aquesta realitat i els intel·lectuals, tal com ho feren a la resta de Catalunya, escrivien en castellà fins a la irrupció d'autors com Pleyan de Porta o Roca i Florejachs, pares de la Renaixença Catalana a Lleida, ja al darrer terç del segle XIX, que és quan els escriptors lleidatans començaren a emprar el català com a llengua literària.

1.2.7.3 Associacions

La Confraria de Llauradors era d'origen medieval i era un instrument de representació de la pagesia lleidatana que durant el segle XVIII va lluitar per l'accés a la terra i per a l'abolició del delme. Durant el segle XIX va experimentar una evolució conservadora i la seva activitat va disminuir considerablement i, segons Josep Maria Pons⁵⁴, semblava que se centrava a demanar a la Paeria i al Bisbat que promoguessin pregàries per a la pluja.

---

⁵³ CASALS, Q. (2013), *Modernització i Renaixença a la Lleida del segle XIX*, Universitat de Lleida i Pagès Editors, Lleida, pp. 17-18.

⁵⁴ PONS, J.M. (2002), *Moderats i progressistes a la Lleida del segle XIX*, Pagès editors, Lleida, pp. 385-386.

L'any 1834 es fundava a Lleida la Societat Econòmica d'Amics del País per desenvolupar i modernitzar les comarques lleidatanes, millorar la seva educació i economia. La seva activitat fou notable i sempre col·laborà amb les autoritats lleidatanes amb tot tipus d'iniciatives, sobretot en els períodes de poder progressista. La seva influència fou bàsica per a la creació de l'Institut d'Ensenyament i l'Escola Normal Femenina, així com per al manteniment d'una escola de pàrvuls.

Altres associacions⁵⁵, ambdues nascudes el 1837, foren La Comissió Científica i Artística, que es dedicà a recuperar els béns artístics i literaris dels edificis desamortitzats de Lleida i província. I la Societat de Foment de la Il·lustració, que tenia com objectiu principal els principis de la llibertat.

1.2.7.4 La impremta⁵⁶

Durant el període estudiat existiren dues impremtes a la ciutat de Lleida. La més antiga era la de Bonaventura Corominas, hereva de la fundada per Josep Escuer en la segona meitat del segle XVIII. També se l'anomenà Impremta de la Vidua Corominas. En aquesta impremta l'any 1838 es publicà "*El Universo en marcha*", de Celestino Galli, considerada com la primera obra de tarannà liberal-progressista publicada al Ponent català. Les impremtes lleidatanes s'interessaren molt pel tema de la Maseta. Entre els anys 1839 i 1840 la impremta Corominas publicà un romanç titulat "*Delito i muerte de Teresa Guix (a) la Maseta, natural de Lérida*" i una obra de literatura edificant titulada "*Memorias sobre la joven leridana Teresa Guix (a) la Maseta, ajusticiada en esta capital en 26 de agosto de 1839*", ambdues d'autor anònim.

Entre 1833 i 1831 treballà la impremta d'Ignasi Buxó, que publicà el *Boletín de la Provincia de Lérida*, que tan important fou per difondre les disposicions oficials.

L'any 1840 naixia la impremta de Josep Sol, que esdevindria un clàssic en el món editorial lleidatà. L'any 1847 aquesta impremta va publicar un altre llibre sobre la Maseta. El seu autor era Eusebi Freixa i es titulava "*Teresa Guix ó sea consecuencias de un adulterio*". I el 1857 en publicaria un altre, també d'Eusebi Freixa, titulat: "*Adúltera y parricida ó sea Teresa Guix (a) la Maseta: leyenda histórico-contemporánea*", del qual, com veurem més endavant, després se'n feren diferents reedicions en impremtes de Madrid. Aquest mateix any 1857 l'impremta Corominas publicaria una segona edició de "*Memorias sobre la joven leridana Teresa Guix (a) la Maseta, ajusticiada en esta capital en 26 de agosto de 1839*"

---

⁵⁵ LLADONOSA, M. / JOVÉ, A. / VICEDO, E. (2004: 153).

⁵⁶ CASALS, Q. (2013: 94).

1.2.7.5 La premsa⁵⁷

La publicació de premsa escrita a Lleida durant els primers quaranta anys del segle XIX fou molt ocasional i de poca durada. El primer diari que va aparèixer a Lleida fou el “*Diario de la Ciudad de Lérida*”, sortí entre els anys 1808 i 1810 com a òrgan de la Junta Corregimental Lleidatana, quan la ciutat era assetjada per l'exèrcit francès. El “*Semisemanario ilerdense*” va sortir a la llum durant el Trienni Liberal, concretament entre el maig de 1822 i el juliol de 1823. Era l'expressió del grup més exaltat dels progressistes. L'any 1833 va aparèixer el “*Boletín Oficial de la Provincia de Lérida*”, que difonia notícies governamentals, principalment dels caps polítics i militars i algunes iniciatives locals, i fou l'única publicació que tingué continuïtat i força anys d'edició. Finalment l'any 1837 es va publicar “*El Miguelete Leridano*”, era de tendència liberal i volia “*explicar los principios de libertad y fijar la opinion general en favor del régimen constitucional*”.

1.2.7.6 El teatre

Des de la desaparició del Teatre de l'Hospital, l'any 1798, les representacions teatrals s'improvisaven en diferents espais. En alguna sala de l'Hospital de Santa Maria, en l'anomenat Presidi de Boters, que sembla que era una antiga caserna que hi havia tocant a les muralles immediates de la Porta de Boters, en un pati posterior al Palau Episcopal o en una estància de l'Antic Hospici⁵⁸.

A partir de l'any 1839-1840 s'obrí un nou teatre, ubicat a l'antic convent dels Agustins, al carrer Major, davant del Peu del Romeu, on ja es pogueren fer obres de teatre de forma permanent. Segons Madoz⁵⁹ tenia una capacitat d'unes set-centes persones i un ampli saló que feia de cafè i una altre de més petit on hi havia una taula de billar.

1.2.7.7 La cultura popular

Majoritàriament van continuar les formes religioses populars de l'Antic Règim com treure la imatge del Crist Trobat per demanar la pluja, les devocions de les Mares de Déu de Butsenit i Grenyana, amb els aplecs a les seves ermites, el Rosari de l'Aurora, les processons de Setmana

---

⁵⁷ SOL, R. / TORRES, C. (1994), *La premsa de Lleida dia a dia*, Nou Diari de Lleida S.L, Lleida.

⁵⁸ RABASA, J / RABASA, F. (1985), *Història del teatre a Lleida*, Institut d'Estudis Ilerdencs, Lleida, pp. 89-90.

⁵⁹ MADDOZ, P. (1985: 74).

La Maseta, de la llegenda a la història

Santa, la festa Corpus Christi, les manifestacions de les confraries, els fanalets de Sant Jaume, la cavalcada de Reis, fins i tot la Festa Major se centrava en els actes religiosos.

Altres formes de cultura popular i tradicional eren els gegants, els caps-grossos i el drac, que després s'anomenarà Marraco, que eren usats de forma ocasional en actes festius, religiosos i civils. Les celebracions ciutadanes continuaven en mans del clergat i s'emmarcaven en les festes religioses. Algunes, però, com Sant Joan i Sant Pere, tenien fortes reminiscències paganes, quan els lleidatans i lleidatanes les seves vigílies ballaven entorn de les fogueres, les saltaven i tiraven cendra al vent per prevenir desgràcies i, a més, anaven a collir berbena als camps propers amb la creença que tenien efectes curatius.

Una de les poques festes de caràcter completament laic era el Carnestoltes. Havia estat prohibit a mitjans del segle XVIII i s'havia recuperat a finals d'aquest mateix segle, tal com diu Quintí Casals⁶⁰, la seva recuperació és molt probable que anés lligada a la decadència de l'absolutisme i el desenvolupament posterior de la Revolució Liberal.

1.2.8 Ideologia i societat

L'Església Catòlica i la seva doctrina moral eren els referents culturals per a la majoria de lleidatans i lleidatanes. I per això el seu aparell dirigent veié sempre amb mals ulls qualsevol canvi i reaccionà sempre amb hostilitat davant la mínima renovació política i sociocultural. La majoria de clergues lleidatans, llevat d'algunes excepcions, com ja hem vist més amunt, tenien una ideologia molt conservadora i s'alinearen amb l'absolutisme fins al 1833 i amb el moderantisme i el carlisme fins al 1868.

La família era el gran pilar de la societat lleidatana, entesa és clar, de la forma tradicional, és a dir havia de ser autoritzada per un sacerdot i només entre un home i una dona. El pare s'ocupava de dur el pa a casa a través del treball. La mare es dedicava a la llar. El principi d'autoritat social bàsic l'ostentava el pare de família. La dona estava absolutament subordinada a l'home i qualsevol intent d'equiparació atemptava contra l'equilibri social, que es basava en la creença de la superioritat masculina respecte de la femenina. Els fills també estaven totalment supeditats al pare.

A partir de l'estudi dels inventaris de les biblioteques que tenien els lleidatans de l'època— les dones poques possibilitats en tenien—, Meritxell Botargues ha demostrat la feblesa de la Il·lustració, del liberalisme i de la minsa penetració dels corrents romàntics i d'una major densitat

---

⁶⁰ CASALS, Q. (2013: 119).

La Maseta, de la llegenda a la història

d'obres pietoses i religioses a les llars de la Lleida del segle XIX. Botargues⁶¹ conclou que majoritàriament a Lleida els corrents de les nacions i ciutats més desenvolupades d'Europa eren lluny. Eren més a prop de l'Edat Moderna que de la Contemporània. Tot i amb això, el liberalisme i una sensibilitat favorable a la innovació i a la modernitat sí que van penetrar a la societat lleidatana per altres vies com impresos i opuscles que circulaven de mà en mà o en tertúlies⁶². I, sobretot, tal com conclou Quintí Casals⁶³, a través de l'acció d'associacions culturals, premsa i propostes polítiques de membres dels partit progressista, primer, i del partit demòcrata, després.

---

⁶¹ BOTARGUES, M. (2000), *Consumo cultural en la ciudad de Lleida (1808-1874)*, Pagès Editors i Universitat de Lleida, Lleida, p. 306.

⁶² LLADONOSA, M. / JOVÉ, A. / VICEDO, E. (2004: 372).

⁶³ CASALS, Q. (2013: 263-265).

1.3 La condició de la dona a la Lleida a la primera meitat del segle XIX

1.3.1 L'evolució de la societat patriarcal

Durant tota la història, la subordinació femenina ha estat un fet. La ideologia patriarcal ha estat dominant des dels orígens dels temps i ha assignat a la dona un paper de subordinació i de submissió a l'home. Els discursos mèdics i filosòfics del món antic, des d'Hipòcrates a Galè, passant per Plató i Aristòtil, justificaren el discurs de la inferioritat femenina. La dona era per a ells un ser incomplet i inferior per naturalesa. Amb el Dret Romà la dona guanyà certa categoria jurídica, però continuà totalment subjecta a les disposicions del marit, pare o tutor legal. El Cristianisme i l'Església Catòlica, tot i que, en teoria, incorporaren la igualtat entre les persones, en realitat foren els grans garants de la societat patriarcal i mantingueren intacte el principi de submissió de la dona dins de la família i de la societat, fins al punt que encara avui no accepten el sacerdocí femení, ni cap dona dins de les seves altes jerarquies.

Durant l'Edat Mitjana la dona no tenia cap paper rellevant dins de l'àmbit feudal, gremial ni polític, ni cap accés als estudis superiors. A l'Edat Moderna, la llei prescrivia l'obediència de l'esposa al marit i el seu àmbit d'acció es reduïa a la cura de la família i de la llar. La Revolució Francesa i les següents onades revolucionàries del segle XIX plantejaren els drets polítics individuals. La llibertat, la igualtat i la fraternitat foren els temes centrals del liberalisme burgès, però les dones en quedaren al marge amb l'expansió del Codi Napoleònic, que influí en gran part en les legislacions europees, tot imposant unes lleis on la dona quedava totalment relegada a la llar⁶⁴.

No fou fins a la Revolució Industrial que la dona no començà a alliberar-se d'algunes pautes discriminatòries. És quan la dona començà a accedir al treball contractual. La limitació de la natalitat i de les seves càrregues i els avenços tecnològics i científics que es produïren facilitaren aquesta evolució social. Però la dona s'integrà al teixit productiu sense abandonar el paper d'esposa submissa, mare dòcil i mestressa de casa. L'Estat Liberal tardà molt a recollir la igualació de drets, i la seva legislació educativa legalitzà un sistema formatiu que discriminava clarament la dona i en remarcava únicament la seva funció domèstica⁶⁵. Fou gràcies a la pressió dels corrents polítics de signe progressista i, sobretot, a l'aparició dels moviments de dones sufragistes, que sorgiren a mitjans del segle XIX, i de dones feministes després, que la dona aconseguí l'equiparació jurídica,

---

⁶⁴ NASH, M. / TAVERA, S. (1994), *Experiencias desiguales, conflictos sociales y respuestas colectivas (siglo XIX)*, Editorial Síntesis, Madrid, pp. 57-60.

⁶⁵ ÁLAMO, M. D. (2009), "La discriminación legal de la mujer en el siglo XIX", *Aequitas*, 1, pp. 11-24, [<http://revistaaequitas.files.wordpress.com/2011/11/11-24.pdf>].

La Maseta, de la llegenda a la història

tot i que no sempre també es produí a la realitat. La discriminació sexual continua encara avui en els àmbits professionals i laborals, en el camp econòmic, social, polític, cultural, esportiu i, sobretot, en el militar i eclesiàstic. I en alguns països, la dona pateix encara un menyspreu i una discriminació sexual semblants a l'esclavatge.

1.3.2 La dona dins de la societat catalana

Com hem vist, ni la Il·lustració del segle XVIII ni la Revolució Liberal no van dur els seus progressos a tots els àmbits de la societat catalana. Les dones del segle XIX encara estaven sotmeses a unes estructures molt rígides, les mateixes que havien tingut durant l'Antic Règim. La dona estava totalment subordinada primer al pare i després al marit, als quals devia fidelitat i obediència absoluta. L'Església, amb la seva moral, era qui vetllava pel manteniment d'aquella societat masclista i patriarcal. El prototipus de la dona havia d'encaixar perfectament en l'esquema tradicional: la dona ideal era l'esposa submissa i la mare perfecta i s'havia de dedicar exclusivament a les tasques de la llar⁶⁶. Era encara "*La perfecta casada*" (1584) de Fray Luis de León, o la dona pagesa forta, treballadora i obedient a Déu i al marit del "*Llibre dels secrets d'agricultura, casa rústica i pastoril*" (1619) de Fra Miquel Agustí.

L'església legitimava la idea de la inferioritat natural de la dona i la reduïa a tres funcions bàsiques: la reproductiva, la de serventa i la d'objecte de desig. L'Església justificava aquestes idees i refermava la creença de la inferioritat de la dona. El papers d'esposa i mare eren vitals per a la dona i quan els aconseguia ja tenia bona part de la seva funció realitzada. Això es completava amb la criança del fill, la cura de la llar i de la família. La missió de la dona es reduïa a ser esposa, mare, serventa i àngel de la llar. El treball només podia ser exercit per la dona per assegurar el bon funcionament de la casa, tot i que podia completar amb alguns ingressos fruit d'algunes feines ocasionals, que acostumaven a estar relacionades amb el treball de la llar: bugadera, cosidora, dida, minyona, cuinera, planxadora... A les classes acomodades, el paper de la dona es reduïa al de la relació social: visites a familiars o tasques de beneficència.

L'altra funció, la d'objecte de desig, suposava assumir la premissa que la dona era un ésser dolent per naturalesa, un ésser corrupte i corruptor que induïa l'home a cometre males accions; era l'esca del pecat, disposada sempre a encendre en l'home els pitjors instints. La idea venia de lluny. La dona era l'Eva malèfica que havia fet caure el pobre Adam i havia introduït el pecat original en

---

⁶⁶ NASH, M. (1983), "La mujer, familia y trabajo en España, 1875-1936", *Anthropos*, Barcelona, p. 40.

La Maseta, de la llegenda a la història

el perfecte equilibri del paradís. És per això que la sexualitat de la dona només era acceptada per l'església amb finalitat reproductives i únicament, dins del matrimoni.

Malgrat la significativa presència de dones al cim de l'estat, Maria Cristina fou regent durant pràcticament tota la Primera Guerra Carlina (1830 i 1840) i Isabel II regnà entre 1843 i 1868, la presència d'altres dones a la vida pública espanyola fou minsa i els seus drets polítics no foren mai atesos. La dona no tenia cap valoració fora de la llar. L'Estat espanyol i també Catalunya eren societats arcaiques, catòliques i amb una forta jerarquització segons el sexe. El pes cultural de la societat patriarcal, el masclisme imperant, la submissió i la reducció de la dona a l'àmbit domèstic i l'enorme poder que tenia l'Església van fer impossible que a Catalunya i a l'Estat espanyol es desenvolupés un sufragisme o un feminisme semblant a l'americà o l'anglès, que començaren a finals de la dècada dels quaranta del segle XIX. El primer focus feminista a l'Estat espanyol arrencà d'un grup de dones andaluses que des de la ciutat de Cadis volien transformar la societat i avançar en el progrés de la civilització. Eren seguidores de les idees del socialista utòpic Charles Fourier (un dels primers grans pensadors obertament partidaris de la igualtat de gènere) i entre 1856 i 1866 van publicar un seguit de revistes que qüestionaven els sistemes de submissió i subordinació de la dona de l'època. Margarita Pérez de Celis i Josefa Zapata foren les capdavanteres d'un moviment que ha estat poc estudiat, però que té l'honor d'haver publicat la primera revista plenament feminista i també el que avui es considera el primer manifest espanyol amb plantejaments obertament feministes. Es tracta de la revista gaditana "*El Pensil de Iberia*" on la misteriosa Rosa Marina publicà l'any 1857 "*La mujer y la sociedad*". Era un manifest anterior a "*La mujer del porvenir*" de Concepción Arenal (1869) o a la "*La mujer española*" de Concepción Gimeno Flaquer (1877), considerats textos de referència en l'alliberament de la dona espanyola. L'escrit de Rosa Marina era un gir mental de 180 graus en relació a tots els escrits d'altres revistes de l'època i malgrat la seva importància i singularitat, el moviment feminista espanyol no arribà a concretar-se en una organització i mobilització semblants a països com França o Gran Bretanya fins a uns quants anys després⁶⁷. L'inici de l'emancipació femenina a l'Estat espanyol i a Catalunya fou dèbil i tardà. Mary Nash i Susanna Tavera⁶⁸ creuen que a l'Estat Espanyol no es pot parlar d'un autèntic moviment col·lectiu d'emancipació feminista fins a finals del segle XIX. L'any 1863 Concepción Arenal rebé el títol de Visitadora de Presons. Entre 1889 i 1891 Ángeles López Ayala, Amàlia Domingo i Teresa

---

⁶⁷ RAMÍREZ, M.D. (2009), "La Mujer y la Sociedad de Rosa Marina." a *Donne Società e Progresso*, Aracne Editrice, Roma, pp. 10-40.

⁶⁸ NASH, M. / TAVERA, S. (1994: 72).

La Maseta, de la llegenda a la història

Claramunt fundaren la “*Sociedad Autónoma de Mujeres de Barcelona*”, considerada la primera organització feminista de Catalunya i de l'Estat espanyol. La gran escriptora Emilia Pardo Bazán fundà la “*Biblioteca de la Mujer*” l'any 1892 i Dolors Monserdà publicà “*La fabricanta*” l'any 1904. A tot això cal afegir que el sistema polític liberal espanyol era fràgil, inestable, corrupte i ineficaç. Era poc donat a eixamplar drets i democràcia cap a les classes populars i en absolut cap a les dones, tots dos col·lectius estaven totalment fora de l'àmbit polític i de les seves eleccions. El sufragi universal masculí no s'instaurà fins al 1868 i el femení fins al 1933, en plena Segona República, i foren només moments puntuals dins de l'evolució històrica espanyola i catalana.

1.3.3 El sistema matrimonial⁶⁹

El marc fonamental de la vida de les dones era la família i l'únic accés que existia per a accedir a una família pròpia era el matrimoni. El matrimoni assegurava la pertinença a una casa. La casa era la unitat bàsica per viure, fora de la qual res no tenia entitat, fins al punt que les persones eren més conegudes pel nom de la casa que no pas pel seu cognom. Per casa s'entenia no només l'espai físic on es vivia; casa era el conjunt d'habitatge, persones i propietats en una unitat indestruïble. I també era en certa forma una tradició familiar que venia de lluny.

Una dona només tenia personalitat jurídica dins del matrimoni. A més, la dona es veia impulsada a casar-se per establir la seva seguretat econòmica. Fora del matrimoni una dona ho tenia molt difícil per subsistir, només hi havia la possibilitat de prendre els hàbits i fer-se monja, quedar-se soltera (conca) dependent de l'hereu de la casa paterna i absolutament relegada dins la llar o anar a servir en qualsevol casa rica, un dels pocs treballs acceptats per a una dona, fora de la l'àmbit marginal com era la prostitució o la mendicitat.

El matrimoni no era una qüestió d'amor sinó d'interessos familiars. Era una negociació per mantenir o augmentar el patrimoni familiar. Tot i que als vint-i-tres anys una noia podia casar-se sense llicència⁷⁰, a la pràctica, a partir dels vint o vint-i-un anys se li assignava un marit que anés bé als interessos familiars i a les seves possibilitats. Si una noia es casava sense el consentiment patern podia ser desheretada.

---

⁶⁹ Informació bàsica extreta del programa radiofònic de Catalunya Ràdio “*En guàrdia*” d'Enric Calpena, *Les dones a l'Antic Règim*, emès el 6 de desembre de 2013, amb Enric Calpena i el doctor en Història Josep M. Solé i Sabaté i la doctora Mariela Fargas, professora d'Història Moderna de la Universitat de Barcelona. [<http://www.catradio.cat/audio/775917/498---Les-dones-en-lAntic-Regim--%28Dones-2%29>].

⁷⁰ ESCRICHE, J. (1838), *Diccionario razonado de legislacion civil, penal, comercial y forense*, Imprenta de J. Ferrer de Orga, Valencia, pp. 424-425.

Per casar-se una dona havia de reunir un dot suficient, que es regulava a través dels capítols matrimonials on es pactava el règim econòmic familiar i l'aportació que feia cada família al matrimoni. El dot, institució que es remet a l'època romana, era el que lliurava la família de la dona al marit just quan es casava. La quantitat del dot indicava la categoria de la família i des que es va instituir les dones sovint eren considerades una càrrega financera⁷¹. Hi havia noies que no es podien casar perquè no tenien dot, o hereus que no podien casar les germanes o filles davant la impossibilitat de dotar-les. En rebre el dot dels pares o del germà gran, una dona deixava de ser membre d'una casa i passava a formar part d'una altra, on l'aportava al cònjuge o als sogres. En cas de viduïtat, el dot continuava en poder de la dona i la família del marit o el fill hereu l'havia de tornar. Les dones difícilment podien accedir a un patrimoni propi més enllà del dot que rebien en el moment del matrimoni.

D'altra banda el sistema econòmic català es basava en la separació de béns en el matrimoni. Aquest sistema establia que cada cònjuge tenia la seva propietat i el dret a gaudir del propi patrimoni, tant el que tenia abans del matrimoni com el que obtenia mentre eren casats. Cada cònjuge podia deixar els seus béns entre vius o *post mortem* en testament. Però les dones estaven seriosament perjudicades i no podien augmentar el seu patrimoni mentre eren casades, ja que hi havia el que anomenaven la “presumpció muciana”, segons el qual, si no s'especificava explícitament, qualsevol bé adquirit per l'esposa durant el matrimoni pertanyia al marit⁷². A més el marit era de fet l'administrador dels béns, tant dels adquirits per compra o herència, com els del dot i, a més, aquest dot acostumava a ser rebut amb l'obligació de transmetre'l als fills o filles i si no hi havia descendència el dot havia de tornar al seu tronc familiar, la donació, per tant, estava totalment condicionada al compliment de la funció reproductora de la dona.

Segons Isabel Pérez⁷³ les lleis de successió catalanes situaven la dona en clar desavantatge ja que l'heretament significava la primogenitura masculina, que es va fer per evitar la fragmentació de les propietats. L'hereu rebia tota o la major part de l'herència, era el successor legal del pare i assumia el títol de cap de casa. Es podia fer a través de testament o en capitulacions matrimonials. A diferència d'altres llocs de Catalunya, a les terres del ponentines la norma hereditària que se seguia

---

⁷¹ PÉREZ, I. (2011), *Les dones davant de la llei a l'Edat Moderna*, Institut Català de les dones, Barcelona.

⁷² PÉREZ, I. (2011).

⁷³ PÉREZ, I. (2011).

⁷⁴ ESTRADA, F. (1998), *Les cases pageses al Pla d'Urgell*, Pagès Editors, Lleida, p. 230.

La Maseta, de la llegenda a la història

consistia en pagar amb terres, una casa o un altre patrimoni als cabalers i cabaleres⁷⁴ per la part o la totalitat dels drets hereditaris que els pertocava.

La possibilitat que una dona heretés i fos anomenada pubilla depenia de l'existència de germans mascles. La posició de la pubilla era semblant a la de l'hereu i, en morir els pares, esdevenia la màxima autoritat com a mestressa i cap de casa, tot i que per raons del model de gènere havia de delegar el treball i part de la gestió de l'explotació al seu marit (el pubill). Però la gran majoria de dones eren cabaleres i només tenien dret a la part de l'herència que se'ls assignava en el dot. La donació que es feia a les cabaleres acostumava a ser una quantitat de diners, vestits i alguns mobles (podia ser una caixa de núvia o calaixera on guardar la roba), que la noia rebia en el moment del matrimoni o uns anys després. Els capítols matrimonials oferien una relació molt detallada de les totes les donacions.

1.3.4 La discriminació legal de la dona

La divisió de les dones de l'època es feia entre solteres, casades i vídues. Hi havia autors que en la seva classificació incloïen les monges. Es considerava que als dotze anys una dona ja era núbil (ja tenia la maduresa sexual) i per tant podia fer testament i contreure matrimoni amb permís dels pares. A partir dels vint-i-tres no li calia llicència paterna per casar-se, però això, com s'ha vist més amunt, tenia greus riscos. L'home no era núbil fins als catorze anys i l'edat per casar-se sense permís dels pares era els vint-i-cinc anys⁷⁵.

La dona era considerada inferior a l'home i, per tant, se la tenia per un ser que vivia en una perpètua minoria d'edat i sense capacitat per prendre decisions importants. Joaquín Escriche⁷⁶, un dels més grans juristes del seu temps i home progressista, ho justificava així:

“La mujer es de un temperamento menos fuerte y sólido que el hombre, mas frágil y pundonorosa; y por eso su condicion es menos ventajosa en muchas cosas, y menos onerosa en otras”.

La dona estava menystinguda i discriminada per la llei. Segons Isabel Pérez⁷⁷, la dona mantenia una personalitat jurídica disminuïda que ja venia del dret baix-medieval. En virtut d'això podia al·legar a favor la seva ignorància del dret en el *“Faeminis in quibusdam (cita literal) causis ignorare*

---

⁷⁵ ESCRICHE, J. (1838: 424-425).

⁷⁶ ESCRICHE, J. (1838: 424-425).

⁷⁷ PÉREZ, I. (1988), *Dona i legislació a la Catalunya del segle XVIII. Processos de separació matrimonial*, [Consultat en línia a <http://dialnet.unirioja.es/download/articulo/85817.pdf>], p. 261.

La Maseta, de la llegenda a la història

*permissum est*⁷⁸” o, dit de pitjor forma, “*Imbecillitas seu fragilitas sexus*⁷⁹”, és a dir la debilitat i fragilitat pròpies de la seva condició sexual. Escriche⁸⁰ fa una llarga llista de les coses que la llei prohibia a les dones en temps de la Maseta. Una dona només podia ser tutora dels seus fills i dels seus néts. Encara que podia testar, no podia assistir com a testimoni en els testaments. No podia acusar en un judici, excepte en delictes d'alta traïció o si li havien fet algun mal a ella, als seus parents fins al quart grau o a altres persones amb qui hi estava lligada. No podia ser procuradora judicial, ni demandar en judici per altres persones que no fossin els seus parents en línia recta que fossin vells, impedits o no tinguessin de qui valdre's. No podia exercir oficis, ni càrrecs públics ni civils. Tampoc no podia sortir com a fiadora de ningú, ni dels seus fills, pares o marit, ja que, segons el mateix Escriche, se la podria enganyar molt fàcilment i, a més, era exposar-la a la concurrència amb els homes, la qual cosa era contrari al “*recato i las buenas costumbres que debe guardar*”.

L'estat jurídic de la casada era inferior al de la soltera o al de la vídua si aquesta tenia recursos econòmics. A partir dels vint-i-cinc anys una dona soltera que no estigués sota la pàtria potestat de ningú tenia la lliure administració dels seus béns i podia comprar, vendre, demanar un préstec, comparèixer en un judici i fer contractes. Segons Ferran Estrada⁸¹ l'únic cas on la legislació atorgava certa llibertat d'acció a les dones era quan es quedaven vídues. En molts capítols matrimonials, el marit prometia a la muller que en cas de quedar-se vídua i sempre que no es tornés a casar, seria ama i usufructuària de tots els béns de la casa. L'usdefruit era el dret real de gaudiment sobre cosa d'altri i atorgava a l'usufructuària les facultats de posseir la cosa, usar-la i percebre'n tots els fruits, si bé amb les limitacions d'haver de conservar-ne la forma i la substància. A més sovint s'especificava que la dona no havia de donar comptes a ningú mentre durés l'usdefruit. Llavors la dona esdevenia, de fet, cap de casa i podia actuar de forma independent.

La dona casada, segons Escriche⁸², devia fidelitat al marit per evitar introduir fills estranys a la família i obediència perquè era una condició necessària a la societat conjugal, la qual sense la subordinació de la dona no podria subsistir, afirmava el jurista. La dona casada tenia l'obligació de viure amb el seu marit i anar amb ell on volgués fixar la seva residència. En casar-se la dona no

---

⁷⁸ ESCRICHE, J. (1838: 424-425).

⁷⁹ PÉREZ, I. (1988: 262).

⁸⁰ ESCRICHE, J. (1838: 424-424-425).

⁸¹ ESTRADA, F. (1998: 297).

⁸² ESCRICHE, J. (1838: 424-425).

La Maseta, de la llegenda a la història

podia fer res important sense l'autorització del seu marit i perdia la facultat d'exercir per ella mateixa els seus drets.

Tot el sistema legislatiu, civil i penal, del segle XIX era totalment sexista i androcèntric ja que reproduïa la idea de la inferioritat de les dones heretada des de l'Antiguitat. A la dona se la castigava pel propi delictes però també per haver trencat les expectatives del seu paper com a dona. La pena sempre anava adreçada a retornar-la⁸³ al seu paper de domesticitat i submissió.

1.3.5 L'educació de la dona a Lleida⁸⁴

Malgrat l'esforç per part dels diferents governs liberals d'estendre l'educació, la instrucció de la dona estava molt deixada de banda. El liberalisme, que tenia entre els seus objectius l'afirmació de les llibertats i els drets dels individus, no assumí l'equiparació de sexes. Per a la societat patriarcal la dona era un ésser disminuït i inferior, la missió de la qual no es podia apartar del d'esposa i de mare. S'acceptava que rebés alguns coneixements bàsics per poder educar millor els fills, però de cap manera havia d'apartar-se del seu paper. L'educació de les dones estava en un estat precari i lamentable. La primera llei d'educació primària, la del marquès de Somoruelos, del 1838, no obligava a crear escoles per a nenes d'educació primària; només aconsellava que se n'obris on els recursos ho permetessin. L'Institut de Segon Ensenyament a Lleida s'inaugurà l'any 1842, però l'educació secundària estigué totalment tancada per a les dones, i fins al 1871 no entrà la primera dona en un institut espanyol i encara necessità el permís del rei, Amadeu de Savoia. A Lleida el pes del tradicionalisme i de la religió eren molt grans. Els homes encara no estaven preparats per assumir la igualtat d'oportunitats per als dos gèneres i fins i tot els discursos dels liberals més progressistes, com Josep Castel, Jaume Nadal o Miquel Ferrer i Garcés, no passaven d'acceptar certa formació que revaloritzés la dona però sense desviar-la del paper de submissió que la societat li tenia reservat. Era el discurs més avançat que es donava en aquell moment a la ciutat.

A les escoles públiques de primeres lletres a les nenes se'ls ensenyava lectura, escriptura, unes nocions de càlcul, dibuix i, pel damunt de tot, doctrina catòlica, labor i les nocions més elementals per esdevenir una esposa tendra i submissa i una mare virtuosa. A mitjans del segle XIX a Lleida hi havia dues escoles de nenes amb un cert caire públic, les dues eren de caràcter religiós. El

---

⁸³ NICOLÁS, G. (2007), *La reglamentación de la prostitución en el estado español. Genealogía jurídico-feminista de los discursos sobre prostitución y sexualidad*, Tesi doctoral. Departament de Dret Penal i Ciències Penals. Universitat de Barcelona. p. 152. [Consultat en línia a http://www.tdx.cat/bitstream/handle/10803/1413/GNL_TESIS.pdf?sequence=1]

⁸⁴ Per escriure aquest apartat ens hem basat, sobretot, en l'apartat "L'educació de la dona" dins de CASALS, Q. (2006: 169-184).

La Maseta, de la llegenda a la història

recompte de les escoles i de les alumnes l'hem fet a partir de les dades que ens dóna Madoz al seu Diccionari⁸⁵. Hi havia l'escola de l'Ensenyança, on hi anaven 485 alumnes, entre internes i externes i l'Escola de la Caritat, amb 48 alumnes que procedien de Beneficència i 216 de la Inclusa. L'Ensenyança ja gaudia d'una llarga experiència educativa a la ciutat. Havia estat fundada el 1750 i era el principal referent educatiu de Lleida per a l'educació de les nenes de tres a catorze anys de les famílies més benestants. El pla educatiu era força complet per a l'època. Tenia tres apartats. La part literària centrat en l'aprenentatge de la lectura i l'escriptura, la gramàtica castellana, catecisme i història sagrada, geografia teòrica i pràctica, història universal i particular d'Espanya, aritmètica, sistema mètric decimal, urbanitat i economia domèstica. La part d'ornament incloïa dibuix, solfeig, piano, brodat, elaboració de flors i fruites artificials, i gravat en vidre, or i argent. Finalment el pla d'educació es completava amb un taller de costura, de planxa i brodats.

Paral·lelament a l'ensenyament públic de les monges hi havia nou escoles particulars que es repartien 231 alumnes. De les nou titulars només una exercia amb el títol de mestra. La majoria només instruïen en costura i en tasques domèstiques. També calia comptar 139 nenes que anaven a les escoles de nens un cop aquests ja havien sortit. A diferència de la tendència general que es donava a l'Estat espanyol i a Catalunya, a Lleida es produïa el cas curiós que el total de nenes escolaritzades, 1.119, superava el dels nens, 745. Tot i que no tenim dades, això ens fa pensar que l'analfabetisme femení que hi havia a la ciutat no era tan elevat com el que hi havia a la província, que l'ajuntament lleidatà xifrava en el 97% per a les dones i el 93% per als homes. Cal puntualitzar, però, que aquesta diferència d'escolarització en favor de les nenes s'aturava als nivells elementals, ja que les nenes lleidatanes no continuaven amb estudis secundaris, ni professionals, ni molt menys universitaris: la lleidatana Martina Castells fou una de les primeres dones de l'Estat espanyol en llicenciar-se en Medicina i en doctorar-se, però això fou força més endavant, concretament l'any 1882.

1.3.6 La dona pagesa⁸⁶

La gran explosió de la Revolució Industrial, que va obrir les portes a l'alliberament de la dona, a Catalunya es va produir a partir de 1840. Lleida en va restar al marge. Ja hem vist com a la Lleida de la primera meitat del segle XIX l'economia agrària tradicional era la que tenia el pes fonamental. La Lleida de la Maseta era un ciutat majoritàriament de pagesos i de menestrals,

---

⁸⁵ MADOZ, P. (1985: 78-79).

⁸⁶ Per elaborar aquest apartat hem utilitzat el capítol "La dona com a pagesa" dins de ESTRADA, F. (1998: 271-275).

La Maseta, de la llegenda a la història

botiguers i comerciants, amb una economia de petites dimensions. La dona estava, per tant, condicionada per una societat patriarcal i agrària i el model majoritari era el de la dona pagesa tradicional.

El model tradicional de dona pagesa és el més antic que existeix. Es caracteritzava per una forta segregació de la dona, però al mateix temps una gran complementarietat entre l'esposa i el marit. La segregació començava ja a la infantesa i continuava en tots els àmbits de l'existència. Pel que feia al lleure, els homes es trobaven a les rebotigues, als tallers i a les tavernes. Les dones es quedaven a casa. A tot estirar podien trobar-se amb amigues o veïnes a l'entrada de casa per xerrar o jugar a cartes. La seva socialització es feia, sobretot, a través de les feines quotidianes: la compra, el safareig, cosir, etc. No estava ben vist que homes i dones casats sortissin junts a passejar.

La religiositat era un altre àmbit on es palesava la segregació de la dona. Homes i dones estaven separats durant les celebracions religioses. Durant la missa les dones seien a la part del davant de l'església i els homes a la del darrere. Als enterraments, durant la comitiva que anava de casa del difunt a l'església, els homes se situaven al davant i les dones al darrere. Un cop al temple, els homes seien a la dreta i les dones a l'esquerra. A les processons els homes anaven al davant i les dones al darrere. La participació en els actes religiosos era més exigent per a les dones que per als homes.

Els homes s'encarregaven de les activitats agrícoles i ramaderes encarades a la producció i la comercialització. Els seus espais eren els camps (el tros), els magatzems i els estables. També representaven la casa dins de la comunitat i les relacions amb altres pagesos, l'administració, etc. i sempre ho feien els cap de casa, mai un cabaler o una dona, que no podien prendre decisions, almenys en públic.

La dona pagesa estava subordinada al cap de casa, ja sigui al marit o al pare. Es creia que suposava una garantia per assegurar el "bon nom" de la casa i evitar enfrontaments que possessin en perill la unitat i l'autoritat patriarcal. Els pares eren molt més rígids i severos amb les filles, perquè consideraven la dona com un ésser més fràgil i que calia vigilar més. S'evitaven les situacions on pogués semblar que la dona prenia la iniciativa davant dels homes. I així es manifestava en tots els àmbits de la vida. Des de petites, les dones paraven, desaparaven i servien la taula, cuinaven i endreçaven la casa, netejaven els plats, les habitacions, la roba, cosien i s'ocupaven de la compra i dels vestits. Aquestes eren feines exclusives de les dones. La supeditació de la dona es manifestava també en tots els rituals d'acostament entre sexes que duïen al matrimoni. El noi era qui demanava a

La Maseta, de la llegenda a la història

la noia per ballar, qui pagava el beure i qui decidia què fer i on anar. Aquesta subordinació era, de fet, un recordatori i una advertència del que es produiria quan fossin casats.

Les dones s'ocupaven de les feines relacionades amb la producció i elaboració d'aliments, la cura de la llar i de les persones, així com la dels animals per a l'auto-alimentació (conills, pollastres, gallines, porcs...). Havien de combinar les feines domèstiques amb les agrícoles, ajudant el cap de casa (segar, batre, espigolar, collir olives, ametlles, raïm...) preparant aliments (fer el mandongo, les conserves, salar el pernil, preparar la tupina...) i, si convenia, anaven al jornal per equilibrar l'economia domèstica, amb feines relacionades amb la llar (cosir, rentar roba, planxar, alletar nadons de cases riques, fer sabó...). També tenien cura dels animals del corral i col·laboraven en les tasques de l'hort.

A més de l'atenció als vius, la dona també tenia cura dels morts. S'encarregava de la vetlla dels difunts i del manteniment de la tomba familiar al cementiri i de les misses que s'havien de dir per als difunts. També s'encarregava de tots els rituals religiosos per a la protecció sobrenatural de la llar i dels seus membres: encendre una espelma en cas de tempesta, beneir aliments per sant Blai, resos determinats, etc.

Una bona pagesa havia de ser treballadora, casolana, neta, endreçada, estalviadora i caritativa. La bona administració d'una llar tenia tres secrets. Aconseguir produir tot el necessari sense caldre comprar-ho amb diners. Reduir el consum a l'imprescindible i allargar al màxim el béns i aliments, però seguint una alimentació correcta. I finalment vendre part dels productes de l'hort o del corral al mercat i anar a guanyar algun jornal quan calia.

Una bona pagesa havia de ser valenta i saber encarar amb decisió les situacions que sorgien i alhora havia de ser humil, honesta i obedient. També havia de ser pacient i prudent, saber callar a temps i tenir prou habilitat per mantenir la pau familiar evitant els enfrontaments amb el marit i entre els membres de la família. La maternitat era un altre element clau en la seva vida, ja que els fills asseguraven la força del treball i la continuïtat de la casa. Però no era l'ocupació principal de la dona pagesa i calia compaginar-la amb les altres tasques esmentades. Tot i ser la gran oblidada, la dona pagesa era el veritable pal de paller de l'explotació agrària tradicional, sense la qual no hauria estat possible la seva pervivència.

2.3.7 La dona lleidatana marginada i exclosa

2.3.7.1 La pobresa crònica

Un any de males collites, una sequera perllongada, unes quantes tempestes podien abocar a la misèria i a la mendicitat famílies senceres de petits pagesos, menestrals i jornalers. Per atendre aquesta pobresa crònica a Lleida hi havia tres institucions. La Casa de Caritat⁸⁷, situada a l'antic convent dels Carmelites Descalços. El juny de 1847 acollia cent vint-i-tres pobres, que s'ocupaven amb manufactures de llanes, llenços ordinaris, sogues i espartenyas. Hi havia també la Inclusa o Casa d'Expòsits⁸⁸ on es recollien els infants orfes i abandonats. La regentaven nou germanes de la Caritat i estava situada a l'actual Palau de la Diputació. Segons Madoz la mortalitat que hi havia en aquella institució els anys 1838, 1842 i 1846 era del 34 o 39%, molt inferior a la d'altres hospicis. Finalment l'Hospital de Santa Maria, llavors a l'actual edifici de l'I.E.I, que el regentaven set monges de sant Vicent Paül. L'edifici encabia l'Hospital Militar i el Civil. L'Hospital Civil podia acollir cent malalts, però rarament arribava a seixanta. Cal advertir que en aquella època els hospitals eren llocs pràcticament de beneficència, centres per a gent pobra o molt pobra, els que tenien recursos econòmics es feien visitar a casa pel metge.

En una societat masculista i androcèntrica com la lleidatana la dona era molt fràgil i vulnerable i patia la pobresa d'una forma encara més crua i profunda que els homes. No tenim prou informació sobre aquest aspecte en referència a la Lleida de l'època que estudiem. Però dues dades sí que ens ho poden demostrar palesament. Segons Madoz⁸⁹ a l'Hospital de Santa Maria el nombre de malalts homes mai no arribava a la quarta part de les malaltes i dels infants i encara més de la meitat de les dones eren pobres ancianes desemparades. I una altra realitat demolidora: de cada deu pobres de solemnitat que hi havia a Lleida l'any 1881, sis eren dones⁹⁰. Les xifres de pobresa de la primera meitat del segle XIX ben segur que serien semblants o possiblement pitjors per a les dones, car a partir dels anys seixanta, amb l'arribada del ferrocarril i l'enderrocament de les muralles, la ciutat tingué una forta expansió econòmica.

Si ja era difícil la situació de la dones durant aquella època, encara ho era més si les circumstàncies les havien dut a la misèria. Massa sovint la mendicitat o la prostitució, o ambdues a la vegada, acabaven sent les seves úniques possibilitats de subsistència.

1.3.7.2 La mendicitat

---

⁸⁷ MADOZ, P. (1985: 76).

⁸⁸ MADOZ, P. (1985: 76-77).

⁸⁹ MADOZ, P. (1985: 74-75).

⁹⁰ LLADONOSA, M. / JOVÉ, A. / VICEDO, E. (2004: 104).

Cal destacar que al març del 1836 l'ajuntament de Lleida començava a plantejar-se seriosament el problema de la mendicitat i destinava l'antic convent dels Caputxins a asil de pobres on:

“Se han recogido allí todos los infelices y pordioseros. Se han separado por sexos, edades y naturalezas. Los forasteros se han remitido á sus pueblos, y los naturales serán allí educados y mantenidos”,

segons deia el corresponsal del diari *El Español*⁹¹. Es formava una junta composta per l'alcalde, un canonge, el regidor degà, un altre regidor, el procurador del comú, el canonge penitenciari, un capellà i un hisendat. Aquesta junta tenia la missió de

“atender á la manutencion de los recogidos, ordenar y reglamentar el establecimiento, procurar la educacion de los jóvenes y recaudar las limosnas á este objeto”.

Una de les primeres mesures que adoptà aquesta junta fou un subscripció voluntària a favor del nou asil de mendicitat. Amb una proclama que es fixà a les cantonades i altres paratges públics, la Junta va voler convèncer els lleidatans dels avantatges del nou establiment. Segons deia, les antigues almoines

“solo servian para la holgazaneria y la golosina”.

El que es volia era una altra cosa. Era

“la subsistencia de tantos desvalidos de ambos sexos y de todas las edades se procure su educacion, poniendo á tantos jóvenes perdidos en disposicion de poderse pasar algun dia sin socorros ajenos, libertando á las propiedades de los campos y de las casas de una plaga, y de grave importunidad á los vecinos”.

Com es veu, per fi començava a separar-se, encara que no d'una manera nítida, la caritat, entesa com una solució individual, de la beneficència, que entenia la solució de la mendicitat d'una forma col·lectiva. Aquella ubicació, però, fou provisional, perquè al final el local que es destinà a Casa de Caritat fou el dels Carmelites Descalços. El convent dels Caputxins acabà tenint altres usos, com el de manicomi i finalment fou enderrocat per construir-hi l'antiga presó cel·lular.

Segons la concepció de l'època, de pidolaires n'hi havia de dues menes: els homes o dones que enlloc de treballar preferien una vida ociosa i errant i els homes i dones que en no poder treballar es veien obligats i obligades a demanar caritat⁹². Als segons les autoritats els havien de recollir en un hospici o casa de caritat. Les autoritats també estaven obligades a prendre'ls els

---

⁹¹ El Español, 4 d'abril de 1836.

⁹² ESCRICHE, J. (1838: 401).

La Maseta, de la llegenda a la història

infants que duïen i dur-los a un estament públic perquè aprenguessin un ofici⁹³. Se'ls tenia com a un focus d'infeccions i malalties. Als de la primera categoria se'ls anomenava “vagos”⁹⁴ i eren considerats un perill per a la societat. Se'ls tenia per malfactors en potència, personatges perillosos que tard o d'hora acabarien delinquant. Als “vagos” homes se'ls destinava al servei d'armes per vuit anys a l'exèrcit o a la marina. A les dones i joves se'ls recloïa en hospicis o cases de misericòrdia perquè s'instruïssin en “els bons costums” i aprenguessin un ofici.

1.3.7.3 La prostitució

L'abandonament i la misèria impel·lien moltes noies a dedicar-se a la prostitució. La llei prohibia la prostitució, però no impedia la seva pràctica. De fet la llei no castigava la prostituta, sinó el proxeneta i l'alcavot o l'alcavota. La prostitució estava considerada com un mal inevitable que n'estalviava d'altres de pitjors com la seducció, el rapte o l'adulteri⁹⁵. I és que des de la mentalitat masculista de l'època la prostitució era una mena d'entreteniment sexual per a joves i casats, que garantia la virginitat de les noies que havien de casar-se i assegurar la fidelitat i castedat de les dones casades. Cal recordar que segons les indicacions de l'Església Catòlica la sexualitat només existia dins del matrimoni i amb finalitats reproductives. Una sexualitat encarada a l'afecte o al plaer era considerada lascívia i pecat. Com diu Gemma Nicolàs⁹⁶, la prostitució es basava en l'asimetria conjugal de monogàmia obligada per a les dones i la poligàmia acceptada per als homes. La prostitució suposava un greu estigma per a les dones que acabaven marcades per tota la seva vida, continuessin o no exercint aquella pràctica. Aquesta estigmatització servia d'alerta i escarment per a la resta de les dones sobre els perills que aquella pràctica comportava, però no pas per als homes, que no tenien cap problema a tenir relacions fora del matrimoni i a freqüentar els prostíbuls fins i tot quan eren casats.

Sobre la prostitució a la Lleida de la primera meitat del segle XIX no hi ha gairebé referències escrites. La moral de l'època impedia de parlar-ne obertament i de plantejar el tema d'una forma rigorosa. Un any després els higienistes ho recolliren dins de les seves topografies mèdiques més com un problema higiènic i de salut que no pas social. Així ho féu Lluís Marlès de

---

⁹³ ESCRICHE, J. (1838: 401).

⁹⁴ ESCRICHE, J. (1838: 681-682).

⁹⁵ ESCRICHE, J. (1838: 539).

⁹⁶ NICOLÀS, G. (2007: 152).

La Maseta, de la llegenda a la història

Cusa⁹⁷ a Lleida l'any 1882 quan explicava que a la ciutat hi havia cinc prostíbuls, tres que catalogava com a decents i dos de miserables. La majoria de noies que es dedicaven a la prostitució eren

“jóvenes sin instrucción ni educación, personas que desde su nacimiento se han visto envueltas con la capa de la más grande miseria.”

Marlès pensava que aquelles noies odiaven el treball i que la ignorància, la misèria i el luxe les impulsaven a practicar la prostitució. Una altra forma que presentava la prostitució era la clandestina que segons Marlès encara era més estesa i preocupant, car era més difícil de controlar-ne les conseqüències.

Els governs liberals anaren integrant els plantejaments higienistes dins de la seva legislació. L'any 1890 des de l'ajuntament de Lleida es regulà la qüestió amb un “*Servicio de Higiene y Vigilancia de la Prostitución*”. Segons Romà Sol i Carme Torres⁹⁸ no fou el primer reglament d'aquestes característiques, ja que sembla que n'hi havia hagut un de l'any 1865. Uns anys abans, ja des de la mateixa Església (l'any 1862) Esperança González, inspirada en les Carmelites Descalces, fundava les Missioneres Esclaves de l'Immaculat Cor de Maria per atendre dones marginades.

1.3.7.4 La concepció il·legítima

La concepció il·legítima era una altra causa de marginació i exclusió social per a les dones. La moral de l'època exigia castedat a la dona casada i virginitat a la dona soltera. Qualsevol activitat sexual que posés en perill aquests valors absoluts, sobretot l'arribada d'un fill fora del matrimoni o producte d'un adulteri, abocaven la dona a la deshonra i al rebuig. La societat en aquell cas era condescendent amb l'home i extremadament severa amb la dona, la qual es veia condemnada a l'estigmatització i al rebuig social.

Les causes de la concepció il·legítima podien ser vàries. A Lleida no hi havia fàbriques i per tant, la que es derivava de la submissió obrera de la dona a amos o encarregats, no existia. Les causes més freqüents a la ciutat eren: l'adulteri d'una dona casada que s'havia descobert, la mare soltera en qualsevol de les seves variants, la noia que festejava i davant de la evidència de l'embaràs era abandonada pel seu festejador, la prostituta que es quedava en cinta i no avortava, o, un dels més freqüents, la pobra minyona, mainadera o qualsevol altre noia que entrava a servir en una casa, hostel, en una botiga o taller, per ajudar la família amb uns pocs ingressos, que es veia assetjada per

---

⁹⁷ PRATS, L. (1996), *La Catalunya rànica*, Editorial Altafulla, Barcelona, pp. 197-199.

⁹⁸ SOL, R. / TORRES, C. (1995), *La mare Esperança González i la dona marginada*, Institut d'Estudis Ilerdencs, Lleida, pp. 77-80.

La Maseta, de la llegenda a la història

l'amo, qualsevol dels fills o membre de la família o qualsevol desaparegut que amb falses promeses la seduïa o, en el pitjor dels casos, la forçava. La família procurava mantenir-ho en silenci. L'embaràs s'amagava al major temps possible i quan ja no es podia dissimular entrava a la Inclusa per tenir el nadó. Allí es respectava l'anonimat de la mare i se l'acollia fins al part i al total restabliment de la noia. El fill o filla es podia quedar a l'asil. El destí de la noia no interessava a ningú. Mal vista per tothom, abandonada per la seva família i sense recursos econòmics es veia obligada a entrar en el món de la misèria i de la marginació.

Pascual Madoz⁹⁹ xifrava en 58 el nombre d'expòsits que entraren a la Inclusa de Lleida l'any 1838, 40 nens i 18 nenes. Per a l'any 1842 donava la xifra de 77, 38 nenes i 39 nens i, finalment, per a l'any 1846 parlava de 122 infants, 61 nens i 61 nenes. Madoz no especificava quants d'ells eren infants abandonats pels seus pares, quants eren orfes en situació d'extrema pobresa o fruit d'un part fora de matrimoni. Cal pensar, a més, que hi havia molta ocultació per evitar la vergonya que suposava aquesta forma de concepció -a aquells infants els anomenaven “fills del pecat”- i tampoc es recollia la xifra de concepció il·legítima que es produïa a les cases de la ciutat.

La mortalitat a les Inclusions era molt elevada. La de Lleida entre els anys 1838 i 1846, com ja hem vist abans, oscil·lava entre el 34% i el 39%, molt menor, tal com puntualitzava el mateix Madoz, que en altres indrets de Catalunya i de l'estat. Segons Montserrat Alay¹⁰⁰, l'any 1850 dels ingressats al departament d'expòsits de la Santa Creu de Barcelona en moriren l'esgarriós percentatge del 92,1% dels nens i el 90,7% de les nenes. Segons la mateixa autora la mortalitat de la Casa de Maternitat i Expòsits de Barcelona l'any 1865 va ser del 71,2% per als nens i del 74,7% per a les nenes. L'èxit de la Inclusa lleidatana, seguia Madoz¹⁰¹, era que la majoria dels expòsits lleidatans eren alletats per dides fora de l'establiment, un mètode més car per a la criança, però molt més efectiu per a la supervivència dels nadons. Estigmatitzats com a fills del pecat i de la pobresa, als infants que sobrevivia els esperava una vida molt difícil d'aïllament, misèria i marginació. No era pas millor el destí de les pobres noies que havien concebut aquells infants fora dels paràmetres morals de l'època.

---

⁹⁹ MADOZ, P. (1985: 77).

¹⁰⁰ ALAY, M. (2004), “L'atenció a la infància abandonada i a les dones desemparades a la Barcelona de mitjans del segle XIX”, *Quaderns d'Història* 10, p. 95.

¹⁰¹ MADOZ, P. (1985: 77).

1.4 La pena de mort a la Lleida de la primera meitat del Segle XIX

La justícia de la primera meitat del segle XIX a l'Estat espanyol es caracteritzava per la seva extrema crueltat i una gran desproporció entre el delicte i la pena. Les presons eren veritables antres de misèria on el reu es consumia enmig de la brutícia i la degradació. La infàmia, la tortura, el mal tracte i la pena de mort eren càstigs molt freqüents a les sentències. El mateix Escriche reconeixia que la pena de mort “*está mui prodigada en nuestros códigos*” i que la llei en allò era molt rigorosa. Joaquín Escriche era contrari a la pena de mort, perquè segons ell tenia greus inconvenients. En primer lloc la pena de mort no era susceptible de més o menys, és a dir, si es castigava amb la pena de mort a una persona que havia comés un robatori, amb quina pena es castigaria a algú que n'havia comès dos? Segon: no era igual a ella mateixa, ja que no podia produir els mateixos efectes sobre tots els autors d'un mateix delicte. I en tercer lloc era irreparable. Finalment encara afirmava que no disminuïa el nombre de delictes¹⁰².

L'execució de la pena capital llavors tenia caràcter d'exemplaritat i escarment, havia de satisfer la “*justa vindicta publica*”. Era un escarment col·lectiu i un avís als delinqüents i a la població del poder de les autoritats, per això les execucions eren públiques i hi assistia una enorme gentada, fins i tot la mainada. Una execució era un autèntic espectacle multitudinari i es feia amb una gran aparatositat. Estava tot regulat, fins als mínims detalls, per tal d'aconseguir els seus objectius allisonadors. Fins i tot hi acudien els infants als quals, mentre contemplaven el darrer sospir del condemnat, juntament amb l'expressió “Perquè te'n recordis” se'ls donava una bufetada o un clatellot, perquè escarmentessin de cara el futur. Amb l'aplicació de la pena de mort es perseguia un doble objectiu: equiparar el càstig i el delicte i l'eliminació del delicte mitjançant l'eliminació del delinqüent. Era la darrera expressió d'un poder que volia mantenir la població obedient i atemorida.

Fins a l'any 1832 la pena de mort es feia a la forca, és a dir, per estrangulament mitjançant una corda o sogà i la suspensió en l'aire del condemnat o condemnada. La forca va estar en ús fins que la Reial Cèdula del 28 d'abril de 1832 la va abolir per sempre, i es va substituir pel garrot. En l'època de la Maseta hi havia dos sistemes d'execució: l'estrangulament per garrot per a les lleis civils i l'afusellament per a les lleis militars¹⁰³.

1.4.1 Formes i llocs d'execució

---

¹⁰² ESCRICHE, J. (1838: 422-423).

¹⁰³ PI I ARIMON, A. (1854), *Barcelona antigua y moderna*, Impremta, Llibreria politècnica de Tomàs Garcés, Barcelona, p. 648.

La Maseta, de la llegenda a la història

Antigament els mètodes per emprats per la justícia per executar un reu eren diversos. El Tribunal de Coltellades, que antigament exercia la justícia criminal a Lleida, seguia diferents mètodes segons el tipus de delictes: penjar a la forca, cremar, submergir al riu, degollar, decapitar, esquarterar i donar garrot. Els llocs d'execució eren diversos. Al riu, davant de la Paeria, quan es feia per submersió. A l'Areny del Pont, davant del mirador de la Paeria, quan els reus morien cremats en una foguera. Dins de la mateixa Paeria quan es feia al garrot (llavors amb un dogal de cànem i un garrot de fusta) i després s'exposava el cos a la Plaça de Sant Joan. A la Plaça dels Polls (avui dins de la Plaça de Sant Joan) quan es feia per esquarterament. A la Plaça de Sant Joan quan es tractava d'un esquarterament o un degollament¹⁰⁴. La Plaça de Sant Joan era la més gran de la ciutat i la que, en poder encabir més persones, millor podia complir les funcions d'exemplaritat i escarment que les autoritats volien donar a la pena capital.

Al llarg del temps, però, el sistema d'execució més emprat esdevingué la forca, és dir per estrangulament mitjançant un soga i la suspensió a l'aire del condemnat o condemnada. A Lleida hi havia un indret, situat fora del Portal de Boters, que s'anomenava Tossal dels Penjats o Tossal de les Forques on segons la tradició s'executaven els condemnats. Josep Lladonosa el situa al cim del Tossal de Puigbordell (avui carrer doctor Combelles, damunt del Teatre Municipal l'Escorxador). Allí, segons aquest mateix autor, durant els segles XV i XVI encara se seguia el costum de penjar-hi els condemnats a mort¹⁰⁵. De forques en podia haver en diferents indrets de la població i del seu terme, ja que eren senyal de límit jurisdiccional. Segons Manuel Camps també hi havia forques plantades a la serra de la Palomera, al sud del terme de la ciutat¹⁰⁶. Durant la Guerra del Francès al mig de la plaça de sant Joan es van situar unes forques on s'executaren els lleidatans acusats d'activitats antifranceses¹⁰⁷.

Les lleis liberals prescrivien que les execucions s'havien de realitzar en un lloc pròxim o millor immediat, però als afores de les poblacions i que pogués contenir moltes persones, sens dubte per poder satisfer millor el seu caràcter públic i exemplar. A Lleida el lloc escollit per les autoritats per dur a terme aquelles execucions fou la Mitja Lluna de Cappont, situat al marge esquerra, a tocar

---

¹⁰⁴ CAMPS, M. (1998). *El turment a Lleida (segles XIV a XVII)*, Edicions i Publicacions de la Universitat de Lleida, Lleida, pp. 33-40.

¹⁰⁵ LLADONOSA, J. (2007) *Els carrers i places de Lleida a través de la història*, Empresa Municipal d'Urbanisme de Lleida, Lleida, p. 790.

¹⁰⁶ CAMPS, M. (1998: 45).

¹⁰⁷ LLADONOSA, J. (2007: 502).

La Maseta, de la llegenda a la història

del riu, després del pont. La Mitja Lluna¹⁰⁸ era l'avançada d'un gran bastió que es va aixecar a mitjans del segle XVII, després de la Guerra dels Segadors, i cruïlla de recorreguts: allí conflüen els camins de Vilanoveta, de Barcelona, de Flix, de Granyena i d'Alcoletge. Complia tots els requisits: desembraçat, a tocar de la ciutat i amb prou espai per a contenir una multitud de persones. De fet ja havia vist l'execució a trets d'arcabús d'alguns dels revoltats durant l'anomenat Motí del Feneret l'any 1808¹⁰⁹. La fortalesa de la Mitja Lluna de Capponet fou enderrocada l'any 1861, amb la demolició de les muralles. Allí fou executada al garrot vil la protagonista del nostre treball, la Teresa Guix, la Maseta.

A finals del segle XIX les execucions deixaren de ser públiques i es feren a l'interior o al pati de les presons fins que va acabar el franquisme i s'abolí la pena de mort.

1.4.2 En capella

La pena de mort acostumava a executar-se tres dies després de la publicació de la sentència. Durant aquests tres dies el condemnat era posat en capella. La capella era l'oratori de la presó o una altra habitació habilitada per a aquesta funció i acostumava a ser la més vistosa i decent de la presó. Segons Romà Sol i Carme Torres la capella s'arranjava per a l'ocasió amb crespó negre a la paret central, al mig un altar, en un racó el llit, i en el racó oposat un rentamans i al costat d'aquest una taula petita i unes quantes cadires¹¹⁰. Allí el reu passava les seves darreres hores des que se li notificava la sentència fins al moment de l'execució. El penat o penada rebia les darreres visites, feia testament, assistia a alguna missa, rebia la Comunió i l'Extremunció i adreçava al cel les seves darreres pregàries. Amb l'excusa de resar i confortar el condemnat sovint la capella es convertia en una mena de fira d'exhibicionisme on hi circulava una munió de curiosos àvids d'emocions i morbositat. A posta de sol cessaven les visites. Tot aquest cerimonial anava encaminat a amansir els condemnats, que anessin al suplici totalment humils i resignats.

A Lleida la capella s'ubicava als baixos la presó de la Paeria i els condemnats rebien l'assistència dels Germans de la Congregació de la Sang¹¹¹: dos confreres es rellevaven cada dues hores per confortar els reus. Aquesta confraria lleidatana assumia la tasca de tenir cura de la bona

---

¹⁰⁸ LLADONOSA, J. (2007: 871).

¹⁰⁹ LLADONOSA, J. (1991: 673-674).

¹¹⁰ SOL, R. / TORRES, C. (1993), *Una història més que centenària. La Congregació de la Sang de Lleida*, Congregació de la Sang, Lleida, p. 179.

¹¹¹ SOL, R./TORRES, C. (1993: 175-186).

La Maseta, de la llegenda a la història

mort dels condemnats per la justícia: atenció espiritual i corporal del reu, la presència a l'acte d'ajusticiament i finalment l'enterrament del cadàver.

L'estada a la capella s'acabava amb la visita del botxí, el mateix matí de l'execució. L'executor s'agenollava davant del reu i li demanava perdó: *“Perdona'm germà i que Déu et perdoni”*. Sense esperar resposta s'aixecava i li lligava les mans. Abans de fer les darreres passes, el Germans de la Sang omplien un got amb licor per confortar el penat¹¹².

1.4.3 Execució per garrot

El garrot vil fou el mètode emprat per executar la Maseta. El garrot era una mena de collar de ferro que per mitjà d'un cargol estrenyia el coll del reu fins a provocar-li el trencament del coll. La variant anomenada catalana era encara més brutal i tenia un punxó de ferro que penetrava i trencava les vèrtebres cervicals, mentre que empenyia tot el coll cap endavant aixafant la tràquea contra el coll fix. El garrot havia de

“conciliar el último e inevitable rigor de la justicia con la humanidad y la decencia de la pena capital”.

Es considerava un mètode més humà ja que el temps fins a la mort era més curt¹¹³. Hi havia tres classes de garrot. El garrot ordinari per a les persones del poble pla: anaven al cadafal en mula o cavall. El garrot vil per als delictes que anomenaven infamants: anaven al cadafal en ruc asseguts mirant la gropa. El garrot noble era reservat per als d'origen enlairat i anaven en cavall ensellat. Mentre el pres era en capella s'aixecava el cadafal on es compliria la sentència i s'avisava el botxí. La Confraria de la Sang recorria els carrers de la ciutat recaptant diners per pagar les despeses de l'enterrament i quedava alguna moneda el condemnat podia disposar a qui la deixava: era la capta per als sentenciats.

El Codi Penal de 1822 tingué una existència molt breu ja que el retorn a l'absolutisme després de la caiguda del Trienni Liberal, l'any 1823, suposà la plena vigència del dret penal de l'Antic Règim, contingut a la Novísima Recopilación, que s'havia editat l'any 1808. En el Codi Penal de 1822, però, s'explicava força clarament com s'organitzava una execució de l'època¹¹⁴ i era així:

---

¹¹² DOMÈNECH, J. (2007), *L'espectacle de la pena de mort*, Editorial La Campana, Barcelona, pp. 219-220.

¹¹³ DOMÈNECH, J. (2007: 189-198).

¹¹⁴ Código penal español, Decretado por las Córtes en 8 de junio, sancionado por el Rey, y mandado promulgar en 9 de julio de 1822, Madrid en la Imprenta Nacional, Año de 1822, pp. 8-11.

Tot estava perfectament reglamentat. Al condemnat a mort se li notificava la seva darrera sentència quaranta-vuit hores abans de la seva execució. A partir de llavors mitjançant cartells i pregons ja es podia anunciar al públic el dia, hora i lloc de l'execució amb el nom, domicili i delictes de l'acusat. L'execució sempre era pública i s'acostumava a fer entre les 11 o les 12 del matí i no es podia realitzar mai ni en diumenge, ni en dia de fira, ni en festa nacional o local. Tot i que es prescrivia que tant pels carrers com en el lloc d'execució havia de regnar el major ordre amb multes i penes d'arrest¹¹⁵. La veritat era una altra. Una gran gernació acudia a l'acte, que es convertia en un veritable espectacle de masses, amb xivarri, empentes, discussions i baralles per aconseguir llocs preferents. Entremig els venedors de tramussos i de xufles i els altres que venien el romanç, recent sortit de la impremta, amb la història del acusat i el seu delictes.

L'execució s'havia de fer sobre un cadafal de fusta o d'obra, sempre pintat de negre. El patíbul calia que estés situat als afores de la població, però en un lloc pròxim o immediat i que pogués contenir molts espectadors. Com ja s'ha vist, a Lleida el lloc on es realitzaven les execucions era a la Mitja Lluna de Cappont.

El penat era conduït des de la presó al suplici vestit amb túnica i bonet negres, lligades les mans i a cavall d'una mula que conduïa el botxí amb la mà dreta, això sempre i quan no hi hagués pena d'infàmia. Si hi havia infàmia havia de dur el cap descobert. Si el condemnat ho era per traïdor (crim contra Déu, el rei o l'Estat) duia les mans lligades a l'esquena, el cap descobert i sense cabell i una soga d'espart al voltant del coll. Si la condemna era per assassinat el condemnat duia túnica blanca tacada de sang i amb una soga al coll. Si ho era per parricidi, duia també una túnica blanca, el cap descobert i sense cabell, lligades les mans a l'esquena i amb una cadena de ferro al coll estirada pel botxí que anava al davant a cavall d'una mula. Si era un sacerdot duia sempre la coroneta coberta amb un bonet negre. I en tots els casos els penats duien al pit i a l'esquena un cartell amb lletres grans on s'anunciava el seu delictes: traïdor, homicida, assassí, parricida, reincident en qualsevol crim.

En sortir de la presó, en arribar al cadafal i a cada dues-centes o tres-centes passes el pregoner deia en veu alta el nom del delinqüent, el delictes comès i la pena imposada. Aquestes mateixes paraules constaven en un cartell col·locat en la part més visible del patíbul. La processó es completava amb dos o tres sacerdots, l'escrivà, l'agutzil vestits de negre i tota una gran escorta. Aquesta escorta a Lleida consistia en els Congregants de la Sang, coberts amb túniques i cucurulles negres, l'escut sobre el pit i els rosaris a la mà, altres amb atxes enceses envoltaven un altre

---

¹¹⁵ Código penal español (1822: 10).

congregant que enlairava un majestuós crucifix i encara un altre amb una campaneta a la mà i una safata per recollir almoines¹¹⁶. Resaven el Miserere, Parenostres i Avemaries. A això calia afegir la tropa, a peu i a cavall intentant imposar l'ordre enmig d'una gernació expectant i impressionada i un piquet de guàrdia batent tambors a marxa pausada.

En arribar al patíbul el capellà es posava al peu de l'escala i lliurava al botxí un mocador blanc per tapar la cara al condemnat una vegada mort. Aquest pujava al cadafal i es feia el silenci. Tothom volia escoltar el comiat i les darreres voluntats. Després s'asseia a la banqueta. El botxí li lligava les mans. Li lligava les cames a les potes del seient. Li tapava els ulls amb el mocador. Tancava el cercol de ferro al voltant del coll i procedia a l'execució. Un cop l'acusat era mort un capellà pujava al patíbul i engegava un sermó, mentre la gent marxava cap a casa.

El cadàver havia de romandre exposat a la vergonya pública al mateix lloc de l'execució i fins a la posta del sol. Després se'n feia càrrec la família o els parents que l'havien d'enterrar, si no era així se n'ocupaven les autoritats o podia ser lliurat per operacions anatòmiques. A Lleida se'n feien càrrec la Congregació de la Sang.

Les darreres execucions al garrot a l'Estat Espanyol foren el 2 de març de 1974. Foren executats Salvador Puig Antich i el delinqüent comú George Michael Welzel. A Lleida aquest sistema va perviure fins a mitjans del segle XX. L'execució al garrot vil de Marcel·lí Escuer al pati de la presó commocionà la ciutat. Era el 1952. Escuer havia comès dos assassinats, dos atemptats i nombrosos atracaments¹¹⁷. A Lleida encara hi hagué un altra execució pel mateix sistema. Fou la de Benito Pascual i se li donà garrot la matinada del 22 de desembre de 1953 per l'assassinat de Francesc Berenguer Marcos¹¹⁸.

1.4.4 L'afusellament

Era el gènere de pena capital que usava l'exèrcit. Els militars, com els eclesiàstics i els empleats d'hisenda tenien la seva pròpia jurisdicció, que s'anomenava privilegiada i sobre la qual en certes causes no hi tenia potestat la jurisdicció ordinària. De fet l'exèrcit era un món diferenciat, apartat, amb els seus propis habitatges, escoles, capelles administrades per un pater castrense.

---

¹¹⁶ SOL, R. / TORRES, C. (1993: 179).

¹¹⁷ SOL, R. / TORRES, C. (1993: 185-186) i també a GRAUS, J. (1989), *Crònica de la Lleida franquista, 1938-1975*, Editorial Virgili- Pagès, Lleida, pp. 69-70.

¹¹⁸ SOL, R. / TORRES, C. (1993: 186).

Els militars complien condemnes a les seves pròpies presons. Eren jutjats per tribunals militars d'acord a les seves pròpies ordenances. Les seves sentències sempre eren molt dures i rarament d'innocència, la pena capital s'executava sempre davant d'un escamot d'afusellament. També podien afectar a civils que havien comès algun tipus de delictes contra la milícia o en algun moment dels molts estats de guerra o d'excepció que patí el país o en qualsevol dels múltiples episodis de les Guerres Carlines o colonials, llavors els militars tenien tot el poder per jutjar i condemnar qualsevol persona d'acord al rigor de les seves ordenances com a traïdor o reu de “*Lesa Majestat*”, llavors les sentències sempre eren terribles. Ja hem vist que Lleida era una ciutat militaritzada. I no solament Lleida, el país i l'estat estaven militaritzats. Tal com diu Joan de Déu Domènech¹¹⁹

“el segle XIX és la irrupció i formació de l'Estat, amb el trasbals que aquesta novella cuirassa provoca. Així cal entendre avalots, barricades, pronunciaments i guerres civils”.

L'exèrcit era la cara visible de l'Estat i el preu a pagar era viure al dictat dels militars i dels seus tribunals.

1.4.5 La Congregació de la Sang i el seu ritual en una execució¹²⁰

A Lleida la Congregació de la Sang era l'encarregada d'assistir als ajusticiats de Lleida. Era una tasca caritativa que va assumir aquesta institució, com ho feren altres congregacions similars de la resta del país i de l'estat. L'article primer dels seus estatuts assenyalava clarament aquesta missió

“asistir espiritual y corporalment a los desgraciados que por ministerio de la ley han de sufrir la última pena”.

La Congregació començava a actuar quan el pres era traslladat des de la presó a la capella. Quan el reu entrava en capella el rebien el Prior, el capellà i el secretari de la Congregació amb els dos Congregants designats per al primer torn. Al reu li eren posats grillons i l'alcaid de la presó lliurava la clau al Prior, que tenia la facultat de treure'ls.. Durant tres dies, amb les seves nits, que el reu era en capella, els majordoms de la confraria que el Prior havia designat acompanyaven el reu, juntament amb els religiosos i confessors, per assistir-lo materialment i espiritual. A Lleida eren vint-i-quatre congregants que de dos en dos es rellevaven cada dues hores. Quan eren a la capella anaven sense vesta, però amb l'escut penjat al coll i havien de facilitar al reu tot allò que demanés. Uns altres majordoms de la confraria recorrien els carrers i temples de Lleida recollint almoïna per

---

¹¹⁹ DOMÈNECH, J. (2007: 166).

¹²⁰ Per redactar aquest apartat s'ha utilitzat SOL, R. / TORRES, C. (1993: 175-195).

La Maseta, de la llegenda a la història

alimentar el condemnat i dels que l'acompanyaven, per pagar la malvasia i el cordial (begudes vigoritzadores), la cera, l'assistència religiosa, les misses, novenes, els resos... La Junta de la Confraria establí els torns i el Prior Eclesiàstic i el capellà de la Congregació de la Sang eren els responsables directes d'ajudar el reu a "ben morir". També se celebrava un trídium de pregàries i sempre es demanava l'indult. Les pregàries es feien al seu temple, que antigament era dels Antonians, i que després es digué i es diu encara de la Sang i que se situa al carrer Sant Antoni.

Arribava el moment de la processó. Sortia mitja hora abans de l'hora assenyalada per a l'execució. L'encapçalava el guió (bandera de la Congregació de la Sang), seguit dels Congregants amb vesta amb un nombre mínim de vint per banda i la tancava el Sant Crist. Anaven amb la cua de la vesta recollida, guants i sabates negres i un rosari a la mà. Al costat del guió un congregant amb safata i un altre amb una campaneta recollien almoines. Quan arribaven a la presó col·locaven el Sant Crist a la llinda de la porta i quan sortia el condemnat s'iniciava el camí cap al patíbul. El Sant Crist era portat de cara al reu i a aquest se n'hi lliurava un perquè el tingués entre les mans.

En arribar al patíbul els Congregants resaven un Parenostre i una Avemaria perquè Déu acollís l'ànima del reu que era executat. Un cop complida la sentència el Prior de la Sang beneïa el cadàver i es resava el "*De Profundis*" i tornaven a l'església pel camí més curt.

Cinc minuts després que sortís la processó del patíbul començava l'Exercici de l'Agonia. Es feia al temple de la Sang, amb un nombre mínim de vint congregants i l'assistència de les persones que ho desitgessin. En acabar s'oferia una missa en sufragi del reu. Durant tota la cerimònia la campana repicava a morts.

Després de l'exposició del cadàver a la vergonya pública, normalment fins una hora abans de pondre's el sol, el capellà de la Congregació, el secretari i quatre congregants anaven a recollir el cadàver de l'ajusticiat. El capellà li donava la darrera benedicció. El col·locaven dins del taüt i duïen les despulles al cementiri.

També hi havia els sufragis. Consistien en misses durant els dies que havia estat el reu en la capella, una altra el dia següent de l'execució, resant per la tarda tres parts del rosari i les absoltes. El primer dimarts després de l'execució es feia l'exercici de la Congregació i amb les almoines recaptades s'oferien misses per a l'ànima de l'ajusticiat.

1.4.6 La lluita contra la pena de mort

D'una forma o altra, ja sigui amb la forca, la guillotina, el garrot, l'afusellament..., gairebé totes les societats han utilitzat la pena de mort. No fou fins al segle XVIII quan es posà en dubte la

La Maseta, de la llegenda a la història

seva eficàcia. C. Beccaria i J. Bentham impulsaren una nova interpretació dels codis penals, amb idees més humanitàries sobre igualtat davant de la llei, la reinserció i la rehabilitació de presos i sobre la inutilitat de la pena de mort. La lluita va ser molt intensa durant tot el segle XIX.

La figura del condemnat a mort, del reu de mort, esdevingué un element molt singular dins del romanticisme, sigui pel seu caràcter marginal o individualista o per ser una víctima de la societat que els sentenciava, el cert és que el reu de mort fou un tema molt recurrent per a la sensibilitat romàntica. Poemes, articles de diari, novel·les, estudis legislatius reflectien, des de diferents perspectives, l'ajusticiat com a un reu de mort. Víctor Hugo publicà el 1829 *“El darrer dia d'un reu de mort”* i el 1834 editava la novel·la curta *“Claude Gueux”*. En ambdues novel·les mostrava un rebuig total a la darrera pena. El romanticisme espanyol també s'ocupà del tema. L'any 1835 Mariano José de Larra publicava el seu famós article *“El reo de muerte”* on rebutjava la pena de mort i l'espectacle teatral en què s'havia convertit. El 1837 el poeta Espronceda descrivia poèticament la darrera nit i la darrera matinada d'un condemnat amb els seus darrers pensaments i l'espectacle morbós i sòrdid d'una execució pública, amb un poema que duia el mateix títol que l'article de Larra, *“El reo de muerte”*. Ambdós escriptors recollen un parell de versos d'un romanç popular que com un reclam animava el poble a assistir a l'execució pública *“Para hacer bien por el alma / del que van a ajusticiar”*.

La figura del reu també estigué present a les novel·les romàntiques i a les realistes espanyoles. L'any 1867 Concepción Arenal, una de les figures del feminisme espanyol, també criticà el caràcter públic de les execucions amb la seva obra, *“El reo, el pueblo y el verdugo. La ejecución pública de la Pena de Muerte”*. I ja dins del nostre país, l'any 1847 Narcís Monturiol publicava un fulletó contra la pena de mort titulat *“Un reo de muerte. Las ejecuciones y los espectadores. Consejo de un padre a sus hijos”*

A l'Estat Espanyol la pena de mort no fou abolida fins a l'any 1932, durant la Segona República. Fou restablerta l'octubre de 1934 per als delictes de terrorisme i bandolerisme i Franco la va reincorporar plenament al Codi Penal l'any 1938 i a les comissaries i presons es practicaren tot tipus de tortures i tractes degradants. Les darreres execucions foren les de dos membres d'ETA i tres del FRAP afusellats el setembre de 1975, enmig de fortes protestes internacionals. L'any 1978 s'abolí la pena de mort, així com les tortures o qualsevol tipus de tracte inhumà o degradant, però la darrera pena continuava present en lleis penals en temps de guerra fins que l'any 1995 s'abolia definitivament també del codi militar.

La Maseta, de la llegenda a la història

Tot i que sembla que actualment la tendència mundial va cap a la seva eradicació, encara és vigent en països com Xina, Iran, Iraq, Aràbia Saudita, Iemen i en trenta-dos dels estats d'USA.

1.5 El càstig legal per a les dones

Tot i que com ja hem vist el sistema legislatiu, civil i penal, del segle XIX era discriminatori per a la dona en reproduir la idea de la seva inferioritat, en virtut també d'aquesta idea, la dona no acostumava a ser castigada amb tanta severitat com l'home. El gran jurista Joaquín Escriche es feia ressò d'aquesta idea:

“La mujer es de un temperamento menos fuerte y sólido que el hombre, mas frágil y pundonorosa; y por eso su condicion es menos ventajosa en muchas cosas, y menos onerosa en otras. No se la castiga con tanto rigor, ni se le imponen penas mui dolorosas ni menos las de trabajos públicos y á veces tiene una excusa en la ignorancia del derecho: Faeminis in quibus dam causis jus ignorare permissum est”¹²¹.

Al segle XIX les dones no acostumaven a ser fuetejades ni marcades, però no es lliuraven de la infàmia de ser passejades dalt d'un ruc i amb un cartell al coll on s'explicava el delictes que havien fet. A Barcelona s'anomenava passar Boira Avall, ja que el passeig es feia per aquest carrer¹²².

1.5.1 Les galeres o presons de dones

La presó de les dones s'anomenava “galera”. Les galeres tenien el seu origen en el segle XVII, quan foren fundades per aïllar i retenir “*las mujeres vagantes, ladronas, alcahuetas y otras semejantes*”¹²³, principalment per castigar delictes contra la moralitat pública. Com que el càstig penal imposat generalment als homes era la de servir a rem i sense sou a les galeres del rei, les galeres de Madrid i Valladolid, que foren les primeres, venien a ser com el traspàs d'aquesta pena aplicada a les dones i per això les presons de dones van rebre aquest nom. La principal missió de la galera era desterrar l'oci, font i origen de tot pecat, segons la moral de l'època. Les condicions de vida en aquests centres acostumaven a ser lamentables. A Lleida no hi havia presó de dones i aquestes eren confinades al mateix local que els homes, en àmbits separats.

Segons Pascual Madoz a Lleida hi havia dues presons¹²⁴. La primera i més antiga estava situada al costat de la Paeria, amb la qual es comunicava. La segona ocupava l'espai de l'antiga església de Sant Martí. Segons un BOP¹²⁵ de l'any 1854 a la de la Paeria hi havia quaranta-cinc

---

¹²¹ ESCRICHE, J. (1838: 424-425).

¹²² RUMBAU, M. (1993), *La Barcelona de principis del segle XIX*, Tibidabo edicions S.A., Barcelona, p. 100.

¹²³ HERNÁNDEZ, F. (2003), *Mujeres encarceladas*, Marcial Pons, Ediciones de Historia S. A., Madrid, pp. 52-53.

¹²⁴ MADOZ, P. (1985: 74).

¹²⁵ Boletín de la Provincia de Lérida, 6 de setembre de 1854.

La Maseta, de la llegenda a la història

presos i a la de Sant Martí, quinze. Ambdues tenien en comú que eren veritables antres d'insalubritat i brutícia on els presos s'amuntegaven en condicions infrahumanes. Madoz en parlava amb aquestes paraules¹²⁶:

“...mas bien que lugar de seguridad de los delincuentes, son verdaderas jaulas de fieras. Estrechos é inmundos calabozos sin mas ventilacion que la que reciben por las rejas que miran á un patio angosto y casi impenetrable á la benéfica accion del sol, entristecen al que se detiene a observar los tormentos que sufren los pobres encarcelados” .

Des del dia de la seva detenció, a primers d'agost de 1838, fins el dia de l'execució, 26 d'agost de 1839, la Maseta va viure una mica més d'un any a la presó de la Paeria, reclosa en aquelles lamentables condicions.

Durant pràcticament tot el segle XIX la situació no va canviar massa i les presons lleidatanes continuaren sent un espai ròneg i miserable. I ho sabem per altres articles publicats a la premsa on es criticava el lamentable estat de les presons de lleidatanes. Així en l'article aparegut a “*La Postdata*”¹²⁷ el 1849 es deia:

“Ya seria hora que esas casas de horror se pusieran en esa capital en un estado mas lisonjero. Es bien extraño que las autoridades de los años anteriores no mirasen los desgraciados presos con ojos mas benignos; las cárceles de esta ciudad son de las mas indecentes, y no se si ofrecen la mayor seguridad”.

I finalment al diari “*La Esperanza*”¹²⁸ l'any 1858

“Es lástima lo mal montadas que están nuestras cárceles de Lérida, pues que á los dichos paisanos se les colocó por separado en locales hendiondos, donde apenas se podia respirar por los deletéreos miasmas que despedian las letrinas contiguas...”.

No fou fins a l'any 1889 que van canviar les coses i es va inaugurar la nova presó¹²⁹ situada en un raval de la part més alta de la ciutat, al costat de l'antiga muralla, on hi ha avui l'edific d'Hisenda, un espai molt més ampli i higiènic, concebut segons el llavors modern sistema cel·lular d'aïllament dels presos. El disseny fou de Celestí Campmany, segons el model panòptic o d'estructura circular amb una casa d'inspecció situada al centre per controlar millor els presos.

---

¹²⁶ MADOZ, P. (1985: 74).

¹²⁷ *La Posdata*, 19 de juliol de 1849.

¹²⁸ *La Esperanza*, 20 de març de 1858.

¹²⁹ TWOSE, A. (2001), *L'arquitecte Celestí Campmany (1874-1914)*, Col·lecció La Banqueta, Ajuntament de Lleida i Pagès Editors, pp. 48-50.

1.5.2 La darrera pena

Sempre s'ha dit que les dones no acostumaven a rebre sentència de mort. Això és fals, perquè quan una dona era acusada d'adulteri i parricidi, llavors la llei actuava amb el màxim rigor. A finals de juliol de 1803 una dona jove de la Vall d'Aran era condemnada a mort a la forca per haver enverinat el seu marit. El fet commocionà molt als barcelonins ja que segons explicava el Baró de Maldà a la ciutat de Barcelona no s'havia viscut una altra sentència de mort des dels Rebomboris del Pa, l'any 1789¹³⁰. L'any 1804 n'anaven a penjar una altra, també per haver matat el seu marit, i segons el mateix Baró de Maldà se'n va lliurar perquè era massa jove. Això sí, se la va sotmetre a la vergonya pública

“se ha passejada a la bribona, amb dogall al coll, en mans del verdugo, vestida amb la túnica, com de anar-se a sentenciar en la forca, i en lloc de pena capital que mereixia, la han enviada luego a la galera (presó de dones) per 10 anys i 1 dia, lo mateix que dir tota la vida”¹³¹.

Abans de la Maseta va haver-hi altres dones sentenciades amb la màxima pena i pel mateix delictes de parricidi. Els seus casos van ser molt coneguts arreu de l'Estat espanyol i van commoure la societat del moment. Nosaltres n'exposarem tres que, ben segur, ens ajudaran a comprendre millor el cas de la Teresa Guix, sobretot els dos darrers, que són pràcticament coetanis al de la Maseta. Dues d'elles, la Maria Mendieta i la Cecília Rosell, foren castigades amb la pena de mort a garrot vil. L'altra dona, la Hipólita Pisano, va obtenir l'indult, però la presó perpètua que va rebre de càstig no era pas un destí gaire millor. No inclourem en aquest capítol la Mariana Pineda, que morí al garrot el 26 de maig de 1831, ja que no va ser executada per parricidi, sinó per causes polítiques. Mariana Pineda ha generat molts estudis i obres de ficció tan importants com el drama de Federico García Lorca que duu el seu nom. Va esdevenir la gran heroïna de la causa liberal espanyola.

1.5.2.1 Maria Mendieta

Tot i que va esdevenir a finals del segle XVIII, el cas de la Maria Mendieta fou àmpliament recollit en la majoria de memòries judicials o “causes célebres” que es publicaren al segle XIX, un gènere que tingué molta difusió i que desenvolupava els casos criminals de més ressonància. Popularment el cas se'l conegué com “l'assassinat del Castillo”, o “la dona de Castillo”, perquè així s'anomenava la víctima. L'any 1837, quan ja feia quaranta anys que s'havia comès el crim, en un dels llibres d'aquest gènere es deia:

---

¹³⁰ RUMBAU, M. (1993: 99).

¹³¹ RUMBAU, M. (1993: 99-100).

“El proceso de que vamos á dar cuenta es acaso el mas celebre de la España. La impresion que hizo sobre los ánimos no se ha borrado aun, y cada vez que se quiere citar un gran crimen se recuerda el asesinato de Castillo”¹³².

Tanta fou la ressonància que la intervenció del fiscal, el famós advocat i escriptor Menéndez Valdés, que pronuncià l'acusació, és considerà durant molts anys un model d'eloqüència. El gran pintor Francisco de Goya en féu un tema en tres quadres: “*La visita del fraile*”, “*Interior de prisión*” i el *Capricho 32* titulat “*Porque fue sensible*”¹³³. Fou tanta la seva ressonància que, segons Mónica Bolufer i Juan Gomis¹³⁴, la influència del procés s'allargà fins al final del segle XIX i fins i tot l'al·legat de Menéndez Valdés inspirà la novel·la “*La piedra angular*”, publicada l'any 1891, una de les obres més conegudes d'Emilia Pardo Bazán, on l'escriptora es mostrava absolutament contrària a la pena de mort.

Era l'any 1797. Maria Vicenta Mendieta era d'origen noble i estava casada amb Francisco Castillo, pròsper comerciant de Madrid. El 9 de desembre de 1797 el seu marit va aparèixer mort, cosit a punyalades. De seguida les sospites van caure sobre la Maria Mendieta, de 32 anys, i el seu amant, el jove Santiago de San Juan, de 24 anys. Ambdós foren empresonats. La Mendieta va estar a la presó des del 16 de desembre de 1797 al 23 d'abril de 1798. Durant aquest període va ser sotmesa a pressions i tortures, dormint al terra, voltada d'insectes i rosegadors, amb unes pèssimes condicions higièniques i sense poder rebre visites. Només va poder dormir en un llit quan entrà en capella.

El judici fou molt seguit i les intervencions del fiscal, Menéndez Valdés, van ser molt celebrades. De res va servir que la reina Maria Lluïsa intercedís per la Mendieta, el clam dels madrilenys que exigien el major dels càstigs va poder més. Acusats d'adulteri i parricidi amb traïdoria, el 23 d'abril de 1798, dia de Sant Jordi, Maria Mendieta i Santiago de San Juan foren executats al garrot a la Plaça Major de Madrid davant d'una immensa gernació.

1.5.2.2 Hipólita Pisano

---

¹³² SOCIEDAD DE AMIGOS I COLABORADORES. (1837), *Colección de las Causas más Célebres*, Impremta de Ignacio Estivill, Barcelona, pp. 1-23.

¹³³ DONIS, M. *Maria Vicenta Mendieta*, [Consultat en línia a <http://prisionenpositivo.wordpress.com/tag/vicenta-mendieta/>]

¹³⁴ BOLUFER, M./GOMIS, J. *Delitos “privados” y literatura popular en los orígenes de la opinión pública: a propósito del crimen de Castillo*, [Consultat en línia a <http://www.uv.es/iued/somos/bolufer-art/crimenCastillo.pdf>].

*El Diario de Madrid*¹³⁵ ho va publicar com a primera notícia. L'espectacle va ser extraordinari, ple de magnificència i d'ostentació de poder, tant que els habitants de Madrid tardarien molt temps a oblidar-ho. A dos quarts d'onze del matí del 9 d'octubre de 1837 cent homes amb els seus corresponents oficials del Regiment d'Infanteria de la Reina i de Granaders, un capità, dos subalterns i cent homes a cavall de la Guàrdia Reial ja eren al patíbul esperant. Dos piquets compostats cada un per un sergent, un caporal i deu homes de la Milícia Nacional es van assegurar de mantenir lliure el camí de la presó al patíbul. Francisco Reinado era el centre de les mirades d'una gernació immensa. Un piquet format per un sergent, un subaltern, dos caporals i vint homes de la Milícia i tota la pompa de la Archicofradía de la Paz y de la Caridad envoltaven el reu, que al coll hi duia un cartell penjat que hi posava: "*Por parricida*" i al seu davant la imatge del *Santísimo Cristo de las Misericordias*. A les 12 del matí Francisco Reinado de 23 anys i llauner d'ofici, era executat al garrot vil acusat d'haver robat i assassinat la seva mare i la seva germana en una habitació de la casa on vivien el dia 17 de setembre. Un cop mort li tallaren la ma dreta i un piquet de Caçadors de la Reina Gobernadora format per un caporal i sis soldats custodiaren el cadàver fins que el recolliren els Germans de l'*Archicofradía de la Paz y de la Caridad*.

Hipólita Pisano, cosidora de 36 anys, no va poder presenciar l'execució, tal com ho exigia la sentència que l'havia condemnada a deu anys a galeres amb retenció i a ser mitja hora abans al peu del patíbul, perquè no es perdés ni un detall. Segons el tribunal era còmplice i inductora dels fets. Una forta indisposició no li va permetre assistir a l'espectacle. Els rumors que corrien per Madrid deien que la mateixa Pisano havia demanat la pena de mort, però el corresponsal¹³⁶ no donava massa crèdit a aquelles paraules. Uns dies després, el jutge revocava la sentència i condemnava Hipólita Pisano a morir a garrot vil¹³⁷. El dia previst era el 31 d'octubre de 1837. Es va sol·licitar l'indult, que fou denegat. El mateix dia que havia de ser executada, per una equivocació de les autoritats que havien publicat al diari oficial que se l'havia condemnat a galeres, la Hipólita no va poder ser ajusticiada. Això només va ser un parèntesi, perquè la van tornar a sentenciar a morir al garrot vil i novament la van ficar en capella per executar-la definitivament. Per una sospita d'embaràs va sortir a les catorze hores d'haver-hi entrat¹³⁸. Al final el 7 de desembre de 1837 la mateixa Reina Gobernadora "*usando de su natural clemencia*" li va concedir l'indult definitiu, por

---

¹³⁵ *Diario de Madrid*, 9 d'octubre de 1837.

¹³⁶ *El Español*, 11 d'octubre de 1837.

¹³⁷ *Diario de Madrid*, 10 d'octubre de 1837.

¹³⁸ SOCIEDAD DE AMIGOS I COLABORADORES. (1837: 274-281).

La Maseta, de la llegenda a la història

“*las circunstancias particulares que concurren en este caso*”¹³⁹ i va ser condemnada a la pena immediata segons les lleis, és a dir a reclusió perpètua a la Galera de Madrid. Era una altra manera de morir, només que molt més lenta.

1.5.2.3 Cecília Rosell

Cecília Almirall de soltera, Cecília Rosell de casada, protagonitzà un cas que, com el de la Maseta, va generar força literatura¹⁴⁰ i fou molt seguit pels diaris de l'època. La seva història l'hem extret del segon volum del llibre *Prisiones de Europa*, escrit per una societat literària de Barcelona i editat el 1863 i que ja hem consignat abans. Segons aquest llibre a finals de l'any 1837, en plena Primera Guerra Carlina, vivien a Gelida un matrimoni dissortat format per la Cecília Rosell i el seu marit. La Cecília era una noia jove i bonica, que amb 25 anys ja tenia un nen de 7 anys. S'havia casat molt jove amb Pere Rosell, que era un jove de bona presència, aplicat en el treball i de tendència carlina.

Al mateix poble vivia el seu pare, Francesc Almirall, vidu de 64 anys i Francesca, la seva germana petita. Francesc Almirall havia estat empresonat dues vegades pels carlins i creia fermament que era per culpa del seu gendre, Pere Rosell. Sogre i gendre tenien una profunda enemistat, que s'havia manifestat en més d'una baralla. La Cecília sempre estava a favor del seu pare, malgrat que la seva germana petita li retreia aquest comportament. No constava, deien els autors, que la Cecília hagués estat infidel al seu marit. Li retreien, això sí, un caràcter irascible i molt tossut.

Un matí del 25 d'octubre de 1837, als afores de Gelida un nen va trobar el cadàver de Pere Rosell amb el cap destrossat. Tot el poble de seguida va senyalar l'esposa i el sogre com a autors de l'assassinat.

Quan el tribunal es va constituir a la casa de la Cecília, ja suposaven que allí s'havia comès l'assassinat. Durant l'interrogatori la Cecília va confessar. La seva casa era un continu d'escenes lamentables. No hi havia amor. Cecília s'havia queixat al seu pare i entre tots dos havien traçat un pla terrible. El 22 d'octubre de 1837 el dugueren a terme. Aprofitant que el Pere Rosell dormia li van destrossar el cap a cops de destrat i durant la nit tiraren el seu cadàver a un barranc, on el nen el

---

¹³⁹ *El Español*, 13 de desembre de 1837.

¹⁴⁰ Hem trobat el cas de la Cecília Rosell en un romanç de canya i cordill titulat “*Alevosa muerte dada à Pedro Rosell por su esposa Cecilia y el padre de esta, en el pueblo de Gelida el 22 de octubre de 1837, y trágico fin que han tenido padre è hija* (Barcelona. F. Vallés). (1837.1h. con grab. a2 cols. 31cms.). També en un llibre sobre casos cèlebres de persones que van anar a parar a la presó: UNA SOCIEDAD LITERÀRIA (1863), *Prisiones de Europa, volum II*, D.Inocente López Bernagosi, Barcelona, pp. 823-834 i darrerament en DOMÈNECH, J. (2007: 194-196).

trobà uns dies després. Com van poder van fer desaparèixer les restes que els podien incriminar i va amagar el matalàs tacat de sang a casa del Francesc Almirall, on efectivament el van trobar.

Al cap d'uns dies es van instruir diligències i la Cecília es va retractar de tot el que havia confessat i va acusar el seu pare. El pare va fer el mateix i va acusar la filla. Al final el jutge de Primera Instància de Barcelona va dictar sentència i va condemnar al pare i a la filla a la pena de garrot vil per parricidi. El cas es va fer molt famós perquè l'execució es va retardar uns quants mesos, ja que la Cecília estava embarassada. Escriche ho deia ben clar:

*“La sentencia de muerte suele ejecutarse tres dias despues de su publicacion, durante los cuales se pone al reo en capilla; pero si fuese mujer embarazada, tiene que suspenderse hasta que se verifique el parto, bajo el concepto de que el que la hiciere ejecutar ántes debe ser castigado como homicida, pues si el hijo nacido no ha de sufrir pena por el yerro de su padre, con mucha mayor razon no deberá sufrirla por el de la madre el hijo que tenga de su vientre, aunque se hubiese hecho preñada por evitar el castigo”*¹⁴¹,

el fill no podia patir per la mare.

La situació de la Cecília era cada vegada més dramàtica. El seu fill, abandonat per tots, havia marxat de Gelida i vivia de l'almoïna. Els defensors van demanar indult a la Reina Governadora. Va ser inútil. Ni el naixement de la seva filla va entendre el tribunal que va dictar sentència definitiva: el 29 de juliol de 1838 pare i filla havien de ser executats al garrot vil a Barcelona, als Glacis de la Ciutadella, al costat de l'Esplanada, acusats de parricidi amb els agreujants de premeditació, traïdoria i acarnissament. Un presidiari va haver de fer d'estiracordetes per al botxí, ja que aquest no tenia ajudant i matar dues persones eren massa feina per a una persona sola. Curiosament el presidiari s'hi va presentar de forma voluntària i no va ser l'únic a presentar-se, en va haver uns quants més. Això sí, el tribunal va tenir una mica d'humanitat i per evitar al pare l'espectacle de veure l'execució de la seva filla, enlloc de fer-ho amb un sol piquet, com era costum, van organitzar dues escortes, una per al pare i una altra per a la filla.

El pare anava al davant i a uns cinquanta o seixanta passos enrere anava la filla. I per aquest ordre foren donats a garrotat. Una enorme gernació va acudir al lloc de l'execució. Segons els autors¹⁴²:

“la estúpida curiosidad de la muchedumbre se hallaba escitada por la circunstancia no muy frecuente de ser una mujer condenada á muerte.

---

¹⁴¹ ESCRICHE, J. (1838: 422-423).

¹⁴² UNA SOCIEDAD LITERÀRIA (1863: 837)

¿Como si por lo mismo que se trata de un sér más débil, no debiera ser mayor la compasion que inspirara!?”.

Altra vegada l'afirmació de la inferioritat de la dona des del paternalisme masclista.

Un cop acomplida la sentència, tal com era costum per als parricides, els cadàvers de pare i filla foren dipositats en una bota amb un gat, un mico, un gall i una serp pintats i foren llençats al mar per un grup de presidiaris. Els Germans de la Confraria dels Desemparats van recollir els cossos i els donaren sepultura.

1.5.3 Els dos grans delictes femenins

Ja hem vist que tot i que la societat del segle XIX i tot el seu sistema legislatiu civil i penal eren totalment sexistes i androcèntrics, la justícia era més condescendent amb les dones en el moment de les sentències i de la seva aplicació. Ara bé, això era una mostra més de la idea de submissió i d'inferioritat que imbuïa tots els aspectes de la societat de la primera meitat del segle XIX. De la mateixa manera que a un infant no se'l podia castigar amb la mateixa severitat que a un adult, a una dona, com a ser inferior, no se la podia castigar amb el mateix rigor que a l'home. A la dona, com si fos un ser en perpètua minoria d'edat, se la tenia per fràgil, feble i intel·lectualment incapaç de discernir les coses i per tant no se la podia castigar amb la mateixa severitat. Era el *“Imbecillitas seu fragilitas sexus”* que ja hem vist en un altre lloc. En el cas de les dones, la pena sempre anava adreçada a retornar-la¹⁴³ al seu paper de domesticitat i submissió. Hi havia dues gran excepcions: l'adulteri i el parricidi. Quan es produïen i sobretot si es produïen junts, totes les convencions saltaven pels aires i llavors la justícia actuava amb tot el rigor i la dona era infamada i castigada amb les penes més severes possibles. Una societat masclista no podia deixar sense un càstig exemplar aquests delictes que feien saltar pels aires totes les convencions de feblesa, d'inferioritat i de submissió que la societat atribuïa a la dona. I a més des de la nostra concepció del món i de la justícia, és molt probable que molts casos fossin dones mal tractades que van respondre amb legítima defensa, en el cas del parricidi i en el cas de l'adulteri, històries de dones mal casades, menystingudes, enganyades o, simplement, dones el sol delictes de les quals era estimar lliurement.

1.5.4 L'adulteri¹⁴⁴

---

¹⁴³ NICOLÁS, G. (2007: 152).

¹⁴⁴ Per redactar aquest apartat he utilitzat la tercera edició de 1847 del *Diccionario* de J. ESCRICHE, J. (1838) pp. 119-123. En aquesta edició Joaquin Escriche defineix l'adulteri d'una forma molt més exhaustiva que l'edició de 1838.

Adulteri era quan una persona casada mancava a la fidelitat conjugal i tenia tractes carnals amb una altra persona. Avui en dia no està penat per la llei però antigament era severament castigat, sobretot en el cas de la dona. Segons Escriche, a l'època de la Maseta l'adulteri ja no comportava pena de mort, ni assots, ni la venjança a caprici del marit i reservava a la justícia el dret de càstig. Però a la pràctica no hi havia establerta cap pena per al marit infidel, a tot estirar, i era molt estrany, una simple multa o el desterrament. En canvi la dona podia ser tancada a la presó. L'adulteri era considerat un delictes domèstic i mentre el marit no es queixés, ningú no tenia dret a presentar cap denúncia, ni el magistrat podia fer cap investigació que envaís la privacitat de la família. La dona no podia defensar-se de cap acusació que interposés el seu marit per provar que ell també havia comès adulteri. I és que la infidelitat de la dona era considerada molt més greu que la de l'home, segons Escriche pel principi bàsic de la conseqüència de les accions, ja que aquesta podia introduir fills estranys a casa del marit. L'adulteri només afectava a les dones i per això no era igualment contemplat segons el cometia el marit o l'esposa. L'adulteri masculí era una simple relliscada sense importància. L'home, per defensar el seu "honor" podia matar els adúlter, tots dos adúlter si volia o podia:

“si el marido matase á los adúlteros en el mismo acto del delito, tendria una excusa de su arrojio en el justo dolor que debió causarle el ver por sus propios ojos mancillado su honor; ese honor peculiar que adquieren los maridos el dia de su matrimonio, y que una opinion bien singular les hace perder cuando sus mugeres se deshonoran”.

En certa manera era una mena d'uxoricidi (assassinat de la dona per part del marit) legal i no estava permès a les dones, les dones no tenien cap honor a defensar. Les dones eren dipositàries del bon nom de la família, l'honor de la família, amb la seva honestedat i una conducta sexual irreprotxable, que volia dir ser verges de solteres i castes quan eren casades. La família i, sobretot, els representants de l'Església vetllaven per controlar la sexualitat femenina dins unes normes estrictes de comportament. El pudor i la castedat eren les primeres virtuts que havien de tenir les dones. En canvi per als homes aquestes "virtuts" eren considerades totalment secundàries. L'home les podia negligir sense cap problema, en canvi *“la muger que las abjura, lleva la depravacion á un punto mas alto”*. Escriche acabava l'entrada del seu diccionari amb una frase lapidària de M. D'Aguesseau, que resum la mentalitat de l'època:

“El adulterio de la muger suele ser el primer paso que conduce al asesinato, é induce presuncion de este crimen; de modo que es máxima en los tribunales: adultera, ergo Venefica”.

L'adulteri continuà essent considerat un delictes per a la dona fins a l'adveniment de la Segona República, quan el Codi Penal de 1932 el despenalitzà, bé que era motiu de divorci. Amb

l'arribada del franquisme es castigà novament fins a l'arribada de la democràcia quan la reforma del Codi Penal de 1978 despenalitzà definitivament l'adulteri i l'amistanyament.

1.5.5 El parricidi

Segons Escriche¹⁴⁵ el parricida en aquella època era qui havia matat al seu pare, padrí, fill, nét, besnét, germà, oncle, nebot, marit o muller, sogre o sogra, gendre o nora, padrastre o madrastra o fillastre. Per tant, no hi havia una paraula específica per definir quan una dona matava la seu marit i quan això passava, com és el cas de la Mendieta, de la Cecília Almirall o de la mateixa Teresa Guix, se les considerava parricides. El parricidi, juntament amb el delictes de traïció, era el pitjor de tots els delictes i estava condemnat amb el màxim rigor de la llei i incloïa la infàmia. Antigament, a Roma, la llei Pompeia disposava que qui cometia aquest delictes era assotat fins a fer-li sang i després se'l col·locava dins d'un sac amb un gos, un mico, un gall i una serp i després era llençat al mar o al riu més proper a fi que

“quien asi violó las leyes de la naturaleza quede privado del uso de todos los elementos, á saber, de la respiracion del aire hallándose todavia vivo, del uso del agua estando en medio del mar ó el rio, y de la tierra que no puede servirle de sepultura¹⁴⁶.”

Cada animal tenia un significat fatal. El gos representava la ràbia. El mico, la persona mancada de raó. El gall, perquè era l'animal que atacava la pròpia mare. I la serp perquè arriba a la vida estripant el ventre matern¹⁴⁷.

La Llei Pompeia fou adoptada a l'Estat espanyol pel Codi de Partides al segle XIII i perdurà durant el segle XIX, quan el rigor de les Partides es va atenuar a la pràctica i el que s'acostumava a fer, tal com va passar a la Maseta, era que un cop mort l'acusat era ficat dins d'una bota amb aquells animals pintats i després se'l llançava al riu per, seguidament, donar-li sepultura.

Com ja hem vist abans, els condemnats a mort eren conduïts al suplici amb túnica i bonet negres, lligades les mans i en una mula. Però el parricidi anava acompanyat d'infàmia, és a dir pèrdua de la dignitat i degradació total de la persona, llavors la túnica era blanca i havia de dur el cap descobert i sense cabell, lligades les mans a l'esquena i amb una cadena de ferro al coll que estirava el botxí que anava a cavall d'una mula. Com a la resta de condemnats havien de dur en el pit i a l'esquena un cartell amb la paraula: parricida. El cadàver d'un parricida havia de ser exposat

¹⁴⁵ ESCRICHE, J. (1838: 470-471).

¹⁴⁶ PI I ARIMON, A. (1854: 647-648).

¹⁴⁷ DOMÈNECH, J. (2007: 196).

La Maseta, de la llegenda a la història

al públic fins a la posta de sol i havia de ser enterrat en el camp i en un lloc retirat, fora dels cementiris públics, sense posar-hi cap senyal que indiqués la sepultura¹⁴⁸. La condemna per parricidi, a més de la seva extrema crueltat i infàmia volia arribar a l'extermini total i fer desaparèixer el record del parricida.

---

¹⁴⁸ Código Penal Español (1822: 8-11).

3. TERESA GUIX, LA MASETA

Teresa Guix, la Maseta, fou el personatge més famós de la crònica negra lleidatana de tot el segle XIX, si fem cas a la quantitat de literatura que el seu cas va generar i de la difusió que va tenir. El 26 d'agost de 1839 era executada al garrot vil a la Mitja Lluna de Cappont de Lleida, acusada de parricidi per la mort del seu marit Sebastià Guix Romans. La crueltat de la sentència, l'aparatositat de l'execució, la joventut i la bellesa de la víctima i el seu exemplar penediment foren elements que van impressionar i commoure profundament els lleidatans de l'època. El cas va ultrapassar els límits de la ciutat i se'n feren diferents versions literàries que circularen arreu de Catalunya i de tot l'Estat espanyol dins del que anomenem literatura de canya i cordill, primer, i després dins de la tradició romàntica de la mà d'Eusebi Freixa. També fou seguit per la premsa de l'època i es va transmetre en la memòria oral lleidatana com una figura llegendària i gairebé mítica que va arribar fins ben entrat el segle XX.

Per tal poder endreçar i interpretar millor la informació sobre la Maseta analitzarem les tres versions que durant el temps s'han anat succeint: la tradicional, la romàntica i la històrica.

2.1 La Versió Tradicional: El Mite de la Magdalena

2.1.1 Fulletons i literatura de canya i cordill

La literatura de canya i cordill era un gènere literari de destinació popular i de gran difusió que va nàixer amb els inicis de la impremta i que va perdurar fins als primers decennis del segle XX. Julio Caro Baroja l'anomenava “*literatura de cordel*” i veia en els seus plecels l'expressió perfecta del gust popular “*la flor de la fantasía popular y de la historia*”¹⁴⁹. La difusió d'aquest gènere es feia en estampes, fulls, plecels solts i llibrets, que eren divulgats per llibreters, cantaires i recitadors ambulants (especialment cecs). Al voltant d'aquest gènere es va desenvolupar una important indústria editorial i una extensa xarxa de distribució que arribava a tot el territori. Se li deia de canya i cordill perquè s'exhibia en una parada muntada amb cordills estesos i subjectada amb canyes a la manera de pines. Als Països Catalans van proliferar moltes impremtes especialitzades en aquest gènere. Segons el “*Nou Diccionari 62 de la Literatura Catalana*”¹⁵⁰ l'activitat més gran es desenvolupà a València, seguida de Barcelona, Mallorca i Lleida. Durant el segle XIX també s'incorporaren impremtes de Vic i Manresa i altres poblacions. La impremta lleidatana de Bonaventura Corominas edità moltes produccions d'aquest gènere, entre elles dues referides a la Maseta: un romanç¹⁵¹ publicat segurament el mateix any de l'execució de la lleidatana i una mena de memòries novel·lades¹⁵² publicades el 1840, reeditades el 1857, i que l'hispanista francès Jean-François Botrel¹⁵³ classificà clarament dins del gènere de cordill. La Maseta ultrapassà també els límits de la ciutat de Lleida i la impremta de J. Roger de Barcelona el mateix 1840 publicà sobre ella una altra obra de literatura edificant¹⁵⁴. Aquesta obra es reedità a Madrid l'any 1853 a la impremta de J. Peña.

---

¹⁴⁹ CARO, J. (1969), *Ensayo sobre la literatura de cordel*, Revista de Occidente, Madrid, p. 19.

¹⁵⁰ BOU, E. (2000), *Nou Diccionari 62 de la Literatura Catalana*, Edicions 62, Barcelona, s.v. *Literatura de canya i cordill*, p. 381.

¹⁵¹ *Delito y muerte de Teresa Guix (a) la Maseta, natural de Lérida ajusticiada en la misma Ciudad el dia 26 de Agosto de 1839 por haber acesinado á su esposo en la madrugada del 1º de Agosto de 1838*, Impremta Bonaventura Corominas. No consta autor ni data. La resta de vegades que la citarem constarà com: Anònim a.

¹⁵² *Memorias sobre la joven leridana Teresa Guix (a) Maseta, ajusticiada en esta capital en 26 de agosto de 1839 por causa del asesinato que cometió en la persona de su marido Sebastian Guix*. Impremta Bonaventura Corominas (1840). No consta autor. La resta de vegades que la citarem constarà com: Anònim b.

¹⁵³ BOTREL, J.F. (2005), “Crime et châtiment de Teresa Guix (1816-1839): du fait-divers à la rédemption pas la literature” a *Hommage à Carlos Serrano, II*, Paris, Editions Hispaniques, p. 43.

¹⁵⁴ *La ajusticiada de Lérida, ó sea capilla y ejecucion de Teresa Guix*, Barcelona. Impremta y litografia de J. Roger, 1840. No consta autor. La resta de vegades que la citarem constarà com: Anònim c.

La literatura de canya i cordill ha estat marginada per part dels estudiosos per la seva manca de qualitat i el seu populisme. Els historiadors i filòlegs tradicionals no l'han valorat gaire i ha estat poc present en les seves investigacions. Però antigament en el segle XIX era un gènere molt popular i de gran abast. Eren autèntics *best sellers* que circulaven per pobles i ciutats. Lleida en fou un important centre productor i consumidor. Meritxell Botargues n'esmenta uns quants exemples entre els seus inventaris trobats a lleidatans i cita les obres produïdes a Lleida i referides a la Maseta¹⁵⁵. Nosaltres no podem obviar l'aportació d'aquest gènere en el coneixement de la Maseta.

2.1.2 “Delito i muerte...”: un romanç moral

Com ja hem vist les execucions se celebraven en espais públics i tenien unes cerimònies establertes d'una gran espectacularitat. El poble omplia de gom a gom els patíbuls i tan aviat escridassava el reu com el compadia. Era una mena de festa, un autèntic espectacle de masses. Sovint durant la celebració dels judicis o al peu del patíbul circulaven romanços on s'al·ludia al crim i als seus autors. Com hem dit, a Lleida la Impremta Corominas va publicar un romanç d'aquestes característiques dedicat a la fi de la Maseta. Es tracta de vuit pàgines en quart amb una xilografia en portada. A l'exemplar que es conserva no hi consta ni l'autor, ni l'any d'edició, però ben segur que la seva edició fou contemporània a l'execució, és a dir l'any 1839, o 1840 a tot estirar. El seu títol, com era habitual a l'època, era molt llarg, gairebé un resum de l'obra¹⁵⁶:

“Delito y muerte de Teresa Guix (a) la Maseta, natural de Lérida ajusticiada en la misma Ciudad el dia 26 de Agosto de 1839 por haber acesinado á su esposo en la madrugada del 1º de Agosto de 1838”

i, segons Botrel¹⁵⁷ té totes les aparences de la clàssica “relació de reu” o d'històries sobre condemnats, que anaven encapçalats amb un dibuix al·lusiú al crim o a l'execució i amb versos xarons descrivien amb pèls i senyals l'escabrositat del delictes, la condemna, el càstig i la moralitat final. L'obra que ens ocupa va precedida per un dibuix amb els elements fonamentals de l'execució: damunt del cadafal el garrot, un capellà en actitud d'exhortació, el botxí a punt d'estrènyer el cargol, la Teresa Guix poc a bans de morir, a peu pla homes de tropa armats amb fusell i baioneta, un Crist brandat pels membres de la Confraria vestits amb vestes negres i amb ciris a les mans i sota la bastida la bota que servirà per llençar al riu el cadàver de la Maseta. Al gravat el segueix una relació

---

¹⁵⁵ BOTARGUES, M. (2000), “No s'heretaren! Llibres adquirits en un encant lleidatà el 1832”, a Història de la cultura: producció cultural i consum social, Institut d'estudis Ilerdencs, Lleida, pp. 199-217 .

¹⁵⁶ ANÒNIM a, p. 1.

¹⁵⁷ BOTREL, J.F. (2005: 45).

La Maseta, de la llegenda a la història

de 352 versos d'ortografia i sintaxi poc segures, sense rima regular i distribuïts en vuit pàgines in-4t. en tres parts d'extensió desigual. La primera i la tercera part en 172 i 72 versos de vuit síl·labes. La segona part en 108 hendecasil·labs organitzats en estrofes de rima ABAB, parlem sempre de versificació castellana, que és la llengua en què està escrita el romanç.

La primera part se centra en el naixement de la Maseta a Lleida, la infantesa de nena afable i dòcil i molt estimada pels seus pares i una joventut més o menys tranquil·la, malgrat la seva bellesa temptadora. La Maseta va a les Borges Blanques on coneix a Sebastià Guix, que s'enamora perdudament d'ella i li confessa el seu amor. Ella l'accepta sense estar-ne enamorada. Ho fa per fugir del domini familiar que l'aclapara. Es casa, malgrat que els del seu voltant li retreuen. És una noia decidida i no li agrada fer-se enrere. El capellà que l'havia educat li dóna un crucifix i li diu que ara només està lligada a Déu i al seu marit i que aquell crucifix li servirà de consol quan tingui problemes.

Poc després de casada se'n torna a Lleida amb el seu home i allí comença una vida dissipada:

“en ella la vanidad / empezó á cautivarla, / y por eso su virtud / en breve fue abasallada”¹⁵⁸.

De totes les obres de canya i cordill que parlen de la Maseta és l'únic que insinua “amb certa claredat” que podia haver hagut adulteri per part de la Maseta, la resta ho amaguen o bé ho dissimulen.

A partir ja del vers 59 comença el relat del crim amb la versió que va perviure com a oficial a Lleida fins al segle XX. Era aquesta: Guix havia sortit amb un animal carregat ja que feia de traginer i en trobar la carretera de Tarragona interceptada torna a casa. Com que el sopar no era apunt renya la seva dona i la criada. Sopen. Guix se'n va a dormir i ella es queda al balcó. A les tres del matí d'aquell fatídic 1 d'agost arriba l'hora de la tragèdia. Guix crida la seva dona que encara és al balcó. Ella no ve. Ell s'enfada, s'aixeca del llit. Comença la discussió. Ella li dona una puntada i li clava una navalla al cor que el mata. Després de matar-lo, la Maseta amaga el cadàver tot un dia a casa seva, sense que ningú no sospiti res, ja que ella té prou sang freda per dissimular-ho i per fer-lo desaparèixer, el treu a un carrer apartat. Al final el jutge de Lleida sospita de la seva culpabilitat i presenta contra ella acusació de parricidi. En dur-la a l'hospital on hi ha el cadàver del seu home, ella diu que no el coneix, que el seu home duia una altra roba. Al final, però, ha d'admetre el delictes.

---

¹⁵⁸ ANÒNIM a, p.2.

El romanç no deixa clares les causes del delictes, de fet, tal com diu Botrel¹⁵⁹, introdueix alguns elements de dubte sobre la responsabilitat efectiva de la Maseta:

*“Ojalá pudiera el velo / discurrir que la ocultaba,/ tal vez menos criminal / y acaso mas desgraciada / esta muger infeliz/ el mundo se presentára”*¹⁶⁰

A partir d'ara el romanç explica la seva vida a la presó de Lleida. Tots aquells que l'adulaven, ara l'han deixat sola i abandonada. Només li resta el consol de Déu, de la religió i dels seus representants simbolitzats pel mossèn que l'havia educat i que poc abans de casar-se li va regalar el crucifix, perquè li servís de consol en els mal moments.

La segona part trenca l'estructura dels romanços tradicionals, en estar escrita en versos endecasíl·labs. Està dedicada al dia de l'execució i comença el 24 d'agost, quan entra en capella per passar després al mateix dia de l'execució. La Maseta transformada per la religió es penedeix i amb fermesa accepta el seu trist destí i ofereix la seva mort a Déu, perquè tingui pietat d'Espanya i s'acabi la guerra civil que havia començat el 1833 i que tants desastres havia ocasionat al país. També ofereix la seva mort a tots els pecadors. Segueix el ritual: l'escrivà llegeix la sentència i el botxí li demana perdó. Dóna el crucifix i la roba als presos i presoneres. Amb pas ferm s'adreça al cadafal voltada per la funesta processó que l'acompanya. Puja l'escala de l'enterrament *“con impavido rostro y sin temblar”*¹⁶¹ i amb veu ferma demana a la gent que la perdoni. La multitud mostra la seva adhesió amb un gran clam. La justícia està satisfeta i, dins d'una bota, com era costum als parricidis, la llencen al riu d'on es recollida per la Congregació de la Sang, que s'encarrega de la seva sepultura. La segona part s'acaba amb el dibuix d'un cap de calavera i dos ossos creuats, senyal de la mort de la sentenciada.

La tercera i última part està redactada, com la primera, en octosíl·labs, però distribuïts en estrofes de quatre versos amb rima al segon i tercer. És una mena de lliçó que el narrador i la mateixa Maseta adrecen als lectors i oïdors, no oblidem el caràcter oral dels romanços per l'enorme índex d'analfabetisme. És un allixonament moral sobre el poder reparador de Déu i de la seva religió.

2.1.3 “Memorias sobre la joven leridana Teresa Guix...”, un text edificant i de redempció

---

¹⁵⁹ BOTREL, J.F. (2005: 44).

¹⁶⁰ ANÒNIM, a. p. 3.

¹⁶¹ ANÒNIM, a. p. 6.

Tot i que no es presenta en plecs solts, –de fet és un llibre ben relligat–, i tingui una extensió, –131 pàgines–, molt superior als impresos de cordill, l'obra:

“Memorias sobre la joven leridana Teresa Guix (a) Maseta, ajusticiada en esta capital en 26 de agosto de 1839 por causa del asesinato que cometió en la persona de su marido Sebastian Guix”

pertany clarament al gènere de cordill. Botrel¹⁶² ho creu així per l'estructura del seu títol i la xilografia que l'acompanya (la mateixa que el romanç anterior), però igualment per l'us de fórmules com “*en el presente año*” així com la presentació de la veracitat lligada al fet que va ser escrit a partir de testimonis. Uns testimonis que, en el pròleg, el mateix autor diu que presenciaren tot el que va passar i que o bé ho explicaren o ho detallaren per escrit. Fins i tot ens assegurava que tot el que posava en boca de la Maseta era exactament el que ella va dir, tot i que, puntualitzava, ella ho féu en català i l'autor ho narrava en llengua castellana. Malgrat que feia poc que s'havia publicat “*l'Oda a la pàtria*”, de Bonaventura Carles Aribau, el cert és que el català literari estava relegat i la burgesia havia adoptat el costum aristòcrata de parlar i escriure en castellà.

Com el romanç anterior, va ser editat a la impremta Corominas i tampoc no coneixem en nom del seu autor. Es tracta d'un llibre de 131 pàgines, editat l'any 1840, segons Botrel¹⁶³ es redactaria a finals del 1839 i per tant és molt proper als fets que explica. “*Memorias sobre la joven leridana Teresa Guix (a) Maseta...*” narra en forma de relat cronològicament ordenat la història de Teresa Guix, des del seu naixement fins la seva mort. Els diners que es poguessin recollir amb la venda del llibre els editors els destinaren al sufragi de l'ànima de la Maseta, segons es deia al principi de l'obra¹⁶⁴:

“Los Editores reservándose el derecho de propiedad consignan el corto producto de este escrito, en sufragio del alma de la misma joven sentenciada.”

Només començar ja ens transporta al 24 d'agost de 1839, quan la Maseta entra en capella i una gran multitud s'amuntega al davant de la presó de Lleida per veure de prop aquella nova Magdalena que accepta amb resignació la terrible sentència. Diu l'autor anònim “*tan llenos de espiritu de religion fueron aquellos postreros dias*”¹⁶⁵ que a tots els omple el cor el mateix esperit que ha obrat el “miracle” en la Maseta fins a fer-la passar de desgraciada a feliç.

---

¹⁶² BOTREL, J.F. (2005: 43).

¹⁶³ BOTREL, J.F. (2005: 43).

¹⁶⁴ ANÒNIM, b. (1840: IV)

¹⁶⁵ ANÒNIM, b. (1840: VI).

L'autor data i ubica amb precisió el lloc de naixement de la Maseta: Lleida, 24 de febrer de 1816. La identitat dels pares: Antoni Velasch Mas i de la mare, Isabel Mir. Aquesta informació és precisa i contrastable. En parlar del pare explica el motiu del renom de la Maseta, que venia del segon cognom del pare, Mas, ell era conegut com el Maset i la filla rebrà el nom de Maseta, com popularment se la coneixia a Lleida. En vuit pàgines, de la 9 a la 16, enllesteix el naixement, la joventut i el dissortat casament. Un capellà, Antoni Portella, que viu amb la família, s'ocupa d'educar-la en els principis de la moral catòlica i en morir el seu pare la seva influència esdevé encara més important dins de la família i de la Maseta i acaba exercint una mena de tutoria dels fills.

“Al hallarse su padre en su última enfermedad, rodeado de su hija Teresa y demás familia, se le oyó pronunciar estas palabras de aquel mismo que habia cuidado de su educacion: Hijas, reconoced por padre á este eclesiástico; y V. Añadió volviéndose á él, dígnese de serlo de la familia, que dejo huérfana sobre la tierra”¹⁶⁶.

Durant la joventut la Maseta es trasllada amb la família a les Borges Blanques, no en precisa els motius, on la Maseta viu uns anys turbulents i infeliços. Coneix Sebastià Guix i per escapar de les pressions familiars accepta “*por su propia eleccion*” la proposta de matrimoni de Sebastià Guix, que està bojament enamorat d'ella. Tot i que la família i mossèn Portella s'hi oposen i l'adverteixen de les conseqüències negatives que un matrimoni com aquell pot tenir, ella no escolta i decideix casar-se. El que ve a continuació concorda força amb el que explica el romanç: les advertències de Mossen Portella i el crucifix que aquest li lliura, el retorn a Lleida. I arriba el desengany, se sent mal casada, però accepta la realitat i admet el seu home com amic. I arriben les murmuracions sobre la reputació de la Maseta i intoxicuen el Sebastià, que la posa a prova i s'adona que no tenen fonament: el subjecte que la visitava tenia amb ella una conversa innocent. Sebastià Guix encara la prova una segona vegada i conclou que no té res a témer sobre la fidelitat de la seva esposa¹⁶⁷. L'autor nega categòricament l'adulteri i afirma que la Maseta no tingué cap relació fora del matrimoni¹⁶⁸, tot i haver-ne tingut moltes ocasions, que l'autor justifica per la seva gran bellesa. I que si algun home freqüentava la casa era per amistat amb el seu home.

L'explicació del crim coincideix força amb el romanç: el viatge del marit, el seu retorn a casa, el sopar que no estava fet, la primera baralla, ella que es queda al balcó i a les 3 del matí

---

¹⁶⁶ ANÒNIM, b. (1840: 10).

¹⁶⁷ ANÒNIM, b. (1840: 14-15).

¹⁶⁸ ANÒNIM, b. (1840: 14-15).

La Maseta, de la llegenda a la història

comença un nou altercat, aquest ja fatal. Però a les memòries apareix un altre personatge, un home que ajuda la Maseta davant l'escomesa del seu marit i creient defensar una dona en perill

*“añadio nuevas heridas á la herida mortal que ella le habia dado con el mismo cuchillo que habia logrado arrancar de su mano y asi acabó con la vida de aquel desdichado esposo”*¹⁶⁹.

Tot un dia té el cadàver amagat a casa i després *“procuró fuese colocado su cadaver en una calle”*¹⁷⁰. Aquí l'autor no parla de còmplices ni de ningú que l'ajudi a amagar el cadàver a casa i, sobretot, transportar-lo fins al carrer. Només diu:

*“Procuero fuese colocado su cadaver en una calle despues de haberlo tenido oculto en casa por un dia entero”*¹⁷¹

Sí que a la pàgina 34 parla d'un oncle seu que és a la presó per haver-la encobert, però no especifica per què, ni de quina manera.

A la presó es produeix la veritable conversió de la Maseta:

*“Esta muger varonil, capaz de grandes resoluciones, caminó desde entonces por la senda de la virtud: y fueron sus pasos tan agigantados, que Lérida la consideró tal vez mas grande en su vida virtuosa que detestable en sus dias delincuentes”*¹⁷².

Allí resa, practica exercicis de devoció, es confessa, fins i tot obté de l'autoritat competent el permís d'oír missa a la mateixa presó. Durant més d'un any segueix una vida virtuosa, d'estricta seguidora de Jesucrist fins que el dia 20 d'agost de 1839 arriba des de Barcelona l'aprovació de la sentència de mort que ja li havia imposat el Jutge de Lleida¹⁷³. Segons Botrel¹⁷⁴ la ratificació de la sentència era reglamentària per a totes les causes criminals que acabaven en pena de mort. El jutge de Lleida que havia instruït la causa l'havia enviat a l'Audiència Territorial de Barcelona, com a instància superior, perquè revoqués la sentència a partir de l'examen dels arguments escrits i orals d'un procurador i un advocat. Però és tan alta l'estimació que tenen a la Maseta que no li ho comuniquen fins el mateix dia de ficar-la en capella, el 24 d'agost.

Els tres dies que la Maseta passa en capella són explicats amb tot el detall. La lectura de la sentència per part de l'escrivà, la presència de sacerdots, del Prior de la Congregació de la Sang i

---

¹⁶⁹ ANÒNIM, b. (1840: 20).

¹⁷⁰ ANÒNIM, b. (1840: 20).

¹⁷¹ ANÒNIM, b. (1840: 20).

¹⁷² ANÒNIM, b. (1840: 23).

¹⁷³ ANÒNIM, b. (1840: 29-31).

¹⁷⁴ BOTREL, J.F. (2005: 46).

La Maseta, de la llegenda a la història

dels dos germans que per torns es queden amb ella. Ella accepta ser de la Congregació i demana una santa mort que serveixi per Espanya i perquè s'acabi la Guerra Civil que l'està destruint. Una gran gentada presència tothora els moviment de la Maseta. El segon dia l'autor anota:

“noto mientras estaba pasándose que estaban corridas las cortinas, y que asi todos los que estaban fuera, podian verla mas fácilmente”¹⁷⁵.

És un espectacle públic que commou els lleidatans i lleidatanes. Ella vol que la gent la vegi perquè serveixi d'escarment.

“No Señor, respondió, porque no miro á nadie, ni veo á nadie; los que me vean, que tomen escarmiento de esta infeliz pecadora, que consideren el estado tan infeliz en que me hallo”¹⁷⁶

Escriu cartes a mossèn Portella i a la seva germana. Això ens confirma una cosa molt important: la Maseta sabia llegir i escriure, una cosa que només podia fer una minoria de lleidatanes. Cal recordar (com ja hem fet un altre capítol) que les bones dades d'escolarització primària femenina que tenia Lleida en aquells temps que permetien que una noia d'origen humil com la Maseta tingués un bon domini de la lectura i l'escriptura. Entre comiats, misses, resos, oracions, confessió, demandes de perdó i visions celestials arriba el dia de l'execució. El crucifix de mossèn Protella ha actuat de catalitzador, de símbol religiós que ressitua la Maseta en el seu univers místic.

A les 10 del matí del 26 d'agost de 1839 tota Lleida esta commoguda i expectant. Se senten clarins i cornetes, tropa de cavalleria i infanteria formen en quadre al mateix patíbul, ubicat a la Mitja Lluna de Cappont. Un piquet de tropa l'espera a la mateixa porta de la presó de la Paeria. Gent que vol agafar un bon lloc per no perdre's detall de l'espectacle. La Maseta ha d'anar amb la cabellera solta, ens diu l'autor, però una estranya malaltia li ha fet perdre el cabell¹⁷⁷. Aquest paràgraf es pot interpretar de dues maneres. La primera és que efectivament la Maseta hagués estat rapada, tal com marcaven els codis de l'època per als casos de parricidi i que l'autor ho ignorés o volgués evitar d'esmentar. Tal com ja hem vist abans, qui havia comès aquest delictes havia d'anar al patíbul amb el cap descobert i sense cabell.

La segona interpretació seria la de donar valor a la versió de l'obra i que la Maseta hagués perdut el cabell per culpa d'una malaltia. I llavors ens arriba la gran pregunta: quin podia ser l'origen d'aquella malaltia que li havia fet perdre el cabell? Entre les causes més freqüents d'alopècia

---

¹⁷⁵ ANÒNIM, b. (1840: 79).

¹⁷⁶ ANÒNIM, b. (1840: 79).

¹⁷⁷ ANÒNIM, b. (1840: 102).

La Maseta, de la llegenda a la història

femenina s'assenyala la tinya, l'anèmia per manca de ferro, l'estrès i la sífilis. Qualsevol d'elles l'havia pogut contreure a resultes de les terribles condicions en què vivia en la insalubre presó de Lleida que, com ja hem vist en un altre capítol, era un veritable antre de brutícia i misèria.

L'aparició del botxí marcava l'inici de l'acte d'execució. A l'obra es detalla fins i tot el seu nom: Antonio González i com és costum l'executor li du la túnica i li demana perdó. La Maseta també li demana perdó i després de besar-la es vol posar ella mateixa la túnica blanca.

*“Los demás reos llevan túnica de otro color, y a mí me la han destinado blanca”*¹⁷⁸,

exclama la Maseta en veure el color de la túnica. Normalment els reus anaven al suplici amb túnica i bonet negres, però si hi havia assassinat llavors els pertocava una túnica blanca tacada de sang, el mateix passava en cas de parricidi. Ella en allò hi veu un senyal del cel:

*“Así me asemejaré en alguna cosa al coro de las Vírgenes”*¹⁷⁹.

I ella mateixa es posa aquella túnica¹⁸⁰

“Llevando pintada en ella con sangre á la parte derecha la figura de una herida, en señal de la que ayrada atrevida dió a su esposo”

Tota aquesta part és molt rica i precisa en noms de lloc: Juneda, Borges Blanques, Parròquia de Sant Joan, capella de Sant Antoni, església de la Puríssima Sang... També de persones, algunes les cita amb nom i cognoms com Agustí Reixach i Raimunda Torres, cognoms freqüents a Lleida, o el botxí Antonio González, això dona un to de detall i de veracitat a l'obra.

A les 10 i set minuts surt de la capella i comença la part pública de l'execució. A l'acte hi ha acudit i immensa multitud. La descripció de l'autor fa feredat:

“¡Que aparato tan imponente! Un inmenso gentío de Lérida y de los alrededores que se habia agolpado allí... ¡tropa de a caballo y de á pie que debia guardar el orden y acompañar hasta el suplicio!...¡ en forma de procesion la Congregacion de la Sangre; cubiertos sus hermanos de pies á cabeza con ropaje negro, puesto el escudo sobre el pecho, con rosarios en la mano y rogando á Dios por ella y enarbolando su venerable y magestusoso Crucifijo en medio de dos hermanos que llevaban hachas encendidas; y tras él los tres sacerdotes con mantéo y bonete, y delante de la misma el tétrico y negro guion!... ¿vestida la rea con túnica blanca, llevando pintada en ella con sangre á la parte á la parte derecha la figura de una herida, en señal de la que la ayrada atrevida dió a su esposo, y estrechando con sus manos otro pequeño Crucifijo, hecha la espectacion de

---

¹⁷⁸ ANÒNIM, b. (1840: 104).

¹⁷⁹ ANÒNIM, b. (1840: 104).

¹⁸⁰ ANÒNIM, b. (1840: 105-106).

todo el público!...¡saliendo para ir á morir, en un patíbulo, tan jóven, y á causa de un parricidio!...¡el juez, el escribano, los alguaciles!...¡el verdugo!... un piquete en fin de guardia para seguir al detras, batiendo marcha pausada!”¹⁸¹

El text no esmenta que la Maseta dugui un cartell amb la paraula parricida i una cadena de ferro al coll que el botxí a cavall d'una mula estira, tal com hem vist que prescrivia la llei en aquells casos. Tota aquella aparatositat no impressiona la Maseta, que camina animosa a morir, tant que els qui abans l'havien menystinguda ara es commouen amb plors de compassió. En un moment de la processó la Maseta trenca el protocol, s'adreça al públic i els demana perdó. La munió de gent responen que sí, molts amb plors als ulls. Ella no se'n pot estar i s'adreça al públic:

“No lloreis, les dijo, mi felicidad pues que el Señor me quiere para el cielo. A pesar de que voy á morir con esta especie de muerte, me tengo por dichosa; pues confio que voy a gozar de la gloria”¹⁸².

Passen el pont i arriben a la capella de Sant Antoni, que hi havia al seu començament i allí resa a aquest sant. Per fi arriben al cadafal on s'ha de consumir l'expiació i la “vindicta pública”, que era la satisfacció dels delictes per a exemple del públic. Davant de la visió del cadafal, la Maseta no s'immuta. Puja les escales. Besa el seient del garrot. El botxí la lliga al mateix seient i invoca Jesús. Milers de persones amb ulls compassius romanen en silenci fins que la Maseta interromp els resos del sacerdot i amb rostre serè i veu natural els demana perdó dues vegades. El poble clama que sí, que la perdona, entre llàgrimes i sospirs de pietat. Entre resos d'una multitud extraordinària de capellans, monges i altres ànimes pietoses que pregunten per la seva salvació. Entre el so de la campana de l'església de la Sang on una altra munió de persones resen per ella. Poc després de dos quarts d'onze, animosa i resignada, mor la Maseta executada al garrot .

“Al inclinar ella la cabeza cuando moria, un ay no menos triste que significante, proferido con una cierta compasiva admiracion, escapó del corazon y de los labios de aquella multitud”¹⁸³.

Aquell “ai!” és el gran moment de la catarsi col·lectiva. És la consumació de l'experiència interior purificadora de la comunitat, l'alliberament de les passions que Aristòtil veia en la base de la tragèdia grega. Només que a Lleida la catarsi s'ha produït a partir d'una escenificació real, amb un final real i una víctima immolada amb sang de debò. S'ha produït la purgació extrema de les dues passions extremes: el terror i la pietat. El terror que els lleidatans i lleidatanes han experimentat és

---

¹⁸¹ ANÒNIM, b. (1840: 105-106).

¹⁸² ANÒNIM, b. (1840: 108).

¹⁸³ ANÒNIM, b. (1840: 112-113).

La Maseta, de la llegenda a la història

davant d'un pànic real, no fingit, i la compassió és pel dolor extrem d'una altra persona, pel seu destí fatal. Per això la gent no marxa amb repugnància, segons l'autor la gent es retira amb el cor entendrit, fins al punt que

“no pocas almas piadosas envidiaban su muerte, la cual álo menos á los ojos de los hombres, pareció preciosa y envidiable”¹⁸⁴

Executada la sentència el cos de la Maseta és exposat cinc hores i mitja a la vergonya pública. Poc després de les tres de la tarda, tal com és preceptiu per als casos de parricidi, fiquen el cadàver dins d'una bota amb les figures d'un gall, d'un gos, d'una serp i d'un mico i la tiren al Segre. La Congregació de la Sang, representada pel seu Prior i uns trenta germans, recullen el cadàver amb unes barquetes que recorren el riu. Després a les despulles hi col·loquen el seu escut amb les cinc llagues de Crist, distintiu que reconeix que la Maseta s'havia fet de la Congregació. Acompanyats per dos germans congregants amb les atxes enceses, els enterraments dipositen les despulles en un taüt i amb el carro la porten al cementiri de Lleida, on finalment és enterrada amb una inscripció a la làpida de fort regust romàntic que diu:

“De este lecho sepulcral / dó Teresa Guix reposa, / no te apartes tu ¡oh mortal! / pues sí aquella frente hermosa / manchó el borron criminal, / cual Magdalena llorosa / lo lavó ya con dolor: / Ruega por ella al Señor: RIPA/¹⁸⁵”.

En aquest cas no se segueix la prescripció que deia que el cadàver d'un parricida havia de ser enterrat en el camp i en un lloc retirat, fora dels cementiris públics, sense posar-hi cap senyal que indiqués la sepultura¹⁸⁶. Malauradament avui és impossible localitzar la ubicació d'aquesta tomba i la seva làpida ja que l'any 2006 va ser enderrocat el Departament de Sant Anastasi, la part més antiga del cementiri municipal de Lleida, per tal de remodelar-lo.

L'obra acaba amb la conclusió moral de la història de la Maseta sota la forma d'un sermó-meditació al voltant de la vertadera felicitat que no és altra, per a l'autor, que el poder de la religió que ha aconseguit convertir una parricida, el pitjor dels pecats, en una mena de santa resignada davant de la sentència i totalment lliurada a Déu i a la seva Providència. De fet tot el llibre està totalment orientat a convèncer el lector de la conversió i redempció de la protagonista gràcies a l'ajut de la religió i dels seus representants. Cal remarcar el profund masclisme que traspua l'obra, ja

---

¹⁸⁴ ANÒNIM, b. (1840: 113).

¹⁸⁵ ANÒNIM, b. (1840: 116).

¹⁸⁶ *Codigo Penal Español, Decretado por la Córtes en 8 de junio, sancionado por el Rey, y mandado promulgar en 9 de julio de 1822*, Madrid en la Imprenta Nacional, Año de 1822, pp. 8-11.

La Maseta, de la llegenda a la història

sigui implícitament, en el paper de resignació i obediència que reserva sempre a la dona, o més explícitament en paràgrafs com aquest:

*“Parece puede decirse que elevada sobre la esfera ordinaria de su sexo, parecia formada para grandes vicios ó grandes virtudes: ¡dichosa ella si hubiese obrado siempre segun los impulsos de la gracia”*¹⁸⁷.

2.1.4 “La ajusticiada de Lérida...” conversió i exemple

El tema del pres i del condemnat a mort ja era present en el cançoner popular lleidatà en la cançó d'origen medieval “*La presó de Lleida*”, una de les composicions més reconegudes del folklore lleidatà i català i en ella ja hi havia la majoria dels tòpics del reu que espera la sentència a través de la veu de la filla, la Margarida, filla del baró. El “*Romance del prisionero*” del romancer tradicional castellà és un altre exemple de cançó sobre el reu que també va ser molt coneguda. Ja hem vist com els romàntics agafaven el reu de mort com un tema central de la seva iconografia. L'any 1839 la impremta de Manuel Saurí de Barcelona publicava una versió en castellà de l'obra de Víctor Hugo: “*El último dia de un reo a muerte*”. La impremta de J. Roger, l'any 1839 treia a la llum un llibre traduït de l'italià sobre un personatge anomenat Félix Robol que era condemnat a mort “*Un reo en capilla ó sea últimos momentos de un ajusticiado. Historia verdadera, traducida libremente del italiano*”. Aquesta història anava seguida d'un poema de Jaume Balmes titulat “*A un ajusticiado*”. El mateix 1839, la mateixa impremta, aprofitant la ressonància del cas de la Teresa Guix, va ampliar la publicació amb un altre llibre dedicat a la Maseta, titulat “*La ajusticiada de Lérida, ó sea capilla y ejecucion de Teresa Guix*”. La part dedicada a la Maseta tenia 27 pàgines. En el pròleg d'aquesta primera edició s'insistia que la finalitat del llibre era clarament edificant i religiosa, centre de tota felicitat humana que es vulgui vertadera; per això; quan van decidir de publicar la història del condemnat a mort Félix Robol

*“se ejecutó en Lérida una sentencia: la víctima habia subido al cadalso sin murmurar, y al descargar el verdugo el golpe, la felicidad brillaba en su rostro. Aquí habia una nueva prueba de nuestra idea, prueba evidente, ruidosa, estupenda, prueba que no podiamos pasar por alto; porque habia de convencer á los que pudiesen dudar de la realidad histórica que enrrabamos”*¹⁸⁸.

Amb aquelles dues històries, la de Félix Robol i la de Teresa Guix, els lectors es podien convèncer de la certesa d'aquell argument sobre la veritable felicitat, il·lustrat amb dos exemples

---

¹⁸⁷ ANÒNIM, b. (1840: 15).

¹⁸⁸ La ajusticiada de Lérida, ó sea capilla y ejecucion de Teresa Guix, (1840) Barcelona. Imprenta y litografia de J. Roger, p. 5.

La Maseta, de la llegenda a la història

reals. Era la reacció catòlica a la proposta de Víctor Hugo que s'atrevia a afirmar l'absurd de la pena i a qüestionar el poder, la justícia i el paper de l'església que no defensava el més desvalgut. Des del catolicisme oficial només hi cabia l'acceptació del destí, encara que fos injust, la resignació i l'esperança en una altra vida. Per això era tan interessant el cas de la Maseta: la conversió d'una jove bonica, parricida, en un exemple femení redimit per la pietat i la religió.

Ja s'advertia en el pròleg que la intenció de l'obra no era el de fer una relació de la seva vida, l'obra se centrava en la conversió i redempció de la Maseta, sobretot la seva estada a la capella, la seva serenitat i resignació davant de la mort. Poca cosa més ens aportava aquesta obra per al coneixement del cas que ja no s'hagi dit.

2.1.5 El mite de la Magdalena, de dona pecadora a dona virtuosa

Les tres obres abans esmentades tenien uns trets comuns. Eren d'autors anònims. Elaboraven una literatura edificant i moralitzadora dins dels paràmetres del catolicisme més conservador i tradicional. Amagaven l'adulteri o només l'insinuaven, un adulteri que, com ja veurem després, les altres versions mostraven de forma clara i evident. L'adulteri era un tema massa delicat per tractar en un llibre edificant que havia de servir d'exemple a una societat tan conservadora com la de la Lleida de l'època. A aquestes obres de canya i cordill no els interessava el crim, ni les seves causes. Se centraven sobretot en la conversió i la redempció de la Maseta, perquè servís d'exemple i escarment a qualsevol altra dona que s'atrevís a desafiar l'ordre moral establert. La dona no es podia apartar del seu paper de serventa, mare i objecte del desig i calia castigar qualsevol acció que sortís d'aquests paràmetres. La dona que havia comès el pitjor dels pecats, el parricidi, es redimia gràcies al paper de la religió, de l'església i dels seus representants, una redempció que no qüestionava res, ni el càstig, ni la societat, ni la justícia, ni la pena de mort. La Maseta esdevenia així el perfecte exemple de dona cristiana submissa i resignada que a la presó s'havia convertit en una nova Magdalena¹⁸⁹ gràcies a Déu, la seva religió i els seus representants.

“Dios... se valió tambien de la carcel para convertir á nuestra parricida y hacer de ella una nueva Magdalena”.

---

¹⁸⁹ ANÒNIM, b. (1840: 21).

¹⁹⁰ Lc 7, 36-50

La Maseta, de la llegenda a la història

S'agafava el mite de la Magdalena, la pecadora que unguí els peus de Jesús amb perfum i llàgrimes i amb els propis cabells els hi eixugà¹⁹⁰ i es convertia la Maseta en el seu reflex, tal com deia el narrador de les “*Memorias sobre la joven leridana Teresa Guix (a) Maseta...*”¹⁹¹:

“... y ella contestó que tenia antes mucha cabellera, pero que ahora, apenas tenia, por habérsele caído el pelo de resultas de la enfermedad: Que si la hubiese tenido, concluyó, ya á ejemplo de la Magdalena hubiera lavado con ella los pies de Jesucristo”.

I també a l'epitafi final quan la Maseta es veia “*cual Magdalena llorosa*”¹⁹² que havia rentat el seu pecat amb el dolor del penediment. La moral religiosa i tradicional, la discriminació de la dona, la societat patriarcal restaven intactes i en sortien reforçades.

2.1.6 Difusió i pervivència de la versió tradicional

La versió tradicional va perviure durant tot el segle XIX i les obres estudiades es vengueren en llibreries d'arreu d'Espanya. Així sabem que “*La ajusticiada de Lérida...*”, tal com consta al final del llibre¹⁹³, es venia a les llibreries Mayol de Barcelona, J. Cuesta de Madrid, F. Terrat Farmacéutico de València, Hortal y Compañia de Cadis, Sra Viuda de Roldán de Valladolid, i a les principals llibreries de l'Estat espanyol. Publicada primer a Barcelona l'any 1840 per la impremta J. Roger, es reedità l'any 1853 a Madrid a la impremta de J. Peña, llibreria de “*La Publicidad*”, juntament amb la història de Fèlix Robol i el poema “*A un ajusticiado*” de Josep Balmes. Es venia a la llibreria “Cuesta”, situada a la Plaça Major de Madrid, a 16 rals i, a més, els anys 1840¹⁹⁴ i 1845¹⁹⁵ s'anunciava en diferents diaris de Madrid. També s'anunciava a Barcelona l'any 1850¹⁹⁶ i a les Illes Balears, l'any 1856¹⁹⁷. Pel que fa al llibre “*Memorias sobre la joven leridana Teresa Guix (a) Maseta...*” l'any 1867 l'impressor F. Fontanals el tornà a reeditar a la impremta de Corominas de Lleida amb un títol lleugerament canviat “*La Maseta ó sea Memorias sobre la joven leridana*

---

¹⁹¹ ANÒNIM, b. (1840: 102).

¹⁹² ANÒNIM, b. (1840: 116).

¹⁹³ ANÒNIM, c. (1840).

¹⁹⁴ *Diario de Avisos de Madrid*, 5 de novembre de 1840.

¹⁹⁵ *El Heraldo de Madrid*, 25 de gener de 1845.

¹⁹⁶ *Ancora*, 13 de maig de 1850.

¹⁹⁷ *El Balear*, 17 de març de 1856.

La Maseta, de la llegenda a la història

Teresa Guix, ajusticiada en Lèrida el 26 de agosto por causa del asesinato que cometió en la persona de su marido Sebastian Guix”. El text era exactament el mateix però ara en una edició més acurada i no es deia res de destinar el producte del llibre a altres fins que els comercials. Sabem que es venia a Madrid al preu d'entre cinc i sis rals¹⁹⁸. Ambdós volums es conserven al fons Sol-Torres de la Universitat de Lleida i al fons bibliogràfic de l'Institut d'Estudis Ilerdencs. A les biblioteques de Lleida no s'han conservat, almenys que sapiguem nosaltres, llibres que exposin altres versions que no siguin la tradicional.

Durant el segle XX van aparèixer algunes versions sobre la Maseta que no diferien gaire de la versió tradicional. El matrimoni d'historiadors Romà Sol i Carme Torres l'any 1991 van recollir el cas dins de la publicació del Diari de Lleida “*Agenda 1991: Tal dia com avui*”¹⁹⁹ corresponent al dia 24 de febrer, dia del natalici de la Teresa Guix, i l'any 1993 a “*Una història més que centenària: La Congregació de la Sang*”²⁰⁰, per mostrar un exemple d'execució del segle XIX assistida per la Congregació. L'any 1998 Vidal Vidal recollia també la història de la Maseta dins del seu llibre “*La ciutat de l'oblit*”²⁰¹. Ambdós seguien la mateixa versió tradicional de la mal casada, de la baralla conjugal que va derivar en parricidi, tal com ja s'havia exposat en els romanços i fulletons del XIX que ja s'han ressenyat més amunt, enlloc cap rastre d'adulteri. Per tal de reforçar aquesta evidència referim la versió que van donar Romà Sol i Carme Torres a *l'Agenda de 1991* que resum perfectament la versió tradicional que va perviure durant tot el segle XX gairebé com a única explicació possible:

“Tal dia com avui de l'any 1816 Teresa Velasch i Mir, coneguda per “la Maseta”. Fou ajusticiada als 23 anys per assassinar el seu marit. Fou una tragèdia que commocionà la ciutat, que es cantà en romanços i que s'escrigué en un fulletó que es feren dues edicions.

La Maseta, dita així per ser filla d'Antoni Velasch i Mas, el Maset, casà molt jove amb Sebastià Guix. Fou un mal casament. Ella era jove i guapa; ell un marit gelós que, a més, era poc a casa. Aviat sovintejaren les trifulques; i les males llengües començaren a parlar. Ell decidí sorprendre-la. El 30 de juliol de 1838 simulà emprendre un viatge; però a les nou de la nit tornà a casa. La trobà sola. Malgrat això, els crits passaren de mida i acabaren en baralla. Ell li pegà i ella, amb un ganivet, el travessà. Amagà el cadàver tot un dia. A la fi, el deixà en un carrer. La justícia ho descobrí i

¹⁹⁸ *Almanaque de la risa*, 1 de gener de 1877.

¹⁹⁹ SOL, R. / TORRES, C. (1991), *Agenda 1991, Tal dia com avui*, Imprimeix Arts Gràfiques Dalnau, Lleida, no està pàginat, la notícia corresponent al dia 24 de febrer, Lleida.

²⁰⁰ SOL, R. / TORRES, C. (1993: 175-195).

²⁰¹ VIDAL, V. (1998), *La ciutat de l'oblit*, Pagès editors, Lleida, pp. 309-313.

La Maseta, de la llegenda a la història

ella confessà el crim. Fou jutjada i condemnada a morir, i a que les seves despulles fossin posades en un bocoi i llençades al Segre. Llavors es feia així.

Les execucions, a més, eren públiques i hi assistia una gran multitud. Fins i tot s'hi portava a la canalla, a qui se li pegava un clatellot tot dient: “per a què te'n recordis”. Vatural món.

A la Maseta se li donà garrot el 23 d'agost de 1839. Fou a dos quarts d'onze del matí a fora del pont, en el lloc dit de la mitja lluna. El cadàver permanegué exposat al públic fins a les 5 de la tarda. Llavors la posaren al bocoi i la tiraren al riu. Però la Congregació de la Sang, que vetllava pels condemnats a mort, recollí les seves despulles i les enterrà al cementiri. Morí cristianament, reconciliada amb Déu i amb els homes”.

Aquesta fou l'única versió que, a finals del segle XX, va arribar als lleidatans.

2.2 La versió romàntica: de la dona àngel a la dona dimoni

2.2.1 Eusebi Freixa²⁰²

Tot i que va néixer a Reus, podem afirmar que Eusebi Freixa Rabasó era lleidatà, ja que fou a Lleida on va viure la seva joventut i maduresa i on va escriure i publicà bona part de les seves obres, almenys fins al 1865. I tot i que avui és un autor pràcticament oblidat, és un dels escriptors romàntics més importants que ha donat la ciutat i, sens dubte, un dels que compta amb més obra publicada. A ell li devem les dues obres on s'exposava la versió romàntica sobre la Maseta i que ja detallarem més avall. Tota la seva obra està escrita en castellà. Freixa no participà de la recuperació literària del català que es produí amb l'esclat de la Renaixença que a Lleida s'inicià a mitjans del segle XIX amb Lluís Roca i Florejachs, que com veurem fou gran amic i també col·laborador d'Eusebi Freixa, i després amb el poeta i historiador Josep Pleyan de Porta.

Eusebi Freixa va néixer el 29 de febrer de 1824. A l'edat de vint anys va obrir a Lleida una botiga de ceràmica de vidre i de bijuteria fins que l'any 1848 la va haver de tancar perquè era deficitària i per la seva inclinació a l'escriptura. Va fer d'escrivent en una agència de negocis i després s'establí pel seu compte i va arribar a dur els treballs administratius de trenta-cinc ajuntaments de la província de Lleida. Entre el 30 de juliol de 1860 i el 2 d'abril de 1864 exercí de secretari de la Paeria lleidatana. A Lleida fou membre de la Societat Econòmica Lleidatana (Societat Econòmica d'Amics del País)²⁰³. i va dirigir “*El Pensamiento*” i el setmanari “*El Eco del Segre*”, de tendència democràtica federal²⁰⁴. A més fou assidu col·laborador del diari “*El Alba Leridana*” on redactava una *Sección Administrativa* on es donava notícies dels afers administratius que afectaven la ciutat²⁰⁵.

El 1865 es traslladà a Madrid i el 1868 fou nomenat cap primer de negociat de la secretaria de l'Ajuntament de la capital d'Espanya, fins a l'any 1873, quan renuncià al càrrec per esdevenir

---

²⁰² Biografia elaborada a partir de l'obra: DeElias, A. (1889), *Diccionario biografico y bibliografico de escritores y artistas catalanes del siglo XIX*, Impremta de Fidel Giór Corté, Barcelona, p. 627

²⁰³ PONS, J. (2001) *El sistema polític a Lleida durant els anys de consolidació del liberalisme censatari (1843-1868)* Part 1, Part 2, Tesi doctoral, Institut d'Història Jaume Vicens Vives, p. 282

²⁰⁴ JIMENEZ, M., (1997) *La imprenta en Lérida: Ensayo bibliográfico (1497-1917)*, Edicions de la Universitat de Lleida, Lleida, p. 493

²⁰⁵ CASALS, Q. (2013: 317-318).

La Maseta, de la llegenda a la història

governador d'Alacant. Per diferències ideològiques aviat deixà el càrrec de governador i es dedicà a escriure sobre temes legislatius i municipals, amb algunes incursions en el camp literari.

Entre Lleida i Madrid va publicar, sobretot, obres de dret administratiu, de temes legislatius i municipals on esdevingué un dels autors més prolífics i reconeguts de l'Estat espanyol amb títols com “*Prontuario de la administración municipal*”, “*Guia de quintas*”, “*Legislación de minas*”, “*Ley de Sufragio Universal para la eleccion de Diputados a Cortes*”, “*Prontuario de la administración municipal*”, “*Manual de caza, pesca y uso de armas*”, “*Legislación de expropiación forzosa por causa de utilidad pública*”, “*Diccionario de tarifas*”... D'algunes d'aquestes obres se n'arribaren a fer fins vint-i-dues edicions. També publicà llibres de màximes com “*Lo mejor de lo mejor. Gran repertorio. Máximas, sentencias y pensamientos políticos, fislosóficos y morales*”, “*Perlas literarias de Víctor Hugo*” i “*El gran crisol*”. Obres d'educació per a nens i joves: “*El mentor de la niñez, máximas de moral y urbanidad en verso*”. Llibres sobre pensament i política com “*Ideas republicanas filosóficas y morales*” i “*Ideas republicanas de los principales hombres políticos*” i “*A luchar y... adelante! Bosquejos políticos, económicos y sociales*” on exposà els seus ideals progressistes i republicans. Dins del camp literari publicà poemes a diferents diaris, sobretot de Lleida i de Madrid. També va publicar la novel·la “*Azares de la vida*”, les comèdies “*El Ángel de una familia: comedia dramática en cuatro actos y en verso*” i “*Celos y quid pro quo: comedia en un acto y en verso*”. I finalment dos llibres sobre la Maseta, que ja analitzarem més avall. També fou redactor de diaris d'àmbit estatal com “*El Consultor de los Ayuntamientos*”, “*El Reformista*”, “*El Federalista*”, “*La Justicia Popular*” i “*El Justiciero*”, entre altres diaris²⁰⁶.

Va morir a Madrid el 29 de maig de 1894 a l'edat de 70 anys. Era d'ideologia republicana federal i ell mateix es considerava un lliurepensador²⁰⁷. Fou enterrat al cementiri de la Almudena d'aquesta ciutat. La columna trencada, el compàs i l'escaire de la seva tomba ens assenyalen inequívocament la seva pertinença a la maçoneria²⁰⁸.

2.2.2 Lluís Roca i Florejachs

---

²⁰⁶ CASALS, Q. (2013: 319).

²⁰⁷ FREIXA, E. (1 886), *Adúltera y parricida. Leyenda histórico-contemporánea*. Imprenta de Fernando Cao y Domingo del Val, Madrid, p. X.

²⁰⁸ Membresias masónicas cementerio de la Almudena. [Consultat en línia a: <http://www.orienteteerno.org/2014/10/membresias-masonicas-cementerio-de-la.html>].

La Maseta, de la llegenda a la història

En la redacció de la versió definitiva que Eusebi Freixa donà de la Maseta: *Adúltera y parricida ó sea Teresa Guix, la Maseta*²⁰⁹, publicada a Lleida el 1857 i reeditada dos cops més a Madrid, hi col·laborà activament el gran poeta lleidatà Lluís Roca i Florejachs quan només tenia vint-i-set anys amb la composició de capítols sencers. Segons el mateix Eusebi Freixa²¹⁰ reconeixia al pròleg de la tercera edició de l'obra, el capítol III de la primera part titulat “*Los celos*” i els V i XII de la segona, titulats “*La capilla*” i “*La sepultura*” eren obra de Lluís Roca i Florejachs. Aquest autor no va voler mai que s'incloués el seu nom d'autor a la portada. Eusebi Freixa valorava la qualitat literària de la part que havia escrit Roca i Florejachs i atribuïa la seva negativa a figurar com a coautor a un excés de modèstia. Per compensar-lo li va dedicar la segona edició²¹¹.

Lluís Roca i Florejachs va néixer a Lleida el 21 de febrer de 1830. Era un metge molt reconegut a Lleida i es distingí en diverses epidèmies com les del còlera de 1854-1855. Segons Quintí Casals era un home religiós i tendia al nacionalisme²¹². Ell mateix es definia com a apolític i propagador del dogma catòlic. Potser aquest catolicisme està al darrere de la seva negativa a constar com a autor de l'obra sobre la Maseta.

Lluís Roca i Florejachs és una de les figures més importants de la cultura lleidatana. Destacà en el camp de la historiografia fins a esdevenir cronista oficial de Lleida. L'any 1881 publicà amb Pleyan de Porta el primer llibre sobre la Seu Vella “*La Seo, Memoria de la Catedral antigua de Lérida*”. Col·laborà en la tasca de recollir costums i tradicions de Lleida per als folkloristes més reconeguts de l'època com Víctor Balaguer i Milà i Fontanals²¹³. L'any 1862, amb mossèn Josep Maria Escolà i Joan Mensa fundaren l'Acadèmia Mariana de Lleida, institució cabdal en la recuperació de la cultura de lleidatana. Poeta insigne, reconegut i guardonat diverses vegades en el Jocs Florals, en fou mantenidor els anys 1865 i 1872²¹⁴. És l'únic autor lleidatà que participa en l'antologia “*Los trovadors nous*” d'Antoni Bofarull. Fou membre de la Reial Acadèmia de les Bones Lletres i gran amic del premi Nobel Frederic Mistral. Col·laborà en les més prestigioses

---

²⁰⁹ FREIXA, E. (1857), *Adúltera y parricida ó sea Teresa Guix, la Maseta. Leyenda histórico-contemporánea*, Impremta Josep Sol, Lleida.

²¹⁰ FREIXA, E. (1886: XI). Trobat a la Biblioteca Nacional de España, signatura 2/32032.

²¹¹ FREIXA, E. (1867), *Adúltera y parricida ó sea Teresa Guix (á) La Maseta*, Impremta de El Consultor, Madrid, p. VI.

²¹² CASALS, Q. (2013: 361-363).

²¹³ BORRELL, J. I SANVICÉN, P. (1998), *La Renaixença a Lleida, Lluís Roca i Florejachs-Josep Pleyan de Porta*, Universitat de Lleida, Lleida, pp. 28-29.

²¹⁴ CASALS, Q. (2013: 361-363).

La Maseta, de la llegenda a la història

revistes i diaris de Lleida i de Catalunya com “*El Alba Leridana*”, “*Lo Gai Saber*” i “*La Renaixença*” amb tot tipus d'articles i composicions poètiques. El 2 de novembre de 1882 moria a Lleida a l'edat de cinquanta-dos anys. La ciutat li ha dedicat un carrer i a la plaça Nogueroles hi ha un monument a la seva memòria.

La importància d'aquest autor és cabdal per a les lletres lleidatanes i catalanes. És el primer lleidatà a usar el català literari després de la Decadència. Segons Josep Borrell i Paquita Sanvicén²¹⁵, Luís Roca i Florejachs i Josep Pleyan de Porta foren els iniciadors de la Renaixença lleidatana, que situaren la ciutat de Lleida i tot el Ponent català dins de l'àmbit de la cultura i la literatura catalanes. Quintí Casals discuteix aquest privilegi i reivindica l'aportació del sector progressista liberal, primer, i republicà després, amb escriptors com Josep Alió, Antoni Mestres, Miquel Ferrer Garcés, Pere Pérez o Felip Montull²¹⁶.

2.2.3 De dona àngel a dona dimoni

En les versions que els romanços i fulletons donaren de l'assassinat de Sebastià Guix sura un interès mal dissimulat per defugir i amagar l'adulteri de la Maseta. Els amors prohibits eren molt difícils d'empassar en la religiosa, púdica i ultraconservadora societat lleidatana del XIX i també fora de Lleida i més si la protagonista era una dona. Eusebi Freixa, però, en donà una versió on no solament no s'amagava la sexualitat il·lícita de la noia, sinó que aquesta esdevenia el fet central del drama.

L'obra, publicada per primer cop a Lleida l'any 1857 a la Impremta de Josep Sol, es titulava “*Adúltera y parricida ó sea Teresa Guix (a) la Maseta: leyenda histórico-contemporánea*” i era una ampliació d'una obreta anterior, publicada el 1847 a la mateixa impremta lleidatana de Josep Sol: “*Teresa Guix, o sea consecuencias de un adulterio*”²¹⁷. Aquesta darrera era una obra de joventut. Freixa la va escriure quan només tenia vint-i-tres anys i en ella el marit i l'amant estaven amagats sota noms inventats: Luciano, l'amant i Jacinto, el marit. L'obra, però, ja prefigurava el que després seria la versió definitiva i que Freixa donà per bona l'any 1857 i de la qual encara en féu dues impressions més a Madrid el 1867 i el 1886. La segona edició té 253 pàgines, de les quals 178 van dedicades a la Maseta, i també recopilava alguna de les seves composicions poètiques. En ambdues obres el títol no deixava cap lloc al dubte, Teresa Guix havia comès adulteri. Després l'adulteri

²¹⁵ BORRELL, J. I SANVICÉN, P. (1998: 10).

²¹⁶ BORRELL, J. I SANVICÉN, P. (1998: 264).

²¹⁷ FREIXA, E. (1847), *Teresa Guix ó sea consecuencias de un adulterio*, Impremta i llibreria de Josep Sol, Lleida.

La Maseta, de la llegenda a la història

l'havia empès al parricidi: aquesta era la tesi de l'obra. L'argument era molt senzill, tal com es deixà escrit en un diari de Madrid²¹⁸:

“Una adúltera asesina a su marido por salvar la vida de su amante, y expia su crimen en el cadalso”.

Eusebi Freixa, segons explicava al pròleg de la tercera edició, coneixia els fets de primera mà.

“Contaba yo 14 años únicamente cuando tuvo lugar el asesinato en la persona de Sebastián, por mano de la esposa que tanto idolatraba, y al verla salir caminando hacia el patíbulo con una serenidad asombrosa, cruzó por mi mente la idea de describir aquel acto en un pequeño folleto, y me arredró el considerar lo exiguo de mi edad y lo más exiguo todavía del talento que debo á la naturaleza”.

Ja hem dit més amunt que, tot i haver nascut a Reus, Eusebi Freixa era lleidatà. La seva família era de Lleida. Havia viscut la seva joventut a Lleida. Havia estat director dels diaris lleidatans²¹⁹ “*Pasatiempo*” i “*Eco del Segre*”. Havia treballat de secretari de la Paeria i, a més, en la versió definitiva de la seva obra sobre la Maseta hi havia col·laborat estretament Lluís Roca i Florejachs, gran poeta i pare de la Renaixença lleidatana i també bon coneixedor de tot el que feia referència a la ciutat i, com Freixa, possiblement també testimoni de l'execució de la Maseta. Com a reconeixement a la seva col·laboració, Freixa dedicà el llibre al mateix Lluís Roca i Florejachs.

Del llibre de Freixa se'n va fer una segona edició que es publicà a Madrid l'any 1867, a la impremta de “*El Consultor de los ayuntamientos*”. Com que les dues primeres edicions tingueren, segons el mateix autor, “*una aceptación inesperada*”²²⁰ encara en va poder fer una tercera edició que també es publicà a Madrid a la impremta de Fernando Cao i Domingo de Val, l'any 1886 amb el títol “*Adúltera y parricida. Leyenda histórico-contemporánea*”. Al títol hi havia tret el nom de la Teresa Guix, deixant-hi només la condició “delictiva” de la Maseta. Les versions eren una “*leyenda histórico-contemporánea*”, tal com es reflectia en el mateix títol. Freixa seguia la moda dels poemes narratius que tan èxit havien donat a José de Espronceda amb obres com “*El estudiante de Salamanca*” i “*El diablo mundo*”. Espronceda era el poeta romàntic per excel·lència i la seva prematura mort l'any 1841 no havien fet res més que fer créixer la seva figura entre els romàntics, no oblidem que el romanticisme en aquella època era l'estil predominant. El que explicava Eusebi Freixa sobre la Maseta era una barreja de llegenda i d'història, de fantasia i de realitat, servit amb

---

²¹⁸ *Diario de Avisos*, 18 de desembre de 1886.

²¹⁹ BOTREL, J.F. (2005: 42-54).

²²⁰ FREIXA, E. (1886: X).

La Maseta, de la llegenda a la història

prop de 4.500 versos repartits en dues parts: el crim i l'expiació. Freixa podia fantasiejar lliurement amb les emocions i els sentiments dels personatges, però els fets, segons el mateix Freixa²²¹, no s'apartaven dels que en realitat van passar a Lleida entre l'1 d'agost de 1838 i el 26 d'agost de 1839.

“Más tarde, –en 1857 – amplié aquel trabajo y publiqué el presente, comprendiendo en él todos los pormenores indispensables para una obra de su clase, desde los amoríos causa del trágico fin de los cónyuges, hasta el cumplimiento de la fatal sentencia impuesta á la esposa por el crimen inaudito”.

De fet és el mateix que passa actualment amb novel·les i pel·lícules on els seus autors pretenen construir una veritat narrativa sense traïr la veritat dels fets. En el pròleg de la segona edició Puig de la Puente²²² s'afirmava:

“En esta historia que publica el Sr. Freixa con los adornos de la rima, no hay ficcion, no hay inverosimilitud. Es verídica en todas sus partes”.

En el pròleg de la tercera edició²²³ el mateix autor, a més d'insistir en la veracitat de la història, destacava la pulcritud i la bellesa de la Maseta:

“Aún me parece verla pocos meses antes de su crimen, pasar por los pórticos bajos de aquella ciudad, vestida de artesana, con una pulcritud y un esmero nada comunes en las mujeres de su clase, llevándose tras de sí las miradas de todos”.

Tot plegat per subratllar que el que explicava l'autor ho havia extret de la mateixa realitat dels fets, amanit, això sí, per la fantasia i per les necessitats de dotar de bellesa el llenguatge tot poetitzant-lo. Freixa volia donar una versió alternativa als edificants i moralitzadors romanços i fulletons que circulaven sobre la Maseta. Una explicació més laica, romàntica, versemblant, que no defugís els aspectes més foscos i escabrosos de la veracitat de la història. Com a bon romàntic ho feia amb el gènere de moda: el poema narratiu que combinava versos de diferents mides amb una sensibilitat descordada.

La Maseta era una noia preciosa casada amb un home a qui no estimava. Els seus pares l'havien fet casar contra la seva voluntat²²⁴.

“¡Maldito sea el momento/ que en el altar le di el si/ porque de padres temi/ furioso resentimiento!”

Era apassionada i, com a bona romàntica, creia en un amor total i arravatat.

---

²²¹ FREIXA, E. (1867: XI-XII).

²²² FREIXA, E. (1867: XI-XII).

²²³ FREIXA, E. (1886: VII-VIII).

²²⁴ FREIXA, E. (1867: 42).

*“...que estaba mi corazon/ horriblemente agitado/ por un volcánico amor/
que trastornaba mi ser/ y mataba la razon”²²⁵.*

Ben aviat va cedir als precés de diversos amants que satisfieren l'ardència de la seva passió.

*“Entre aquellos que lograron/ de la bella leridana/ correspondencia
profana,/ estaba en primer lugar/ un moceton endiablado,/ cadete y hombre
de trueno/ en su conducta sin freno/ y sin tasa en su charlar”²²⁶.*

Era la nit del 31 de juliol a l'1 d'agost. Una forta tempesta retronà damunt la ciutat deserta de vianants; pluja, llamps i trons tan forts com les passions dels amants clandestins. El marit era fora i no havia de tornar en una setmana. Abruçada per la passió, la Maseta rebé a casa seva el cadet, el seu amant, i sentí que *“aquel amor que la acosa/ puede mas que su virtud”²²⁷*. Ella li va demanar de fugir plegats. Ell replicà que era millor pagar algú perquè matés el marit i que ell fàcilment podia trobar un subjecte d'aquella mena. Finalment els amants es rendiren a llur passió. Tot això passava davant la mirada perplexa i desesperada del Sebastià Guix, el marit burlat que, per desfer els dubtes que el devoraven, havia fingit que la feina l'havia dut fora de Lleida quan en realitat havia tornat a casa per espiar la seva dona. Llavors el Sebastià, cec de ràbia, va tractar de venjar el seu honor i entrà a l'alcova amb la navalla a les mans. Era ja més de mitjanit del primer dia d'agost. Els dos homes començaren una lluita ferotge i quan semblava que el marit vencia el seu rival, la Teresa li clavà la navalla a l'esquena i el matà. El cadet aprofità el desmai de la Maseta per fugir de la casa i desaparèixer i ja no se'n va saber res més d'ell.

L'endemà de l'assassinat el cadàver del marit fou trobat en una casa propera a l'església de Sant Joan i després fou exposat a l'antic Hospital de Santa Maria (avui seu de l'IEI). La Maseta no reconegué el cadàver fins que els remordiments li van fer confessar el seu delictes: ella era la criminal²²⁸.

*“Exclama asi; -”Basta ya;/ yo soy la culpable, es cierto,/ yo le asesiné,
¡piedad!”.*

El jutge de Lleida va condemnar la Maseta a mort pel crim de parricidi. De l'amant no se'n sabé res. Tot i que les autoritats el reclamaven, el cadet no es presentà davant de la justícia ni com

---

²²⁵ FREIXA, E. (1867: 122).

²²⁶ FREIXA, E. (1867: 53).

²²⁷ FREIXA, E. (1867: 30).

²²⁸ FREIXA, E. (1867: 75).

La Maseta, de la llegenda a la història

còmplice, ni tan sols com a testimoni. De fet la Maseta mai no confessà el seu nom, ni declarà res que el pogués comprometre²²⁹.

*“Las pesquisas son inútiles:/ los informes poco valen,/ y Teresa nada dice/
que comprometa a su amante,/ pues sobrado generosa/ aunque en decirlo
ganase/ no quiere que le castiguen/ cual lo hicieran delatándole”.*

Al pròleg de la tercera edició el mateix Freixa reconeixia que potser el lector trobava a mancar el nom del cadet. Però no el podia donar ja que

*“...ha sido siempre un misterio impenetrable para todos, á causa de haberse
negado su amante á declararlo en los autos, prefiriendo sufrir ella sola las
consecuencias del delito”.*

Fins i tot es creia a Lleida²³⁰

*“que andando los años llegó a ser un caballero ilustre de elevadísima
jerarquía militar, que dejó de existir hace algun tiempo”.*

Un cop el jutjat de Lleida donà el veredict, s'envià el cas a l'Audiència Territorial de Barcelona, com a instància superior, perquè revoqués la sentència. Això i que la Maseta no volia revelar la identitat del seu amant feren que el cas s'allargués tretze mesos durant els quals les xafarderies no van parar. En un temps en què la justícia era ràpida i contundent i les sentències s'executaven en un dir Jesús, els lleidatans no entenien com es podia perllongar tant aquell procés. Els dies, les setmanes i els mesos passaven i la Teresa Guix seguia tancada a la presó. La gent, és clar, començava a xerrar pels colzes. Eusebi Freixa²³¹ recollia algunes d'aquelles tafaneries que corrien de boca en boca. El jutge s'havia enamorat perdudament de la Maseta i demanà al tribunal superior que l'absolgués. Una noia tan bonica i ell ho feia durar. Hi ha qui deia que la Maseta havia rebutjat els requeriments del jutge, altres, però, més maliciosos, creien

*“que la funesta criatura/ á aquella pasion impura/ con otra igual
corresponde”²³².*

Les entrevistes de la parricida i el magistrat eren cada vegada més freqüents i fins i tot alguns vigilants afirmaven que, després d'aquelles cites, la noia estava més animada i alegre, el seu gest i les seves paraules destil·laven “*júbilo manifiesto*”²³³. Allò eren rumors. La realitat era que la Maseta a la presó va experimentar un gran canvi i esdevingué una nova Magdalena per

---

²²⁹ FREIXA, E. (1867: 94).

²³⁰ FREIXA, E. (1886: IX).

²³¹ FREIXA, E. (1867: 97-103).

²³² FREIXA, E. (1867: 99).

²³³ FREIXA, E. (1867: 101).

“Rendir á Dios, en plácido holocausto/ Para el perdon de su delito infausto”²³⁴.

Al final la Sala de Barcelona va confirmar el càstig que ja havia imposat el jutge de Lleida i va condemnar a mort la Maseta. La resta del llibre no aportava res de nou al cas i seguia amb el guió que més o menys ja coneixíem.

Tal com diu Botrel²³⁵ la versió de l'Eusebi Freixa pivotava entre l'oposició de la dona dimoni i de la dona àngel. Així ho reconeixia Puig de la Puente²³⁶ al pròleg de l'obra. La Maseta havia nascut àngel, però una societat mesquina l'havia convertit en dimoni.

“Si toda mujer nace ángel: la imbecil sociedad la transforma en demonio”.

És l'eterna oposició entre Eva i Maria. Entre la *femme fatale* que utilitza la sexualitat per atrapar l'home incaut i la idealitzada i innocent *donna angelicata*. L'adulteri havia convertit la dona àngel que era la Maseta en dona dimoni i l'havia empès al parricidi. Però qui havia precipitat la Maseta a l'adulteri? Eusebi Freixa en feia responsable el matrimoni sense amor. La dona havia estat una víctima dels seus pares, que havien primat els seus propis interessos a la felicitat de la filla. Per això Freixa qüestionava el matrimoni sense amor i les imposicions de la societat²³⁷:

“Nunca debí obedecer/ aquel mandato terrible/ que mi bien volvió imposible: ¿por qué me hizo Dios mujer?”.

En el pròleg de la segona edició, Puig de la Puente encara anava més lluny quan definia aquest tipus de matrimoni, molt freqüent a l'època, com una prostitució legalitzada²³⁸. Cal recalcar que Puig de la Puente va publicar aquest pròleg el 10 de desembre de 1857 a la revista número 7 del “*Nuevo Pensil de Iberia*”²³⁹, considerada com la primera revista feminista de l'Estat espanyol i on era molt freqüent la crítica del matrimoni com un espai de subjecció i anul·lació de la dona. En aquesta revista andalusa es promovia la total reforma del matrimoni a favor d'un respecte per a la llibertat femenina. L'obra de Freixa, però, no tenia res de feminista. Si bé Eusebi Freixa qüestionava el matrimoni sense amor, no en qüestionava la seva funció discriminatòria, ni el paper de submissió de la dona, ni la seva marginació. Malgrat que l'Eusebi Freixa pertanyia als sectors més avançats i

---

²³⁴ FREIXA, E. (1867: 87).

²³⁵ BOTREL, J.F. (2005: 46).

²³⁶ FREIXA, E. (1867: IV-XV).

²³⁷ FREIXA, E. (1867: 42).

²³⁸ FREIXA, E. (1867: XII).

²³⁹ RABATÉ, C. (2007) *¿Eva o María? Ser mujer en la época isabelina (1833-1868)*, Ediciones Universidad, Salamanca, p. 83.

La Maseta, de la llegenda a la història

progressistes de l'època, la visió que tenia de la dona casada era la del seu temps: la d'un ser totalment sotmès a l'home, a un home una mica més tolerant i permissiu, si es vol, però sotmesa en definitiva als designis del pare de família, vertader amo i senyor de la institució familiar. En el pròleg de la tercera edició²⁴⁰ Freixa exposava que els marits poden, sense temor:

“permitir y aun aconsejar á sus respectivas consertes é hijas, que la estudien y mediten, en la seguridad de que hallarán en ella enseñanzas provechosas”.

A la presó la Maseta va donar mostres de penediment i de dolor i al final va afrontar el seu destí fatal amb una tranquil·litat i una serenor sorprenents. L'obra de Freixa també se centrava en aquest pas i ens mostrava la redempció de la protagonista a través de la religió, per això l'obra de Freixa també era literatura edificant i moralista. Freixa volia que la història de la Maseta servís, tant a les casades fidels com a les infidels, d'exemple i escarment de les conseqüències funestes que l'adulteri podia dur a les famílies. Així ho expressava al pròleg de la tercera edició²⁴¹:

“Tan profunda es mi creencia de que este libro reportará no escasos beneficios, que no titubeo en asegurar, sin temor de equivocarme, que no pocas de las casadas que lo lean y profundicen, si sostienen tratos ilícitos tomarán después la senda del bien en odio al vicio, mientras que las puras, las que no han faltado nunca á sus esposos, ahuyentarán toda idea que pudiera inducir las en lo sucesivo, á ese abismo sensual de escándalo y perdición, que es la cloaca de tantas inmundicias sociales y el infierno terrenal de millares y millares de familias”.

Però hi havia una gran novetat en aquest text, i és que a partir de la reconstrucció del cas, Freixa posava en qüestió la pena de mort²⁴²:

“¿Mayores beneficios/ alcanzara la sociedad matándola/ con fiereza humana y tremebunda?/ ¿Hasta cuando en tan duros trances consentiran los hombres en mancharse?/ ¿Hasta cuando una muerte malhadada/ con otra muerte ha de quedar borrada/ y la sangre con la sangre ha de labarse?”.

La pena de mort era absurda i inútil. Al seu lloc Eusebi Freixa proposava una condemna perpètua en un bon sistema carcerari²⁴³. Aquí hi veiem la influència dels escriptors romàntics contraris a la pena de mort com Victor Hugo, Espronceda o Larra, tots coetanis de Freixa, molt

---

²⁴⁰ FREIXA, E. (1886: XI).

²⁴¹ FREIXA, E. (1886: XI).

²⁴² FREIXA, E. (1867: 133).

²⁴³ FREIXA, E. (1867: 133).

La Maseta, de la llegenda a la història

populars entre els liberals més progressistes com el propi Freixa i que representaven els escriptors més avançats de la seva època:

“El reo de homicidio/ solo un duro presidio,/ mas de tal modo que en perpétuo encierro,/ merced á un buen sistema carcelario,/ su falta expie y en silencio apure/ el íntimo tormento/ de fecundo y tenaz remordimiento/ que en bien del alma para siempre dure”.

Com que no hi havia testimonis del crim (el cadet havia desaparegut) ningú no en sabia tota la veritat. Si es desentranys del tot potser s'arribaria a la conclusió que la Maseta havia estat més desgraciada que criminal, pensava Eusebi Freixa. I exposava atenuants que podrien disculpar la seva acció: un desgraciat accident, un arravatament passatger²⁴⁴ i creia, per tant, que la condemna havia estat massa rigorosa. La societat havia jutjat la Maseta i l'havia executat per la mort de Sebastà Guix. La societat, amb totes les seves convencions, havia convertit la Maseta en dimoni i ara la mateixa societat la jutjava, condemnava i executava. Però la societat s'havia deixat de jutjar i condemnar els altres responsables. Per a Puig de la Puente la Maseta era una víctima més de la societat i culpava també els pares, que la van obligar a casar-se amb un home que no estimava. Culpava el mateix marit, el Sebastià, que va acceptar casar-se amb una dona que no el corresponia. I, sobretot, culpava el pervers seductor a qui la Maseta havia encobert fins al final, sense mai desvetllar la seva identitat. Puig de la Puente veia en l'obra de Freixa grans beneficis per a les lectures de *“El Nuevo Pensil de Iberia”*:

“Si funestas son las consecuencias que acarrear los padres de familia casando á sus hijas con los hombres de su gusto sin consultar ni el corazon ni la voluntad de estas, matrimonios que no tienen otro movil que el sórdido interés, no menos funestas son las consecuencias que atrae en pos de si la violacion de los deberes de esposa. Consagremos una lágrima á la memoria de Teresa.”

A l'obra d'Eusebi Freixa, la Maseta esdevenia doble arquetip. Primer de dona romàntica que moria per amor, sense trair un seductor fals i covard que l'havia enganyada. I segon de dona víctima d'una societat que l'havia anul·lat com a ésser humà, negant-li la seva llibertat. I en nom d'aquesta mateixa societat injusta se l'executava sense pietat.

2.2.4 Difusió i pervivència de la versió romàntica

Com ja hem vist la versió romàntica d'Eusebi Freixa es va difondre a través de dues obres. La primera era *“Teresa Guix ó sea consecuencias de un adulterio. Leyenda histórico-contemporánea”*. En vam localitzar un exemplar a la Biblioteca Miquel Carreras, de la Fundació

---

²⁴⁴ FREIXA, E. (1867: 131-132).

La Maseta, de la llegenda a la història

Bosch i Cardellarch de Sabadell i molt gentilment ens en varen enviar una còpia²⁴⁵. L'obra es publicà vuit anys després de l'execució de la Maseta a la impremta de Josep Sol l'any 1847. Gairebé no tenim notícies de la seva difusió, però suposem que es degué limitar a l'àmbit local de la ciutat de Lleida, ja que deu anys després, l'any 1857, Eusebi Freixa publicà una versió, que fou la definitiva, la qual, segons ell mateix reconeixia, millorava considerablement l'anterior²⁴⁶. Es tractava de *“Adúltera y parricida ó sea Teresa Guix (a) la Maseta: leyenda histórico-contemporánea”*, editada també a la impremta de Josep Sol, l'any 1857, divuit anys després dels fets. Aquesta darrera versió va tenir força difusió en la primera edició lleidatana, com en les successives dues reedicions que el mateix Eusebi Freixa féu en imprentes de Madrid, els anys 1867 i el 1886.

L'edició de 1857. Com ja hem dit es féu a la impremta de Josep Sol de Lleida. Sobre aquesta publicació hem trobat una petita ressenya que es publicà al diari *“La Discusion”*²⁴⁷ on se'n feien grans elogis:

“Adúltera y parricida. Con este titulo se ha publicado recientemente en Lérida una bellísima leyenda, escrita por D. Eusebio Freixa, y que merece llamar por mas de un concepto la atencion pública.

Lo correcto de su versificacion, el pensamiento altamente moral que en ella se desarrolla, y lo interesante del episodio que le sirve de base, hacen á esta obra digna de nuestros mas sinceros elogios, y digna tambien de que la recomendamos a los aficionados de la poesia”.

Aquesta edició es venia a 5 rals al domicili de l'autor i a l'administració del diari *“La Discusion”*²⁴⁸. També es podia comprar en qualsevol lloc de l'estat escrivint una carta a l'adreça del diari assenyalat. Es podia pagar en efectiu o acompanyant el seu import en segells de correu. L'obra tingué força èxit ja que l'1 de juliol de 1865 al diari *“La Iberia”*²⁴⁹ de Madrid es deia que del llibre ja no en restaven exemplars. No n'hem trobat cap exemplar ni a Lleida ni fora de la ciutat.

Com ja hem vist més amunt, l'escriptor Francisco Puig de la Puente dedicà un article al llibre que publicà el 10 de desembre de 1857 a la revista número 7 del *“Nuevo Pensil de Iberia”*²⁵⁰.

---

²⁴⁵ FREIXA, E. (1847) Facilitat per la Biblioteca Miquel Carreras, Fundació Bosch i Cardellach, ubicació B/1/2/254.

²⁴⁶ FREIXA, E. (1867: VI).

²⁴⁷ *La Discusion*, 27 de juny de 1857.

²⁴⁸ *La Discusion*, 9 de març de 1862.

²⁴⁹ *La Iberia*, 1 de juliol de 1865.

²⁵⁰ RABATÉ, C. (2007:83).

La Maseta, de la llegenda a la història

Després Eusebi Freixa l'utilitzà com a pròleg per a la segona edició del llibre. Puig de la Puente fou un dels màxims representants del romanticisme cubà. En moltes obres signava amb el pseudònim de Julio Rosas. L'any 1856 va emigrar a l'Estat espanyol i col·laborà en diferents diaris i revistes espanyoles. Seria en aquest context que llegiria l'obra d'Eusebi Freixa i en redactaria el seu article.

L'edició de 1867. Es féu a Madrid, a la impremta del diari “*El Consultor*”. Com ja hem vist anava precedida d'un pròleg de Francisco Puig de la Puente. No tenim dades de la seva difusió. No n'hem trobat anuncis en cap diari, ni en altres publicacions. Freixa vivia a Madrid i sembla que estava molt centrat en la seva carrera com a alt funcionari de l'administració i en la publicació d'obres sobre legislació i administració, on esdevingué una vertadera autoritat a nivell estatal. L'any 1873 era nomenat governador d'Alacant. Ben aviat renuncià al càrrec i es dedicà a escriure i publicar els seus llibres. Aquesta edició l'hem trobada a “books.google.es”²⁵¹, a la Biblioteca Nacional de España²⁵² i a la Biblioteca Lambert Mata de Ripoll²⁵³.

L'edició de 1886. Eusebi Freixa tenia 62 anys. Gaudia d'una extraordinària reputació com a autor de llibres sobre administració i legislació i es dedicava exclusivament a l'escriptura, i a la publicació dels seu llibres. No endebades, segons es deia en un diari²⁵⁴ pocs dies després de la seva mort

“...fue de los pocos españoles que logran vivir con relativo desempeño del fruto de sus libros”.

Els llibres tècnics d'Eusebi Freixa tenien força èxit i es reeditaven constantment. Però ell també se sentia escriptor i l'any 1886, degut al seu gran èxit, decidí recuperar la història de la Maseta i reedità el llibre que vint-i-nou anys enrere havia imprès per primer cop a Lleida i que disset anys enrere havia imprès a Madrid i que en les dues primeres edicions havia tingut, com ja hem vist, força èxit. Ho féu a la impremta de Fernando Cao i Domingo del Val amb el títol una mica canviat de “*Adúltera y parricida. Leyenda histórico-contemporánea*”. El llibre es venia a 1,50 pessetes al domicili de l'autor. A Madrid, en un diari de l'època²⁵⁵, s'hi van escriure coses com:

---

²⁵¹[Consultat en línia a: [http://books.google.es/books](http://books.google.es/books?id=f7JbAAAAcAAJ&pg=PR10&dq=adultera+y+parricida&hl=es&sa=X&ei=JpCFVNj0I4e9UbWfgOgP&ved=0CBUQ6wEwAA#v=onepage&q=adultera%20y%20parricida&f=false) id=f7JbAAAAcAAJ&pg=PR10&dq=adultera+y+parricida&hl=es&sa=X&ei=JpCFVNj0I4e9UbWfgOgP&ved=0CBUQ6wEwAA#v=onepage&q=adultera%20y%20parricida&f=false].

²⁵² FREIXA, E. (1867), Biblioteca Nacional de España signatura 1/22877.

²⁵³ FREIXA, E. (1867), Biblioteca Lambert Mata de Ripoll, 860-3”18”.

²⁵⁴ *El País*, 2 de juny de 1894.

²⁵⁵ *El Liberal*, 28 de desembre de 1886.

“Acaba de ponerse á la venta la tercera edicion de una leyenda contemporánea, en verso, original del conocido escritor y editor de los mejores manuales para la inteligencia y aplicacion de las leyes tributarias y administrativas D.E. Freixa.

Titulase Adúltera y parricida y encarna, no una creacion de la fantasia del poeta, sino un drama de la vida real, que muchos de los que viven o han vivido en Lérida recordaran, por haber sido testigos de los sucesos.”

En un altre diari²⁵⁶, també de Madrid, es deia

“Esta leyenda fundada en un hecho trágico y no en una fantasia, está escrita por el Sr. Freixa, en faciles versos unas veces tiernos, otras graves y siempre correctos.

Una adúltera asesina á su marido por salvar la vida de su amante, y expía su crimen en el cadalso. Ese suceso ocurrió en Lérida en 1838. “Aún me parece verla dice el autor en el prologo, pocos meses antes de su crimen, pasar por los pórticos bajos de aquella ciudad, vestida de artesana, con una pulcritud y esmero nada comunes en las mujeres de su clase, llevándose detrás de sí las miradas de todos.

El Sr. Freixa, que ha logrado conquistarse una reputacion sólida en la ciencia administrativa con numerosas publicaciones, distrae sus ocios de mas graves tareas en las literarias, y seguramente que su leyenda es bueno prueba del gusto y el éxito con que cultiva las letras y la poesia”.

Eusebi Freixa tenia molt bona visió comercial i segurament vendria tots els exemplars, o almenys una bona part, tal com ho acostumava a fer amb la resta de les seves obres. Des del seu domicili amb enviaments per correu certificat. A les principals llibreries de tot l'Estat espanyol on arribaven els seus llibres. A més Eusebi Freixa a través del seu propi editorial “*Publicacions de Don Eusebio Freixa Rabasó*” venia a totes les províncies a través d'una extensa xarxa de corresponsals, sense augment de preu.

Eusebi Freixa moria a Madrid el 29 de maig de 1894 als 70 anys. Sembla que el seu soci, Luis Falcato, continuà amb l'editorial reeditant els llibres més comercials.

D'aquesta darrera edició no n'hem trobat cap més referència en diaris de l'època, tampoc als diferents BOP de la província de Lleida que hem consultat, on si bé s'anunciaven alguns dels llibres de l'Eusebi Freixa, no hi hem vist cap edició sobre la Maseta. Únicament n'hem trobat un exemplar a la Biblioteca Nacional de Madrid²⁵⁷.

Curiosament malgrat el gran èxit que tingué la versió romàntica de l'Eusebi Freixa, actualment, que sapiguem, no en resta cap exemplar al fons bibliogràfic lleidatà, ni en cap arxiu de la ciutat. Això explicaria que els diferents treballs que es feren sobre la Maseta durant ja ben entrat

---

²⁵⁶ Diario Oficial de Avisos de Madrid, 18 de diciembre de 1886.

²⁵⁷ FREIXA, E. (1886). Trobat a la Biblioteca Nacional de España, signatura 2/32032.

La Maseta, de la llegenda a la història

el segle XX, Romà Sol i Carme Torres i posteriorment Vidal Vidal, només se centressin en la versió tradicional i no fessin cap esment a la versió romàntica de l'Eusebi Freixa, que tanta difusió va tenir a tot l'Estat espanyol durant bona part del segle XIX. A Lleida es perdé tota referència de l'obra d'Eusebi Freixa sobre la Maseta. De fet, no serà fins al segle XXI, l'any 2005, amb Jean- François Botrel, que no es recuperarà²⁵⁸.

---

²⁵⁸ BOTREL, J.F. (2005)

2.3 La versió històrica

Tot i que les diferents versions de la Maseta del segle XIX s'esforçaven a afirmar que eren verídiques, el cert és que eren més obres literàries amb una clara intenció exemplar i edificant, que no pas descripcions acurades dels fets que van conduir a la Teresa Guix a cometre el parricidi. El romanç, les “*Memorias sobre la joven leridana Teresa Guix (a) Maseta...*” i “*La ajusticiada de Lérida...*” se centraven més la conversió i l'expiació del delictes i negaven o amagaven l'adulteri, un fet que, segons la darrera documentació aportada es produí inequívocament. L'any 1857, Eusebi Freixa, entre versos i rimes, presentava una Maseta infidel que, com una autèntica heroïna romàntica, matava el seu marit per salvar la vida del seu amant.

*“Era Teresa, que al ver/ iba á matarle á su amor;/ le asesino de traidor.../
digna hazaña de muger!”²⁵⁹.*

L'any 1867 es reedità aquest text a Madrid, i a Lleida l'impressor F. Fontanals tornà a reeditar a la impremta de Corominas de Lleida, amb un títol lleugerament canviat, la versió tradicional “*La Maseta ó sea Memorias sobre la joven leridana Teresa Guix, ajusticiada en Lérida el 26 de agosto por causa del asesinato que cometió en la persona de su marido Sebastian Guix*”. No sabem si es tractava d'una mena de batalla entre versions o una simple coincidència. La veritat és que a Lleida l'única versió que va perviure durant el segle XX va ser la tradicional i de les diferents reedicions de l'obra d'Eusebi Freixa no en restà cap exemplar.

L'any 2005 Miquel Roig²⁶⁰, al seu llibre sobre renoms lleidatans quan analitzava el de la Maseta en donava una versió molt més prosaica:

“LA MASETA: Renom de Teresa Velasc Mir, que ve del segon cognom del seu pare, que es deia Mas i a qui deien lo Maset. Va ser un personatge de la història negra de Lleida. Va morir executada el 26 d'agost de 1839 per haver matat el seu marit Sebastià Guix, quan aquest la va trobar al llit amb un altre home. Els dos homes es van barallar, i enmig del conflicte, ella va agafar el ganivet i va matar el seu marit. Segons els uns, va ser condemnada a morir vora el riu Segre, segons els altres va morir a la plaça de Sant Joan i després la van ficar dins d'un barril i la van tirar al riu. Els congregants de la Puríssima Sang van recollir el seu cos i li van donar sepultura”.

Després de les versions de l'Eusebi Freixa, per primer cop un lleidatà incorporava el tema de l'adulteri en el cas de la Maseta.

---

²⁵⁹ FREIXA, E. (1867: 67).

²⁶⁰ ROIG, M. (2005), *Els renoms de Lleida*, Pagès editors, Lleida, pp. 30-31.

El mateix 2005, Jean-François Botrel, especialista en l'Espanya del segle XIX, publicava l'imprescindible: “*Crime et châtement de Teresa Guix (1816-1839): du fait-divers à la rédemption par la littérature*” citat reiteradament en aquest treball. Botrel recollia tot el que s'havia publicat fins llavors sobre la Teresa Guix: el romanç, els fulletons i les dues versions de l'Eusebi Freixa. El mateix Brotel²⁶¹, però, en un moment del seu treball lamentava que encara no s'hagués pogut accedir a les peces del dossier criminal o a la premsa de l'època i, per tant, reconeixia que havia hagut de recórrer a la literatura fulletonesca del segle XIX, amb totes les llicències i imprecisions que tenien les obres d'aquelles característiques.

Per fi l'any 2008 Manuel Bofarull en el seu llibre “*Crimis a la Catalunya del segle XIX*”²⁶² incorporava diferents notícies que la premsa de l'època dedicà al judici de la Maseta, sembla que seguint-lo de ben a prop i de forma ben detallada. Malauradament en el seu llibre Manuel Bofarull no esmentava ni la data de publicació ni el nom del diari d'on havia extret la informació. Nosaltres hem consultat les hemeroteques de l'Arxiu Històric de Barcelona, el de la Biblioteca Nacional de Catalunya i el de la Biblioteca Nacional d'Espanya, aquesta darrera a través del seu portal “*Hemeroteca digital/Biblioteca Nacional de España*”²⁶³ i no hem trobat la possible font documental, tot i haver regirat la totalitat dels diaris publicats que es conserven entre els anys 1838 i 1839. Dels de Barcelona: “*Diario de Barcelona*”, “*El Vapor*”, “*El Guardia Nacional*”, “*El Constitucional*”, “*El Liberal Barcelonés*”, “*El Museo de Familias*” i el “*Imparcial*”. De Lleida el “*B.O.P*” i de Madrid: “*La Gaceta de Madrid*”, “*Diario de avisos de Madrid*”, “*El Eco del Comercio*”, “*La Estafeta*”, “*El Panorama*”, i “*Seminario Pintoresco español*”. Ha estat endebades. No hem trobat cap article que al·ludeixi directament o indirecta a la Maseta. Malauradament el senyor Bofarull va morir el 2009 i els seus descendents ens han dit que per la forma que tenia de treballar era impossible trobar en el seu arxiu el que necessitàvem. Amb tot, nosaltres donarem valor a aquesta versió com a testimoni del judici que va viure la Teresa Balasch i ens centrarem en ella com a part fonamental de la nostra recerca que anomenem històrica.

L'any 2011 Felip Gallart al seu llibre “*La plana salvatge*”²⁶⁴ en feia una versió divulgativa molt clarificadora del cas. I finalment l'historiador i escriptor Eladi Romero en el seu llibre

---

²⁶¹ BOTREL, J.F. (2005: 42).

²⁶² BOFARULL, M. (2008: 17-26).

²⁶³ [Consultat en línia a: <http://www.bne.es/es/Catalogos/HemerotecaDigital>]

²⁶⁴ GALLART, F. (2011), *La plana salvatge*, DeParís Edicions, Alcarràs, pp. 115-122.

“*Garrote vil*”²⁶⁵, ha recollit el cas de la Maseta entre 70 històries d'ajusticiats per aquesta forma d'execució des de principis del segle XIX fins a l'any 1974. Ara bé, tot i ser aquest un estudi molt interessant, no aporta dades noves al cas de la Maseta.

2.3.1 Documentació

Ja hem vist les diferents versions que de la Maseta s'han anat donant al llarg del temps. Ara exposarem la nostra versió a partir de la interpretació de tota la documentació que ja es coneixia i de la que nosaltres aportem ara com a inèdita i que hem trobat en diferents arxius, biblioteques i hemeroteques fruit d'aquest treball de recerca. Volem que la nostra versió sigui el màxim d'acurada i rigorosa, basada en una documentació clara i verificable i per això hem inclòs un apartat al final del treball on es consignen i transcriuen els documents més importants (cf. annex 2). És una versió que anomenarem històrica perquè, tal com ja s'ha dit a les motivacions, el que cerca és situar el personatge de la Maseta en la història i destriar-lo de la llegenda o de qualsevol versió interessada a utilitzar la seva figura amb finalitats o interessos concrets. Utilitzarem citacions de totes les obres de les dues versions, la tradicional i la romàntica, per comparar-les entre elles i amb tota la documentació disponible per trobar-hi contradiccions o punts de trobada que ens ajudin a avançar en la recerca i a elaborar una interpretació més sòlida, i versemblant i basada al màxim en les fonts documentals.

En el nostre treball utilitzarem “Teresa Balasch” per anomenar-la mentre era soltera i “Teresa Guix” per quan sigui casada, tal com era costum a l'època. El renom de “Maseta” l'utilitzarem indistintament en els dos períodes.

2.3.2 Els orígens

Teresa Balasch Mir va nàixer a les tres del matí del dia 24 de febrer de 1816 i fou batejada el mateix dia a l'església de Sant Joan de Lleida²⁶⁶. En aquella època s'acostumava batejar els nadons als pocs dies de nàixer, ja que la mortalitat infantil era molt elevada i era molt freqüent la mort de recent nascuts. La mort d'un nen sense batejar afegia encara més dolor a la família ja que, segons les creences de l'època, la seva ànima no podia anar al cel i restava als Llimbs fins el dia del Judici Final. L'any 1816 a Lleida feia poc que havien marxat els francesos i a tot l'Estat espanyol es restaurava l'absolutisme amb la conseqüent repressió dels liberals. La ciutat encara tenia ben

---

²⁶⁵ ROMERO, E. (2014), *Garrote vil*, editorial Nowtilus, Madrid.

²⁶⁶ Arxiu Diocesà de Lleida, Llibre XX de Baptisme de la Parròquia de Sant Joan, pp. 13v.

La Maseta, de la llegenda a la història

visibles les terribles empremtes de la Guerra del Francès. Eren anys molt durs a causa dels efectes d'una guerra molt ferotge i la població encara en patia les seves conseqüències. L'economia estava desarticulada i el país retornava a l'Antic Règim.

La Teresa era filla d'Antoni Balasch Mas, natural de Lleida, i d'Isabel Mir Pagès, natural del poble de Preixana²⁶⁷. A Lleida se la coneixia per la Maseta, aquest nom li venia del segon cognom del seu pare, que era Mas²⁶⁸. De fet Antoni Balasch era originari de Ponts per part de pare i de Lleida per part de mare. Això explicaria perquè a Lleida agafaren el segon cognom, Mas, com a referència per motejar-lo a ell i a la seva filla²⁶⁹. Cal dir que, degut a la incertesa de l'ortografia de l'època i de la manca d'un criteri comú, el cognom Balasch l'hem vist transcrit de diferents maneres. Consta com a Velasch a la majoria de treballs sobre la Maseta. Així al romanç de canya i cordill “*Delito y muerte...*”²⁷⁰, al fulletó “*Memorias sobre la joven leridana Teresa Guix (a) Maseta...*”²⁷¹, Vidal Vidal a la seva obra “*La ciutat de l'oblit*”²⁷², Botrel en el seu imprescindible treball “*Crime et châtiment de Teresa Guix...*”²⁷³, Felip Gallart al primer volum de “*La plana salvatge*”²⁷⁴ i a “*Agenda 1991. Tal dia com avui*”²⁷⁵ de Romà Sol i Carme Torres. Aquests mateixos autors li diuen Velasco al seu llibre sobre la Congregació de la Sang de Lleida²⁷⁶. Miquel Roig agafa la variant Valasc²⁷⁷. Nosaltres adoptem la forma Balasch ja que és així com consta en tots els registres oficials

---

²⁶⁷ Arxiu Diocesà de Lleida, Llibre XX de Baptisme de la Parròquia de Sant Joan, p. 13v.

²⁶⁸ ANÒNIM, b. (1840: 9).

²⁶⁹ L'origen pontsicà del pare de la Maseta consta a la seva partida de defunció: Arxiu Diocesà de Lleida, Llibre vuitè de difunts. I també a la fe de baptisme de tots els seus fills excepte, curiosament, en la de la Maseta. Arxiu Diocesà de Lleida, Llibre de Baptismes de la Parròquia de Sant Joan.

²⁷⁰ ANÒNIM, a. pp. 1.

²⁷¹ ANÒNIM, b. (1840: 9).

²⁷² VIDAL, V. (1998: 309).

²⁷³ BOTREL, J.F. (2005: 42).

²⁷⁴ GALLART, F. (2011: 115).

²⁷⁵ SOL, R. / TORRES, C. (1991: 24 de febrer).

²⁷⁶ SOL, R. / TORRES, C. (1993: 183).

²⁷⁷ ROIG, M. (2005: 30-31).

La Maseta, de la llegenda a la història

de l'època: a la Fe de Baptisme²⁷⁸, a la Partida Matrimonial²⁷⁹, als Capítols Matrimonials²⁸⁰, i a la partida de defunció²⁸¹.

2.3.3 La infantesa

La Teresa Balasch era filla d'una família formada pels pares, Anton Balasch i Isabel Mir, i cinc fills: dues nenes i tres nens²⁸². El primer fill era la Maria Teresa, el nostre personatge, nascuda com ja hem dit el 24 de febrer de 1816. Després venia la Maria Josepa Magdalena, nascuda el 10 de setembre de 1820. El tercer fill, nascut el 8 de novembre de 1821, era un nen a qui posaren Joan Francesc Teodor. El quart es deia Josep Llorenç i va néixer el 8 de juliol de 1825. I finalment el Josep Maria, que va néixer el 20 de febrer de 1827. Tots fets fills foren batejats a la parròquia de Sant Joan, a la qual pertanyien.

Anton Balasch estava a les portes de la mort i a les 12 de la nit del 19 al 20 de maig de 1828 feia testament²⁸³. En aquest document veiem que eren pagesos i que passaven una situació econòmica molt difícil. El seu origen humil també es reflectia a la versió tradicional²⁸⁴:

“sus padres no pasaban de honrados labradores, y sus bienes no eran cuantiosos”

Vivien en una casa del Clot de les Monges “*por via de empeño*”. Anton Balasch va deixar els seus béns, no especifica quins, en dues parts iguals, una meitat per a la seva esposa,

“Nomeno en hereus de tots mos bens haguts y per haver, per mitat á dits ma carissima muller Isabel Balasch en rahó de haverlos adquirit tots ab son ajuda, y economia de la casa”

i l'altra meitat als cinc fills, tots menors d'edat, però

“Deixánt á la libre eleccio de la propia dita ma muller lo nombrar de entre ells, hereu de esta mitad al que li apareixerá y més be se li portará”.

L'Anton deixava a la seva esposa la decisió de nomenar hereu de l'altra meitat dels béns, i no feia distinció de sexe o edat, simplement ho seria aquell que millor se li portés o li semblés a ella.

---

²⁷⁸ Arxiu Diocesà de Lleida, Llibres parroquials de les Borges Blanques. Baptisme 1801-1835.

²⁷⁹ Arxiu Diocesà de Lleida, Llibre XX de Baptisme de la Parròquia de Sant Joan.

²⁸⁰ Arxiu Històric de Lleida, capítols matrimonials (Notari Ginés Valeta de Les Borges Blanques) - volum 147 – folis 218 i 219, 4 pàgines.

²⁸¹ Arxiu Diocesà de Lleida, Llibre 9 de difunts adults.

²⁸² Tots els fills consten a l'Arxiu Diocesà de Lleida, Llibre de Batejos de la parroquia de Sant Joan.

²⁸³ Arxiu Històric de Lleida, (Notari Francesc Xavier Soldevila i Barnola), 19/9 (nov) 1828, 1098.

²⁸⁴ ANÒNIM, c. (1840: 6).

L'endemà, dia 21 de maig de 1828, Anton Balasch²⁸⁵ moria a l'edat de 44 anys i era enterrat al cementiri de Lleida. La seva vídua restava amb cinc fills i una situació econòmica desesperada. Si fem cas a la versió tradicional en morir el pare, mossèn Antoni Portella esdevingué una mena de nou pare o tutor²⁸⁶

“Al hallarse su padre en su última efermedad, rodeado de su hija Teresa y demás familia, se le oyó pronunciar estas palabras á presencia de aquel mismo que habia cuidado de su educacion: Hijas, reconoced por padre á este eclesiástico; y V. añadió volviéndose á él, dignese serlo de la familia, que dejó huérfana sobre la Tierra. Se conformaron todos con esta tierna espresion de su voluntad; y espiró aquel padre entre los consuelos que le prodigaron la Religion y su familia”

Mossèn Portella, sempre segons la versió tradicional, vivia amb la família i s'havia ocupat de l'educació de la Teresa Balasch i li havia donat una educació basada en una estricta religiositat catòlica²⁸⁷.

“Desde su infancia cuidó de su educacion un eclesiástico que vivia en la familia, el cual nada omitió para plantar en su alma las semillas de una religion que habia de ser un dia su consuelo, en la capilla y en el patibulo”

La Teresa Balasch només tenia 12 anys quan moria el seu pare i mossèn Portella agafava un paper més important en la seva educació i en la de la resta de germans i germanes, la qual encara es tornava més rígida i inflexible. Però aquí hi ha alguna cosa que trontolla. Si quan mor Antoni Balasch mossèn Antoni Portella esdevé una mena de tutor dels fills, perquè no consta així en el testament? Antoni Balasch en el testament no esmenta ni un cop mossèn Antoni Portella. I no només això, Antoni Balasch nomena tutors dels seus fills la seva esposa, Isabel Mir, i el comerciant de Lleida Salvador Monmany, que també són els marmessors de les seves darreres voluntats²⁸⁸.

“...nomeno en Executor y Albaceas á ma carisima muller Isabel Balasch y a Salvador Monmany comerciant de esta ciutat als quals junts, y á solas dono ple poder, y facultat de cumplir ut mon testament”

“Nomeno en tutor y cura dels expresats mos fills menors de edat als referits albaceas donatlos ple poder y facultat que de dret comparezca”.

---

²⁸⁵ Arxiu Diocesà de Lleida, Llibre 8 de difunts.

²⁸⁶ ANÒNIM, b. (1840: 10).

²⁸⁷ ANÒNIM, b. (1840: 9).

²⁸⁸ Arxiu Històric de Lleida, Notari Francesc Xavier Soldevila i Barnola, 19/9 (nov) 1828, 1098.

La Maseta, de la llegenda a la història

Tot plegat té una explicació molt senzilla: Antoni Portella no podia constar al testament, perquè el 20 de maig de 1828 encara no era sacerdot, ja que fins al febrer de 1829 no va demanar rebre l'orde del Diaconat²⁸⁹ de la mà del bisbe Pablo Colmenares²⁹⁰, tal com demostrem a l'annex documental.

La Teresa va passar la infantesa a Lleida i va aprendre a llegir i a escriure en alguna de les escoles per a nenes que hi havia en el seu temps. Sabem que sabia llegir perquè, segons la versió tradicional, quan era a la presó passava moltes hores llegint llibres de devoció i de meditacions²⁹¹. I que sabia escriure, perquè en capella va escriure cartes a la seva germana²⁹² i a mossèn Portella²⁹³.

Durant la seva infantesa la Teresa Balasch va viure els convulsos anys del Trienni Liberal amb fets com el desterrament del bisbe Simón de Renteria, el 13 de febrer de 1823, i l'entrada de l'exèrcit francès dels Cent Mil Fills de Sant Lluís, l'1 de novembre de 1823, que donaria per acabat aquest període i restabliria l'absolutisme a Lleida. I després la Guerra dels Malcontents, l'any 1827, amb l'aixecament dels ultra-reialistes.

2.3.4 La bella i apassionada lleidatana

Malgrat els seus orígens humils, si en una cosa estaven d'acord tots els llibres i totes les versions era a destacar l'extraordinària bellesa de la Maseta. Així a *“La justiciada de Lérida..”*²⁹⁴:

*“La naturaleza la favorecio, porque dió brillo á sus ojos, blanca y delicada
tez á su rostro, gracia y hechizos á su cuerpo...”*

*“Pues que Lérida la llamaba la hermosa”*²⁹⁵ es deia a *“Memorias sobre la joven leridana Teresa Guix (a) Maseta...”*. En el mateix epitafi de la Maseta s'insistia en aquella gran bellesa²⁹⁶: *“pues si en aquella frente hermosa”*. Però qui més s'esplaiava en la bellesa de la Maseta era l'Eusebi Freixa²⁹⁷, que amb encesos versos deia coses com aquestes:

---

²⁸⁹ Primer grau del sagrament de l'orde sacerdotal.

²⁹⁰ Arxiu Diocesà de Lleida, Bisbe Colmenares, Caixes 6-7-8.

²⁹¹ ANÒNIM, b. (1840: 22).

²⁹² ANÒNIM, b. (1840: 67-69).

²⁹³ ANÒNIM, b. (1840: 69-72).

²⁹⁴ ANÒNIM, c. (1840: 6).

²⁹⁵ ANÒNIM, b. (1840: 18).

²⁹⁶ ANÒNIM, b. (1840: 116).

²⁹⁷ FREIXA, E. (1867: 20).

“Es mas linda aquella joven/ que el matinal albor,/ y por su belleza en Lérida/ mucha fama conquistó./ Y tiene bien merecida/ esta fama, vive Dios,/ pues por las gracias sin número/ de que el cielo la colmó:/ por sus prendas no comunes:/ por su talle encantador;/ por el carmín de sus labios:/ por el precioso arrebol/ de sus redondas mejillas,/ y en fin por la perfeccion/ que se descubre en sus formas,/ bien merece tanto honor”.

La Maseta era un compendi de bellesa, elegància natural i estil mesurat i majestuós. Al pròleg de la tercera edició Freixa²⁹⁸, que la va conèixer personalment, no s'estava de comparar-la amb la dona ideal del romanticisme orientalista, la sultana que protagonitzà els versos més coneguts d'un dels poetes romàntics llavors de moda: Juan Arolas.

“Por su apostura galana, su extrema belleza y su andar mesurado y majestuoso, sólo cabía compararla á las antiguas sultanas que nos describe con tanta maestría nuestro erudito y gran poeta orientalista D. Juan Arolas.”

Tenia un posat i una elegància que l'enlairaven de la resta de dones de la seva classe social, fins al punt que quan passava pels carrers de Lleida els homes no podien estar-se de girar el cap per mirara-la embadalits²⁹⁹.

“Aún me parece verla en los últimos días del mes de julio de 1838, -muy pocos antes del infausto y horroroso suceso que llenó de consternacion al pueblo entero,- pasar por los pórticos bajos de aquella capital, vestida de artesana, con una pulcritud y esmero nada comunes en las mujeres de su clase, llevándose tras de sí las miradas de cuantos la veían”.

Si la natura havia estat molt generosa amb l'aspecte extern de la Maseta, no ho havia estat menys amb el seu caràcter.

“...y la favoreció aun mas, porque dotó su espíritu de un talento vivo, despejado y penetrante”³⁰⁰.

Al romanç³⁰¹ hi deia *“Esta mujer tan resuelta/ á quien nada arredrava”*. A aquella bellesa portentosa, s'hi unia un caràcter que es qualificava de viril³⁰², però a la vegada amb un geni dòcil i afable que la feia irresistible. Era una dona forta, amb unes qualitats més pròpies dels homes que de

---

²⁹⁸ FREIXA, E. (1886: VII i VIII).

²⁹⁹ FREIXA, E. (1886: VII i VIII).

³⁰⁰ ANÒNIM, c. (1840: 6).

³⁰¹ ANÒNIM, a. p. 2.

³⁰² ANÒNIM, b. (1840: 15).

³⁰³ ANÒNIM, b. (1840: 15).

La Maseta, de la llegenda a la història

les dones. A “*Memorias sobre la joven leridana Teresa Guix (a) Maseta...*”³⁰³ hi va escriure un paràgraf que és molt revelador de la moral patriarcal de l'època:

“Parece puede decirse que elevada sobre la esfera ordinaria de su sexo, parecia formada para grandes vicios ó grandes virtudes: ¡dichosa ella si hubiese obrado siempre segun los impulsos de la gracia”.

Per a la mentalitat de l'època un home havia de ser altiu, robust, gosat, ardent i dominador. Una dona en canvi havia de ser afectiva, submissa, dòcil i passiva. Bellesa i decisió eren dues qualitats que no podien anar juntes en una dona. Tot plegat només li podia dur problemes i fer-la desgraciada:

*“Lérida la llamó la bella, no pudo llamarla feliz hasta los postreros dias de su existencia”*³⁰⁴.

Per això Eusebi Freixa³⁰⁵ al seu pròleg conclouïa:

“De nadie con más razón que de Teresa, podía haberse dicho: ¡Ay infeliz de la que nace hermosa”.

A Lleida mai no s'havia vist res igual³⁰⁶.

“Una muchedumbre inmensa que de todos aquellos alrededores habia acudido atraida por la curiosidad”.

La joventut, la bellesa, l'ànim serè i ferm de la Maseta contrastaven amb la patètica processó que s'adreçava cap al patíbul³⁰⁷. La bellesa de la Maseta no brillà mai tant com el dia de la seva execució.

“... por fin en medio de todo aquel aparato imponente y terrible una túnica blanca con una mancha de sangre, una muger joven, hermosa, tierna delicada, que viste aquel traje afrentoso, y que á pesar de esto y de la proximidad de la muerte y de la ignominia que la justicia de los hombres la destina, marcha impávida y animosa, llenos de firmeza sus pasos y de alegría su corazon. Su rostro pinta la calma que goza su espiritu: sus mejillas con el suave colorido que las baña, sus labios con la dulce sonrisa que despiden, sus ojos con las miradas intensas que los animan, expresan de una manera que pasma las tiernas emociones que el amor divino agita su pecho...”

---

³⁰⁴ ANÒNIM, c. (1840: 6).

³⁰⁵ FREIXA, E. (1886: VIII).

³⁰⁶ ANÒNIM, c. (1840: 23).

³⁰⁷ ANÒNIM, c. (1840: 23).

Llavors un cop ja era assegurada al garrot amb els ulls fets de la gent va interrompre la veu del sacerdot per demanar perdó dues vegades. La multitud clamà que sí, que la perdonava. El botxí féu la seva feina i la Maseta moria:

“animosa y resignada porque la sostenian las máximas consoladoras de la Religion santa que profesaba, porque confiaba en la bondad del Señor Padre de las misericordias y Dios de toda consolacion”.

Havia hagut de morir algú: una noia jove i bonica, la més bonica de Lleida, segons deien. La gran lliçó moral estava servida. A la Maseta la bellesa i el seu caràcter decidit i partidari de viure la vida amb intensitat no li havien servit de res³⁰⁸:

“Y ahora preguntamos: ¿Gozaba Teresa de esta dichosa tranquilidad en los dias de su matrimonio? Entonces cuando el mundo adulador alababa su hermosura, le tributaba incienso, le paraba acechanzas? ¡Oh cuan al revés! Si seguimos los pasos de su vida durante aquel enlace, la veremos una infeliz”.

Les passions en tenien la culpa de tot³⁰⁹:

“nunca su voluntad encadenó bajo su imperio las pasiones; antes bien estas encadenaron bajo su imperio tiránico su voluntad. Ellas le pusieron en la mano el cuchillo parricida...”

No podia haver anat millor. Una noia jove, d'una bellesa extraordinària, i que havia comès un crim horrible, s'havia convertit a la presó en una noia dòcil i religiosa. Confortada per la religió moria agraïda i resignada.

“...conoció que ni en este mismo mundo podia ser feliz sino en los brazos de la Religion, y que solo la puntual observancia de sus preceptos podia comunicar a su corazon aquella tranquilidad de que nunca habia gozado durante su enlace”

Aquest era, no ho oblidem, el paper que la societat reservava a les dones: obediència i submissió.

2.3.5 El trasllat a les Borges Blanques

La Teresa Balasch era una nena dòcil i afable

“...de sus Padres/ fué siempre muy estimada,/ por su genio afable y dócil/ que manifestó en la infancia”³¹⁰

i semblava que amb l'educació que rebia estava cridada a ser

---

³⁰⁸ ANÒNIM, b. (1840: 120).

³⁰⁹ ANÒNIM, b. (1840: 120).

³¹⁰ ANÒNIM, a. p. 1.

*“una muger elevada sobre la esfera de lo comun de las demás de su posicion social”*³¹¹

Fins que es va traslladar a viure a les Borges i tot va canviar. Allí va esclatar la seva joventut

*“y con ella mil pasiones indómitas, impetuosas, terribles.”*³¹²

I tot va canviar definitivament

“Allí cambió finalmente su estado, siendo los últimos años no pocos turbulentos é infelices.”

La Maseta, per causes que desconeixem, es va traslladar amb la seva família a viure a les Borges Blanques. En desconeixem la data. En tot cas seria posterior al 21 de maig de 1828, data de la mort del seu pare. Potser hi té a veure que mossèn Antoni Portella exercí un temps en aquesta localitat com a vicari. Així almenys consta als llibres de batejos d'aquesta parròquia, on hem pogut constatar que aquest mossèn va batejar infants entre el 30 d'octubre de 1832 i el 26 de desembre de 1833. De fet és dins d'aquest període, 28 de setembre de 1833³¹³, que la Teresa Balsch es va casar a les Borges i mossèn Portella n'oficià el matrimoni³¹⁴.

És possible que la vídua i els seus cinc fills anessin a les Borges Blanques amb mossèn Portella. Molts sacerdots d'aquella època tenien una majordoma que els duia la casa. Hi ha la possibilitat que la Isabel Mir, la mare de la Maseta, exercís aquest càrrec per a mossèn Portella. També hi ha la possibilitat que a Lleida, després de la mort de l'Antoni Balasch, mossèn Portella entrés a viure a dispesa a casa de la família. Això explicaria perquè mossèn Portella vivia amb la família, tal com es diu a *“Memorias sobre la joven leridana Teresa Guix (a) Maseta”*³¹⁵. No tenim documentació que avaluï cap d'aquestes hipòtesis i, per tant, les hem de deixar com una simple suposició. En tot cas, però, tot sembla indicar, com ja s'ha vist més amunt, que la influència de mossèn Portella és posterior a la mort de l'Antoni Balasch i per tant després dels dotze anys de la Maseta.

---

³¹¹ ANÒNIM, b. (1840: 9-10).

³¹² ANÒNIM, c. (1840: 7).

³¹³ Arxiu Diocesà de Lleida, Llibre de Baptisme des la parròquia de les Borges Blanques, 1830-1835.

³¹⁴ Arxiu Històric de Lleida, capítols matrimonials (Notari Ginés Valeta de Les Borges Blanques) - volum 147 – folis 218 i 219, 4 pàgines.

³¹⁵ ANÒNIM, b. (1840: 9).

³¹⁶ Arxiu Diocesà de Lleida, Llibres parroquials de les Borges Blanques. Baptisme 1801-1835 p. A10.

A les Borges Blanques, la Teresa Balasch va conèixer el Sebastià Guix Romans³¹⁶, pagès d'ofici que havia nascut a les Borges el 12 de juliol de 1811 i que era fill de Josep Guix i de Maria Romans, tots dos també de les Borges.

Si fem cas a Pascual Madoz³¹⁷, en temps de la Teresa Balasch aquesta localitat ja tenia certa rellevància. Tenia una població d'uns 2.000 habitants i estava formada per unes 500 cases. De resultes de la desamortització de Mendizábal el Convent de Carmelites Calçats havia estat habilitat per a hospital. Hi havia una escola de nens a càrrec d'un mestre amb la dotació de 3.000 rals i una de nenes amb una dotació de 2.400 rals a càrrec d'una mestra, la mestra tenia menys sou (un altre cop la tan esmentada discriminació de la dona). La parròquia estava dedicada a l'Assumpció de Nostra Senyora i a uns tres quarts d'hora de la població hi havia l'ermita de Sant Salvador i a una hora el despoblat de Castellots. Es nodrien de dues fonts. Madoz deia que la major part del seu terreny era pla amb unes petites valls, tot de bona qualitat. Els camins eren locals i la carretera de Tarragona encara no estava construïda. Rebia correu de Lleida i de Tarragona i produïa cereals, oli, vi, fruites i hortalisses. Es caçava perdius, llebres, conills i aus de pas. Com a indústria destacava un molí fariner i molts d'oli. Pel que fa al comerç tenia molts traginers dedicats al tràfec de mercaderies, que proveïen les tendes de gèneres colonials i comestibles de totes classes als mercats de Valls, Reus i Tarragona.

2.3.6 L'enamorament del Sebastià Guix

Ja hem vist que la Teresa Balasch era molt bonica i la seva bellesa va exercir sobre el Sebastià Guix una fascinació incontenible. Segons es diu al romanç i als diferents fulletons que ja hem esmentat, Sebastià Guix s'enamorà perdudament de la Teresa Balasch. Ella no n'estava enamorada, en això coincideixen totalment les dues versions, però, segons la tradicional, la Maseta sentia que es trobava en “*una horrible esclavitud*”³¹⁸ ja sigui per la seva joventut, per fugir del domini que exercia sobre ella la seva família i mossèn Portella, o per tot plegat. El cas és que lliurement acceptà en Sebastià Guix tot i l'oposició de la seva família i de mossèn Portella.

“Entretanto se presentó Guix; el cual, si no pudo avasallar el corazón de la que habia cautivado el suyo, consiguió alomenos convencer su razon, y logró al fin su consentimiento; pues que haciéndole presente que el único alivio que podia hallar en la que ella llamaba deplorable situacion, era

---

³¹⁷ MADOZ P. (1985: 370-371).

³¹⁸ ANÒNIM, b. (1840: 10).

*aceptar su mano, que le ofrecia, consintió en casarse con él: casamiento que ella convino por su propia eleccion, no habiendo sido bastante para disuadirle los consejos de su madre y de su protector que le pintaron con vivos colores las tristes consecuencias que eran de temer de su matrimonio en ta temprana edad*³¹⁹.

La versió romàntica en canvi s'oposava totalment a la tradicional i culpabilitzava els pares d'haver-la obligat a acceptar un home de qui no estava enamorada. I així es va concertar un matrimoni sense amor que segons Eusebi Freixa seria el que desencadenaria el drama³²⁰.

El romanç³²¹ també veia en aquest matrimoni sense amor l'inici de la tragèdia.

“Se resolvió ¡infeliz!/ un esclavon se forjaba/ en la terrible cadena/ que al cadalso él arrastraba./ En vano escuchó las voces/ de amistad, que le ecsortaba/ a dejar aquella boda,/ que a la perdicon la guiaba.”

També a “*La ajusticiada de Lérida...*”, tot i reflectir que la Maseta havia decidit el matrimoni lliurement, es deixava clar que aquell enllaç representaria la seva dissort.

“Mudó de estado para lograr la felicidad, pero en el matrimonio halló su desdicha, mas tarde su ruina”.

2.3.7 El matrimoni

Sebastià Guix i Teresa Balasch es van casar el 28 de setembre de 1833 a l'església parroquial Nostra Senyora de l'Assumpció de les Borges Blanques. Ella tenia 17 anys, i ell, 22. Va oficiar el matrimoni mossèn Antoni Portella³²², el qual, segons la versió tradicional, lliurà a la noia uns diners i un crucifix que després apareixerà en el seu suplici. De casada, com era costum en aquella època, agafà el nom de Teresa Guix, per ser aquest el cognom del seu marit. El matrimoni de la Maseta estava marcat per grans esdeveniments ja que l'endemà mateix de les noces moria el rei Ferran VII d'Espanya i deixava un país endarrerit i amb un deute immens. Amb un seguit de guerres Espanya havia perdut la majoria de les colònies i ara s'hi afegia una guerra civil, ocasionada pel problema successori, que duraria set anys i que ompliria de sang, violència, odi i misèria el nostre país. La Maseta, fins a la fi dels seus dies, només viuria en un món de violència i de guerra.

---

³¹⁹ ANÒNIM, b. (1840: 11).

³²⁰ FREIXA, E. (1867: 60).

³²¹ ANÒNIM, a. p. 2.

³²² Arxiu Diocesà de Lleida, partida de matrimoni (Volum matrimonis de 1833) - foli 27 – 28.09.1833.

Van signar els capítols matrimonials el 14 de novembre de 1833³²³ un cop ja eren casats, això no era el més freqüent, però tampoc no era inusual. En els capítols matrimonials els pares del Sebastià el feien hereu universal reservant-se l'usdefruit i li feien la donació de 400 lliures barcelonines per als possibles fills.

Com que el pare de la Maseta era mort, la donació la va fer la seva mare. En paga de legítima paterna i materna i li va donar la quantitat de 120 lliures barcelonines i les robes següents:

“cuatro camisas de canem ab manegas de tela, cuatro tovallons, dos llansols, un de bri y lo altre de estopa, una conxa, un poch de coixineras de indianas, altre poch de blanques, una tovallola, unas anaguas, unas faldillas de escot negre, un caputxo de vayeta negra, una sivellas de plata, un matalás ab dos sotacoixins plens de llana, una caixa de pi negra; y tota la roba de son us y fadrinatge”.

Les robes les hi donà el mateix dia de signar els capítols i les 120 lliures un any després amb la condició que si la Teresa moria amb fills o filles podria fer la seva voluntat. Però si moria sense deixar fills o filles només podia fer les seves voluntats en la quantitat de 60 lliures i la resta de coses (robes i caixa), tal com estiguessin, havien de tornar a la mare, si vivia, i si no vivia, als seus hereus o successors o a qui disposés.

La Teresa aportava al matrimoni 120 lliures, robes i una caixa. Per finançar les noces la família Guix van fer un escreix o augment de donació per noces per valor de 40 lliures. Comparat amb altres capítols matrimonials de l'època, 120 lliures i la poca roba que aportava la Maseta assenyalava la manca de recursos de la família Balasch. A més, aquesta quantitat no havia de ser lliurada fins un any després de la signatura dels capítols. La família Guix va fer un escreix de 40 lliures per tal de pagar les noces, cosa que no feren els Balasch.

2.3.8 El retorn a Lleida

A les Borges Blanques vivien a la casa de la família del Sebastià Guix. Als pocs mesos de casada la Maseta ja es va adonar de l'error que havia comès amb aquell matrimoni. I per motius de família, ella i el seu marit hagueren de marxar³²⁴.

“Sintió bien pronto Teresa las fatales consecuencias de su malhadado enlace que le habian pronosticado su madre y su protector. A pocos meses de casados ya se vieron precisados por motivos de familia á separarse de la casa paterna”

---

³²³Arxiu Històric de Lleida, capítols matrimonials (Notari Ginés Valeta de les Borges Blanques) - volum 147 – folis 218 i 219, 4 pàgines.

³²⁴ ANÒNIM, b. (1840: 13).

La Maseta, de la llegenda a la història

L'autor de “*Memòrias sobre la joven leridana Teresa Guix (a) Maseta...*” posa en boca de la mateixa protagonista els motius de la seva dissort i del seu retorn a Lleida³²⁵.

“¡Ay lugar de la Borjas! ¡Cuando te habitaba era inocente... me casé con un hombre a quien no amaba... esta guerra civil me condujo a Lérida, á esta ciudad donde he tenido la fatal desgracia”.

És una idea molt plausible que marxessin a Lleida per culpa de la Primera Guerra Carlina. Sabem que a mitjans de març de 1833 a les Borges Blanques hi va haver un intent d'aixecament carlí³²⁶ on hi havia complicat un home que es deia Joan Guix, tinent il·limitat d'infanteria. Podria ser aquest Joan Guix un familiar del Sebastià? Podria ser que Sebastià Guix hi estigués d'alguna manera complicat? No endebades en un moment del procés apareixen les simpaties del Sebastià cap al carlisme, quan la Maseta es disculpa dient que el seu home l'amenaçava de matar-la i de passar-se a la facció carlina³²⁷.

A finals de l'any 1833 la pressió de les partides carlines era cada vegada més forta a tot el territori lleidatà i hi havia notícies de conspiracions dins de la ciutat. La situació es perllongà fins als primers mesos de 1834³²⁸. El 10 d'abril d'aquest any hi hagué la batalla de Maials, que perderen els carlins i que impedí la unió de les forces carlines del Maestrat i de Catalunya. Hi acudiren, entre altres, les milícies nacionals de Lleida. Al camp hi restaren centenars de morts.

2.3.9 Les infidelitats de la Maseta

Ja hem vist que excepte en el romanç³²⁹, on a penes s'insinuava l'adulteri, a la versió tradicional es negava que la Maseta hagués estat infidel al seu marit. A “*La ajusticiada de Lérida...*” simplement no s'esmentava. En canvi al llibre ““*Memòrias sobre la joven leridana Teresa Guix (a) Maseta...*”³³⁰ es negava rotundament i s'atribuïa a la xafarderia de la gent:

“Atendiendo á lo que de ella suponía el público, el cual no pocas veces se mueve por un vano y fantástico impulso, hemos procurado indagar si alguna persona había tenido alguna relación culpable con Teresa; y no sabemos que nadie, ni antes ni después del delito, se haya gloriado de haber logrado alguna condescendencia criminal, no obstante que no pocas

³²⁵ ANÒNIM, b. (1840: 44).

³²⁶ GALLART, F. (2011: 9).

³²⁷ BOFARULL, M. (2008: 23).

³²⁸ LLADONOSA, M. / JOVÉ, A. / VICEDO, E. (2004: 443).

³²⁹ ANÒNIM, a. p. 2.

³³⁰ ANÒNIM, b. (1840: 18).

La Maseta, de la llegenda a la història

veces seria atacada su virtud, pues que Lérida la llamaba la Hermosa. Se ha sabido sí que alguno frecuentaba su casa, pero por el vínculo de la amistad que le unia con el marido”.

Tot i que mogut, sens dubte per oferir una lliçó moral, en un punt del mateix llibre, l'autor no es pot estar de dir³³¹:

“El amor que tubo tal vez á algun hombre, ¿saciaba su corazon como el amor de Dios que ardia en él desde convertida?”

La versió romàntica d'Eusebi Freixa ja ho deixava clar al mateix títol: “*Adúltera y parricida ó sea Teresa Guix (a) la Maseta*” i exposava com de fet l'adulteri havia estat la causa del parricidi. La Maseta, com a bona romàntica, necessitava emocions i gaudis i un amor delirant. I com que no estimava el seu home:

“pronto cedió placentera/ á los ruegos criminales/ de amadores infernales,/ y dióles su corazon”³³².

Va haver més d'un amant, però d'entre tots en primer lloc hi havia un militar: un cadet. Del qual com ja hem vist, segons Eusebi Freixa, mai no se'n sabé la identitat perquè la Maseta es negà a denunciar-lo ni com a coautor del crim, ni com a còmplice. A Lleida, segons el mateix Freixa, s'arribà a creure que amb els anys va esdevenir un oficial d'alta graduació³³³. Al treball del Manuel Bofarull³³⁴, que és a la que nosaltres donem més credibilitat, apareixen les relacions adúlteres de la Maseta amb almenys dos militars: un cadet i un tinent. Del tinent no se'n cita el nom, però del cadet se'n detalla la seva participació en el crim a través dels testimoni dels encausats. Es deia Josep Álvarez. Tenia 20 anys (tres menys que la Maseta), era cadet amb la graduació de caporal i pertanyia al Regiment Primer Lleuger de la guarnició de Lleida. Fins i tot se'n fa una petita descripció física³³⁵:

“un home de mitjana estatura, grassonet”

i del vestit³³⁶ que duia el dia del crim:

“Duia, aquest personatge, un mocador lligat al cap i una jaqueta de color amb ratlles blanques”

El tinent i el cadet van passar a jurisdicció militar i ja no se'n sabé res més d'ells.

---

³³¹ ANÒNIM, b. (1840:127)

³³² FREIXA, E. (1867: 32).

³³³ FREIXA, E. (1886: VIII).

³³⁴ BOFARULL, M. (2008: 17-26).

³³⁵ BOFARULL, M. (2008: 19).

³³⁶ BOFARULL, M. (2008: 19).

2.3.10 La casa de la Maseta

Ja hem vist que la Maseta passà la seva infantesa a Lleida, en una casa situada al Clot de les Monges. De retorn a aquesta ciutat, segons s'explicava als fulletons, a Lleida la Maseta va viure en dos habitatges. La casa on passaren els fets de l'assassinat del Sebastià estava situada a la Redola de Sant Joan, almenys així ho diu Eusebi Freixa al final de la seva obra “*Adúltera y parricida ó sea Teresa Guix (a) la Maseta...*”³³⁷. Sembla que la casa era propietat del Francesc del Río³³⁸. El carrer de la Redola de Sant Joan formava part de la zona que a Lleida anomenaven Canyeret i que com hem dit en el seu lloc era la més miserable de la ciutat. Segons Josep Lladonosa³³⁹ el nom li venia perquè abans feia el tomb o “redolava” al voltant de l'absis i de la torre del desaparegut i vell temple de Sant Joan. Aquest carrer actualment no existeix ja que l'any 1967 el ministeri de l'habitatge n'ordenà l'expropiació i enderrocament del barri que es va fer efectiu l'any 1971³⁴⁰.

2.3.11 Anys difícils

Marcats per una guerra especialment ferotge, els anys que li tocà viure a la Maseta a Lleida foren molt difícils. A l'estiu de 1835 es va produir l'exclaustració dels vuit convents masculins de la ciutat i la fugida de tots els seus frares. Tot i que no va haver morts, ni convents cremats, no van mancar situacions complicades. El 1836 va començar la desamortització. Les accions carlines eren contestades amb repressió contra famílies lleidatanes que n'eren partidàries. El 5 de maig de 1837 el bisbe Alonso fugia de Lleida cap a territori carlí. El 5 d'abril Francesc Roig era segrestat per un escamot de carlins i n'obtenia un bon rescat. Al juny del mateix any la Paeria organitzava rondes armades per vigilar el terme. Les partides de rebels i de bandolers destruïen el país. Tot de petites faccions disseminades infestaven la plana, entraven als pobles i cometien tot tipus de malvestats. Les collites s'havien perdut a causa d'una calorada excessiva i a la plana central la gent vivia enmig

---

³³⁷ FREIXA, E. (1867: 178).

³³⁸ BOFARULL, M. (2008: 18).

³³⁹ LLADONOSA, J. (2007), Els carrers i places de Lleida a través de la història, Empresa Municipal d'Urbanisme de Lleida, pp. 377-379.

³⁴⁰ [Consultat en línia a: http://www.encyclopedia.cat/encyclopedies/gran-encyclopedia-catalana/EC-GEC-0014552.xml?kt.subject=ROOT%40ARBRES%40ARBRE+DE+TOPONÍMIA%40Euràsia%40Europa%40Estats+d'Europa%40Espanya%40Catalunya%40Regions+de+Catalunya%40Regió+de+Lleida%40el+Segrià%40Lleida%40Barris+de+Lleida%40el+Canyeret#.U_N6AmAqcy4].

La Maseta, de la llegenda a la història

de la misèria i de la desolació³⁴¹. Josep Sabaté³⁴², veí del Palau d'Anglesola, va escriure en el seu dietari:

“... la collita de l'any 1837 no es conegué l'estiu sinó per la calor no es va recollir res, any de guerra civil y de molts lladres com mai si havia vist”.

A mitjans de juny l'Expedició Reial carlina amb uns dotze mil combatents passava per la Segarra en direcció a Madrid i a la localitat del Gra toparen amb els cristins en una batalla amb centenars de morts³⁴³. Al novembre, a pocs quilòmetres de Lleida, a Puigverd i a Alpicat, les partides de carlins feien de les seves i assetjaven aquests pobles amb grans mostres de crueltat³⁴⁴.

El 1838 la situació de Lleida continuava essent dramàtica. El 15 de febrer de 1838 la Diputació de Lleida enviava un comunicat³⁴⁵ a les Corts de Madrid on dibuixava un panorama desolador:

“montones de ruinas hacinadas, techos humeantes, familias no mucho opulentas, ahora reducidas á espantosa miseria, son el triste legado de una lucha sangrienta sostenida por el bando rebelde con el ardimiento de un fanatismo feroz”.

Dels 910 pobles que tenia la província de Lleida només en 27 manaven les autoritats legítimes. A la resta de les 883 poblacions ningú no sabia qui manava. Les exaccions, els avançaments de diners, els arbitris per mantenir l'exèrcit destacat a Lleida eren una sagnia que arruïnava la província³⁴⁶.

Durant l'estiu de 1838 la situació encara s'agreuja més. Felip Gallart, a la seva obra *“La plana salvatge”*³⁴⁷ ens pinta el desolador panorama de les nostres terres, tan castigades per la Primera Guerra Carlina:

“Aquell estiu la plana cremava per tots els costats. Una partida de 40 bandolers robava tot el que podia. Es deia que havien agafat un hisendat de Balaguer i que el tenien segrestat en una cova, tal com ja havien fet altres vegades. El 25 de juny, a les quatre del matí, el comandant de les Borges

---

³⁴¹ GALLART, F. (2011: 74-75).

³⁴² GARRALÓN, S. (2009), *La presa del Palau d'Anglesola a mans dels bandolers*, dins de *Bandolerisme, bandolers i bandositats*, Grup de recerques de les Terres de Ponent, Lleida, pp. 321-340.

³⁴³ GALLART, F. (2011: 87-93).

³⁴⁴ GALLART, F. (2011: 100-103).

³⁴⁵ El Guardia Nacional, 22 de març de 1838.

³⁴⁶ GALLART, F. (2011: 111-112).

³⁴⁷ GALLART, F. (2011: 111-115).

Blanques anava camí d'Arbeca. Va sorprendre una partida carlina i va matar dos homes, un d'ells era sergent. Va agafar també dos presoners.

El 27 de juliol el comandant d'armes de Vilanova de Meià cobrava contribucions pels pobles del voltant, a Alòs va ensopegar amb una partida carlina i els va causar sis morts. A finals de mes, a les eres d'Albatàrrec van sorprendre i matar un oficial carlí i el seu assistent.

Per ordre del governador d'Urgell, Marcos Sauso comandava una columna de 22 homes amb l'objectiu de perseguir els malfactors que assolaven la plana urgellenca. El dia 2 d'agost va matar el Cluc del Caqueta i el vidu de Buseu, famosos saltejadors de camins.

Durant el mes d'agost, la partida del Llarg de Copons cercava diners i queviures i va sembrar l'alarma a molts pobles. Amb 300 homes i 150 cavalls va passar per Torregrossa i va agafar unes quantes mules. A Belllloc va assassinar un home i va fer tot el mal que va poder. A Juneda es va emportar uns quants hisendats i va demanar bones unces pel seu rescot.

El coronel Toledo, amb una columna de 500 homes d'infanteria i 150 cavalls, recorria tot l'Urgell per protegir la collita. Algunes companyies del batalló d'Añès recollien el blat del darrer repartiment i el duïen als punts fortificats per al seu dipòsit. Cap al dia 20 d'agost ja s'havia recollit pràcticament tota la collita de cereals, però a Cervera, a Agramunt i a la major part dels pobles fortificats de la província ja començaven a escassejar els aliments”.

Aquesta era la lamentable situació de les terres lleidatanes quan van passar els fets de l'assassinat del Sebastià Guix.

2.3.12 El crim

Ja hem vist com la versió tradicional defugia de parlar obertament del crim. A “*Memorias sobre la joven leridana Teresa Guix (a) Maseta...*”³⁴⁸ es deia:

“No es nuestro intento dar una circunstanciada relacion de la vida de esta muger singular: bastan estas ligeras pinceladas, las cuales, al tiempo que ilustran la materia de que se trata, dan una idea de su caracter, genio y costumbres”

El delicte quedava reduït a una baralla conjugal pel sopar que no estava fet³⁴⁹.

“Cometiò pues la infeliz el horroroso parricidio: la noche del 31 de julio á 1º de agosto del año próximo pasado fué la triste noche de esta maldad. Habia salido Sebastian de viaje el 30; y como hallase obstruido el paso de la carretera, juzgó prudente regrasar á esta el siguiente dia: pero no se presentó á su casa hasta las nueve de la noche, no obstante que habia llegado á la ciudad á las cuatro de la tarde. No le tenia pues su esposa prevenida la cena, ni tampoco la criada y esto dió margen á algunas

³⁴⁸ ANÒNIM, b. (1840: 15).

³⁴⁹ ANÒNIM, b. (1840: 19-20).

rencillas entre los dos. A cosa de las tres estaba ella tomando el freco en el balcon; y no obedeciendo puntual á la voz de su marido, que le llamaba, se trabó una seria pendencia entre los dos; y habiéndole ella dado un puntapié, la acometió él con una navaja, que sacó de la alacena, en ademán, segun parecia, de matarla: alomenos asi lo declaró ella, la cual es constante quedó herida de los dedos”

La Maseta tenia un còmplice. Però aquest, segons la versió tradicional, no era el seu amant. Era un home que just passava pel carrer en aquell moment i va intervenir en la baralla per defensar una dona que creia indefensa³⁵⁰.

“Viéndose ella en aquel peligro de perder la vida, salió en busca de socorro, y un hombre á quien encontró, segun tambien ella dijo, creyendo defender á una muger que en medio de sus angustias reclamaba proteccion, añadió nuevas heridas á la herida mortal que ella le habia dado con el mismo cuchillo que habia logrado arrancar de su mano, y asi acabó con la vida de aquel desdichado esposo.”

De fet a la versió tradicional no li interessava el delicte. El que de veritat li interessava era la història del penediment i de l'expiació del pecat. Així quedava ben clar a *“La ajusticiada de Lérida ó sea capilla y ejecucion de Teresa Guix...”*³⁵¹

“Escribimos la historia del arrepentimiento, no la del crimen, por esto omitimos las circunstancias que acompañaron su perpetracion”.

La versió romàntica d'Eusebi Freixa no defugia les circumstàncies del delicte. La Maseta era víctima d'un matrimoni forçat i sense amor. Aquesta era la veritable causa de l'adulteri i, finalment, del parricidi. L'adulteri estava explicat clarament³⁵².

“De los abrazos en pos/ repítanse los besos/ y en sus amantes excesos / embriagabanse los dos”.

El marit sortia del seu amagatall i començava una lluita ferotge. La Maseta, arrossegada per la impetuositat del seu amor, en veure en perill la vida del seu amant matava el marit.

Les dues versions que s'escrigueren al segle XIX eren força properes als fets, però el que explicaven sobre el crim era diferent. La versió tradicional negava l'adulteri i reduïa el crim a una baralla conjugal. No existia cap amant. En tot cas algú que va ajudar la Maseta pensant que defensava una dona en perill. La versió romàntica ho deixava ben clar al mateix títol *“Adúltera y parricida”*: la Maseta era una dona adúltera que després d'haver tingut diversos amants n'havia escollit un que tenia com a preferit i amb qui vivia un idil·li apassionat.

³⁵⁰ ANÒNIM, b. (1840: 20).

³⁵¹ ANÒNIM, c. (1840: 9).

³⁵² FREIXA, E. (1867: 65).

La versió de l'Eusebi Freixa tingué una gran difusió per tot l'Estat espanyol gràcies a les successives edicions que en féu el seu autor. No oblidem que Eusebi Freixa era un home reconegut i de prestigi i gaudia de tota una xarxa de distribució comercial dels seus llibres que abastava pràcticament tot l'Estat espanyol. La versió tradicional, en canvi, sembla que va tenir un ressò d'abast més local. Malgrat això, el que va perviure a Lleida fou la versió tradicional que es va difondre durant el segle XX gràcies a les versions del Romà Sol i de la Carme Torres i després del Vidal Vidal.

Fins a l'any 2008, quan es publicà l'obra de Manuel Bofarull³⁵³, ni tan sols es coneixia que hi hagués hagut un seguiment periodístic del procés o execució de la Maseta, ni cap document sobre el sumari de la causa criminal. Tots els estudis que havien aparegut fins llavors es basaven en els fulletons pietosos i la literatura de canya i cordill abans comentats obviant la versió romàntica de l'Eusebi Freixa i per tant deixant de banda l'adulteri.

A la versió del Manuel Bofarull totes les dades que publicava concordaven a la perfecció amb la Lleida de l'època i eren molt versemblants pel que fa als fets i als personatges que les van viure. Nosaltres li donem valor i a partir d'ara en fem una ressenya que segueix la cronologia, ja que a la versió de Bofarull els fets se superposen els uns amb els altres, ja que es basa en diferents declaracions que en una primera lectura podien semblar confuses i contradictòries, però que un cop ben llegides i endreçades ens poden clarificar molt bé el que va esdevenir a la Teresa Guix, la Maseta.

2.3.13 La seqüència dels fets segons el treball de Manuel Bofarull

2.3.13.1 Troben el cadàver

A dos quarts de sis del dijous 2 d'agost de 1838 el batlle constitucional rebé la notícia que darrere de l'Església de Sant Joan i davant de la Rectoria, hi havia un home mort, ple de sang. El batlle, els dependents del jutjat i els cirurgians del crim van acudir al lloc indicat i trobaren el cadàver d'un home vestit a l'estil del país, en mànigues de camisa, el cap embolicat amb una manta de mules bastant usada que el cobria fins a mitja espatlla. En el lloc on hi havia el cadàver hi havia molta sang, part de la qual sense quallar. Algunes gotes formaven un rastre que arribaven fins a la porta principal de la casa de Francisco del Río. Alguns testimonis asseguraven que era Sebastià

---

³⁵³ BOFARULL, M. (2008: 17-26).

La Maseta, de la llegenda a la història

Guix, traginer d'ofici³⁵⁴. Els veïns van declarar que no havien sentit baralles ni crits i que suposaven que havia estat portat allí després de mort.

2.3.13.2 Reconeixement del cadàver

Es féu un reconeixement de les cases contigües i no s'hi observà res de particular. De l'autòpsia practicada aquell mateix matí resultà que el cadàver tenia onze ferides, entre les quals una al coll, i una altra de mortal de necessitat al mugró esquerre, que havia arribat al pulmó. Els facultatius afegiren que l'home feia ben bé vint-i-quatre hores que era mort, ja que era en estat de putrefacció. Dos mestres sastres van declarar que la manta no havia estat traspasada per cap part amb arma blanca, i que presentava una taca de sang al punt que cobria el cadàver.

2.3.13.3 Primeres diligències

A les primeres diligències practicades ja aparegueren indicis contra la Teresa Guix, sobretot quan aquesta digué que no coneixia el cos que li mostraven. Alguns testimonis asseguraven que el matrimoni Guix no vivia bé, a causa de la llicenciosa conducta de l'esposa, de la qual es queixava contínuament el marit. Alguns veïns afegiren que la matinada del primer d'agost havien sentit crits i queixes a la cambra de la parella. I la frase “*No em peguis més, que em mataràs*”. Fins que el veí del segon pis baixà a veure què passava, i malgrat que trucà fort unes quantes vegades a la porta, ningú no l'obrí.

2.3.13.4 Investigacions

El 3 d'agost es practicà un detingut reconeixement de l'habitació del matrimoni Guix, que era al primer pis de la casa de l'esmentat Francisco del Río. Les rajoles de la cambra i del recambró havien estat netejades, en particular des de meitat de l'habitació fins a dins de l'alcova i el pas que quedava des dels peus del llit fins a l'entrada de la recambra, des d'on s'accedia al rebedor, en un racó on hi havia una columna. En un punt d'aquest indret hi havia trossos de vidre.

Van remoure el llit que hi havia a l'alcova, i entre la màrfega i el matalàs es veien gotes de sang recentment vessada. A l'altre extrem de la màrfega es notava una taca de sang que aparentava haver estat netejada. Al marc de les portes vidrieres, a uns set pams d'alçada, es distingia una gota de sang també fresca i senyals com si estiguessin fets per dits ensangonats. A les vidrieres hi havia un vidre trencat, del qual faltava un bon fragment.

---

³⁵⁴ En els capítols matrimonials Sebastià Guix consta com a pagès. Aquí consta com a traginer, un ofici que segons Madoz era molt freqüent a les Borges Blanques. No sabem el perquè d'aquest canvi d'ofici.

Darrere de la porta del balcó de la sala principal s'hi trobà una escombria de palma amb mànec de fusta, amb la qual podien haver netejat la sang, cosa que es podia comprovar examinant-la amb cert deteniment. I una altra escombria de palma es trobà a la comuna i dins d'aquesta, una navalla de ressort, oberta i tacada de sang, i del fons se'n van extreure una pistoleteta de clau i tres trossos de roba blanca arrugats i xops de sang.

Els facultatius van confirmar que les gotes i taques eren de sang humana, vessada no feia gaire; els pèrits asseguraren que la navalla i la pistoleteta eren d'ús prohibit, i que la pólvora era mig consumida, sense bala ni trossos de plom.

2.3.13.5 Declaracions de Maria Miquel, minyona de la Maseta

La Maria Miquel era una nena de 12 anys que feia de minyona del matrimoni Guix. Era neboda de la Maseta. Va declarar que a les 9 de la nit del 31 de juliol arribà Sebastià Guix, sopà amb ella i amb la seva dona i després se'n van anar tots a dormir. A les 3 de la nit sentí crits. S'alçà espantada i se'n anà a la cambra dels oncles, que sostenien una acalorada discussió, perquè el marit no donava a l'esposa els diners que guanyava. El marit escometé la muller amb una navalla i provà de clavar-li dues vegades sense aconseguir-ho. La noia anava a avisar els veïns del segon pis, però el seu oncle li ho impedí i li va manar que anés a dormir i ella va obeir.

Al cap de poc temps, sentí crits i queixes a l'habitació dels oncles i que el Sebastià deia “*No em mateu! Massa heu fet ja!*”. La nena se'n tornà al dormitori, i a la claror de l'espelma va veure un home de mitjana estatura, grassonet, a qui coneixia de vista per ser cadet d'un dels regiments de la guarnició. Duia un mocador lligat al cap i una jaqueta de color amb ratlles blanques, i amb un sabre a la mà dreta colpejava el Guix, que sostenia una navalla. Tant l'un com l'altre lluitaven a mort. Durant la batussa, el foraster li engegà un tret de pistola, però la bala no sortí.

Finalment, en Guix caigué a terra sense dir res i la Maseta es desmaià. Després, el cadet prengué la pistola i el ganivet i ho llençà tot a la comuna. Seguidament, arrossegà el Sebastià, que ja devia ser mort, fins al recambró veí a l'alcova. Els inquilins del segon pis, que havien sentit la sorollada, s'alçaren i obriren el balcó. L'assassí, que sentí aquest moviment, s'escapolí tancant de cop la porta, ja que el pany tenia una molla.

De seguida van trucar a la porta els veïns de dalt i, com que la Maseta encara estava desmaiada, la nena es va fer la sorda. Quan la Maseta es recuperà, se'n anaren totes dues al llit. En llevar-se, sense haver pogut dormir, trobà la tia molt atrafegada netejant les restes de sang del terra, amb aigua i draps blancs que espremia en una palangana, que de tant en tant buidava a la comuna, feina que l'ocupà gairebé tot el matí.

La Maseta, de la llegenda a la història

El cadàver del Sebastià quedà tot el dia tancat al recambró. A la tarda va arribar la Paula Peremateu, amiga de la Maseta. Totes tres anaren a passejar; van sopar i van anar a dormir a la casa: la Maria Miquel i la Maseta al llit d'aquesta i la Paula en una altra habitació. A les dues de la matinada van trucar a la porta del carrer. La nena i la Maseta es van alçar i van baixar a obrir amb una espelma encesa. Entrà el cadet que havia mort el Sebastià Guix, vestit com la nit abans. Tots tres, en silenci, pujaren a l'habitació. L'home es carregà al coll el cadàver amb una manta vella, sortí per la porteta que donava al rebedor, s'emportà el cos i el deixà al lloc on fou trobat l'endemà. L'endemà dels fets la Maseta es mudà la camisa, les faldilles de sota i els enagos i ho portà tot a casa de la mare de la testimoni perquè la seva germana ho rentés. La Maria Miquel afegí que durant la lluita entre el Sebastià i el foraster trencaren un dels vidres de la porta de l'alcova. La seva tia li repetia cada moment que de tot allò no n'expliqués res a ningú perquè es podrien perdre totes dues, que en aquella casa no havia vist mai l'individu, però que quan vivien a l'altra l'havia vist un parell de vegades i que els oncles la van advertir que s'abstingués d'anar-hi, cosa que va complir. La Maria Miquel afegia que havia sentit dir que el cadet feia obsequis a la seva tia i que l'endemà del crim, entre les 7 i les 8 del matí, anà a la casa del cadet i entrà amb la tia a la cambra i des de la porta immediata escoltà com li explicava què havia passat i que el cadàver del marit era al recambró. El cadet li respongué que no es volia embolicar en res i se n'anà. La noia suposava que la tia no havia explicat res a la Paula Peremateu i que intentava que no s'adonés de res del crim. Les declaracions de la Maria Miquel són una mica confuses. No és gens estrany ja que es tracta d'una nena de 12 anys que havia presenciats uns esdeveniments terribles i a qui, a més, la seva tia havia pressionat perquè en donés una versió favorable als seus interessos.

2.3.13.6 Identificació i primeres declaracions del cadet

El 4 d'agost l'autoritat manà que la Maria Miquel es col·loqués en una casa prop del Cafè del Teatre, lloc on se solien reunir els cadets, i que quan veiés el sospitós que havia mencionat a la declaració, l'identifiqués.

El cadet fou reconegut per la nena: es deia Josep Álvarez o així li semblava haver-ho sentit dir a la seva tia. Se'l va agafar. Pertanyia al Regiment Primer Lleuger i tenia vint anys. Es va formar una roda de presos amb altres sis cadets vestits de la mateixa manera. La Maria Miquel assenyalà sempre l'esmentat Álvarez com el subjecte referit en la seva declaració. S'examinà el sabre del cadet i a la fulla i al pom es descobriren dues taques que semblaven de sang. Hi havia una altra taca a la virolla i una a la beina però no podien assegurar que fossin de sang (els senyals eren confusos, estaven col·locats sobre superfícies anòmales i havia transcorregut cert temps).

El cadet presentava una ferida contusa a la part dreta de la barba. Dos cirurgians el van visitar el 10 d'agost i no trobaren cap més ferida ni contusió. Creien que era causada possiblement per una unglada de persona i que, com que era de feia dies, s'havia inflammat i havia supurat.

El cadet negà tots els fets i confessà que coneixia i havia tractat el matrimoni Guix quan arribà a Lleida el 1837, quan era caporal, però ara ignorava on vivien.

2.3.13.7 Declaracions de la Paula Peremateu, amiga de la Maseta

La Paula Peremateu declarà que a les 4 de la tarda de l'1 d'agost havia anat a visitar la Teresa Guix i es queixà que la calor que feia en aquella casa no la deixava dormir. La Teresa la convidà a quedar-se a la seva habitació, ja que el seu marit era fora. Així ho va fer com altres vegades. Van anar a passejar amb la neboda, que li feia de minyona, i en vesprejar retornaren. Després de sopar, cap a les 10, les tres se n'anaren al llit, la nena a la cambra dels convidats. La Teresa tancà les portes vidrieres de l'alcova i se n'anà amb la Paula a la cambra principal.

A les 6 del matí del 2 d'agost la inquilina del segon pis baixà i els donà la notícia que al carrer veí hi havia un home mort. Apropant-se dissimuladament a la Paula afegí que era el marit de la Teresa. La Paula es posà a plorar i la Teresa, sospitant potser que la víctima era el seu home, va prorrompre en plors, cridant. Un agutzil pujà per saber què era aquell rebombori. Elles li respongueren que acabaven de rebre la notícia que al carrer hi havia un home mort. Acabà dient que aquella nit de l'1 al 2 no va veure a l'habitació de la Teresa ni l'espòs ni cap altre home.

2.3.13.8 Contradiccions de la Paula Peremateu

En una declaració següent la Paula va dir que s'havia equivocat quan va assegurar que havia dormit amb la Teresa, ja que en realitat ho havia fet amb el seu nen de bolquers a l'habitació de convidats que era a l'altre costat de la sala. I que la Teresa havia tancat les portes vidrieres de l'alcova i de la cambra en presència de la minyona, que entrà a despertar-la al voltant de les 6 del matí següent quan va veure com la Teresa regava abundantment l'habitació. Ho va fer perquè havia sentit que aquesta ho explicava així a l'alcalde i va creure que si no ho feia així podia sortir-ne perjudicada. També va afegir que segons es comentava, quan la Teresa vivia a l'altra casa, tractava amb un cadet anomenat Álvarez, que era caporal d'un dels regiments de la guarnició.

2.3.13.9 Segona declaració de Maria Miquel

En la seva segona declaració la Maria Miquel va dir que a la seva primera declaració havia dit que la seva tia caigué desmaiada. Ho va fer així perquè la seva tia li manà. En realitat el que

La Maseta, de la llegenda a la història

havia passat era que la seva tia tapà la boca del marit, primer amb les mans i després amb les faldilles, mentre el cadet el colpejava amb la navalla.

Després de marxar el cadet, la seva tia i elles es retiraren a la seva cambra i aquella es posà a escriure una carta al tinent. Al voltant de les 6 la hi dugué però com que el jove encara era al llit se'n tornà sense fer-li a mans. Aquest tinent apareix per primera vegada en el relat i està clar que és un home diferent al cadet i que tornarà a aparèixer. Podria tractar-se d'un altre amic o amant de la Maseta.

La Maseta, llavors, va escriure al sobre algunes ratlles on demanava per Déu al pare de la declarant (Josep Miquel) que la fes arribar al tinent. A la nit, el germà de la Teresa i el cadet es reuniren amb ella al seu pis i els explicà què havia passat. Els mostrà el cadàver i la sang que duia encara al vestit. El cadet, esparverat de veure aquell espectacle, contestà que no volia ficar-se en res i sortí del pis.

La mateixa nit de la desaparició, la tia i l'agressor van convenir que aquest tornaria de seguida per endur-se el cadàver acompanyat pel seu assistent. Cap a dos quarts de 2 d'aquella nit es presentà el cadet amb el pare de la Maria Miquel i, sense que se n'adonés la Paula Peremateu, s'emportaren el mort. El cadet coneixia el pare de la testimoni perquè li comprava el pa de munició. En mostrar-li el sabre va dir que era igual que el que portava el cadet penjat a l'espatlla d'una corretja la nit dels fets.

2.3.13.10 Detenció de Josep Miquel, pare de la minyona

Es procedí a la detenció de Josep Miquel i el dia 11 d'agost se li prengué declaració. Quan li van preguntar si coneixia el cadet Josep Álvarez i si l'havia vist la matinada del 2 d'agost li vingué una angúnia que el privà de contestar. Un cop refet respongué que el coneixia i que cap a la 1 de la nit del 2 d'agost era al balcó a prendre la fresca i passà el cadet. Aquest el cridà per anar a una casa.

El declarant baixà i anà al domicili de la Teresa Guix, en una cambra interior trobaren un home mort embolicat amb una manta i el van treure al carrer. En aquest moment Josep Miquel va perdre l'esma i es desmaià un altre cop i amb la mateixa cadira on seia el van treure a una altra habitació ja que es quedà sense parla i sense moviment.

Al cap d'una hora va poder continuar. Ratificà tot el que havia dit i afegí que la tarda es presentà a casa seva el cadet amb qui van convenir que a la nit anirien a casa de la Teresa Guix a treure el cos del seu marit, a qui ella havia mort, perquè volia matar-la.

A dos quarts de 7 del matí es presentà a la casa la seva filla, Maria Miquel, amb una carta de la Teresa perquè la dugués al tinent. Lliurada la carta se n'anà a casa de la Teresa amb el militar. Van

La Maseta, de la llegenda a la història

trobar-la estesa a la sala i la van portar al llit. Es van adonar que estava tacada de sang. No recordava què digué el tinent, només que se n'anà mormolant que no es volia embolicar en res. La Teresa Guix li explicà tot el que havia passat i puntualitzà que el cadàver era al recambró de l'alcova i el terra era ple de sang.

2.3.13.11 Declaracions de la Maseta

A les primeres declaracions, la Teresa Guix ho negà tot. A la tercera va dir que no les ratificava perquè en realitat les coses havien anat tal com ara explicava.

A les 5 de la tarda del 31 de juliol, el seu home arribà de viatge i deixà els animals en un hostel fora de la ciutat. A les 9 del vespre es presentà a casa. A les 11 es ficà al llit sense sopar i ella romangué al balcó fins a les 12 quan el seu home l'obligà a anar al llit. Ella no es despullà del tot, temerosa que el seu marit l'ataqués, cosa que va fer seguidament prenent una navalla de molla i agafant-la pel coll i dient que anava a matar-la. La Teresa començà a cridar i, en veure que no es presentava ningú, donà una puntada de peu al marit "en una part molt delicada" i el deixà sense sentit. Prengué de seguida la navalla amb què l'havia amenaçada i li va clavar al coll i saltà del llit. En aquell moment trucaren a la porta. L'encarregat dels bagatges i el vigilant anaven a buscar els animals i com que no va obrir es quedaren una estona a la porta. L'encarregat i el vigilant negaren que allò fos cert.

Estant a la porta entrà el cadet Álvarez. La Maseta li explicà que el seu marit volia matar-la, que ella l'havia ferit i li demanà que pugés i l'ajudés a acabar-lo de matar. El cadet remugà una estona però finalment pujà amb el sabre a la mà. En veure'ls entrar a l'alcova, el marit s'enfrontà amb l'Álvarez amb la mateixa navalla que ella li havia clavat al coll. El cadet el tirà a terra colpejant-lo amb el sabre, la dona li tapà la boca i el soldat acabà de matar-lo amb la mateixa arma - la navalla- que li havia pres.

De seguida trucaren els veïns del segon pis, però no contestaren. Al cap d'una estona la dona i la Maria Miquel, que havien presenciats el fet, van baixar a les fosques a acompanyar el cadet, i seguidament van tancar la porta. Van encendre el llum. Van llençar a la comuna la navalla i un pistolet que li havia caigut a l'Álvarez durant la baralla. Immediatament la Maseta es posà a escriure una carta per al tinent on li ho explicava tot. Entre les 5 i les 6 següents, per mediació de Maria Miquel, la va remetre al pare del tinent.

A les 7 es presentà el tinent acompanyat del Josep Miquel. Van trobar-se la Teresa estesa la mig de la sala. L'ajudaren a ficar-se al llit i els digué que havia mort el seu home. Veieren el cadàver. El tinent aconsellà a l'esposa que es canviés la roba que tenia tacada de sang. La Teresa s'hi

La Maseta, de la llegenda a la història

oposà i el militar sortí a corre-cuita. Retornà de seguida. Obrí una caixa on la Teresa guardava algunes cartes seves, les prengué i marxà altra vegada.

Amb el seu oncle, Josep Miquel, arrossegaren el cadàver a una estança interior. Li posaren una manta al damunt i l'oncle se n'anà. Ella i la neboda netejaren de sang les rajoles i van llençar els draps a la comuna. Es rentà. Es canvià de roba i portà la roba bruta a casa de la seva tia perquè la posés a la bugada.

A les 2 de la tarda tornà a parlar amb el seu oncle a casa d'aquest, on havia anat a portar la roba. Li demanà que cerqués l'Álvarez i li digués que aquella nit anés a treure el cadàver.

A les 4 de la tarda es presentà a treballar a casa seva la Paula Peremateu. La va convidar a quedar-se a dormir amb l'objectiu que hi hagués algú que declarés que no havia passat res. La Paula acceptà i se n'anaren a passejar. A la nit es ficaren al llit, la Paula amb el seu nen a la cambra dels convidats i ella amb la neboda a la cambra principal, sense que la Paula tingués la més petita notícia dels fets ocorreguts.

A les 2 de la matinada es presentaren l'Álvarez i el Josep Miquel i trucaren. Els obriren la porta, amb l'ajuda de la declarant van treure el cadàver, embolicat amb la manta que li havien posat al damunt.

Quan li van ensenyar el cadàver del seu marit, la Teresa va suposar que li aniria millor aparentar que no el coneixia i negar la veritat. Després, en veure's assetjada, decidí confessar tot el que sabia. Afegí que el cristall de les vidrieres de l'alcova es trencà quan el seu marit l'arrossegà del balcó al llit. Reconequé la navalla, el pistolet – a la paperassa oficial l'anomenen “cachorro”-, els draps i la manta, però no pogué assegurar que el sabre fos el que portava el cadet.

2.3.13.13 Segones declaracions del cadet

El cadet es mostrà totalment negatiu. Insistí que no havia sortit de la caserna en tota la nit. Es posà cara a cara amb Teresa Guix i amb Josep i Maria Miquel i tots ratificaren el que havien declarat. El cadet afegí que el sabre exposat era el seu però que no l'havia utilitzat per a res, que l'havia comprat a un subjecte que l'havia guanyat a la batalla de Maials.

2.3.13.14 Tràmits del sumari

Seguint els tràmits del sumari foren detinguts Teresa Guix, Josep Miquel i el cadet Josep Álvarez, Maria Miquel i Paula Peremateu. S'oferí la causa al pare de Sebastià Guix que no volgué formar-ne part. Als autos s'hi van afegir les partides de la Teresa Guix i de la Maria Miquel. El dia

La Maseta, de la llegenda a la història

de la perpetració dels fets la primera tenia 22 anys, 7 mesos i 7 dies i la segona 12 anys, 2 mesos i 20 dies.

A les seves confessions els reus van atendre a llurs declaracions. Abans del plenari el tinent i el cadet van ser lliurats a la jurisdicció militar amb testimoni de tant de culpa, i foren aixecats els arrestos de Paula Peremateu. Ja hem dit en un altre lloc que els militars eren jutjats pels seus propis tribunals d'acord a les seves ordenances. No sabem si aquestes dues persones tingueren algun tipus de càstig o condemna ni tan sols si hi hagué judici militar contra ells, ja que no consta en cap arxiu, ni a l'Arxiu Militar de Barcelona ni al de Segovia. Només sabem que un oncle del cadet en demanà l'indult a la reina.

2.3.13.15 Condemna

Oïts en defensa els acusats, el jutge de primera instància de Lleida condemnà Teresa Guix a la pena de mort i que després el seu cadàver fos col·locat en una bota de fusta amb un gos, un gall, una serp i un mico pintats a la part posterior, i fos llençat al riu Segre en compliment de les lleis del Regne i d'allò establert a la pràctica per als parricidis.

Josep Miquel fou condemnat a 4 anys de presidi i al pagament de les costes de mancomú amb Teresa Guix.

Per a la Maria Miquel, atesa la seva curta edat, van convenir que ja li servien de pena els arrestos soferts. Fou advertida seriosament que en endavant actués amb senzillesa i veritat en les seves declaracions.

Paula Peremateu fou absolta lliurement i sense costes, amb l'advertiment que una altra vegada fos més veraç en les seves paraules.

2.3.13.16 Sentència definitiva

La Reial Sala Tercera confirmà la sentència del jutge inferior i assenyala el presidi de Tarragona per als dos anys imposats a Josep Miquel. Veiem com els quatre anys inicials ara es reduïen a dos anys.

Bofarull al final del seu article comenta que la sentència fou executada el 26 d'agost de 1838. Es deu tractar d'un error de transcripció ja que la Maseta va ser executada un any després, tal com consta al llibre 9 de difunts adults de la parròquia de sant Joan que hi ha a l'Arxiu Diocesà de Lleida³⁵⁵ i en els romanços i fulletons de l'època. Amb el mateix concepte masculista i androcèntric

---

³⁵⁵ Arxiu Diocesà de Lleida, Llibre 9 de difunts adults, comença el 1837, p. 38 v.

La Maseta, de la llegenda a la història

que ja s'ha ressaltat en altres llocs, el corresponsal que esmenta Bofarull ressaltava que la Maseta manifestà “un esperit varonil” digne de millor sort.

“Tan de bo que la publicitat d'aquest procés contribueixi a l'escarment i que no es repeteixin delictes tan esgarrifosos”,

reblava amb la moralitat pròpia de l'època.

2.3.14 L'any 1839

A les pàgines de *“La plana salvatge”*³⁵⁶, Felip Gallart descriu amb força precisió les convulses circumstàncies que vivia la ciutat de Lleida i el territori de la seva plana. Ben segur que no van ajudar gaire a que el tribunal es mostrés una mica indulgent amb la Maseta.

A primers d'any els liberals treien un decret on es justificava la confiscació de béns de les famílies que tenien fills a les files carlines. El cap polític de Lleida ho aprofitava per recaptar onze mil rals a base de multes. Per tal d'arreglar recursos per sostenir la guerra a Lleida s'establí un impost sobre les mercaderies. Les partides carlines continuaven devastant el territori. I a finals de gener, Guillermo Francisco de la Torre y Ayllon, corresponsal del diari *“El Eco del Comercio”* a Lleida, moria afusellat pels carlins a Alcorisa. Els cristins reconquerien Àger i, de fet, començava la davallada carlina. Maroto es feia seu el control de l'exèrcit carlí del nord i el 18 de febrer, a Estella, afusellava sense contemplacions uns quants generals de l'ala més extremista. Però a Catalunya la guerra seguia amb la mateixa ferotgia: Ponts era incendiada pels carlins i molts veïns eren morts inhumanament. Els carlins lluitaven tenaçment per mantenir seva la ciutat de Solsona.

A finals de març la guarnició de Lleida feia vuit mesos que no cobrava. Els pobles havien d'abastir l'exèrcit amb sumes desmesurades sota penes severes.

El 6 de juny a Lleida es descobria una conspiració carlina d'ampli abast. S'empresonaven algunes persones de tendència carlista i alguns militars. Hi hagué consells de guerra, sumaris i l'afusellament d'almenys cinc persones, entre ells un capellà. La facció de les Garrigues feia de les seves i era molt difícil a les autoritats liberals mantenir l'ordre. El 17 d'agost els nacionals d'Alcarràs s'enfrontaven a una partida carlina de setanta homes a Torres de Segre. Els segrestos i robatoris continuaven i a finals d'agost el metge de Juneda havia de pagar dotze mil rals per ser alliberat i un home de Torrebesses en pagava catorze unces d'or.

2.3.15 Execució

---

³⁵⁶ Per completar les difícils moments que va viure Lleida aquell 1839 en què executaren la Maseta hem utilitzat: GALLART, F. (2011: 123-161).

La Maseta va passar més d'un any a la presó. L'execució es retardà tot aquest temps, perquè el jutge de Lleida va enviar el cas a l'Audiència Territorial del Principat perquè revoqués la sentència. El 20 d'agost de 1839 va arribar a Lleida la sentència definitiva: la Maseta havia de morir executada al garrot vil. Com que a Lleida no hi havia botxí l'execució es va retardar una mica. Calia esperar el de Saragossa a reclamació de l'Audiència de Catalunya a la d'Aragó. A l'Arxiu Municipal de Lleida hem trobat una acta³⁵⁷ molt interessant on el Jutjat de Primera Instància de Lleida exigeix a la Paeria la quantitat de 3.840 rals per pagar el botxí de Saragossa per a l'execució de la Teresa Guix.

El 23 d'agost el Jutge de Primera Instància de Lleida comunicava al Governador Eclesiàstic que l'endemà a les deu del matí la Maseta havia d'entrar en capella i que havia de destinar sacerdots per oferir-li auxili espiritual³⁵⁸.

Al final arribà el dia fatídic. El 24 d'agost de 1839 la Maseta va ser posada en capella. El 26 d'agost va ser executada. Curiosament a la seva partida de defunció, la Maseta hi consta com a Teresa Balasch i no com a Teresa Guix, el seu cognom de casada. No insistirem en l'execució que ja hem fet prou àmpliament en apartats anteriors. Tot i ser explicada en relats que barrejaven realitat i ficció pensem que és força plausible tal com està explicat l'ajusticiament en el romanç i en els fulletons.

El cas de la Maseta commocionà tant els lleidatans que al final estaven convençuts que en tot plegat hi havia algun tipus d'intervenció divina i demanaven tota mena de gràcies a la Maseta. Així ho explicava Joan Maluquer Viladot a les seves memòries³⁵⁹. La gent pensava que quan la seva ànima arribés al cel cauria una gran pluja que acabaria per fi amb la terrible sequera que aquells dies patien les terres lleidatanes. Deia Joan Maluquer que el dia de l'execució el sol lluïa amb força i que era del tot improbable que caigués una sola gota de pluja. El botxí va acabar la seva feina. Van llençar la Maseta al riu i la Congregació de la Sang va recollir el cadàver. Van enterrar la Maseta i la comitiva fúnebre se'n va tornar cap a Lleida. Al cap de poca estona el cel s'ennuvolà, esclatà algun tro i una gran tempesta acompanyada de pluja caigué sobre la ciutat i els seus voltants. Joan Maluquer acabava el relat de la Maseta amb aquestes paraules:

“La meva mare, que va veure la professó i la Maseta al anar al patíbul, sempre estimà i aixís ho contave, com un vertader miracle obrat per

³⁵⁷ Arxiu Municipal de Lleida, Fons Municipal, Llibre d'actes del Ple 1838-39, foli 232 r i 232 v.

³⁵⁸ Arxiu Diocesà de Lleida, Bisbe Julián Alonso Vecino, 1833-1844, Lligall núm. 8.

³⁵⁹ CANYELLES, R. (Novembre de 2009), “Bandolerisme a Artesa de Segre (V)”, *Revista la Palanca*, núm. 326, Artesa de Segre.

La Maseta, de la llegenda a la història

intercessió d'aquella el que s'hagués tornat pluja benèfica aquell sol tan fort que feia, al expirar a les mans del botxí, aquella desgraciada“.

Tres dies després de l'execució de la Maseta els generals Maroto, com a cap dels carlins, i Espartero, com a cap dels isabelins, signaven a Oñate un conveni que suposava la fi de la Primera Guerra Carlina al nord d'Espanya, és el que s'ha conegut com a “Abraçada de Bergara“. El 4 de setembre repicaven totes les campanes de Lleida per celebrar-ho. La Maseta que, segons els fulletons de l'època, havia demanat una santa mort que servís perquè s'acabés aquella guerra civil que estava destruint Espanya³⁶⁰, no va poder escoltar les campanes que repicaven en senyal de joia. Tampoc va poder sentir el seu repic per l'acabament definitiu de la guerra, que a Catalunya encara es faria esperar fins a primers de juliol de 1840.

---

³⁶⁰ ANÒNIM, b. (1840: 48).

3. CONCLUSIONS

Havent arribat al final del treball de recerca, creiem que ja es pot donar alguna resposta als objectius plantejats a l'inici de la investigació duta a terme, com ara situar el personatge de la Teresa Balasch en la història i destriar-lo de la llegenda i, així, saber per quin motiu una dona de la ciutat de Lleida va esdevenir coneguda arreu de Catalunya i de l'Estat espanyol protagonitzant nombrosos romanços i altres obres literàries.

Del nostre estudi hem pogut concloure que, sigui per escapar del rigor i del domini d'una família massa estricta o perquè aquella mateixa família li havia empès per interessos econòmics, el cert és que la Maseta es va casar amb un home que no estimava i aquell vincle se li va fer insofrible. Tenia 22 anys i el dia del crim ja en feia 5 que era casada. No tenia fills, un fet inusual en aquells temps i que cap de les versions ha destacat. En aquella època una casada sense fills era senyal inequívoc d'incapacitat o de dificultats de reproducció per part d'una de les dues bandes (normalment sempre es culpava la dona) o de desavinença matrimonial. No hem d'oblidar que la finalitat del matrimoni era reproductiva. Una casada sense fills era una dona incompleta i desacreditada. Però la Maseta no es resignava a la infelicitat d'un matrimoni dissortat. Va conèixer altres homes i, al final, va mantenir relacions fora del matrimoni amb un cadet.

Des del punt de vista d'una societat tradicional, patriarcal, tancada i petita com la lleidatana, on tothom es coneixia i on la religió tenia el paper de control moral i social, el comportament de la Maseta era un desafiament continu. Una casada s'havia de resignar forçosament al marit que tenia. L'havia d'obeir i servir dòcilment. La Maseta era un ser intolerable. En cinc anys de casada no havia tingut cap fill. Era jove, bellíssima i, el pitjor de tot, era decidida i no es resignava al paper que li havia atorgat una societat que l'havia empès a un matrimoni equivocat. El pitjor de tot era que, en una societat on la dona havia de renunciar a tot, ella no volia renunciar a res. Tenia relacions fora del matrimoni i això era del tot imperdonable per als guardians de la moral, sempre tan estrictes amb els altres. L'escàndol devia de ser majúscul a la Lleida de l'any 1838: a la Maseta la festejaven altres homes que no eren el seu i no solament no els defugia si no que tenia diversos amants i un amb qui es trobava regularment: un cadet d'un dels regiments de Lleida.

La nit del 31 de juliol a l'1 d'agost de 1838 el Sebastià Guix moria assassinat a casa seva. Acusada de la mort del seu marit, la Maseta era detinguda i empresonada en un local insalubre i miserable durant tot un any. Allí es va produir la conversió i la Maseta esdevingué una mena de nova Magdalena a qui tot Lleida tenia admirada per les seves mostres de penediment i vida virtuosa. Jutjada i sentenciada a mort per parricidi, el 26 d'agost de 1839 era executada al garrot, exposada a

La Maseta, de la llegenda a la història

la vergonya pública i, per tal d'infamar-la, el seu cadàver era llançat al riu dins d'una bota amb un gos, un gall, un gat i una serp pintats. Se l'executà brutalment i s'infamà la seva dignitat. L'ajusticiament esdevingué un autèntic espectacle que arplegà una gran multitud que assistí fascinada a les mostres de penediment, serenitat i completa resignació que mostrà la Maseta davant del seu destí fatal. La religió ho havia aconseguit. Una dona culpable, que havia comès el pitjor dels delictes, caminava com un xai, agraïda i resignada, cap al patíbul.

La versió tradicional en remarcava la conversió, el penediment, l'expiació del pecat. Passava de puntetes els fets del crim i el reduïa pràcticament a una baralla domèstica pel sopar. Les causes no li interessaven. L'únic que li interessava era la lliçó moral: convertir el dissortat final de la Maseta en una mena de sermó-meditació al voltant del poder de la religió que havia convertit una parricida en una dona penedida, resignada davant de la sentència mortal. La conversió i redempció de la Maseta havien estat possible gràcies a l'ajut de la religió i dels seus representants.

Però hi havia greus contradiccions en aquesta versió. No es parlava de les infames condicions de la presó de Lleida on la Maseta hi va passar més d'un any. L'adulteri es passava per alt, es negava categòricament, es dissimulava o se silenciava, segons les versions. A mossèn Portella se'l convertia en una mena de tutor de la Maseta i del seus germans. Això a petició del mateix pare que al mateix llit de mort li ho havia demanat fervorosament. Però això no era cert. Al testament del pare, redactat el dia abans de morir, mossèn Portella no era ni esmentat i com a tutor dels fills el pare nomenava el comerciant de Lleida Salvador Monmany. A més, ja hem vist que quan moria el pare de la Maseta, Antoni Portella encara no era sacerdot. No podem negar la influència de mossèn Portella en la vida de la Maseta, ja que és ell qui oficià el seu matrimoni a les Borges Blanques, tal com consta a la partida matrimonial, però la seva influència havia de ser posterior a la que s'indicava a la versió tradicional i forçosament després de la mort del pare.

Com ja hem vist, llevat d'algunes excepcions, l'Església lleidatana oficial durant aquells anys era decididament antiliberal i antiprogressista. Quintí Casals³⁶¹ ens diu que era majoritàriament partidària de la tradició, del conservadorisme moral, econòmic i social. Hem de suposar que encara esdevingué més radical a partir de les exclaustracions i la desamortització dels béns que es produïren a partir de 1835. A Lleida se suprimiren els vuit convents masculins i el bisbe titular, Julian Alonso, el 5 de maig de 1837 va fugir de la ciutat per unir-se als carlins i ja mai més no tornaria a Lleida. La Diòcesi lleidatana restaria vacant fins a l'any 1848 quan Josep Domènec Costa i Borràs n'agafaria el relleu com a nou bisbe. Durant més de deu anys la Diòcesi lleidatana no

---

³⁶¹ CASALS, Q. (1999: 158-159).

La Maseta, de la llegenda a la història

seria administrada per bisbes sino que ho seria interinament per diferents Governadors Eclesiàstics, també anomenats Vicaris Generals de la Diòcesi. Entre l'agost de 1838 i l'octubre de 1839³⁶² i també l'any 1840³⁶³, dates dins de les quals esdevé el crim i l'execució de la Maseta, governà la Diòcesi el canonge Antoni Vallcendrera, el qual figura al “*Diccionari d'autors catalans*” de Fèlix Torres i Amat³⁶⁴ com a autor de diversos llibres pietosos, i que, segons Manuel Lladonosa³⁶⁵, havia format part d'una junta realista el 1822 i per tant era d'ideologia conservadora, segurament amb simpaties carlines. Dins d'aquella gran crisi, a les autoritats eclesiàstiques de Lleida el cas de la conversió de la Maseta els anava com anell al dit per enfortir la moral catòlica i reforçar el fervor religiós entre els lleidatans i lleidatanes. Podien desenterrar l'esperit de servitud, d'obediència i de fervor religiós dels anys més foscos de l'absolutisme. “*Memorias sobre la joven leridana Teresa Guix (a) Maseta*” era un llibre escrit per algú que va poder seguir el cas molt de prop, que va tenir accés lliure a la presó, a la capella i que es va poder situar en un bon lloc durant tota l'execució. Podria ser el mateix Antoni Vallcendrera l'autor d'aquell llibre? O potser el mateix Antoni Portella, el sacerdot que casà la Maseta i que, segons la versió tradicional, l'havia educat des de la infantesa en la moral catòlica. Antoni Portella el 15 de setembre de 1840 signava com a secretari de cambra d'Antoni Vallcendrera³⁶⁶, llavors Vicari General de la Diocèsi lleidatana. Antoni Portella continuà com a secretari de la Diocèsi lleidatana i va arribar a ser secretari del Bisbe Domènec Costa Borràs a la ciutat de Lleida i després a Barcelona³⁶⁷. Portella coneixia bé la Maseta i s'expressava molt bé per escrit, tal com era imprescindible per un secretari d'una diocèsi que havia de redactar tot tipus de documentació i ajudar els titulars a escriure les seves pastorals. Potser fou una casualitat, però Antoni Portella esdevingué secretari a partir de la mort de la Maseta. Potser siguin tots dos, Antoni Vallcendrera i Antoni Portella, els responsables del llibre esmentat, ja sigui com a autors o com a ideòlegs. Només són afirmacions. Només possibilitats que no podem confirmar documentalment, però que no podem passar de llarg i hem de deixar anotades.

---

³⁶² CLOSA, F. (2003), *Església i poder a la Lleida del segle XIX*, Servei de Publicacions de la Universitat de Lleida, Lleida, p. 20 (citació 29).

³⁶³ Arxiu Diocesà de Lleida, Bisbe Julián Alonso Vecino 1833-1844, Lligall núm. 7.

³⁶⁴ TORRES, F. (1836), *Memorias para ayudar a formar un diccionario crítico de los autores catalanes y dar alguna idea de la antigua y moderna literatura de Cataluña*, Impremta de J. Verdager, Barcelona, p. 263.

³⁶⁵ LLADONOSA, M. (2003), *Cultura y proyectos políticos en la crisis del Antiguo Régimen (1760-1835)*, dins de *Orígenes culturales de la sociedad liberal*, Editorial Complutense, Madrid, p.224.

³⁶⁶ Arxiu Diocesà de Lleida, Bisbe Julián Alonso Vecino 1833-1844, Lligall núm. 7.

³⁶⁷ *La Esperanza*, 23 de desembre de 1850.

Tot fa pensar que el cas de la Maseta se'ls en va anar una mica de les mans, ja que la gent de Lleida la tenia per una mena de santa a qui demanaven tot tipus de gràcies. De fet, com hem vist, fins i tot li van demanar que ploqués i, segons, s'explicava a les memòries del Joan Maluquer Viladot, un cop enterrada va començar a ploure després d'una llarga sequera. Les autoritats eclesiàstiques volien una Magdalena, però no una santa.

L'any 1847 Eusebio Freixa publicava "*Teresa Guix ó sea consecuencias de un adulterio*" i el 1857 la seva ampliació "*Adúltera y parricida ó sea Teresa Guix la Maseta*". En aquest llibre hi col·laborà Lluís Roca i Florejachs escrivint-hi alguns capítols. Lluís Roca Florejachs era un catòlic convençut i mai no va voler que hi constés el seu nom com a autor. L'any 1867 Eusebi Freixa en va publicar una segona edició, que fou contestada aquell mateix any per una segona edició de "*Memorias sobre la joven leridana Teresa Guix (a) Maseta*", amb el títol lleugerament canviat de "*La Maseta ó sea memorias sobre la joven leridana Teresa Guix*". Curiosament a Lleida la versió tradicional va perviure fins a finals del segle XX i, en canvi, es va perdre la versió romàntica d'Eusebi Freixa, que tant insistia en l'adulteri de la Maseta i que es distribuï amb gran èxit per tot l'Estat espanyol fins a finals del segle XIX. I això que la versió de l'Eusebi Freixa era també edificant i moralista i no s'estava d'elogiar la conversió de la Maseta, el seu penediment i la seva redempció. Potser es tracti d'una simple casualitat, però el silenciament de l'adulteri de la Maseta va durar fins a l'any 2005, quan Botrel publicà el seu article on citava l'obra de l'Eusebi Freixa i en parlava obertament.

No sabem què se'n féu del còmplice, el cadet, l'amant. Va passar a jurisdicció militar. Ignorem si fou castigat o no i, si ho fou quin tipus de càstig se li imposà. A la versió de l'Eusebi Freixa es deia que mai no se sabé el seu nom. Al document que aportava Manel Bofarull al cadet se l'anomenava pel nom i el cognom, Josep Álvarez, i es detallava la seva intervenció en els fets com a braç executor. Segons la mateixa versió la Maseta s'hauria defensat d'un primer atac del marit que la volia matar amb una navalla i en defensar-se ella aconseguia clavar-li al coll. Després per ajudar el cadet la Maseta va tapar la boca del seu marit mentre l'amant, amb la mateixa navalla, el rematava. En les declaracions de la Maseta tampoc no quedava clar l'adulteri. Segons la Teresa Guix semblava que el cadet no era dins de la casa i que va aparèixer en demanar ella auxili. Potser la Maseta volia que la responsabilitat del cadet restés diluïda i semblés que el seu amant havia actuat per protegir una dona indefensa.

Durant el judici la Maseta declarà que el seu home sovint l'amenaçava de matar-la i de passar-se a les files carlines. Podria ser que la Maseta fos simplement una víctima de la violència

La Maseta, de la llegenda a la història

conjugal? No ho sabem, però és possible. La justícia, però, es mostrà implacable i actuà amb tot el rigor de la llei, sense cercar explicacions ni atenuants que poguessin alleugerir la pena. Finalment la Maseta fou condemnada i executada d'una forma salvatge i brutal i s'infamà la seva dignitat. L'execució tingué caràcter exemplaritzant i d'escarment públic i es féu amb tota l'aparatositat i contundència davant d'una massa de gent enfervorida. Costa de creure, des de la nostra mentalitat, l'acarnissament amb què actuà la justícia.

Tant la presó, com la capella, com l'execució foren un vertader espectacle, tolerat i fomentat per les autoritats civils i eclesiàstiques, perquè servís d'escarment i d'exemple a tota la població, però especialment a les dones. El cas de la Maseta havia de servir d'escarment per a qualsevol dona que es volgués apartar del seu paper de casada submissa i desafies amb la seva actitud la societat autoritària i patriarcal. La dona no podia sortir del seu paper de serventa, d'esposa dòcil i submissa i objecte de desig. Calia castigar severament qui, com la Maseta, fugís del guió establert. També havia de servir d'exemple de penediment i de resignació cristiana, de dona que havia tornat al camí del bé gràcies a Déu, la religió catòlica i els seus representants i més en un moment històric tan complicat per a l'Església lleidatana com ho foren els anys 1838 i 1839. A la Maseta, però, el penediment i la resignació no li van servir per lliurar-se de la pena capital, ni de la vergonya pública ni de la infàmia a la seva dignitat.

Reprement la formulació dels objectius plantejats a l'inici de la recerca, a tall de conclusió final penso que s'han destriat molts elements llegendaris i s'ha situat la Maseta dins de la història i s'han conegut els motius pels quals va ser un personatge tan conegut a través de les diferents obres que sobre ella es van publicar. Finalment penso que s'ha pogut verificar les dues hipòtesis inicials i ha quedat prou demostrat que efectivament la Maseta va ser víctima de la societat masculista i patriarcal de la seva època i que fou utilitzada com a mostra de poder d'una justícia que va actuar amb tot el rigor de la llei, sobretot per enfortir la moral sexista i religiosa més conservadora i reaccionària amb finalitats de poder, de control social i de discriminació de la dona.

A títol personal he de dir que aquest treball m'ha permès conèixer els arxius més importants de la meua ciutat i la seva funció de conservació dels documents i de tot el que representen per a la memòria col·lectiva i de com, gràcies a la feina anònima i callada de moltes persones s'han pogut guardar infinitat de documents, sense els quals seria impossible qualsevol recerca seriosa del nostre passat. També el fet de fer aquest treball de recerca m'ha acostat a la metodologia d'un projecte seriós, rigorós, basat en la metodologia científica de la verificació d'hipòtesis i de l'elaboració de conclusions basades sempre en fonts documentals contrastables. Penso que la Maseta va ser una

La Maseta, de la llegenda a la història

víctima de la societat de l'època i que el fet de ser dona, jove, decidida i bonica la va perjudicar i va precipitar la seva tràgica fi. Amb la Maseta he pres consciència que les dones tenim encara moltes coses a fer per tal d'aconseguir una societat més justa, igualitària, on tothom sigui reconegut i tingui els mateixos drets, les mateixes obligacions i les mateixes possibilitats de realitzar-se com a persona. També que la justícia d'aquella època era arbitrària, interessada i, sobretot, molt cruel i brutal, al menys així ho va ser amb la Maseta. Cal que la justícia sigui igual per a tots i que les sentències vagin encaminades a la correcció i no al càstig. La pena de mort és absurda ja que no dona cap possibilitat a qui és jutjat i a més és irreversible. Aquestes han estat per a mi les lliçons que aquesta recerca m'ha aportat.

Espero que aquest treball contribueixi, encara que sigui modestament, a rescatar de l'oblit un personatge femení de Lleida que fou molt conegut i que avui, malauradament, ningú no recorda. Espero que, amb aquest treball de recerca i també amb la ruta virtual que he dissenyat com a complement, es pugui visualitzar millor una realitat històrica i social de la vida de les dones de la nostra ciutat. Qui perd els orígens perd la identitat i la Maseta forma part de la nostra memòria històrica; recuperar-la és recuperar part de la nostra identitat com a ciutadans de Lleida i de Catalunya, però també com a dones i éssers humans.

4. BIBLIOGRAFIA, ARXIUS I WEBGRAFIA

4.1. Bibliografia

- ÁLAMO, M. D. (2009), *La discriminación legal de la mujer en el siglo XIX*, Revista Aequias, volum 1, [<http://revistaaequitas.files.wordpress.com/2011/11/11-24.pdf>].
- ALAY, M. (2004), *L'atenció a la infància abandonada i a les dones desemparades a la Barcelona de mitjans del segle XIX*, Barcelona, Quaderns d'Història 10.
- AUTOR ANÒNIM *Delito y muerte de Teresa Guix (a) la Maseta, natural de Lérida ajusticiada en la misma Ciudad el dia 26 de Agosto de 1839 por haber acesinado á su esposo en la madrugada del 1º de Agosto de 1838*, Impremta Bonaventura Corominas.
- AUTOR ANÒNIM *La ajusticiada de Lérida, ó sea capilla y ejecucion de Teresa Guix*, Barcelona. Imprenta y litografía de J. Roger, 1840.
- AUTOR ANÒNIM, *Alevosa muerte dada à Pedro Rosell por su esposa Cecilia y el padre de esta, en el pueblo de Gelida el 22 de octubre de 1837, y trágico fin que han tenido padre è hija* (Barcelona. F. Vallés).
- AUTOR ANÒNIM. *Memorias sobre la joven leridana Teresa Guix (a) Maseta, ajusticiada en esta capital en 26 de agosto de 1839 por causa del asesinato que cometió en la persona de su marido Sebastian Guix*. Impremta Bonaventura Corominas (1840).
- BARRAQUER, G. (1906), *Las casas de religiosos en Cataluña durante el primer tercio del siglo XIX*, Impremta de Francisco Altés, Barcelona.
- BASART, J. Ma. (1992), *Orígenes y desarrollo de la sanidad en la ciudad de Lérida 1834-1931*, Tesi doctoral presentada a la Universitat Autònoma de Barcelona.
- BOFARULL, M. (2008), *Crimis a la Catalunya del segle XIX*, Cossetània Edicions, Valls.
- BOLUFER, M./GOMIS, J. (2011), «*Delitos “privados” y literatura popular en los orígenes de la opinión pública: a propósito del crimen de Castillo*», *Estudis* 37, pp. 217-233 [<http://www.uv.es/iued/somos/bolufer-art/crimenCastillo.pdf>].
- BORRELL, J. I SANVICÉN, P. (1998), *La Renaixença a Lleida, Lluís Roca i Florejachs-Josep Pleyan de Porta*, Universitat de Lleida, Lleida.
- BOTARGUES, M. (2000), *Consumo cultural en la ciudad de Lleida (1808-1874)*, Pagès Editors i Universitat de Lleida, Lleida.

La Maseta, de la llegenda a la història

- BOTARGUES, M. (2000), *No s'heretaren! Llibres adquirits en un encant lleidatà el 1832, dins de Història de la cultura: producció cultural i consum social*. Edita Institut d'estudis Ilerdencs, Lleida.
- BOTREL, J.F. (2005), "Crime et châtiment de Teresa Guix (1816-1839): du fait-divers à la rédemption pas la literature" a *Hommage à Carlos Serrano, II*, Paris, Editions Hispaniques.
- BOU, E. (2000), *Literatura de canya i cordill*, Nou Diccionari 62 de la Literatura Catalana, edita Edicions 62, Barcelona.
- CAMPS, M. (1998). *El turment a Lleida (segles XIV a XVII)*, Edicions i Publicacions de la Universitat de Lleida, Lleida.
- CANYELLES, R. (Novembre de 2009), "Bandolerisme a Artesa de Segre (V)", *Revista la Palanca* 326, Artesa de Segre.
- CARO, J. (1969), *Ensayo sobre la literatura de cordel*, Revista de Occidente, Madrid.
- CASALS, Q. (1999), *Canvi econòmic i social en el pas de l'antic règim a l'estat liberal: Lleida en la primera meitat del segle XIX*, Servei de Publicacions Universitat de Lleida, Lleida.
- CASALS, Q. (2006), *Tots a l'escola? El sistema educatiu liberal en la Lleida del XIX*, Edita Universitat de València.
- CASALS, Q. (2013), *Modernització i Renaixença a la Lleida del segle XIX*, Universitat de Lleida i Pagès Editors, Lleida.
- Codigo penal español, Decretado por la Córtes en 8 de junio, sancionado por el Rey, y mandado promulgar en 9 de julio de 1822*, Madrid en la Imprenta Nacional, Año de 1822.
- DeELIAS, A. (1889), *Diccionario biografico y bibliografico de escritores y artistas catalanes del siglo XIX*, Impremta de Fidel Giór Corté, Barcelona.
- DOMÈNECH, J. (2007), *L'espectacle de la pena de mort*, Editorial La Campana, Barcelona.
- El Nou Testament*. Editorial Abadia de Montserrat
- ESCRICHE, J. (1838), *Diccionario razonado de legislacion civil, penal, comercial y forense*, Imprenta de J. Ferrer de Orga, Valencia.
- ESCRICHE, J. (1847), *Diccionario razonado de legislacion y jurisprudencia, tercera edicion, tomo primero*, Librería de la Señora viuda é hijos de D. Antonio Calleja, Madrid.
- ESTRADA, F. (1998), *Les cases pageses al Pla d'Urgell*, Pagès Editors, Lleida.

La Maseta, de la llegenda a la història

- FONTANA, J. (1988), *Història de Catalunya, La fi de l'Antic Règim i la industrialització, 1787-1868, volum V*, Edicions 62, Barcelona.
- FREIXA, E. (1847), *Teresa Guix ó sea consecuencias de un adulterio*, Impremta i llibreria de Josep Sol, Lleida.
- FREIXA, E. (1857), *Adúltera y parricida ó sea Teresa Guix, la Maseta. Leyenda histórico-contemporánea*, Impremta Josep Sol, Lleida.
- FREIXA, E. (1867), *Adúltera y parricida ó sea Teresa Guix (á) La Maseta*, Impremta de El Consultor, Madrid.
- FREIXA, E. (1886), *Adúltera y parricida. Leyenda histórico-contemporánea*. Impremta de Fernando Cao y Domingo del Val, Madrid.
- GALLART, F. (2011), *La plana salvatge, volum I*, deParís Edicions, Alcarràs.
- GALLART, F. (2012), *La plana salvatge, volum II*, deParís Edicions, Alcarràs.
- GARRALÓN, S. (2009), *La presa del Palau d'Anglesola a mans dels bandolers, dins de Bandolerisme, bandolers i bandosiats*, Grup de recerques de les Terres de Ponent, Lleida.
- GRAUS, J. (1989), *Crònica de la Lleida franquista, 1938-1975*, Editorial Virgili- Pagès, Lleida.
- HERNÁNDEZ, F. (2003), *Mujeres encarceladas*, Marcial Pons, Ediciones de Historia S. A., Madrid.
- JIMENEZ, M., (1997) *La imprenta en Lérida: Ensayo bibliográfico (1497-1917)*, Edicions de la Universitat de Lleida, Lleida, p. 493
- LLADONOSA, J. (1956), *La ciutat de Lleida, volum II*, Editorial Barcino, Barcelona.
- LLADONOSA, J. (1974), *Noticia histórica sobre el desarrollo de la medicina en Lérida*, Colegio Oficial de Médicos de Lérida.
- LLADONOSA, J. (1980), *Història de la ciutat de Lleida*, Editorial Curial, Barcelona.
- LLADONOSA, J. (1991), *Història de Lleida*, Dilagro S.A/edicions, Lleida.
- LLADONOSA, J. (2007) *Els carrers i places de Lleida a través de la història*, Edita Empresa Municipal d'Urbanisme de Lleida, Lleida.
- LLADONOSA, M. (1993), *Carlins i liberals a Lleida*, Pagès Editors, Lleida.
- LLADONOSA, M. / JOVÉ, A. / VICEDO, E, (2004), *Història de Lleida, El segle XIX*, Pagès Editors, Lleida.
- LLADONOSA, M. (2003), *Cultura y proyectos políticos en la crisis del Antiguo Régimen*

(1760-1835), dins de *Orígenes culturales de la sociedad liberal*, Editorial Complutense, Madrid.

MADOZ, P. (1985), *El Principat de Catalunya dins del "Diccionario geográfico-estadístico-histórico de España*, Curial Edicions Catalanes, Barcelona.

NASH, M. (1983), *La mujer, familia y trabajo en España, 1875-1936*, Anthropos, Barcelona.

NASH, M. / TAVERA, S. (1994), *Experiencias desiguales, conflictos sociales y respuestas colectivas (siglo XIX)*, Editorial Síntesis, Madrid.

NICOLÁS, G. (2007), *La reglamentación de la prostitución en el estado español. Genealogía jurídico-feminista de los discursos sobre prostitución y sexualidad*, Tesi doctoral. Departament de Dret Penal i Ciències Penals. Universitat de Barcelona. [http://www.tdx.cat/bitstream/handle/10803/1413/GNL_TESIS.pdf?sequence=1].

OLIVÉS, M. (1944), *Lérida en la primera mitad del siglo XIX*, revista Ilerda 2.2.

PÉREZ, I. (1988), *Dona i legislació a la Catalunya del segle XVIII. Processos de separació matrimonial*. [<http://dialnet.unirioja.es/descarga/articulo/85817.pdf>]

PÉREZ, I (2011), *Les dones davant de la llei a l'Edat Moderna, Institut de les dones* [<http://www20.gencat.cat/portal/site/icdones/menuitem.4b491b5fa301c8a439a72641b0c0e1a0/?vgnextoid=457c2b2debdff210VgnVCM2000009b0c1e0aRCRD&vgnnextchannel=457c2b2debdff210VgnVCM2000009b0c1e0aRCRD&vgnnextfmt=default>]

PI I ARIMON, A. (1854), *Barcelona antigua y moderna*, Impremta, Llibreria politècnica de Tomàs Garcés, Barcelona.

PONS, J. (2001) *El sistema polític a Lleida durant els anys de consolidació del liberalisme censatari (1843-1868) Part 1, Part 2*, Tesi doctoral, Institut d'Història Jaume Vicens Vives.

PONS, J.M. (2002), *Moderats i progressistes a la Lleida del segle XIX*, Pagès editors, Lleida.

PORTET, J. (2003), *L'exclaustració de religiosos de l'any 1835*, AUSA XXI, Patronat d'estudis osonencs.

PRATS, L. (1996), *La Catalunya rànica*, Editorial Altafulla, Barcelona.

RABASA, J / RABASA, F. (1985), *Història del teatre a Lleida*, Institut d'Estudis Ilerdencs, Lleida.

La Maseta, de la llegenda a la història

- RABATÉ, C. (2007) *¿Eva o María? Ser mujer en la época isabelina (1833-1868)*, Ediciones Universidad, Salamanca.
- RAMÍREZ, M.D. (2009), “La Mujer y la Sociedad de Rosa Marina” a *Donne Società e Progresso*, Aracne Editrice, Roma, pp. 10-40.
- ROIG, M. (2005), *Els renoms de Lleida*, Pagès editors, Lleida.
- ROMERO, E. (2014), *Garrote vil*, editorial Nowtilus, Madrid.
- RUMBAU, M. (1993), *La Barcelona de principis del segle XIX*, Tibidabo edicions S.A., Barcelona.
- SOCIEDAD DE AMIGOS I COLABORADORES. (1837), *Colección de las Causas más Célebres*, Impremta de Ignacio Estivill, Barcelona.
- SOL, R. / TORRES, C. (1991), *Agenda 1991, Tal dia com avui*, Imprimeix Arts Gràfiques Dalnau, Lleida.
- SOL, R. / TORRES, C. (1993), *Una història més que centenària. La Congregació de la Sang de Lleida*, Edita Congregació de la Sang, Lleida.
- SOL, R. / TORRES, C. (1994), *La premsa de Lleida dia a dia*, Edita Nou Diari de Lleida S.L, Lleida.
- SOL, R. / TORRES, C. (1995), *La mare Esperança González i la dona marginada*, Institut d'Estudis Ilerdencs, Lleida.
- TORRES, C. (1983), *El fet religiós a les terres de Lleida durant el temps de Ferran VII*, Edita I.E.I., Lleida.
- TWOSE, A. (2001), *L'arquitecte Celestí Campmany (1874-1914)*, Col·lecció La Banqueta, Ajuntament de Lleida i Pagès Editors.
- UNA SOCIEDAD LITERÀRIA (1863), *Prisiones de Europa, volum II*, D.Inocente López Bernagosi, Barcelona.
- VIDAL, V. (1998), *La ciutat de l'oblit*, Pagès editors, Lleida.

4.2. Premsa

Tota la premsa citada ha estat consultada a l'Hemeroteca Digital de la Biblioteca Nacional de España [<http://hemerotecadigital.bne.es/index.vm>]

Almanaque de la risa, 1 de gener de 1877.

Ancora, 13 de maig de 1850.

La Maseta, de la llegenda a la història

Boletín de la Provincia de Lérida, 6 de setembre de 1854.

Diario de Avisos 18 de desembre de 1886.

Diario de Avisos de Madrid, 5 de novembre de 1840.

Diario de Madrid, 10 d'octubre de 1837.

Diario de Madrid, 9 d'octubre de 1837.

Diario Oficial de Avisos de Madrid, 18 de desembre de 1886.

Eco del Comercio, 16 de desembre de 1840.

El Balear, 17 de març de 1856.

El Español, 11 d'octubre de 1837.

El Español, 13 de desembre de 1837.

El Español, 4 d'abril de 1836.

El Español, 5 de febrer de 1836.

El Guardia Nacional, 22 de març de 1838.

El Heraldo de Madrid, 25 de gener de 1845.

El Liberal, 28 de desembre de 1886.

El Pais, 2 de juny de 1894.

La Discusion, 27 de juny de 1857.

La Discusion, 9 de març de 1862.

La Esperanza, 20 de març de 1858.

La Esperanza, 23 de desembre de 1850.

La Iberia, 1 de juliol de 1865.

La Posdata, 19 de juliol de 1849.

4.3. Arxius Consultats

Arxiu de la Biblioteca Nacional de Catalunya.

Arxiu Diocesà de Lleida.

Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona.

Arxiu Històric de Lleida.

Arxiu Municipal de Lleida.

Arxiu Diocesà de Lleida, Llibres parroquials de les Borges Blanques. Baptisme 1801-1835.

Arxiu Diocesà de Lleida, Llibre 8 de difunts.

Arxiu Diocesà de Lleida, Llibre 9 de difunts adults, comença el 1837.

La Maseta, de la llegenda a la història

Arxiu Diocesà de Lleida, Llibre 9 de difunts adults.

Arxiu Diocesà de Lleida, Llibre de Baptisme des la parròquia de les Borges Blanques, 1830-1835.

Arxiu Diocesà de Lleida, Llibre vuitè de difunts.

Arxiu Diocesà de Lleida, Llibre XX de Baptisme de la Parròquia de Sant Joan.

Arxiu Diocesà de Lleida, partida de matrimoni (Volum matrimonis de 1833) - foli 27 – 28.09.1833.

Arxiu Històric de Lleida, capítols matrimonials (Notari Ginés Valeta de Les Borges Blanques) - volum 147 – folis 218 i 219.

Arxiu Històric de Lleida, Notari Francesc Xavier Soldevila i Barnola), 19/9 (nov) 1828, 1098.

Arxiu Municipal de Lleida, Caixa 1524.

Arxiu Municipal de Lleida, Fons Municipal, Llibre d'actes del Ple 1838-39.

4.4. Webgrafia

DONIS, M. *Maria Vicenta Mendieta*. [<http://prisionenpositivo.wordpress.com/tag/vicenta-mendieta>].

[<http://books.google.es/books?id=f7JbAAAAcAAJ&pg=PR10&dq=adultera+y+parricida&hl=es&sa=X&ei=JpCFVNj0I4e9UbWfgOgP&ved=0CBUQ6wEwAA#v=onepage&q=adultera%20y%20parricida&f=false>].

[<http://www.bne.es/es/Catalogos/HemerotecaDigital>].

[<http://www.elnortedecastilla.es/v/20101025/palencia/exclaustracion-desaparecieron-mitad-conventos-20101025.html>].

http://www.enciclopedia.cat/enciclopèdies/gran-enciclopèdia-catalana/EC-GEC-0014552.xml?kt.subject=ROOT%40ARBRES%40ARBRE+DE+TOPONÍMIA%40Euràsia%40Europa%40Estats+d'Europa%40Espanya%40Catalunya%40Regions+de+Catalunya%40Regió+de+Lleida%40el+Segrià%40Lleida%40Barris+de+Lleida%40el+Canyeret#.U_N6AmAqcy4].

Membresias masónicas cementerio de la Almudena. [<http://www.orienteteerno.org/2014/10/membresias-masonicas-cementerio-de-la.html>].

Programa radiofònic de Catalunya Ràdio “*En guàrdia*” d'Enric Calpena, *Les dones a l'Antic Règim*, emès el 6 de desembre de 2013. [<http://www.catràdio.cat/audio/775917/498---Les-dones-en-lAntic-Regim--%28Dones-2%29>]

5. ANNEXOS

5.1 Annex didàctic: ruta virtual “La Lleida de la Maseta”

Per a l’elaboració de l’objectiu didàctic hem creat una ruta virtual a través de Maps Engine, una extensió del Google Maps que permet crear i compartir mapes i rutes. Hem creat aquesta ruta amb la finalitat d’assolir una major difusió de la figura de la Maseta, avui pràcticament oblidada a Lleida però que tanta fascinació va aixecar durant el segle XIX fins a convertir-se en un dels seus personatges més coneguts arreu de Catalunya i de tot l’Estat espanyol. Per a la major difusió del personatge de la Maseta hem inserit aquesta ruta dins d’un blog, perquè així sigui més fàcil la seva cerca. Aquest blog ha estat creat amb www.blogger.com. Dins del blog també hem introduït una petita explicació sobre la història de la Maseta.

El Maps Engine és una eina que ens permet crear el nostres propis mapes, afegint llocs, punt d’interès. Ens permet dibuixar línies i itineraris, afegir notes i icones personalitzades podent-ho organitzar amb diferents capes dins d’un mateix mapa i crear tots els que vulguis. Un cop entrem a <https://mapsengine.google.com> i seleccionem l’opció “crear un nou mapa” ens ubiquem damunt de la ciutat o lloc on volem crear aquest. En el nostre cas ens situem damunt de la ciutat de Lleida.

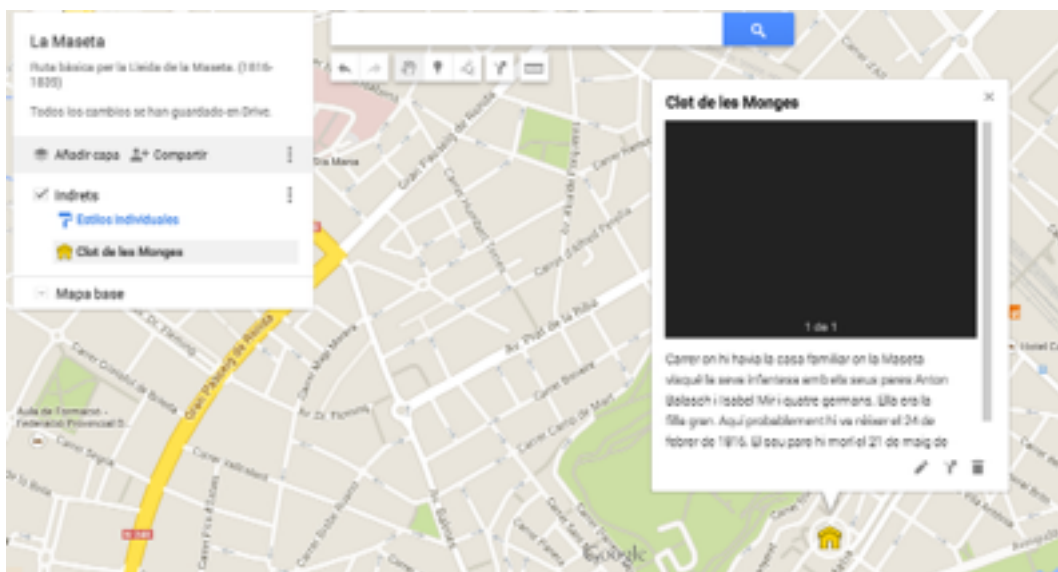
Un cop estem situats podem començar a crear el nostre mapa. Creem els indrets més significatius de la vida de Teresa Guix. Per fer això afegim un marcador, el qual podem editar posant-li la icona que més s’adiu a l’indret que volem marcar, als llocs per on passarà la ruta. En el nostre cas la ruta és cronològica, és a dir, seguim els passos que va fer la Maseta, des del seu naixement fins la seva mort, passant per aquells indrets més significatius de la seva vida. El punt de partida de la ruta és el Clot de les Monges, lloc on es possible que hagués nascut la Maseta el 24 de

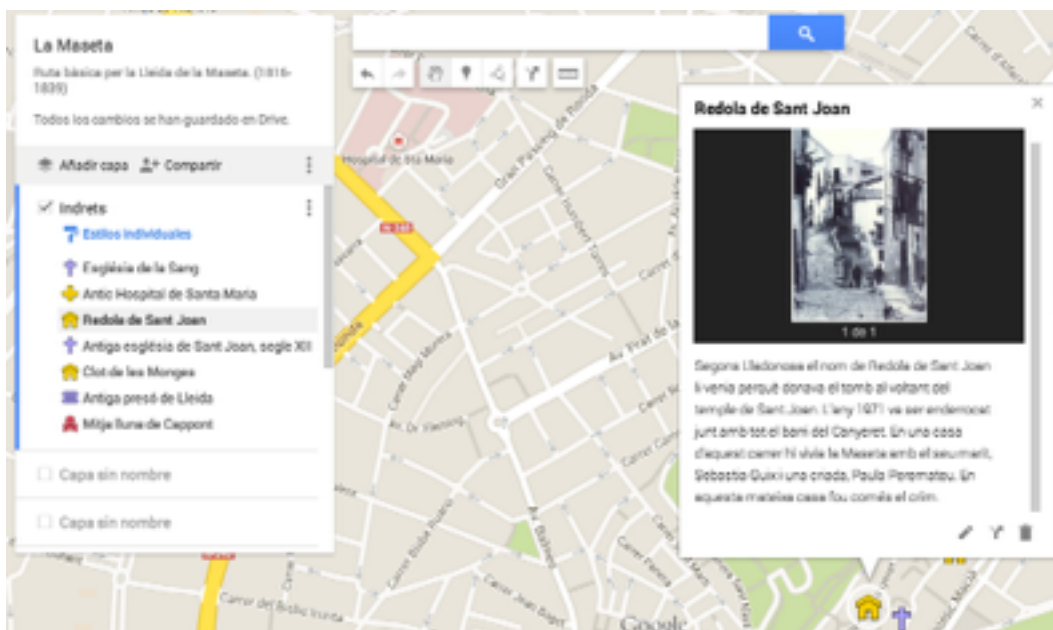
La Maseta, de la llegenda a la història

febrer de 1816 i on sabem que passà la seva infantesa. Quan ja haguem marcat aquest punt, s'obre una pestanya que ens permet posar nom a l'indret, fotografies i una explicació. La nostra explicació va, en tots els casos, adreçada a la vida de la Maseta, explicant així, d'una manera resumida i didàctica la seva història.

Com ja hem explicat, editem el marcador del Clot de les Monges i hi posem la icona d'una casa, ja que podria ser la casa on la Teresa Balasch va passar la seva infantesa. Posem una foto actual de l'indret i en els casos que la tinguem en posem també una de l'època de la Maseta. També, i com a la resta d'indrets que marquem, hi posem una petita explicació dels fets que la Maseta va viure en el lloc descrit. Així doncs, al Clot de les Monges li correspon la següent explicació de la vida de la Teresa Balasch: “Carrer on hi havia la casa familiar on la Maseta visqué la seva infantesa amb els seus pares Anton Balasch i Isabel Mir i quatre germans. Ella era la filla gran. Aquí probablement hi va nèixer el 24 de febrer de 1816. El seu pare hi morí el 21 de maig de 1828 a l'edat de 44 anys”.

No hem introduït en la ruta els anys en què la Maseta va viure a les Borges Blanques on conegué a Sebastià Guix i es casà, ja que volem centrar la ruta a la ciutat de Lleida. És per això que continuant, cronològicament, ens situarem a la Redola de Sant Joan. Segons Lladonosa el nom de Redola de Sant Joan li venia perquè donava el tomb al voltant del temple de Sant Joan. L'any 1971 va ser enderrocat junt amb tot el barri del Canyeret. En una casa d'aquest carrer hi vivia la Maseta amb el seu marit, Sebastia Guix i una criada, Paula Peremateu. En aquesta mateixa casa fou comés el crim.

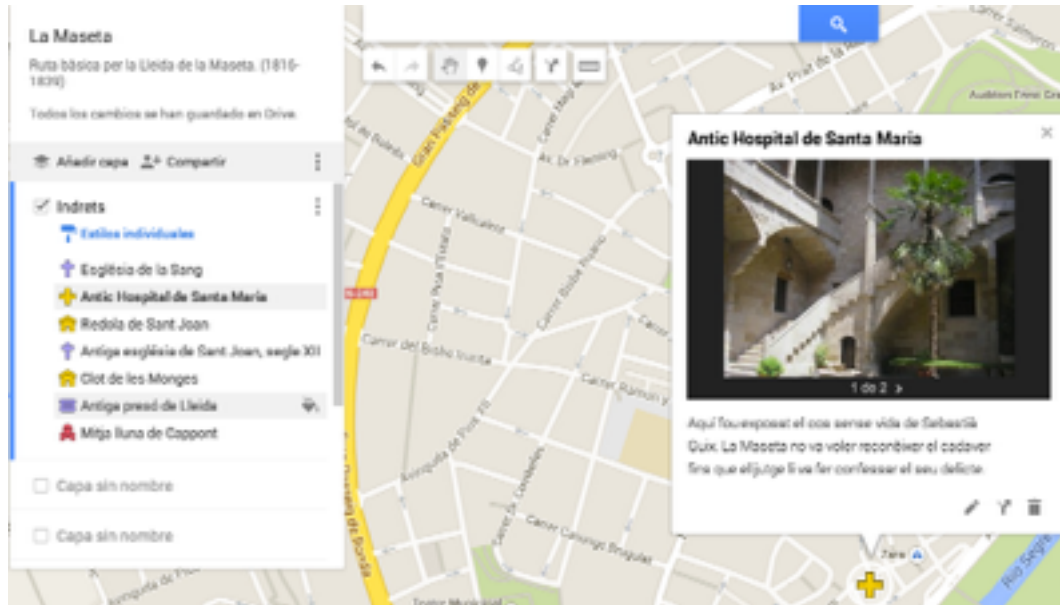

Ara ens situem a l'antiga Església de Sant Joan on el 2 d'agost de 1838 darrera d'aquesta i davant de la rectoria trobaren el cos sense vida de Sebastià Guix, marit de la Maseta. Aquesta església estava dins del que és ara la Plaça de Sant Joan, actualment en resta l'absis visible al subsol a la mateixa plaça. Aquesta església s'enderrocà l'any 1868 per fer més gran la plaça i se'n construí una de nova a l'actual emplaçament. En aquest cas hem inserit tres fotografies, dues d'actuals i una de l'època de la Maseta.

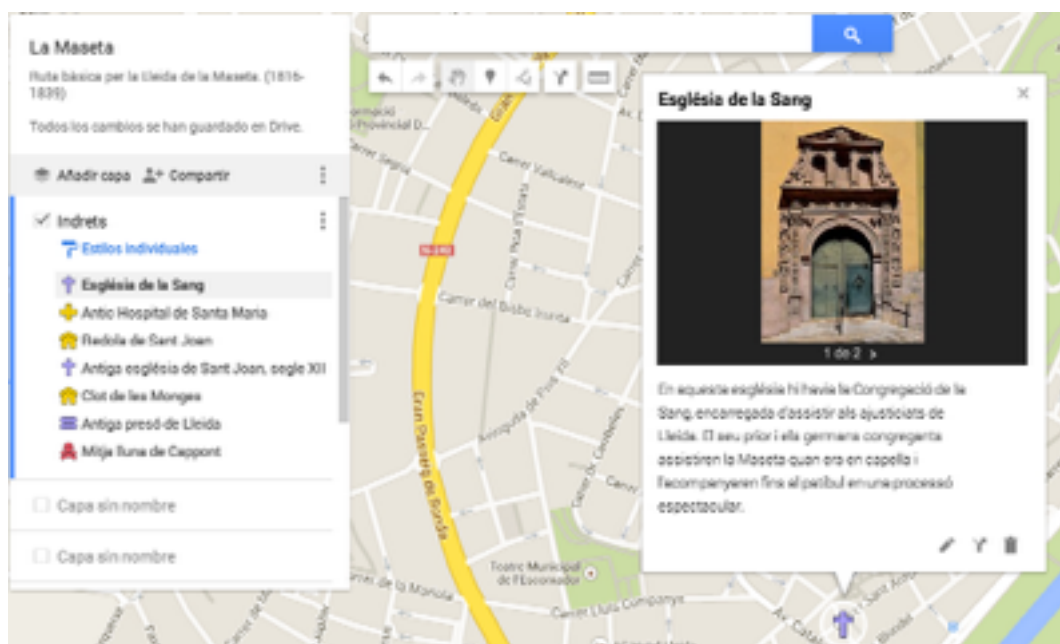

D'aquí passem a l'Antic Hospital de Santa Maria, actual IEI, on fou exposat el cos sense vida de Sebastià Guix. La Maseta no va voler reconèixer el cadàver fins que el jutge li va fer confessar el seu delictes.

El següent indret a remarcar a la vida de la Teresa Guix és l'Església de la Sang ja que en aquesta església hi tenia la seu la Congregació de la Sang, encarregada d'assistir als ajusticiats de Lleida. El seu prior i els germans congregants assistiren la Maseta quan era en capella i l'acompanyaren fins al patíbul en una processó espectacular.

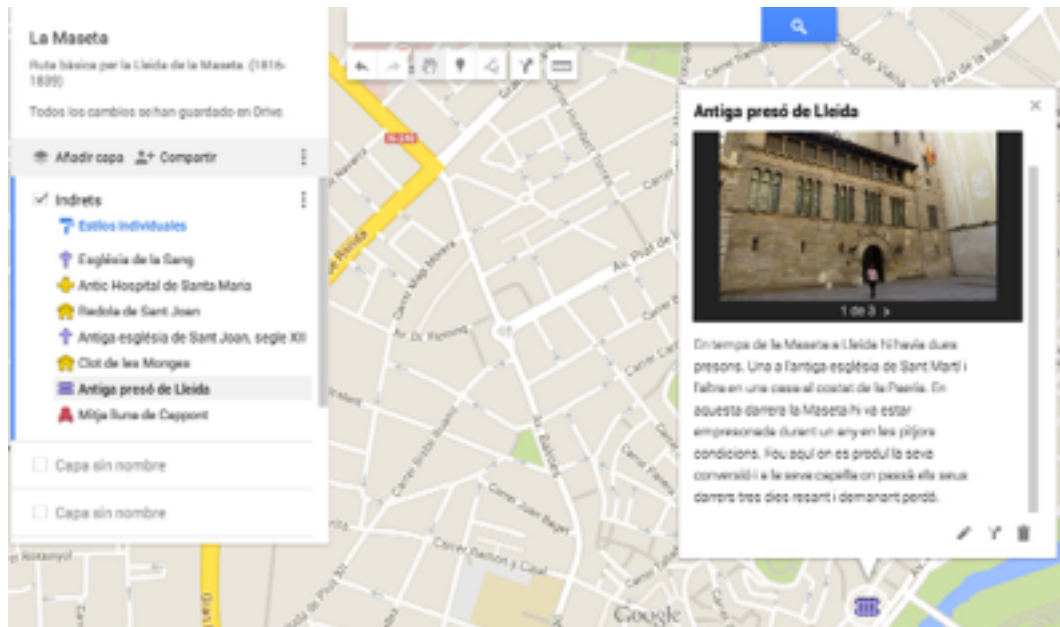

En temps de la Maseta a Lleida hi havia dues presons. Una a l'antiga església de Sant Martí i l'altra en una casa al costat de la Paeria. En aquesta darrera la Maseta hi va estar empresonada

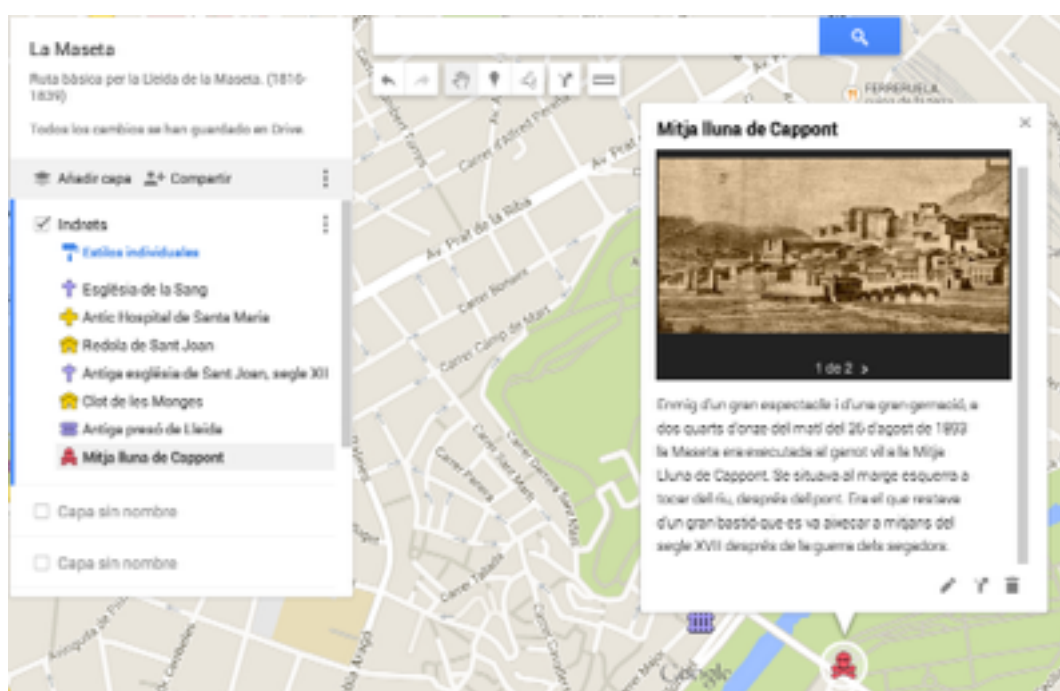

La Maseta, de la llegenda a la història

durant un any en les pitjors condicions. Fou aquí on es produí la seva conversió i a la seva capella és on passà els seus darrers tres dies resant i demanant perdó. Per tant també la marquem com a lloc significatiu i important a la vida de la Maseta.

Enmig d'un gran espectacle i d'una gran gernació, a dos quarts d'onze del matí del 26 d'agost de 1893 la Maseta era executada al garrot vil a la Mitja Lluna de Cappont. Se situava al marge esquerra a tocar del riu, després del pont. Era el que restava d'un gran bastió que es va aixecar a mitjans del segle XVII després de la Guerra dels Segadors.

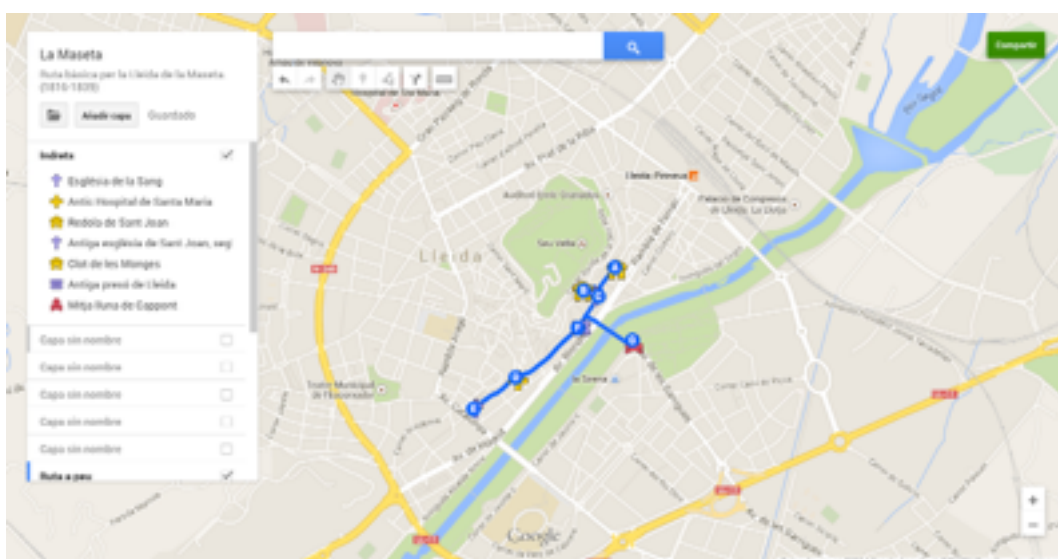
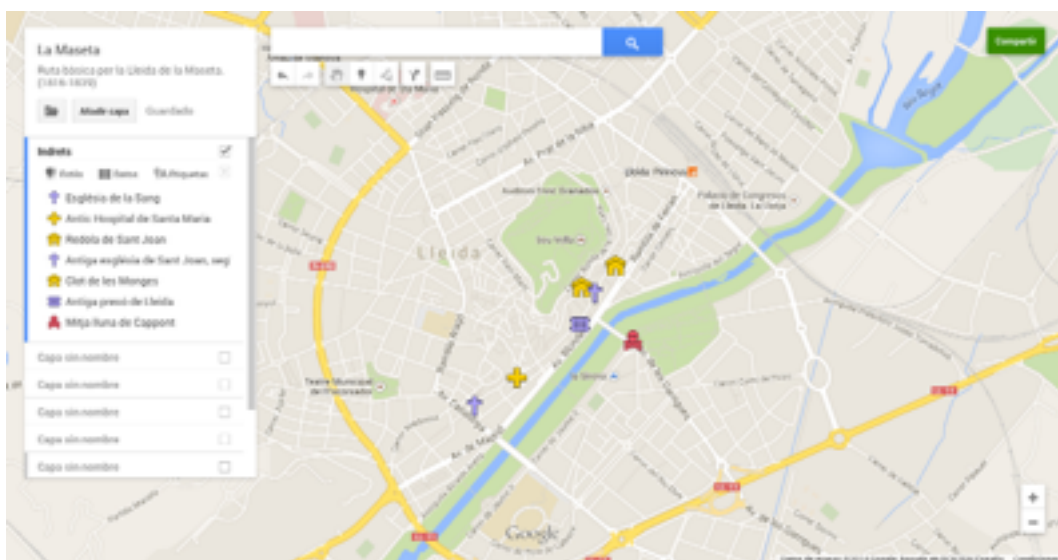

La Maseta, de la llegenda a la història

En tots els indrets hem seguit el mateix procés: afegir un marcador, editar-lo, posar nom a l'indret, posar una fotografia d'aquest a la situació actual i una altra de com era abans i una explicació del que va suposar en la vida de la Maseta, què hi va fer o quin moment i situació hi va viure.

Per acabar hem d'unir tots els punts amb l'ordre que volem, el nostre, com ja em dit, és seguint la cronologia. Per fer això hem d'afegir una ruta. Clicant a «dibuixar línia» ens dóna quatre opcions: dibuixar una línia, afegir una ruta amb cotxe, afegir una ruta amb bicicleta o afegir una ruta a peu. Nosaltres hem triat la ruta a peu ja que els diferents espais no estan molt allunyats els uns dels altres i és la millor opció per poder fer una ruta turística de veritat i, a més, el centre de Lleida és només peatonal.

Finalment, podem veure el resultat final a: <https://mapsengine.google.com/map/edit?hl=es&mid=zvLF1apj-ILw.kd6FZMoEuwqk>

La Maseta, de la llegenda a la història

Com ja hem explicat abans, hem introduït aquesta ruta en un blog: <http://teresaguixlamaseta.blogspot.com.es/> per tal de que en sigui més fàcil la seva cerca.

Per fer el blog hem utilitzat: www.blogger.com, un servei per crear i publicar un blog fàcilment. Per tal de crear-ne un de tenir un compte de correu a Google.

Crear-lo és senzill. Tries la plantilla que més t'agradi pel disseny del blog, la disposició d'aquest, la fotografia que vols posar al fons, la tipologia de lletra...

Quan ja has triat totes les opcions que vols, a la pestanya de “Disseny” introdueixes el contingut que tindrà el blog: el títol, la introducció, la barra de navegació i introdueixes qualsevol informació que vulguis que hi consti, la qual quedarà distribuïda tal com prèviament has decidit. El nostre blog es titula: “Teresa Guix, La Maseta”. Una petita introducció del que és el blog i per quins

La Maseta, de la llegenda a la història

motius ha estat creat: “Sóc la Núria Gallart Guivernau. Tinc 17 anys i estudio segon de Batxillerat a l'Institut Guindàvols de Lleida. Aquest és le meu blog i forma part del meu treball de recerca. Amb aquest blog persegueixo l'objectiu de donar a conèixer i divulgar el personatge femení que és el protagonista del meu Treball de Recerca. Per fer-ho he dissenyat una ruta virtual pels principals llocs de Lleida més significatius per la Maseta.”

Després hem fet un petit resum de la vida de la Maseta i de la seva tràgica fi i de com aquesta va ser aprofitada per la moral masclista i conservadora de l'època: “El 26 d'agost de 1839 Teresa Guix, la Maseta, va ser executada al garrot vil després de ser jutjada i sentenciada per haver mort el seu marit. Va passar més d'un any a la presó de Lleida, en aquella època un local insalubre i miserable. Actualment a l'Estat Espanyol no existeix la pena de mort ni la tortura ni la vergonya i infàmia pública. Qualsevol persona té dret a un judici just i a un tracte humà. Des del punt de vista actual costa de creure que un ser humà pugui ser sotmès a un any de presó en unes condicions lamentables mentre espera sentència i que se l'executi de forma salvatge, infamant i denigrant, tal com va passar amb la dissortada Teresa Guix. A més, el cas de la Maseta va ser aprofitat per la moral masclista i religiosa de l'època amb finalitats exemplaritzants i repressores, per refermar el poder i control social. Una època molt convulsa i complexa, ja que es produeix el pas de l'Antic Règim al liberalisme i a l'estat modern”.

5.2 Annex documental

5.2.1 Documentació sobre la Teresa Balasch, la Maseta

Tota la documentació que segueix l'he transcrit directament i de forma literal dels originals que s'assenyalen al final com a font documental. Quan alguna paraula no ha estat possible d'interpretar he col·locat al seu costat o en lloc seu un interrogant entre parèntesi.

5.2.1.1 Fe de Baptisme de Sebastià Guix

Naixement de Sebastià Josep Guix Romans, nascut el 12 de juliol de 1811 a les Borges Blanques i batejat el 13 de juliol de 1811 a la seva Església parroquial.

En la feligresia de las Borjas Blancas obispado de Lérida, dia trece de julio de mil ochocientos y once. Yo Joaquin Cabero Pbro. Vicario y Regente de dicha feligresia bautice solemnemente, pues les dedos á un niño que nacio a las cuatro de la tarde del sia anterior hijo legitimo y natural de Josep Guix y de Maria Romans los dos de esta. Son sus Abuelos Paternos Miguel Guix de Gomes Obispado de Solsona y Josefa Nadal de esta, y los Maternos son Josef Romans de Pontós, Obispado de Gerona y Maria Aldoma de esta villa. Se le puso por nombre Sebastian Josef. Fueron sus padrinos Sebastian Cami y Capdevila y Maria Romans y Gené ambos de esta a quienes adverti el parentesco espiritual que contrayeron y la obligacion de enseñarle la Doctrina Christiana y para que conste se lo firmo en dicha feligresia dichos dia mes y años.

Manuel Guillen (Reberendo) Joaquin Cabero (Vicario y Regente)

Al marge: Sebastian Josef Guix Romans

Arxiu Diocesà de Lleida, Llibres parroquials de les Borges Blanques. Baptisme 1801-1835

5.2.1.2 Fe de Baptisme de Teresa Balasch

Naixement Teresa Balasch Mir, nascuda a Lleida el 24 de febrer de 1816 i batejada a l'Església de Sant Joan de la mateixa ciutat.

En la Iglesia Parroquial de Sant Juan de la Ciudad y Obispado de Lerida dia veinte y cuatro de febrero del año mil ochocientos diez y seis yo el Licenciado Pedro Lleopart Regonre la cura de dicha Iglesia Parroquial bautice solemnemente a Maria Teresa que nacio el mismo dia á las tres de la mañana hija legitima de Antonio Balasch natural de Lerida y Isabel Mir de Preixana coyuges feligreses de Sant Juan. El padre es hijo de Jacinto y Teresa Mas coyuges. La madre es hija de

La Maseta, de la llegenda a la història

Joseph y Maria Paguet conyuges. Fue su Madrina tocandola in sacro fonte Teresa Nadal y Vidal natural de Lerida advertida su obligacion y parentesco (?)

Licenciado Pedro Lleopart

Al marge: Balasch Maria

Arxiu Diocesà de Lleida, Llibre XX de Baptisme de la Parròquia de Sant Joan

5.2.1.3. Fe de baptisme dels quatre germans de la Teresa Balasch

a) Naixement de Maria Josepa Magdalena Balasch Mir, nascuda el 10 de setembre de 1820 i batejada el mateix dia a l'Església de sant Joan de Lleida.

En la Iglesia Parroquial de la Ciudad y Obdo de Lerida dia diez de setiembre de mil ochocientos veinte yo el Licdo Pedro Lleopart Pbro rector de Esta bautize solemnemente según dispone Ntra Nadre la Iglesia á una Niña que nacio á las nueve de la noche hija legitima de legitimo matrimonio de Antonio Balasch nat. de Pons y Isabel Mir de Preixana con mis ferigreses. A la cual niña le fue puesto el nombre de Maria Josefa Magdalena. El padre es hijo de Jacinto y Theresa Mas de Pons. La madre es hija de Josef y Maria Pages de Preixana. Fueron sus padrinos sacandola in sacro fonte Josef Llach de Lerida y Magdalena Torá de la Borjas advertidos de sus obligaciones y parentescos.

Licdo Pedro Lleopart

Arxiu Diocesà de Lleida, Llibre de baptisme, any 1820

b) Naixement de Joan Francesc Teodor Balasch Mir, nascut el 8 de novembre de 1821 i batejat el mateix dia a l'Església de Sant Joan de Lleida.

En la Iglesia Parroquial de San Juan de la Ciudad y Obispado de Lérida dia ocho de noviembre de mil ochocientos veinte y uno, yo Isidro Farré con permiso del rector de dicha parroquia bautize solemnte. Según dispone Ntra. Madre la Igl^a á un Niño que nacio el mismo dia á las tres de la mañana hijo legitimo matrimonio de Antonio Balasch ntl. De Lerida y Isabel Mas natl. De Preixana Parroquianos de San Juan (?) Al cual niño le fue puesto por nombre Juan Francisco Theodoro. El padre es hijo de Jacinto ntl. De Pons y Teresa Mas, natural de Lerida. La madre es hija de Josef y Maria Paiges consortes natl. de Preixana. Fue su madrina tocandole in sacro fonte Magdalena Juan de Juan de Borjas advertida de su obligacion y parenteco.

Lc (do) Pedro Lleopart

Isidro Farre Pbro.

Arxiu Diocesà de Lleida, Llibre de baptisme, any 1821

c) Naixement de Josep Llorenç Balasch Mir, nascut el 8 de juliol de 1825 i batejat l'endemà a l'Església de Sant Joan de Lleida.

En la Igl. Parroquial de San Juan de la ciudad y Obdo. De Lerida á dia nueve de julio de mil ochocientos veinte y cinco, yo Isidro Farre Pbro. con permiso del rector bautice solemnemente según dispone Ntra. Madre la Iglesia á un Niño que nacio el dia anterior a la una y media de la tarde hijo legitimo de legitimo matrimonio de Antonio Balasch natural de Lerida y Isabel Mir natural de Preixana consortes parroquianos de San Juan, al cual niño le fue puesto por nombre Josef Lorenzo. El padre es hijo de Jacinto natl. De Pons y Teresa Mas natl. De Lerida. Su Madre es hija de Jsef i Maria Pages cons. Natl. De Preixana y fueron padrinos tocandolo in sacro fonte Antonio y Maria Solé consortes naturales de Preixana advertidos de sus obligaciones y parentescos.

Lc (do) Pedro Lleopart

Isidro Farre Pbro.

Arxiu Diocesà de Lleida, Llibre de baptisme, any 1825

d) Naixement de Josep Maria Balasch Mir, nascut el 20 de febrer de 1827 i batejat l'endemà a l'Església de Sant Joan de Lleida

En la Iglesia de san Juan de la ciudad y obispado de Lerida dia veinte y uno febrero de mil ochocientos veinte y siete yo Isidro Farre Pbro. con permiso del infrascrito Regente de la Cura de esta parroquia bautizé solemnemente según dispone nuestra madre la Iglesia un niño que nació á las diez menos cuarto de la mañana anterior, á quien se puso por nombre José Maria, hijo legitimo de legitimo matrimonio de Anton Balasch natural de Lerida y de Isabel Mir nat. de Preixana consortes feligreses de S, Juan. El padre es hijo de Jacinto natl. de Pons y de Teresa Mas natural de Lerida. La madre es hija de Jose y Maria Paehs (Pages) consortes naturales de Preixana. Fue su madrina tocandola in sacro fonte Margarita Tarruell de Lerida, adveritda de su obligacion y parentesco.

Francisco Meler

Isidro Farre Pbro.

Regente

Arxiu Diocesà de Lleida, Llibre de baptisme, any 1827

5.2.1.4. Citació de la fe de baptisme dels sis germans del Sebastià Guix

Anotacions: fe de baptisme dels germans i germanes de Sebastià Guix de les Borges Blanques

Joseph Anton Guix Romans batejat el 28-09-1807

Josepha Maria Guix Romans batejada el 24-10-1808

Sebastian Joseph Guix Romans batejat el 13-08-1811

Francisco Miguel Guix Romans batejat el 25-09-1813

La Maseta, de la llegenda a la història

Maria Magdalena Guix Romans batejat el 7-08-1818

Maria Rosa Josefa Guix Romans batejat el 8-11-1820

Juan Antonio Guix Romans batejat el 19-01-1823

Arxiu Diocesà de Lleida, Llibre de baptisme de la Parròquia de les Borges Blanques, any 1801-1821

5.2.1.5. Testament d'Anton Balasch Mas, fet a Lleida a les dotze de la nit del 19 al 20 de maig de 1828

En nom de Déu Amen Jo Anton Balasch pages de esta ciutat i fill llegitim y natural de Jacinto Balasch y Teresa Mas conjuges difts. habitans que foren de esta mateixa ciutat detingut en lo llit de grave malaltia corporal de la qual temo fundament morir estant empero ab tot mon enteniment sana memoria y clara paraula, de quals circumstancias ab lo present jo lo infrascrit Mane certifico y volent disposar de mos bens temporals per millor alcansar los espirituals fas y ordeno lo present meu testament y del qual nomeno Executros y Albaceas á ma carisima muller Isabel Balasch y á Salvador Monmany comercian de esta ciutat als quals junts, y á solas dono ple poder, y facultat de cumplir est mon tenstament, en la conformitat yo paso a disposar.

Primerament: vull que seguida ma mort sen facian los acostumants funarals de enterro y novena en ma Parroquia de San Joan y per sa Revt. Cumunitat, y seguidament al meu cos li sia donada santa sepultura en lo sementiri publich de la present ciutat.

Vull també que immediatament sens facian celebrar vint misas resadad, de caritat set sous y sis diners quiscuna, celebradas en las Iglas. y per los sacerdots que disposaran dits mos Albaceas. Deixo los llegats forsosos als pios establiments y que per Reals ordes esta manat. Deixo usufructuaria de mos bens, conservantse viuda y ab la obligacio de cuidar i mantenir mos els(?) fills comuns y pagals los mals y carrechs á que estan afectats, á dits ma carisima Maria Isabel Balasch.

Nomeno en hereus de tots mos bens haguts y per haver, per mitat á dita ma carisima muller Isabel Balasch en raho de haverlos adquirit tots ab son ajuda, y economia de la casa y per la altra mitad, á nostres cinch fills comuns Anton, Anastasi, Joseph, Josepha y Teresa. Deixant á libre eleccio de la propia dita ma muller lo nombrar de entre ells, hereu de esta mitad al que li apareixerá y mes be se li portará y señalan als de mes los llegats que voldra, pues en ella plenament confio: volent que cura y altres de sa respectiva part en facin á sas llibres voluntats y que en falta de eleccio de hereu per dita má muller ses repartescan entre tots los dits fills per igual parts y porcions, tambe á sas llibres voluntats.

La Maseta, de la llegenda a la història

Nomeno en tutor y cura dels expresats mos fills menors de edats als referits Albaceas donantlos ple poder y facultat que de dret comparezca.

Es ma ultima voluntat y per tant vull que valga ó per aquella especie de darrera disposicio que millor en dret valer pugua. Derogant ab esta, culsevol altra antes de esa feta per mes que en ella estiguera confirmadas paraulas derogatorias dels apres fahedors y volent que seguida la mort seua donian (?) per lo infrascrit Nos quantas copias en sian demanadas.

Testo y firmada faci en un cuarto de la casa que habito per via de empeño, sita en la present ciutat Parroquia de San Joan i Carrer del Clot de les Monjas á las dotse de la nit del dinou al vint del present mes de maig, any del Sr. mil vuitcens vint y vuit.

Tetsimonis cridats y pregats al otorgant y firma el present testament per lo propi testador. Lo son dit Salvador Monmany comerciant y Bentura Cortes Mestre Sabater. Los dos de esta ciutat. Y de voluntat del testador

Ventura Cortes testimoni

En poder de mi Francisco Javier Soldevila Notari public Rl. Y del Nums. De la ciutat de Lleyda y que faig fe coneixer al testadir y tetsimonis prescrits y que per sa grave indisposicio dona facultat pero firma per ell lo precedent escrit.

Cortes testimoni (signatura)

Arxiu Provincial de Lleida, Notari Soldevila i Barnola Francesc Xavier 1098. 19/9 (novembre) Juny 1828.

5.2.1.6. Partida de defunció d'Anton Balasch Mas, mort el 21 de maig de 1828

Dia veinte y uno de Mayo de año mil ocho cientos veinte i ocho murio de edad de quarenta i quatro años Antonio Balasch natural y habitante de Lerida casado con Isabel Mir, natural de Preixana, hijo legitimo de Jacinto Balasch natural de Pons i Teresa Mas de la presente, consortes, vecino de esta ultima. Recibió los Santos Sacramentos de la Penitencia Viatico i Extremauncion i el dia siguiente celebras las exequias con Misa de entierro fue sepultado su cadaver en el cementerio comun de Lerida. R.Y.P Testó en poder de Don Francisco Soldevila.

Don Aguntin Muntull Pbdo (signatura)

Arxiu Diocesà de Lleida, llibre 8è de difunts p.166V.

5.2.1.7 Instància on Antoni Portella demana rebre l'Orde del Diaconat

Ilmo. Señor

Antonio Portella natural de Lasquarre, en este obispado, Racionero y Subdiacono de la Iglesia Parroquial de la misma Villa, a (?) V.S.Y. expone con la maior atencion: Que allandere (?) en

La Maseta, de la llegenda a la història

la edad competente de veinte y dos años cumplidos, para recibir el Sagrado Orden del Diaconado, desea ser promovido á el, y hacerse hasi (?) mas apto é idoneo para desempeñar con maior fuerza las cargas de su Racion, ofreciendo com al presente ofrece, y potesta, á V.S.Y los ardientes y mui religiosos deseos que le animan para servir á Dios en este santo, y Sagrado Ministerio. Para esta ascension pues, á V.S.Y. Humildemente suplica, se deigne concederle la asistencia ó admision , á los proximos exámenes y han de preceder para la celebracion de Ordenenes en las mas cercanas temporas y en su vista agravante con aquello de que haga merito.

Gracia que espera de la mas acreditada bondad de V.S.Y

Antonio Portella suplicante

Lerida y Febrero ss. De 1829

Arxiu Diocesà de Lleida, Bisbe Colmenares, Caixes 6-7-8

5.2.1.8. Citació batejos de mossèn Antoni Portella a les Borges Blanques

- 30 d'octubre de 1832 mossèn Antoni Portella prevere amb llicència del titular Francesc Amat bateja un nen que es diu Genando Freixes. (primer bateig que fa a les Borges Blanques).

Arxiu Diocesà de Lleida, Llibre de batejos de les Borges Blanques de 1830 a 1835, pàg.135

- 26 de desembre de 1833 mossèn Portella, vicari amb llicència de Francesc Amat bateja una nena que es diu Maria Teresa Segarra (darrer bateig que hem trobat que fa a les Borges Blanques).

Arxiu Diocesà de Lleida, Llibre de batejos de les Borges Blanques de 1830 a 1835, p. 214

5.2.1.9. Partida de Casament de Sebastià Guix i Teresa Balasch

Casament Sebastià Guix i Teresa Balasch a les Borges Blanques el vint-i-vuit de setembre de mil vuit-cents trenta-tres a les Borges Blanques

En la iglesia parroquial de Ntrã Sra de la Asumpcion de las Borjas Obispado de Lerida a los veinte y ocho dias del mes d setiembre dl año mil ochocientos treinta y tres conocidas antes las proclamas en sus respectivos lugares con las tres canonicas moniciones al tiempo dl ofertorio dla misa conventual en tres dias festivos d precepto el ultimo dlos cuales fue la Festividad d Santa Tecla del presente año y no habiendo resultado impedimento obtenida por escrito la correspondiente licencia dl M. T. S. Provision Dn Juan Mensa, yo Dn Antonio Portella Pbn Vicario con licencia espresa dl Rector infito asisti al matrimonio que por palabras d presente y con mutuos consentimientos contrayeron in facie Ecclesia d una parte Sebastian Guix, soltero, natural y vecino d esta, hijo legitimo de Jose Guix i d Maria Romans, consortes, naturales d esta; y de la otra Teresa Balasch, soltera, natural d Lerida, vecina d esta, hija legitima de Anton Balasch, y d Isabel Mir,

La Maseta, de la llegenda a la història

consortes naturales aquel d Lerida, y esta d Peneixana, Obispado d Solsona. Asistieron por testigos à este fin llamados Juan Benet Guimet y Silvestre Sennano, naturales d esta. Recibieron antes los stos Sacramentos d Penitencia y Sagrada eucaristia, y fueron examinados y aprobados en Doctrina Christiana. Otorgaron Cap. ml. En poder de Dn Ginés Valeta, Escribano R! d esta villa á los diecinueve dias dl presente mes y año. Delo que el info. doi fe en las Borjas dia mes y año arriba calendados.

Francisco Amat Rr.

Antonio Portella Vo.

Al marge consten Sebastian Guix Romans, soltero con Teresa Balasch y Mir, soltera tienen misa
Arxiu Diocesà de Lleida, partida de matrimoni (Volum matrimonis de 1833) - foli 27 – 28.09.1833

5.2.1.10. Capítols matrimonials de Sebastià Guix y Teresa Balasch, les Borges Blanques, 14 de novembre de 1833

En la Vila de las Borjas Blancas Bisbat y Corregiment de Lleyda als catorse dies del mes de Novbre any del Snr. de mil vuit cents trenta y tres.

Sia a tots notori: com de y sobre lo matrimoni ja enfas de Sta Mare la Igla celebrat per y entre Sebastia Guix y Romans fadri Pages de la predita vila fill legitim y natural de Jph. Guix y de Maria Guix y Romans conjuges vivints de part una; y la honesta Teresa (Balasch) y antes de la celebracio del predit matrimoni Balasch y Mir donsellà filla lilegitima y natural de Anton Balasch Pages natural de la ciutat de Lleyda, y de Isabel Balasch y Mir de aquest muller vivint de part altra: Per raho del cual matrimoni entre las ditas parts, se han fets pactats firmats i jurats los capitols y pactes següents.

Primerament los dits Jph y Maria Guix en contemplacio del predit matrimoni y per lo molt amor tenen a dit son fill; de son grat y certa ciencia donan y heretan y per titol de heretament universal y de donacio pura perfeta simple é irrevocable que diu entre vius otorgan y consenten al dit Sebastia Guix y Romans son fill, com á ben mereixent predit y baix acceptant y a lo seus y a qui voldrá perpetuant apres empero del obit de dits donadors y del altre de ells sobrevivints ab los pactes vincles condicions y retensions avall escrits y no abans ni de altra manera. Totas y cualsevols casas terras honors masos propietats y posesions sensals monts y fruits y generalmt. tots y sengles bens seus y del altre de ells mobles é inmoables haguts y per haber; vens drets titols y accions honors universals, ahont se vulla que sian y en cualsevol genero o especie que consistescan que de predit tenen y espectan y en lo esdevenidor tindrán y espectarán en cual part del mon per cualsevols raons titols ó causas que dir y pensar se pujan las quals cosas totas y sengles volen tenir asi per repetidas

La Maseta, de la llegenda a la història

com si llargant, y foren continuadas é individuadas lo qual heretant y donacio fan ab los pactes vincle y retencions següents:

Primo: se reservan dits donadors per ells i lo altre que sobrevisca tot lo ple e integro us de fruit de ditas coses donadas tant quant dits donadors ó lo altre de ells viura ab la obligacio de alimentar en tota la vida humana necessari segons son estat y possibilitat a dits Sebastia y Teresa conjuges y á sos fills y familia treballant estos per lo profit de la casa de dits donadors; item, se reservan tambe dits donadors per a testar y fer a sas voluntats y al tramit per a colocar en matrimoni carnal ó espiritual als altres seus fills la quantitat de quatre centas lliuras barnas; Però si algun de dits fills moris sens haber pres estat enest cas volen, que lo pertocant á aquell vaigie comprés ab la predita donacio: la qual donacio fan ablo pacte vincle i condició, que si lo dit donatari morirá ab fills un ó molts mascles ó femelles llegitims y naturals y de llegitim y carnal matrimoni nats y procreats, algun dels quals ó de las quals arribará a perfeta edat de testar; ental cas puga dit Sebastia Donatari fer á sas voluntats de totas las ditas cosas á ell desobre donadas; Si emperó morirá dit Sebastia Guix donatari sens deixar tals fills o fillas ó ab tals ningun dels quals ó de las quals arribará a dita perfeta edat de testar entals casos y quiscunde aquells, puga lo relatat Sebastia Donatari solament fer y disposar en y sobre ditas coses donadas, de la quantitat de dos centas lliuras Baras (barcelonines) á las voluntats per una vegada solament y las restants coses preditas tornant hagan a dits donadors si viuran y sinó viuran á sos hereus ó aquí hagan de cualsevol manera disposat: y ab dits pactes vincle y retencions y node altra manera fan ara pera despres de seguit lo obit de ells dits donadors lo predit heretant y donacio universal ab totas las clausulas de extraccio de domini entrega de pocsio corporal ó quasi constitut cesio y mandats de tots drets y accions ab constitucio de Prons. com en cosa propia intima y de mes necessarias; Prometent y jurant las ditas coses haber per fermar, y contra ellas no fer ni venir per raho de ingratitut inopia necessitat ú ofensa ni per altra cuasevol causa ó raho; Renunciant á la lley ó dret dient que donacio per ditas causas ó altrás se por revocar y á tot altre dret y lley tal revocacio permetent y que en asso y contra las ditas cosas valer y ajudarlos pogues y á la lley que prohibeix la general renunciacio; Y lo dit Sebastia Guix donatari y predit accepta la dita donacio com sobre se conté á la que consent ab moltas gracias que á dits sos pares los ne dona.

Ytem, la dita Isabel Balasch y Mir mare de la citada Teresa Guix y antes de la celebracio del predit matrimoni Balasch y Mir; En contemplació de dit matrimoni y per lo molt amor Este (?) y en total paga y satisfacció de sas legitimas Paternal y maternal y suplemt. de aquellas y per la part del creig ascoment ó donacio per nocés á ella competent y per tots y cuols. altres drets y credits puga

La Maseta, de la llegenda a la història

pretendrer en los bens de dits sos Pares de son grat y certa ciencia li dona y per titol de donacio prova perfeta simple é irrevocable ques diu entre vius otorga y consent á la dita Teresa sa filla present y baix acceptant y ab als seus y a qui ella voldra perpetuant ablos vincle y condicions y no sens ells, (juntament ab lo llegat que son difunt pare li feu en son ultim testament de una part la quantitat de cent y vint lliuras Baras. y de altra part las robas següents, quatre camisas de canem ab manegas de tela, quatre tovallons, dos llansols, un de bri y lo altre de estopa, una conxa, un poch de coixineras de indianas, altre poch de blanques, una tovallola, unas anaguas, unas faldillas de escot negre, un caputxo de vayeta negra, una sivellas de plata, un matalás ab dos sotacoixins plens de llana, una caixa de pi negra; y tota la roba de son us y fadrinatge; Pagadoras ditas robas lo dia present y las cent y vint lliuras del dia present á un any proxim mes immediat: la cual donacio fa ab lo pacte vincle y condicio que si la dita Teresa morira ab fills un ó molts mascles ó femelles llegitims y naturals y de llegitim y carnal matrimoni nats y procreats algun dels quals ó de las quals arribará á perfeta edat de testar, en tal cas puga dita Teresa Donataria fer á sas voluntats de las ditas cosas á ella donadas: Si empero morirá sens deixar tals fills ó fillas ó ab tals ningun de ells arribará a dita perfeta edat de testar, en tals casos y quiscum de aquells puga la relatada Teresa Donataria fer á sas voluntats de seixanta lliuras solament, y las restants punts ab ditas robas tals quals estas seran, tornar hayan á dita Isabel Donadora si viurá, y si no viurá á sos hereus o succors (abreujat successors) ó á qui haurá de cuol (abreujat qualsevol) manera disposat: Y ab dits pactes vincle y condicions y no sens ells promet y jura la present (abreujat) donacio y cosas sobreditas attendrer y cumplir sens dilació y excusa alguna ab salari de Pror. acostumat y restitucio y esmena de tots danys gastos interesos y despeses, y haberlas per fermas y agradables y contra aquellas no fer ni venir per raho de ingratitut inopia necessitat ni ofensa ni per altra cualsevol causa ó raho; obligant per ig. tots sos bens accions y drets mobles o immobles haguts y per haber; renunciant a la lley o dret dient que donacio per ditas causas o altrás se pot revocar y á tot altre dret tal revocacio permetent y que contra las ditas cosas valer y ajudarli pogues, y á la lley que prohibeix la renunciació general: Y la dita Teresa Guix y Balash donataria accepta la dita donació com sobre se conté á la que consent y á la dita sa mare lin dona moltas gracias.

Ytem la dita Teresa Guix y Balash fent estas cosas de voluntat de la dita sa mare; De son grat y certa ciencia, dona constitueix y aporta en dot per dot y en nom de dot sua als dits Joseph y Maria Guix conjuges y a Sebastia Guix sogres y marit respectivament sens presents las ditas cent vint lliuras, robas y caixa que per la dita sa mare en lo precedent capitol li ha promes donar per dot sia en lo modo y forma en ell contingut: Las quals cosas vol y consent que dits sogres y marit

La Maseta, de la llegenda a la història

respectivament sens, demanen exigiscan y cobren y los fruits ó cuasi fruits de aquellas seus propi fassen per millor suportar los carrechs del present matrimoni; lo qual finit ó quant restitucio de dot haya lloc ella dita Teresa y los seus recobren aquellas sen contradicció alguna; y promet y fasa las ditas cosas haber per fer mas y contra ellas nofer ni venir per causa ó raho alguna.

Ytem, los dits Joseph Guix, Maria Guix Conjuges y Sebastia Guix y Romans de dits conjuges fill; De son grat y certa ciencia fan y firman carta dotal y de espoli á la dita Teresa Guix sa nora y muller respectivament de las ditas cent y vint lliuras robas y caica que ablo precedent capitil los ha constituhit en dot; Per las quals y per sa virginitat y per pacte ep mes lin fan creix augment ó donació per noces de la quantitat de cuaranta lliuras; la qual dot y creix li salvan y aseguran en y sobre tots y sengles bens y drets seus y del altre de ells á solas mobles é inmoebles haguts y per haber; Y volen que finit lo present matrimoni ó quant restitució de dot haya lloch lo recobren ella dita Teresa y los seus sens contradicció alguna; lo dit emperó creix en dit cas pervinga als fills y fillas del present matrimoni, y en defecte de ells ne usufructue sita Teresa de dot lo dit creix mentres visca, ó be si voldrá ne prenguia la mitat y desta nefasie á sas voluntats: Y així ne fan respectivament, donació pura perfetas simple é irrevocable ques diu entre vius; Y prometen y juran ditas cosas cumplir baix obligacio de tots sos bens y drets y del altre de ells á solas mobles é inmoebles haguts y per haber; Y haberlas per fermas y no revicarlas per ingratitut inopia necessitat si ofensa ni per altra cualsevol causa ó rahó; Renunciant á la lley ó dret dient que donació per ditas causas o altras se pot revocar, y á tot altre dret y lley tal revocació permetent y que enassó valer y ajudarlos pogues, y á la lley que prohibeix la renunciació general.

Ytem es pactat y concordat entre las relatadas parts y per resguard y contemplació del present matrimoni, los dit Joseph Guix y Maria Guix conjuges, acullan als mencionats Sebastia Guix y Teresa Guix, a la mitat de totas las compras milloras ganancias y abansos que del dia del esposori de dits Sebastia i Teresa farán en avant; Y de ditas compras y milloras ganancias y abansos ne sián fetas dos iguals parts, una per dits Jph y Maria Guix, i la altra per Sebastia y Teresa Guix volent enperó que existint fill ó fills del present matriomini sian ditas compras milloras ganancias y abansos, a favor de dits fills ab parts iguals ó deiguales del modo que los apareixerá millor; Y aixis ne fan respectivament donació pura perfeta simple é irrevocable ques diuen entre vius, y ara de present als dits Sebastia y Teresa y als seus en may poder del notari dels presents Capitols com a publica persona per aquells acceptant; prometent y jurant corporalment y solemne que la present donació hauran per ferma y agradable y conta aquella no faran ni vindran per algun dret titol causa ó raho.

Item també es pactat i concordat entre las mateixas parts que per raho de sobrevivensa de fills ó fillas del present matrimoni nose pujan pretendren cosa alguna per la una part á la altra que la quantitat de una lliura, dona dret en virtut del dit jurament renuncian.

Y per lotant las ditas parts ?? y certificant totas y sengles cosas sobreditas, ?? y prometent la una part á la altra ad ?? et ?? los sobredits capitols per lo que á cada una de ditas parts pertany y toca ?? y cumplir tenir y observar y en manera alguna contrafer ó ?? per cualsevol causa ó rahó ab la obliació vicitudinaria de tots sos bens, renunciant a tots y cualsevol llei y dret contra estas cosas venint y a la llei que prohibeix la general renunciació; Y los dits ?? conjuges aservint ?? en virtut de dit jurament esser menors de vint y cinch anys majors enperó lo dt Sebastia de vint y dos i la dta Teresa de diset, renuncian per lo tan ab benefici de la menor edat, facilitat secio y ignorancia y altra cualsevol restitució in integrum demanant; Ditas parts declaran quedar cercionada pe rlo infrascrit Notari de haberse de prendren la raho dels presents capitols en lo ofici de Hipotecas de la ciutat de Lleyda dins un mes proxim vinent baix pena de no fer fe per lo efecte que expresa La ?? Pragmatica: Y dits otorganis coneguts per mi lo infrascrit notari los quals esto es los dits Jph y Sebastia firmen de sas mans y propias y per lo demes que digueren no saber de escriure firmá un dels testimonis que ho son Francisco Valeta, y Ramon Boldú Parés los dos de dita vila de que dono fe. Y baix ?? valen estas addicions ?? paraulas Balasch Guix testament nomenadas valen eigualment la paraula juntamen

Aixi ho aprobo lo notari infrascrit

Jph Guix

Sebastia Guix

Franciasco Valeta (testimoni)

En poder de mí

Genis Valeta y Monravá (notari)

Arxiu Històric de Lleida, capítols matrimonials (Notari Ginés Valeta de Les Borges Blanques) - volum 147 – folis 218 i 219, 4 pàgines.

5.2.1.11. El Jutge de Primera Instància de Lleida demana al Vicari General de la Diòcesi de Lleida que envii sacerdots per auxiliar la Teresa Guix

Juzgado de Primera Instancia, Lerida (segell al marge)

He dispuesto que mañana á las diez horas della (?) sea puesta en capilla Teresa Guix vecina de esta ciudad para que se ejecute (?) la sentencia de muerte contra ella proferida el lunes proximo.

La Maseta, de la llegenda a la història

Espero que V.S. Servira disponer que a la indicada hora esten a la dicha (?) capilla los sacerdotes que en su nombre puedan auxiliar á la parricida (?).

Dios guarde á (?)

Lerida 23 Agosto d 1839

(signatura no es pot interpretar el nom)

(?) Vicario General de esa Diocesi

Arxiu Diocesà de Lleida, Bisbe Julián Alonso Vecino, 1833-1834, Lligall núm. 8.

5.2.1.12. Ofici del jutge interí de primera instància de Lleida reclamant el pagament del botxí de la Teresa Balasch

El Jutjat de Primera Instància de Lleida demana a la Paeria la quantitat de tres mil vuit-cents quaranta rals per pagar el botxí de Saragossa per a l'execució de Teresa Guix.

En la ciudad de Lerida a veinte y seis de agosto de mil ochocientos treinta y nueve. = Reunido el M.I. Ayuntamiento constitucional de esta Capital (?) la Consistorial en sesion extraordinaria bajo la presidencia del Sr. D. Jayme Nadal alcalde segundo y de los SS. Concejales citados al margen. Se leyo primeramente el acta anterior que quedo aprobada. Se leyo un oficio del Sor. Juez interino de primera instancia de esta Ciudad pidiendo á su S^a tenga á bien facilitarle la cantidad de tres mil ochocientos cuarenta reales de fondos de Propios para satisfacer al Egecutor los derechos delde Sentencias venido de la Ciudad de Zaragoza para ejecutar en el dia de mañana la que debe sufrir Teresa Guix, x (?) acarecer existencias analogas á la solucion de aquel adeudo; en tenor de cuya comunicacion es como sigue = “Juzgado de 1ª instancia de Lerida =” por Real orn. (orden) comunicada por S.E. La Audiencia territorial del Principado se ha de egecutar al dia de mañana la sentencia de garrote vil en la persona de Teresa Guix por haber asesinado á su marido. Para llevar á debido efecto la enunciada orden y por faltar en esta ciudad egecutora de sentencias, ha sido preciso por mandato del mismo Tribunal; llamar al de la Ciudad de Zaragoza cuyos derechos, gastos y emolumentos han ofrecido abonar el Acuerdo: (?) como no se hallan es esta Ciudad fondos que le pertenezcan se nos hace preciso acudir á la Autoridad de R.T. para que tenga á bien facilitarme de los propios la cantidad de tresmil ochocientos cuarenta reales que es el pedido hecho por el mismo egecutor. R.T. conocera como yo la exorbitancia de la demanda, sin embargo (?) á circunstancias y á lo procedido por dtro. Rl. acuerdo la (?) toda resistencia con la seguridad de dar salida a este negocio con la cooperacion de Vt., mayormente cuando se trata de un asunto que pertenece á la Municipalidad; precede que se haya en el presupuesto una suma signada al Ejecutor

La Maseta, de la llegenda a la història

de sentencias cuyo atraso de tres años á esta parte sera muy suficiente para cubrir el presupuesto de que se trata. = Un asunto en que se halla (?) .

La (?) publica, escitara el celo de Usted hasta el punto de proporcionarme la certeza de que Usted se prestara gustoso a la entrega puntual..... de la cantidad indicada. = Dios guarde á Usted muchos años Lerida 25 de Agosto..... mil ochocientos treinta y nueve= el Juez interino de primera..... instancia = Jayme Nadal = M.I. Ayuntamiento Constitucional de Lerida..... considerando S.S. que efectivamente en el presupuesto de la muni.....cipalidad hay una asignacion de mil setecientos y siete reales..... anuales para el Ejecutor de Sentencias, cuya suma ha dejado de pagarse en el periodo de tres años que hace se halla esta Ciudad sin aquel funcionario, y coincidiendo con las demas especies emitidas por el Sor. Juez acuerdo S.Iª consultar el caso á la excelentisima Esma. Diputacion Provincial y dirigirla al efecto que á letra es como sigue. Permaneciendo S.Sª reunido hasta recibir contestacion de S.Eª. por la calidad de urgencia (?) en negocio la obtuvo con la comunicacion siguiente ?? y asi facultado y viendo salvada su responsabilidad determinose de orden al Mayordomo de propios para que entregue al ejecutor la cantidad de tres mil quinientos diecisiete mediante resguardo siguiente.

Signat: S. Fuster (Secretari)

Al marge consten Nadal, Sala, Herrera, Morera, Carrera, Tey, Sureda

CAT AML Fons Municipal, Llibre d'actes del Ple 1838-39, foli 232 r i 232 v

5.2.1.13. Òbit de la Teresa Guix

Mort de Teresa Balasch, executada a garrot a la ciutat de Lleida el 26 d'agost de 1839

El dia veinte y seis de Agosto de mil ochocientos treita y nueve, fue sepultada en el cementerio de la ciudad de Lérida el cadaver de Teresa Balasch que de edad de veinte y tres años murio muerte de Garrote el mismo dia por haber asesinado á su marido Sebastian Guix: Era natural de esta ciudad é hija legitima de Antoni Balasch é Isabel Mir: Recibio el mismo dia los Sacramentos de Penitencia y comunion. No dejo hijo alguno: Doy fe

Juan Antonio Bergua (cura)

Arxiu Diocesà de Lleida, Libre 9 de difunts adults, comença el 1837

5.2.2. Documents sobre legislació

5.2.2.1. Llibres consultats

ESCRICHE, J. (1838), *Diccionario razonado de legislacion civil, penal, comercial y forense*, Imprenta de J. Ferrer de Orga,

ESCRICHE, J. (1847), *Diccionario razonado de legislacion y jurisprudencia, tercera edicion, tomo primero*, Librería de la Señora viuda é hijos de D. Antonio Calleja, Madrid,

Codigo Penal Español, *Decretado por la Córtes en 8 de junio, sancionado por el Rey, y mandado promulgar en 9 de julio de 1822*, Madrid en la Imprenta Nacional, Año de 1822

5.2.2.2. “Diccionario de Legislación y Jurisprudencia”

Joaquín Escriche fou un dels màxims i més prestigiosos especialistes en dret de la seva època. La seva obra més important i gran referència legislativa del seu temps fou el seu “*Diccionario de Legislación y Jurisprudencia*”, del quals se'n feren diferents edicions. És una eina immillorable per conèixer no solament la jurisprudència de l'època sinó també la mentalitat i la forma de concebre el delicte i la seva reparació.

Als diccionaris de Joaquín Escriche s'han cercat les definicions de: Adúlteros, adulterio, marido, mujer, mujer casada, parricida, parricidio, pena.

També s'aporta el “*Títol Preliminar, capítol tercer del Codi penal de 1822*” on hi ha una interessant descripció de la reglamentació d'una execució de l'època.

a) Adulterio.

La violacion de mujer casada con otro. Como este delito es de mui dificil prueba, porque los adúlteros ponen mucho cuidado en ocultarle, puede probarse tambien por vehementes sospechas.

Véase *Prueba en materia criminal*.

ESCRICHE, J. (1838), *Diccionario razonado de legislacion civil, penal, comercial y forense*, Imprenta de J. Ferrer de Orga, Valencia, p. 16

b) Adúlteros

El hombre y la mujer que han cometido adulterio. El marido que los hallase en fragante, tiene facultad para matarlos, pero no para matar al uno y dejar al otro, sino á los dos si pudiese

La Maseta, de la llegenda a la història

verificarlo así. Solo el marido se halla autorizado para acusar á los adúlteros, debiendo entablar la acusacion ante el juez secular, no solo contra el uno sino contra los dos si ambos viven, dentro del termino de cinco años contados desde la perpetracion del delito; pero si la mujer fue forzada, puede entónces intentarse la accion contra el agresor dentro del término de treinta años, quedando aquella esenta de castigo. Los adúlteros eran puestos antiguamente en poder del marido para que hiciese lo que quisiese de sus personas y de sus bienes; pero en el dia es castigado el adúltero con el de reclusion y pérdida de la dote.

Mas es de advertir que para que el hombre esté sujeto á la pena de adúltero, es necesario que se supiese que la mujer era casada: que según la opinion mas probable, se liberta la mujer del castigo, si el matrimonio es nulo por falta de consentimiento; ó si se creía con justo motivo que su marido era muerto; y últimamente que el marido no gana la dote ni bienes algunos cuando por su propia autoridad mata á los adúlteros en el hecho.

ESCRICHE, J. (1838), *Diccionario razonado de legislacion civil, penal, comercial y forense*, Imprenta de J. Ferrer de Orga, Valencia, pp. 16-17

c) Adulterio

El acto de una persona casada que violando la fidelidad conyugal concede sus favores á otra persona; ó el acceso carnal que un hombre casado tiene con otra que no sea su muger legítima, ó una casada con otro hombre que no sea su marido. Si los dos cómplices son casados, se llama doble el adulterio en el derecho canónico, y si uno solo simple. Según estas definiciones, comete adulterio tanto el marido como la muger que faltan á la fidelidad que mutuamente se deben; pero comunmente solo se toma en cuenta la infidelidad de la muger casada con otro, *alieni thori violatio*. En este sentido se esplica la ley 1, tít 17, Part. 7: “Adulterio, dice, es yerro que home face yaciendo á sabiendas con muger que es casada con otro, et tomó este nombre de dos palabras del latin *alterius et torus*, que quiere tanto decir en romance como lecho de otro, porque la muger es contada por lecho de su marido, et non él della. Et por ende dijeron los sábios antiguos que maguer el hombre que es casado yoguiese con otra muger, maguer que ella oviese marido, que non le pueda acusar su muger antel juez seglar por tal razon..., Et esto tovieron por derecho los sábios antiguos por muchas razones; la una porque del adulterio que face el varon con otra muger, non nasce daño nin deshonra á la suya; la otra porque del adulterio que ficiese la muger con otro, finca el marido deshonorado recibiendo la muger á otro en su lecho; el demas porque del adulterio que ficiese ella, puede venir al marido muy gran daño, cá si se empreñase de aquel con quien fizo el adulterio, vernie el fijo estraño heredero en uno con los sus fijos, lo que non avernie á la muger del adulterio

La Maseta, de la llegenda a la història

que el marido ficiese con otra. Por estas razones se halla dispuesto tambien que la muger no pueda escusarse de responder á la acusacion del marido, diciendo que quiere probar que este cometió igualmente adulterio ; *ley 2, tit. 28, lib. 12, Nov. Recop.*

El adulterio ha sido castigado con severidad en casi todos los pueblos. Los antiguos egipcios imponian por él la castracion, creyendo hallar en esta barbárie cierta especie de proporcion entre el delito y la pena; pero despues daban al hombre mil azotes, y cortaban la nariz á la muger. Los lidios establecieron contra este delito la pena de muerte. Los bramias condenaban á las mugeres adúlteras á ser comidas de los perros. Los judíos apedreaban á los dos culpables. Los antiguos sajones quemaban á la muger, y sobre sus cenizas levantaban un cadalso en que daban garrote á su cómplice. Los romanos imitaron á los antiguos egipcios, y despues recurrieron á varias penas, inclusa la capital. No obstante, hay todavía naciones, en que el adulterio no se conoce ni se mira como crimen. Nuestro Fuero Juzgo entregaba los dos adúlteros á disposicion del marido. Las leyes de las Partidas imponian á la muger adúltera la pena de azotes públicos y reclusion en un monasterio de dueñas con pérdida de la dote, arras y bienes gananciales á favor del marido, y al cómplice ó que adulteró con ella la pena de muerte ; *ley 15, tit. 17, Partida 7*. El marido podia reconciliarse con su muger y sacarla del monasterio en el término de dos años, en cuyo caso recobraba ella la dote, arras y gananciales: mas si no la queria perdonar o moria antes de los dos años, entonces ella debia tomar el hábito del monasterio para siempre ; *d. ley 15*.

La ley 1, tít. 7, lib. 4 del Fuero Real (*que es la 1, tit. 28, lib. 12, Nov. Rec.*) ponía á los dos adúlteros en poder del marido para que dispusiese á su arbitrio de sus personas y de sus bienes, pero sin que pudiese matar al uno y dejar al otro, ni tampoco hacer suyos los bienes de cualquiera de los dos delincuentes que tuviese hijos legítimos que los heredasen. La ley 1, tít. 21 del Ordenamiento de Alcalá (*que es la 2, tit. 28, lib. 12, Nov. Rec.*) dió facultad al marido para matar á los adúlteros, sorprendiéndolos en el mismo acto ó *in fraganti*, con tal que al mismo tiempo quitase la vida á los dos, y no á uno solo, pidiendo matar á entrambos, sin duda por evitar de esta manera que el marido de acuerdo con su muger matase á un rival ó enemigo suyo, ó de acuerdo con un tercero matase á su muger. Mas como podia suceder que el marido no quisiese ó no pudiese usar de tal terrible permiso, dispuso esta misma ley, con arreglo á la del Fuero Real, que si el marido acusare y probare el delito, fuesen puestos en su poder los adúlteros, para que de ellos y sus bienes pudiese hacer lo que mas le acomodase.

La ley 82 de Toro (*ley 5, tit. 28, lib. 12, Nov. Rec.*) previno que el marido que de su propia autoridad mataba á los adúlteros, aunque fuese en el hecho ó *in fraganti delicto*, no ganase la dote, ni

los bienes del muerto. Por fin la ley 81 de Toro (*ley 4, d. tit. y lib. Nov. Rec.*) confirmó la pena de la citada ley del Fuero Real.

He aquí el resumen de nuestras leyes sobre las penas del adulterio. Mas la pena capital es demasiado rigurosa, y no tiene proporción ni analogía con el delito; y la de azotes á las mugeres es contraria al decoro y á las costumbres. La de poner á los adúlteros en poder del marido para que disponga de ellos como quisiere, equivale á volvernos legalmente en este punto al estado natural en que no habia leyes, pues por ella se resucita la venganza individual, cuya supresion habia sido uno de los principales objetos de la institucion de la sociedad civil, y se orilla la venganza de la ley que siendo arreglada por la razon y la justicia debia ejercerse siempre con utilidad del ofendido y del ofensor. ¿Se funda acaso esta pena en que la muger era considerada como propiedad del marido? Ya no subsiste hoy semejante principio: la razon ha sacado á las mugeres de la degradacion, las ha restablecido en sus derechos de igualdad, y las mira como compañeras de los hombres, no como sus esclavas, ni como bienes muebles ó raices. La ley que permite al marido quitar la vida á los adúlteros que sorprende en el hecho, adolece igualmente de los mismos vicios, reviste á un hombre fuera de sí de la sagrada autoridad de magistrado, haciéndole juez en su propia causa, entrega al furor ciego la espada que nunca debe empuñar sino la impasible justicia, espone al ofendido á ser víctima de los esfuerzos reunidos de los dos ofensores, y prepara tal vez un plausible pretexto á algun marido inícuo para deshacerse traidoramente de una muger á quien aborrece, ó de un rival ó enemigo que le hace sombra, pues no está bastante precavido este riesgo con la condicion que se impone al marido de matar á los dos ó á ninguno, respecto de que esta condicion, según el concepto de la ley, no se ha de verificar absolutamente sino solo en el caso de que sea posible.

Por eso han caido en desuso estas penas; de suerte que ya no se ve la de muerte ni la de azotes, ni la de sujecion á la venganza ó capricho del marido; y aun la ley 5, tít. 20, lib. 12, Nov. Rec., prohíbe á todos el tomarse por sí mismos la satisfaccion de los agravios que se les hagan, y reserva á la justicia el derecho de castigar á los ofensores. No obstante, si el marido matase á los adúlteros en el mismo acto del delito, tendria una excusa de su arrojo en el justo dolor que debió causarle el ver por sus propios ojos mancillado su honor, ese honor peculiar que adquieren los maridos el dia de su matrimonio, y que una opinion bien singular les hace perder cuando sus mugeres se deshonran.

Si han caducado pues las penas designadas por las leyes, ¿cuál será el castigo que deba imponerse á los adúlteros? En el adulterio, como en cualquier otro delito, ha de tomarse en cuenta para la pena el daño causado al ofendido y á la sociedad. En cuanto al ofendido, prívase al marido

La Maseta, de la llegenda a la història

por el adulterio de aquella dulce ilusion que le lisonjeaba de poseer esclusivamente el corazon de su esposa; se le desvanece la esperanza de poder gozar en adelante los placeres mas puros del amor; se vierte sobre su corazon la copa de la amargura; se le hace una herida profunda en el honor, pues que se cree objeto de cierta especie de menosprecio, sabiendo que la opinion pública suele señalar con el dedo á los que reciben tales injurias, quizá por suponerlas efecto del modo de conducirse los maridos con sus mugeres; se le espone tal vez á verse perjudicado en el órden económico de la casa, y á tener que hacer participante de sus bienes á un hijo estraño en perjuicio de los propios ó de los demas herederos legítimos. Todos estos males exigen una satisfaccion; pero ¿cuál podrá ser la satisfaccion mas análoga y arreglada? La satisfaccion pecuniaria será oportuna para la reparacion de alguno de los indicados perjuicios: la satisfaccion honoraria es imposible de parte del adúltero, y solo puede caber en algun modo de parte de la adúltera que dé pruebas nada equívocas de un sincero y cordial arrepentimiento: la satisfaccion vindicativa será indispensable, cuanda menos con respeto al adúltero. Por lo que hace á la sociedad, el daño que le causa el adulterio no es de mucha consideracion: la alarma no recae sino sobre los hombres casados, y es tanto menor cuanto cada uno considera que para que se cometa este delito es necesario el consentimiento de una persona de quien se cree amado ó de cuya virtud no tiene duda, estando ademas en su mano precaver á su esposa de los ataques de la seducccion haciéndosele amable y guardándole por su parte la fidelidad que le es debida. No exige pues grande satisfaccion el mal de la sociedad, la cual, si las costumbres son puras, castigará por su parte el adulterio con el oprobio de que cubrirá la pública opinion á sus perpetradores; y si la corrupcion de las costumbres es tan general como lo era en Roma en los tiempos de Augusto y de los emperadores que le sucedieron, no surtirán las penas el efecto que se propone el legislador: *Et fient et facta sunt ista*, escribia Séneca á Lucilio, epist. 97, *et licentra urbium, raro disciplina, metu nunquam sponte considet.*

Guiado sin duda de semejantes principios el buen sentido de los tribunales, no suele castigar al adúltero sino con la pena de destierro, presidio ó multa, y á la adúltera con la de reclusion, regulando y agravando mas o menos estas penas según las circunstancias. Véase *Auténtica*. Digo *según las circunstancias*, porque mayor pena merece *v. gr.* la muger que habiéndose casado con el objeto de su eleccion quiebra luego caprichosamente los lazos que se formará ella misma que no aquella infeliz que llevada arrastrando al ara por un estraño interés no dió sino con labio trémulo el *sí* fatal que desmentian su corazon y la palidez de su semblante: mayor pena merece la muger impudente, que obstinándose en el olvido de su deber se complace tal vez en hacer gala de su extravio, que no la muger bien educada y sensible que habiéndose dejado seducir por la ilusion de

La Maseta, de la llegenda a la història

un momento, no puede soportar la idea de su infidelidad: mayor pena merece la muger que engaña á su esposo tierno que la adora y se desvive por complacerla, que no la desgraciada que no viendo en su marido mas que un desleal que desprecia su amor, ó tal vez un tirano que la atormenta, se aprovecha por fin del alivio, aunque ilícito y falso, que en su justo dolor se le depara. Tambien influyen las circunstancias en la mayor ó menor pena del adulterio; y asi el que estando en una casa en calidad de huesped, amigo, dependiente, criado, etc., comete adulterio con la esposa, hija ó parienta del gefe de la familia ó con la nodriza de algun hijo de este mismo, es castigado por el abuso de confianza con mas rigor que cualquier otro sugeto que no tiene iguqls relaciones: bien que no está en uso la pena capital ni la de azotes que respectivamente les imponia la ley 2, tit. 29, lib. 12, Nov. Rec.

Y ¿quién puede acusar á los adúlteros? solo el marido agraviado; *ley 4, tit. 25, lib. 12, Nov. Rec.*

El adulterio es un delito doméstico; y mientras el marido no se queja, nadie tiene derecho de quejarse: ni el magistrado mismo puede introducirse á conocer de él por via de pesquisa: la ley quiere que se respete el interior de las familias, y que la mano de la justicia ó de un estraño no arroje en su seno la tea de la discordia. Ademas este delito causa al ofendido cierta especie de afrenta por efecto de nuestras injustas preocupaciones, y no era justo que la ley por vengar los derechos ultrajados de un marido permitiese la acusacion á otro que á él, añadiendo un mal á otro mal. El marido conoce mejor las circunstancias en que le conviene ó no proceder contra sus ofensores.

El marido no puede causar á uno solo de los adúlteros, siendo vivos, sino que debe acusar á entrambos ó á ninguno; *ley 3, tit. 28, lib. 12, Nov. Rec.* La causa ha de seguirse con los dos en un mismo proceso y ante un juez si puede ser; á menos que el adúltero sea clérigo, en cuyo caso se seguirá su causa ante el juez eclesiástico, y la de la adúltera ante el secular, según dice Acevedo *en las leyes 2 y 3, tit. 28, lib. 12, Nov. Rec.*; la Curia Philip. *part. 3, Juic. crim., §. 14, n. 7*, y el *Febr. Novis., trat. del juic. crim., tit. 2, cap. 1, n. 4, t. 2, p. 552*: pero parece debe tenerse presente la real órden de 10 de agosto de 1815 que manda observar la de 19 de noviembre de 1799 en la cual se previene que en las causas criminales de los eclesiásticos conozca desde un principio la jurisdiccion ordinaria con el eclesiástico hasta poner la causa en estado de sentencia, y que entonces se remita á S. M. por la via reservada de gracia y justicia para lo que haya lugar.

La acusacion debe establecerse dentro del termino de cinco años contados desde la perpetracion del adulterio, *ley 4, tit. 17, Partida 7*, siendo asi que los demas delitos no se prescriben ó quedan

La Maseta, de la llegenda a la història

estinguídos sino por el transcurso de veinte años, según dice Antonio Gomez *en su glosa 49 á las leyes 80, 81 y 82 de Toro*.

Como el hecho del adulterio es difícil de probar en razón de las precauciones que suelen tomar los que tratan de cometerle, se reputan bastantes las presunciones vehementes; por ejemplo, la que nace de haber encontrado á los adúlteros acostados en un mismo lecho ó en tal disposición que manifieste el acceso carnal. La ley 12, tit. 14, Part. 7 tiene por justificado el adulterio, si receloso alguno de que otro le hace ó intenta hacer agravio con su muger le requiere tres veces por escritura de escribano público ó ante testigos para que se abstenga de tratarla, y aun la corrije á ella para que no hable con él, y después los encuentra juntos conversando en su casa u otra, ó en huerta ó casa distante de la villa ó sus arrabales.

La muger se exime de la acusación y de la pena de adulterio en los casos siguientes:— 1.º si después del delito hubiesen pasado ya los cinco años que el marido tiene para intentar la acusación, *leyes 4 y 7, tit. 17, Partida 7*:— 2.º si hubiese adulterado con el consentimiento de su marido, quien en tal caso será castigado con la pena del lenocinio, *dicha ley 7*:— 3.º si el marido la tuviese á sabiendas en su compañía después del adulterio, ó la admitiese en su lecho, ó dijese ante el juez que no quería acusarla, ó abandonase la acusación intentada, que se presume entonces el perdón, *ley 8, d. tit. y Part., y ley 5, tit. 7, lib. 4, del Fuero Real*:— 4.º si hubiese cometido el delito creyéndose viuda, por haber recibido noticias fidedignas que le hicieron tener por cierta la muerte de su marido, quien no la podría acusar aunque la encontrase casada con otro, *ley 5, d. tit. y Part.*:— 5.º si el matrimonio fue nulo por falta de consentimiento, según opinión de Gomez, Acevedo, Castillo y otros intérpretes que ponen esta excepción á la ley 81 de Toro *que es la ley 4, tit. 28, lib. 12 Nov. Recopilación*, en la cual se previene que no sirva de excusa á los adúlteros el decir y aun probar “por algunas cosas y razones que el matrimonio fué ninguno, ora por ser parientes (los contrayentes) en consanguinidad ó afinidad dentro del cuarto grado, ora porque cualquiera de ellos sea obligado antes á otro matrimonio, ó haya fecho voto de castidad ó de entrar en religión, ó por otra cosa alguna, pues ya por ellos no quedó de hacer lo que no debían:” — 6.º si acreditare que habia sido forzada, *ley 1, tit. 28, lib. 12, Nov. Recopilación*; en cuyo caso puede intentarse la acusación contra el agresor dentro del término de treinta años, *ley 4, tit. 17, Part. 7*.— El adúltero, excepto en el caso de fuerza, se exime igualmente de la acusación y de la pena en todos los casos en que se liberta la muger, pues según ya se ha dicho, tiene el marido que acusar á los dos ó á ninguno; como también en el caso de que ignorase que la muger era casada, pues no hay delito sin consentimiento, *ley 5, tit. 17, Part. 7*; — y así mismo en el de que hubiese obtenido perdón gratuito

La Maseta, de la llegenda a la història

del marido, teniéndose entendido que no puede hacerse transaccion pecuniaria sobre este delito, *ley 22, tit. 1, Part. 7.*— Las referidas excepciones deben oponerse por los causados antes de la contestacion del pleito; *ley 7, tit. 17, Part. 7, y Antonio Gomez gl. de las leyes 80, 81 y 82 de Toro, n. 71.*— Mas debe tenerse presente que si despues de la sentencia perdonase el marido á su muger la pena que se le habia impuesto á voluntad del mismo, no por eso deberá dejar de cumplir la suya el adúltero.

No puede la muger como ya hemos insinuado al principio del artículo, defenderse de la acusacion puesta por su marido, usando de recriminacion y tratando de probar que tambien él ha cometido adulterio, *ley 2, tit. 28, lib. 12, Nov. Rec.*; ni tampoco siendo ella inocente puede acusarle de tal delito, *ley 1, tit. 17, Part. 7*; y ni aun hay pena establecida que castigue la infidelidad del marido. Estas disposiciones que ya se habian tomado por los romanos, llevan al parecer el sello de la parcialidad y de los celos de los hombres. Fórmase un contrato entre le hombre y la muger, ambos se juran mutuamente ser fieles en su cumplimiento; ambos quedan igualmente ligados: falta empero la muger, la muger débil por naturaleza, esclava de su organización, degradada por la sociedad, corrompida por las costumbres públicas, y el hombre puede acusarla y aun si la coge *in fraganti* matarla impunemente, *In adulterio si uxorem tuam deprehendisses sine iudicio impune necares*: mas falta el hombre, el hombre, dotado de mas fuerza para combatir las pasiones y de mas razon para conocer la necesidad de las privaciones sociales, el hombre seductor, autor de los vicios de las mugeres, causa de la corrupcion de las costumbres, y la muger debe respetar al culpable sin atreverse ni aun tener derecho á tocarle con el dedo, *Illa te si adulterares digito non aueret contingere, neque jus esset*: faltan el uno y el otro, y el mas débil tiene que sucumbir sin poder cerrar la boca al mas fuerte, á pesar de que no ha hecho mas que imitarle; de mode que el hombre puede seguir impunemente su gusto y la muger es castigada por seguir el suyo, como si en materia de justicia no debiese haber igualdad. *Non laudo* dice con este motivo san Gregorio Nazianceno, *Non probo hanc legem: eam mares tutulerunt, ideo faeminas tantum sequitur et incessit*.

Hemos dicho que no habia pena legal contra la infidelidad del marido; y estrañamos haya quien trate de aplicar á este caso la *ley 1, tit. 26, lib. 12, Nov. Rec.*, que hablando del hombre casado que tuviere manceba públicamente le impone la pena de diez mil maravedís por cada vez que le hallaren con ella. Esta pena no tiene por objeto castigar al marido por el quebrantamiento de la fe conyugal, sino dotar á la manceba para que se case, ó se ponga monja, ó haga vida honesta, como dice la misma ley; y asi lejos de poderse considerar como una reparacion del mal causado á la

La Maseta, de la llegendà a la història

muger propia, no es difícil calcular que cede en perjuicio suyo. La pena que en su caso se impusiese al marido infiel, debería ser pecuniaria, y aplicarse en beneficio de la muger ofendida.

Como quiera que sea, la pena del marido habría de ser mucho menor que la de la muger, porque si el grado de criminalidad de las acciones ha de medirse por la gravedad de sus consecuencias, es evidente que la infidelidad del esposo es mucho menos criminal que la de la esposa. La mujer que viola la fe conyugal, introduce ó se espone á introducir hijos estraños en casa de su marido. Yo puedo hacer principes sin vos, decia una princesa á su esposo, y vos no podeis hacerlos sin mí. Nada de esto resulta del adulterio del marido. Además, el pudor y la castidad son las primeras virtudes de las mugeres, y no se consideran sino como secundarias en los hombres; el hombre puede despojarse de ellas sin grave trascendencia; pero la muger que las abjura, lleva la depravacion á un punto mas alto. La violacion del pudor, dice Montesquieu, supone en las mugeres la renuncia de todas las virtudes. El adulterio de la muger, dice M. d'Aguesseau, suele ser el primer paso que conduce al asesinato, é induce presuncion de este crimen; de modo que es máxima en los tribunales: *adultera, ergo Venefica*.

Si la muger tiene un hijo de adulterio ignorándolo el marido, ¿qué debe hacer en conciencia? Si está dudosa sobre la calidad del hijo por haber tenido acceso promiscuamente con el adúltero y el marido, no debe perder su tranquilidad en ninguno de ambos fueros, *ley 9, tit. 14, Part. 3*. Mas si estuviere cierta, debe de hacer de modo que el hijo se abstenga de la herencia paterna, revelándole su secreto en caso de que pueda hacerlo sin peligro. No pudiendo obtener del hijo que acceda á su consejo, debe entonces restituir de sus propios bienes á los herederos del marido lo que se lleva el adulterino. Pero si no se atreviere ó no pudiere revelar el sigilo sin grave riesgo, y no tuviere bienes con que hacer dicha indemnizacion, bástale el arrepentimiento para estar segura en el fuero interno. *Ant. Gomez, gl. á las leyes 80, 81 y 82 de Toro n. 75*.

Es por último de advertir que el adulterio se tiene por causa legítima para el divorcio *quoar thorum*, como se verá en la palabra *Divorcio*.

ESCRICHE, J. (1847), *Diccionario razonado de legislacion y jurisprudencia, tercera edicion, tomo primero*, Librería de la Señora viuda é hijos de D. Antonio Calleja, Madrid, pp. 119-123

d) Marido

El hombre casado con respecto á la mujer. El marido debe á la mujer fidelidad, socorro, asistencia y proteccion.- Sin embargo la infidelidad del marido no se castiga como la de la mujer; porque lleva consigo, como la de esta, el peligro de introducir hijos estraños en la familia; y así es que el marido no puede ser acusado de adulterio por la mujer.- El marido debe de hacer participante

La Maseta, de la llegendà a la història

à la mujer de todas las comodidades de que él disfrute, por razon de la igualdad que debe de reinar entre los dos; ha de prodigarle toda especie de cuidados en caso de enfermedad, desgracia ó accidente; y proveerla de lo preciso para las necesidades de la vida, según su estado y facultades.

El marido es el gefe de la familia, y tiene por tanto cierta potestad sobre la mujer, por razon de su mayor fuerza, prudencia y aptitud. Es el administador de los bienes dotales, y puede enjenarlos cuando se le dieran estimados, pues por la estimacion se hizo dueño de ellos; tambien puede enajenar sin consentimiento de la mujer los bienens ganaciales, y aun hacer de ellos donaciones moderadas, con tal que no lo ejecute con malicia por defraudar á la mujer; y en entrando en la edad de diez y ocho años si se hubiera casado antes, puede administrar su hacienda y la de su mujer menor, sin necesitar de vénia ó dispensa, bien que hasta la edad de veinticinco años gozará de los beneficios de los menores.

-El marido tiene que autorizar a su mujer para celebrar contratos y comparecer en juicio, en caso necesario; pues ella por el hecho de casarse perdió la facultad de ejercer por si sola la mayor parte de sus derechos civiles.- El marido gana para sí la dote, si la mujer hubiese cometido adulterio, y muriese sin hijos ni padres. Vease *Bienes dotaes, Bienes estradotales, Bienes gananciales, Donaciones entre coyuges, Adulterio, Mujer casada, Lenocinio y Divorcio*.

ESCRICHE, J. (1838), *Diccionario razonado de legislacion civil, penal, comercial y forense*, Imprenta de J. Ferrer de Orga, Valencia, pp. 386-387

e) Muerte

La pena de la privacion de la vida establecida por la lei para el castigo de algunos delitos. La especie de muerte acostumbrada entre nosotros es la de horca, la de garrote y de arcabuzco: la de horca para los plebeyos; la de garrote para los nobles; y la de arcabuzco para los militares. La primera se reputa infamatoria, pero no las otras dos. Los nobles van al suplicio en bestia de silla; los plebeyos en bestia de albarda; y los militares á pié. Antiguamente estaban prescritas la muerte de fuego, la de saeta y la de decapitacion; pero en el dia ninguna de las tres se halla en uso. La decapitacion, que consistia en cortar la cabeza al reo, se practicaba solo con algunas personas distinguidas, por reputarse ménos indecorosa que la de garrote; de modo que no falta quien haya sido reconocido por noble solo por haber probado que su abuelo perdió la cabeza en el cadalso. Entre los judíos sin embargo es la decapitacion el mas afrentoso de los suplicios, y en la China por el contrario se ahorca á los grandes, y se decapita á los demas ciudadanos. La sentencia de muerte suele ejecutarse tres dias despues de su publicacion, durante los cuales se pone al reo en capilla; pero si fuese mujer embarazada, tiene que suspenderse hasta que se verifique el parto, bajo el

La Maseta, de la llegenda a la història

concepto de que el que la hiciere ejecutar ántes debe ser castigado como homicida, pues si el hijo nacido no ha de sufrir pena por el yerro de su padre, con mucha mayor razon no deberá sufrirla por el de la madre el hijo que tenga de su vientre, aunque se hubiese hecho preñada por evitar el castigo.

La pena de muerte está mui prodigada en nuestros códigos; pero como estos fueron dictados en tiempos de costumbres mas ásperas y duras que las del dia, nuestros juezes hallan con frecuencia alguna razon para no publicarla en todos los casos que debieran siguiendo el rigor de la lei. Esta pena en efecto tiene graves inconvenientes. En primer lugar *no es susceptible de mas y ménos*: si con la pena de muerte se castiga al que ha cometido un asesinato, ¿con qué pena mas fuerte se castigará al que ha cometido diez? Si con la pena de muerte se castiga el robo, ¿con qué pena se castigará el robo y el homicidio? Si el salteador de caminos ve que la misma pena le amenaza por el robo solo que por el robo y el asesinato, empezará sin duda asesinando, para tener ménos denunciadores y testigos de su crimen. En segundo lugar *no es igual d ella misma*, porque no puede producir los mismos efectos sobre todos los autores de un mismo delito. En tercer lugar *es irreparable*: una vez ejecutada, ya no puede enmendarse el mal, aunque se descubra que la condenacion ha sido injusta. ¿No se ha visto muchas vezes reunirse contra un acusado todas las apariencias del delito, y demostrarse despues su inocencia, cuando ya no podia hacerse mas que gemir sobre los errores de una precipitacion presuntuosa? Nunca deberia pues imponerse la pena de muerte sino cuando fuese absolutamente necesaria. Mas ¿cuándo es absolutamente necesaria? ¿se dirá que lo es para quitar á un asesino el poder de reiterar sus delitos? Pero por la misma razon se deberia dar la muerte á los frenéticos y á los rabiosos, de quienes la sociedad puede temerlo todo; y si nos podemos asegurar de estos, ¿por qué no podríamos asegurarnos de los otros? ¿Se dirá que la muerte es la única pena que puede hacer vencer ciertas tentaciones de cometer un homicidio? Pero estas tentaciones no pueden venir sino de enemistad ó de codicia; y estas dos pasiones ¿no deben temer por su propia naturaleza la humillacion, la indigencia y la cautividad mas que la muerte? *Multi sunt qui mortem ut requiem malorum contemnunt, et graviter expavescent ad captivitatem.* Ademá ¿no se puede sacar mucho partido de los delincuentes, destinándolos á un trabajo forzado en beneficio de la sociedad? Un ahorcado para nada es bueno, dijo un filósofo; y el poeta Horacio dice tambien mui al caso:

Tendere quum possis captivum, occidere noli:

Serviet utiliter: sine pascat durus aretque;

Naviget ac mediis hiemet mercator in undis;

Annonae prosit; portet frumenta penusque.

Ni se crea que la muerte disminuye el número de los delitos. Las leyes Valeria y Porcia prohibían que se impusiese la pena de muerte á los ciudadanos romanos, y no por eso eran en Roma mas frecuentes los delitos que en los pueblos en que aquella estaba recibida. El gran duque Leopoldo, y la emperatriz de Rusia Isabel, abolieron esta pena en sus Estados, y no por eso se multiplicaron en ellos los delitos atrozes, ántes por el contrario, comparando los años en que la muerte estuvo en uso con los posteriores en que no lo estaba, se observó una disminucion mui considerable de delitos y delincuentes.

ESCRICHE, J. (1838), *Diccionario razonado de legislacion civil, penal, comercial y forense*, Imprenta de J. Ferrer de Orga, Valencia, pp. 422-423

f) Mujer

Esta voz abraza en general las solteras, las casadas y la viudas. Bajo el nombre de mujer, dice la lei, se entienden todas desde la soltera mayor de doce años; y bajo la palabra hombre se comprende tambien comunmente la mujer: *Enunciatio sermonis in sexu masculino faminas etiam comprehendit, nisi justa interpretatio aliud suadeat*. Así es que las prohibiciones y penas asignadas en las leyes al hombre, alcanzan igualmente á la mujer, y esta tiene las mismas obligaciones y derechos que aquel, escepto en aquellas cosas en las que se hallare escluida. Mas aunque la mujer se comprenda tambien (al marge L. 6, t 33,) bajo la palabra hombre, es cierto que la diferencia del sexo hace diferente la condicion de la mujer en muchos artículos del derecho. La mujer es núbil antes que el hombre y capaz antes que él de otorgar testamento y de otros actos civiles; pues lo es á los doce años cumplidos, al paso que el varon no lo es sino á los catorce: tambien puede casarse sin licencia (al marge L. 13, t. 1,) paterna en cumpliendo veintitres años, mientras que aquel no puede hacerlo sino siendo mayor (al marge L. 9 y 18,) de veinticinco; porque segun dicen los comentadores, (al marge lib. 10, N) así como el cuerpo de la mujer se desenvuelve y llega á su perfeccion antes que el del hombre, del mismo modo, adquiere su espíritu la prudencia necesaria á su sexo antes que el hombre adquiera la que exige el suyo.

La mujer es de un temperamento menos fuerte y sólido que el hombre, mas frágil y pundonorosa; y por eso su condicion es menos ventajosa en muchas cosas, y menos onerosa en otras. No se la castiga con tanto rigor, ni se le imponen penas mui dolorosas ni menos las de trabajos públicos; y á veces tiene una excusa en la ignorancia del derecho: *Faeminis in quibus dam causis jus ignorare permissum est*. (al marge Ls 21, t. 1 y 31, t. 14,) - No puede ser tutora sino de sus hijos y nietos; - ni asistir (al marge L. 4, t. 16,) como testigo en los testamentos, aunque puede serlo en las demas cosas, porque los testigos (al marge Ls. 1, t. 16 y 9, t.1,) del testamento

La Maseta, de la llegenda a la història

representaban entre los romanos la asamblea ó junta del pueblo, que era la única que podia hacer leyes, cuales eran testamentos;- ni acusar en juicio sino sobre delito de alta traicion ó por daño hecho á ella, ó á sus parientes dentro del cuarto grado, y demas personas (al marge L. 2, t. 1, P.7) con quienes está ligada;- ni ser procuradora judicial, ni demandar en juicio por otras personas que por sus parientes de la línea recta que fuesen viejos, enfermos ó impedidos y no tuviesen de quien valerse, y por los demas parientes solo en causas de servidumbre ó de apelacion de sentencia de muerte; (al marge L. 5, t. 5, P. 3) – ni ejercer los oficios y cargos públicos ó civiles, (al marge L. 4, t. 4, P. 3) *faeminae ab omnibus officiis civilibus vel publicis remotae sunt, et ideo nec iudices esse possunt, nec magistratum gerere, nec postulare, nec pro alio intervenire, nec procuratores existere.*

Tampoco puede salir fiadora por persona alguna, ni aun por sus hijos, ni por sus padres, (al marge L. 2, t. 12, P. 5) ni por su marido; pues como la fianza nada pierde de presente, se la podria persuadir ó engañar, con facilidad, y porque como dice la lei seria esponerla á concurrencia con los hombres, y al uso de cosas contrarias al recato y buenas costumbres que debe guardar. Así que será nula su fianza, excepto en los casos siguientes :-1º por la libertad de un esclavo :-2º por razon de dote, v. g. en favor del que la ofrece á otra mujer para que se case :-3º cuando cerciorada de no poder ni deber fiar, lo hace sin embargo renunciando voluntaria el derecho que la lei le concede :-4º si habiendo entrado fiadora, permanece en la fianza dos años, y la renueva despues ó entrega prenda al acreedor para la seguridad del débito :-5º si recibiere precio por la fianza :-6º si se vistiere de varon ó hiciere otro engaño para que la reciban por fiador en concepto de ser hombre :-7º cuando sale fiadora por su propia utilidad y provecho, como si fia por aquel que la hubiese fiado á ella :-8º cuando entrare por fiadora de alguno cuyos bienes heredare despues. (al marge L. 3, ib., ib.) Por las escepciones se echa de ver que el no poder ser fiadora la mujer no es precisamente una falta de facultad, sino un derecho ó privilegio que goza de no quedar comprometida por la fianza mas que en ciertos casos, puesto que puede renunciarlo siempre que quiera, con tal que lo haga con todo conocimiento.

La mujer mayor de veinticinco años, que no está casada ni bajo la patria potestad, y tiene la libre administracion de sus bienes, puede obligarse como principal, del mismo modo que cualquier hombre, sin licencia de nadie; y por consiguiente puede comprar, vender, tomar y dar prestado, comparecer en juicio, y hacer otros contratos, como igualmente obligarse por su acreedor ó consentir en ser reconvenida por lo que este debe; pero aunque se la puede compeler judicialmente á observar los contratos que hubiere hecho, procediéndose en caso necesario contra sus bienes, no ha de obrarse nunca contra su persona, ni se la ha de poner presa, sino por deuda que provenga de

La Maseta, de la llegenda a la història

delito ó cuasi-delito; bajo el supuesto, que no puede la mujer renunciar este privilegio. (al marge L. 4, t. 11, lib. 10, N. R. Véase la 3, t. 7, P. 3.)

La pena de muerte que se hubiere impuesto á una mujer embarazada, no puede ejecutarse hasta despues del parto, bajo el supuesto de que debe ser condenado como homicida el que contraviniera á esta disposicion. Se tiene ademas (al marge L. 11, t. 31, P.7.) por mui conforme á razon y al espíritu de la lei que se practique lo mismo cuando haya de sufrir la mujer embarazada otra pena corporal y afflictiva, de que podria seguirse su muerte; y aun deberá dilatarse la ejecucion de ella hasta que convalezca de su parto, porque con su debilidad pudiera morir y ser mayor su castigo que su delito.

ESCRICHE, J. (1838), *Diccionario razonado de legislacion civil, penal, comercial y forense*, Imprenta de J. Ferrer de Orga, Valencia, pp. 424-425

g) Mujer casada

Debe fidelidad y obediencia (al marge L. 1 y 7, t. 2, P. 4.) á su marido: fidelidad, por razon de la obligacion que ha contraido, y por evitar el riesgo, de introducir hijos estraños en la familia; y obediencia, porque este homenaje, rendido al poder protector del marido, es una consecuencia necesaria de la sociedad conyugal, que no podria subsistir si el uno de los esposos no estuviese subordinado al otro. La mujer tiene tambien obligacion de habitar en compañía de su marido, y seguirle al paraje en que creyere oportuno fijar su residencia. Mas, ¿puede el marido reclamar el auxilio de la fuerza pública para compeler á la mujer á cumplir con esta obligacion? Habiéndose dado mutuamente los esposos el uno al otro, y siendo el objeto principal del matrimonio la procreacion de hijos, no existiera realmente el contrato, si fuese posible al uno de los consortes sustraerse á la cohabitacion comun; pero ¿de qué serviria emplear la fuerza para hacer que la mujer fuese ó se mantuviese en la casa conyugal? Nunca se podria evitar que se escapase cuando quisiera, á no ser que se la tuviese encerrada, lo que no es admisible. No tiene pues mas medios el marido para forzar á su mujer á volver al domicilio comun, que negarle los alimentos y la participacion de los beneficios de la sociedad conyugal ó comunion de bienes. Véase *Divorcio*.

La mujer que se casa pierde la facultad de ejercer por sí sola la mayor parte de sus derechos civiles: el interes de la asociacion conyugal y la deferencia que debe á su marido la obligan á no hacer jamas cosa importante sin su autorizacion. No puede por tanto la mujer sin licencia del marido hacer contrato, ni separarse del que tuviere hecho, ni dar por libre á nadie de él ; ni hacer cuasi-contrato, ni estar en juicio (al marge L. 11, t. 1, lib.10, N. R.) (*stare in judicio*) demandando ni defendiendo por sí ó por procurador; ni repudiar herencia (al marge L. 10, t. 20, lib.10, N. R.) por

La Maseta, de la llegenda a la història

testamento ó *ab intestato*, pero sí aceptarla con beneficio de inventario y no de otro modo. El marido puede dar licencia general á su mujer para contraer y hacer todo lo que no podria sin ella, y así vale cuauto hiciere. (al marge L. 12, t. 1, lib. 10, N. R.) Puede simismo el marido ratificar general ó especialmente lo hecho por su mujer sin su permiso. (al marge L. 14, ib., ib.) El juez con conocimiento de causa legítima ó necesaria debe compaler al marido á que dé licencia á su mujer para todo lo que no podria hecer sin ella; y si no la diere, puede el juez darla. En el caso que el marido de halle en estado de demencia, ó de que estando ausente no se espere su próxima venida, ó corra peligro en la tardanza, puede el juez con conocimiento de causa necesaria ó útil á la mujer, darla la licencia que él le habia de dar, y lo hecho con esta licencia queda tan válido como si el marido la hubiera dado. (al marge L. 13 y 15, ib., ib.) Mas no necesita la mujer la espresada licencia para usar contra su marido de sus acciones civiles y criminales;- ni para defenderse en materia criminal, pues como la negativa del marido no puede detener la vindicta pública, es preciso que la mujer tenga derecho de rechazar la acusacion que se entabla contra ella,- ni tampoco para hacer testamento, el cual no ha de tener efecto sino despues de su muerte cuando ya no existirá la potestad del marido.

Si la mujer es menor de veinticinco años, y concurre á algun contrato en que haya de hipotecar, ceder ó enajenar sus bienes, debe el marido pedir al juez que le nombre curador para que intervenga en la celebracion de aquel; pues la emancipacion que adquiere por el matrimonio solo sirve para que su padre no tenga poder sobre ella ni vuelva á tenerle despues que enviude, mas no para que sea reputada mayor y capaz de gobernarse. (al marge L. 3, t. 17, P. 6. Véase la 7, t.2, lib. 10, N. R.)

La mujer casada no queda obligada en su persona ni en sus bienes por fianza que hiciere el marido; ni puede obligarse como fiadora de este, aun cuando se diga que la deuda se convirtió en beneficio de ella. Si se obliga de mancomun con su marido en algun contrato, á nada queda obligada, sino es que se pruebe haberse convertido la deuda en provecho, en cuyo caso ha de pagar á prorrata del que se le siguió, no consistiendo este en las cosas que el marido tiene obligacion de darle, como el vestido, comida y demas necesario, escepto que la tal fianza y obligacion de mancomun sea por pechos ó derechos reales. (al marge Ls. 2 y 3. t. 11, lib. 10, N. R.)

La mujer casada que sea mayor de veinte años puede ejercer el comercio, teniendo para ello autorizacion espresa de su marido, dada en escritura pública, ó bien estando separada legítimamente de su cohabitacion. En el primer caso están obligados á las resultas del tráfico los bienes dotales de la mercadera, y todos los derechos que ambos cónyuges tengan en la comunidad social; y en el

segundo lo están solamente los bienes de que la mujer tuviese la propiedad, usufructo y administracion cuando se dedicó al comercio, los dotales que se restituyan por sentencia legal, y los que adquiriera posteriormente. La mujer comerciante puede hipotecar los bienes inmuebles de su pertenencia para seguridad de las obligaciones que contraiga como tal; pero no los inmuebles propios del marido, ni los que pertenezcan en comun á ambos cónyuges, si en la escritura de autorizacion no se le dio espresamente esta facultad. (al marge Cod. De com. Art. 5,6 y 7.) Véase *Adulterio, Bienes dotales, Bienes estradotales, Bienes gananciales, Donacion entre cónyuges, Divorcio, Lenocinio, Marido, Madre, matrimonio.*

ESCRICHE, J. (1838), Diccionario razonado de legislacion civil, penal, comercial y forense, Imprenta de J. Ferrer de Orga, Valencia, pp. 424-426

h) Parricida

El que mata á su padre, abuelo ó bisabuelo, hijo, nieto ó biznieto, hermano, tio ó sobrino, marido ó mujer, suegro ó suegra, yerno ó nuera, padrastro, madrastra, entonado ó patrono. Antiguamente, y hablando con rigor, solo era parricida el que mataba á sus padres; pero tambien se llamó despues así por la leyes romanas y luego por las nuestras el que mata a cualquiera de las personas que hemos indicado. El célebre Solon no quiso establecer en Atenas pena alguna contra los parricidas, no pudiendo persuadirse que hubiese jamas una persona tan perversa que osase romper los vínculos mas sagrados y dulces de la naturaleza, y arrojarse al crimen más horroroso y repugnante; mas como la triste esperiencia nos demuestra que no hai maldad que no sea incapaz el hombre, se hubo por fin de escogitar penas extraordinarias y severas contra los que atentan á la vida de los autores de sus dias: *Attamen, tu ait Cicero in oratione pro Roscio, quia nihil tam sanctum est, quod non aliquando violet andacia, excogitatum, fuit in parricidas singulare supplicium, tu illos quos naturae honestas in officio retinere no possit, poenat mugnitude a maleficio aunmoveret.* En Egipto se atormentaban al parricida metiéndole cañas puntiagudas en todas las partes del cuerpo, y luego se le arrojaba sobre un monton de espinas á que se prendia fuego. El matador de su hijo debia de tener en sus brazos el triste cadáver por espacio de tres dias y tres noches continuas, y despues quedaba abandonado al terrible suplicio de sus remordimientos. En Roma se ordenó por los Decenviros que el parricida fuese arrojado al rio con la cabeza cubierta y metido en un saco de cuero: cuyo castigo agravaron despues la leyes de las doce tablas mandando que en el saco se metiesen un perro, una víbora y un mono, para que privado de todos los elementos y abandonado al furor de estos animales, esperimentase el culpado todos los suplicios y quedase privado de

La Maseta, de la llegenda a la història

sepultura; y por fin en tiempo del emperador Adriano se dispuso que el parricida fuese quemado vivo ó arrojado a la furia de las fieras.

Según el Fuero Juzgo, ha de morir el parricida del mismo modo que dió la muerte, y sus bienes han de aplicarse á sus hijos y á los del muerto por mitad, ó no habiéndolos á los parientes mas próximos de aquel que acusasen el delito; pero las Partidas adoptaron y aun agravaron las penas de la doce tablas, estableciendo que el que mate con armas ó yerbas, publica ó secretamente, á cualquiera de los parientes espresados, y el que le diere ayuda ó consejo para ello, sea azotado y luego encerrado con un perro, un gallo, una culebra y un gimio ó mono en un saco de cuero, que cosido se arroje al mar ó rio mas inmediato; que en la misma pena incurra el que compre yerbas ó pozoña para matar á su padre y procure dárselas, aunque no lo consiga; y que si noticioso de ello alguno de sus hermanos, no diere aviso pudiendo, sea desterrado por cinco años. El rigor de la Partidas se ha mitigado en la práctica; y lo que se acostumbra es llevar al reo al patíbulo arrastrando, esto es, sostenido per personas caritativas en un seron de esparto con asas alrededor, quitarle la vida, meter luego el cadáver en un cubo donde están pintados los referidos animales, hacer la ceremonia de arrojarle al rio, y concluida, darle sepultura eclesiástica.

ESCRICHE, J. (1838), Diccionario razonado de legislacion civil, penal, comercial y forense, Imprenta de J. Ferrer de Orga, Valencia, pp. 470-471

i) Parricidio

La muerte violenta que alguno da á su padre ó madre ó á algun otro pariente, como se ha indicado en el artículo anterior. Parecia no obstante que este crimen deberia circunscribirse á la muerte violenta de aquellos de quienes se recibe ó a quienes se da mediata ó inmediatamente el sér, de la mujer ó del marido y del hermano; pues entre estas personas unidas con los vínculos mas estrechos y las demas espresadas en la lei hai no poca diferencia, y las personas estrañas solo pueden cometer un simple homicidio. Véase *Parricida é Infanticidio*.

ESCRICHE, J. (1838), Diccionario razonado de legislacion civil, penal, comercial y forense, Imprenta de J. Ferrer de Orga, Valencia, p. 471

j) Pena

Un mal de pasion que la lei impone por un mal de accion; ó bien, un mal que la lei hace al delincuente por el mal que él ha hecho con su delito. La pena pues produce un mal lo mismo que el delito; pero el delito produce mas mal que bien, y la pena al contrario mas bien que mal. La lei dice en una parte que la pena es *galardon y acabamiento de los malos fechos*, y en otra *que es enmienda*

La Maseta, de la llegendà a la història

de pecho, ó escarmiento que es dado á algunos por los yerros que hicieron. El fin de la pena es reparar en cuanto sea posible el mal causado por el delito, quitar al delincuente la voluntad ó el poder de reincidir, y contener por medio del temor los designios de los que intenten imitarle.

Las especies de penas señaladas por la lei de Partida son siete, cuatro mayores y tres menores, á saber: 1^a la de muerte ó perdimiento de miembro: – 2^a la de trabajo perpetuo en los metales ó labores del rei:– 3^a la de destierro perpetuo á isla ú otro lugar cierto, con ocupacion de todos los bienes: – 4^a la de perpetua prision, que solo puede darse al siervo, segun dice la lei, porque la cárcel no es para castigo de los presos, sino para guardarlos hasta que sean juzgados: – 5^a la de destierro perpetuo á isla sin confiscacion de bienes: – 6^a la de infamia, privacion de oficio, ó suspension temporal en el uso de él: – 7^a la de azotes, heridas y deshonor pública, poniendo al reo en la picota, ó al sol desnudo y untado con miel para que le piquen las moscas. La pena de perdimiento de miembro, ó sea la mutilacion, no está ya en uso, como ni tampoco la de heridas ni la de esponer al reo untado con miel para que le piquen las moscas, bien que lo está la de sacarle y pasearle por las calles untado con miel y cubierto de plumas. Las penas de trabajos públicos, destierro y prision, ya no son perpetuas, sino que se imponen solo por cierto tiempo que no puede pasar de diez años; bien que á vezes se suelen aplicar con la *calidad de retencion*, en cuyo caso no adquiere el reo su libertad aun cumplidos los diez años, sino previa licencia del rei ó del tribunal que dió la sentencia. Otras penas menores hai que se aplican segun el arbitrio del juez por delitos leves; y entre ellas son mui frecuentes las multas ó penas pecuniarias. Está prohibido señalar la cara á ningun reo, quemándole con fuego, ó cortándole la nariz, ó sacándole los ojos, ó haciendo otra cosa que le afee. Tambien está prohibida la pena de apedreo, crucifixion y despeño; y se halla ya desterrada de la práctica la de muerte de fuego, asaeteo y esposicion á las fieras, como igualmente la de corte ú horadamiento de lengua, y otras demasiado crueles que estaban prescritas por las leyes. El género de muerte que suele usarse es el de horca, garrote ó arcabuzo, según las circunstancias de las personas. La confiscacion de bienes no puede hacerse sino en los casos prevenidos por la lei, deduciendo siempre la dote y árras de la mujer y deudas contraidas hasta el dia de la sentencia; bajo el concepto de que á nadie se han de confiscar todos los bienes, teniendo ascendientes ó descendientes, sino al juzgado por traidor y en los otros casos que estén espresos.

Debe darse á los delincuentes el castigo que las leyes designan; pero la desigualdad de ellos y la diferencia de los tiempos en que cometen sus delitos, exige por fuerza el aumento ó disminucion de sus penas. Antes de su imposicion, debe proceder el juez con mucho cuidado á la averiguacion del delito, de modo que resulte bien probado, con las circunstancias de su ejecucion; pues el hecho á

La Maseta, de la llegenda a la història

sabiéndas ha de ser castigado con las penas establecidas, el causado por culpa de alguno con menor pena, y con ninguna el ocurrido por ocasion. Pero por el mero pensamiento malo no se merece pena, *cogitationis paenam nemo patitur*, á no ser que se empieze á poner por otra en la traicion, homicidio ó rapto de mujer, y no quede por el delincuente su ejecucion; pero en otros delitos menores que estos tres, no merece pena alguna el que los piensa y procede á ejecutarlos, si se arrepintiere ántes de su cumplimiento. – No puede imponerse la pena sino despues de acreditado completamente ó confesado el delito en juicio, y con arreglo á lo alegado y probado por ambas partes; pero jamas por sospechas, señales ni presunciones, especialmente cuando la pena ha de ser de muerte ó perdimiento de miembro, pues en tal caso deben ser las pruebas tan ciertas y claras como la luz, de manera que no pueda haber duda alguna. No estando el delito claramente probado, ó siendo dudoso, debe el juez inclinarse mas á absolver que á condenar al reo, por ser mas justo dejar sin pena al que la merezca que imponerla al inocente.

En la imposicion de la pena ha de tener en consideracion á la persona del reo, á la persona ofendida, al tiempo y lugar del delito, al modo de su ejecucion, á su mayor ó menor gravedad, y á las circunstancias del delincuente. Á la *persona del reo*; pues mayor castigo corresponde al siervo que al libre, al villano que al hidalgo, al mancebo que al viejo y mozo; y así al hidalgo ú hombre honrado por su ciencia ú otra bondad no debe darse muerte afrentosa, al menor de diez años y medio no se dará pena alguna, y al menor de diez y siete se debe minorar la correspondiente á los mayores. A la *persona ofendida*; pues siendo padre, señor, superior ó amigo del reo, merece este mas pena que delinquiese contra otro sin ninguna de estas calidades. Al *tiempo y lugar del delito*; pues el ejecutado de noche merece pena mas grave que el hecho de dia; y mayor el cometido en iglesia, casa real, audiencia de juez ó casa de amigo, que el que se ejecutare en otro paraje. Al *modo de la ejecucion del delito*; pues con mas rigor se castiga al homicidio á traicion ó aleve, que el ocurrido en riña ó en otra forma, y mas el robo que el hurto. Á la *mayor ó menor gravedad del delito*; para poder aplicar la pena proporcionada. Á las *circunstancias del delincuente*; pues la pena debe adaptarse á ellas: y así es que siendo pecuniaria, que de darse menor al pobre que al rico, de modo que pueda cumplirse. Con cuidadosa atencion á estos principios puede el juez aumentar, disminuir ó quitar las penas, según estime justo. – Las penas se ejecutan en público, pregonándose los delitos al mismo tiempo, para que sirvan de escarmiento. Véase *Azotes, Confiscacion, Destierro y Desterrado, Infamia, Marca, Muerte y Muerte civil, Multa, Mutilacion, Interpretacion de las leyes, Prision*.

Las penas deben ser proporcionadas a los delitos: *Adsit regula peccatis que paenas irroget aequas*. – El mal de la pena debe sobrepujar al provecho del delito; porque para estorbar el delito es necesario que el motivo que reprime sea mas fuerte que el motivo que seduce, y porque una pena insuficiente es un mal mayor que un exceso de rigor, pues una pena insuficiente es un mal sin provecho alguno. Mas no se deduzca de aquí que las penas deben ser atrozes, pues entónces serian dispendiosas é injustas y darían ocasión á la impunidad: basta que el motivo represivo que presenta la pena sea mas fuerte que el motivo seductor que presenta el delito, y que el hombre pierda mas en la pena que lo que puede ganar en el delito. – Cuanto mas incierta y mas facil de evitar sea una pena, tanto mas grave debe ser, para contrabalanzear las probabilidades de la impunidad; y por el contrario, cuanto mas inevitable sea una pena, tanto mas lijera puede ser; debiendo procurarse que siga al delito tan inmediatamente como sea posible, porque la distancia de la pena aumenta su incertidumbre. Una pena moderada, pero inevitable, previene los delitos mejor que una pena demasiado grave que puede eludirse con facilidad; y cuanto mas de cerca siga al delito, tanto mayor sera su impresion sobre el espíritu de los hombres: *culpam paena premat comes*. – Si concurren dos delitos de gravedad desigual, el mayor debe ser castigado con una pena mas fuerte, para dar al delincuente un motivo de detenerse en el menor. El ladron de caminos empezará asesinando, para tener ménos denunciadores y testigos de su delito, si ve que la misma pena le amenaza por el robo solo que por el robo y el asesinato juntos. – No debe imponerse la misma pena por el mismo delito á todos los delincuentes sin escepcion, sino que debe atenderse á las circunstancias de cada uno: porque efectivamente las mismas penas nominales no son las mismas penas reales: la misma multa será un juego para el rico, y un acto de opresion para el pobre: la misma prision causará la ruina de un hombre de negocios, la muerte de un viejo achacoso, un deshonor eterno á una mujer, y será sin consecuencia para otros individuos.

ESCRICHE, J. (1838), Diccionario razonado de legislacion civil, penal, comercial y forense, Imprenta de J. Ferrer de Orga, Valencia, pp. 484-486

5.2.2.3. Codi penal de 1822

TITULO PRELIMINAR

CAPÍTULO TERCERO

De las penas y sus efectos, y del modo de ejecutarlas

...

ART. 37. Desde la notificacion de la sentencia se anunciará al público por carteles el dia, hora y sitio de la ejecucion, con el nombre, domicilio y delito del reo.

La Maseta, de la llegenda a la història

ART. 38· El reo condenado á muerte sufrirá en todos casos la de garrote, sin tortura alguna ni otra mortificacion previa de la persona, sino en los términos prescritos en este capítulo.

ART. 39· La ejecucion será siempre pública, entre once y doce de la mañana; y no podrá verificarse nunca en domingo ni dia feriado, ni en fiesta nacional, ni en el dia de regocijo de todo el pueblo. La pena se ejecutará sobre un cadalso de madera ó de mampostería, pintado de negro, sin adorno ni colgadura alguna en ningun caso, y colocado fuera de la poblacion; pero en sitio inmediato á ella, y proporcionado para muchos espectadores.

ART. 40· El reo será conducido desde la carcel al suplicio con túnica y gorro negros, atadas las manos, y en una mula, llevada del diestro por el ejecutor de la justicia, siempre que no haya incurrido en pena de infamia. Si se le hubiere impuesto esta pena con la de muerte, llevará descubierta la cabeza, y será conducido en un jumento en los términos espresados. Sin embargo el condenado á muerte por traidor llevará atadas las manos á la espalda, descubierta y sin cabello la cabeza, y una soga de esparto al cuello. El asesino llevará la túnica blanca con soga de esparto al cuello. El parricida llevará igual túnica que el asesino, descubierta y sin cabello la cabeza, atadas las manos á la espalda, y con una cadena de hierro al cuello, llevando un extremo de esta el ejecutor de la justicia, que deberá preceder cabalgado en una mula. Los reos sacerdotes que no hubieren sido previamente degradados llevarán siempre cubierta la corona con un gorro negro.

ART. 41· En todos los casos llevará el reo en el pecho y en la espalda un cartel que con letras grandes anuncie su delito de *traidor, homicida, asesino, reincidente en tal crimen (?)*. Le acompañarán siempre dos sacerdotes, el escribano y alguaciles enlutados, y la escolta correspondiente.

ART. 42· Al salir el reo de la carcel, al llegar al cadalso, y á cada doscientos á trescientos pasos en el camino, publicará en alta voz el pregonero público el nombre del delincuente, el delito por que se le hubiere condenado, y la pena que se le hubiere impuesto.

ART. 43· Así en las calles del tránsito como en el sitio de la ejecucion debe reinar el mayor orden; pena de ser arrestado en el acto cualquiera que lo turbare, pudiendo ademas ser corregido sumariamente, según el esceso, con dos á quince dias de carcel, ó con una multa de uno á ocho duros. Los que levantaren grito ó dieren voz, ó hicieren alguna tentativa para impedir la ejecucion de la justicia, serán castigados como sediciosos, y esta disposicion se publicará siempre en los pregones.

ART. 44· Al reo no le será permitido hacer arenga ni decir cosa alguna al público ni á persona determinada, sino orar con los ministros de la religion que le acompañen.

La Maseta, de la llegenda a la història

ART. 45· Sobre el sitio en que haya de sufrir la muerte, y en la parte mas visible, se pondrá otro cartel que anuncie con letras grandes lo mismo que el pregon.

ART. 46· Ejecutada la sentencia, permanecerá el cadaver espuesto al público en el mismo sitio hasta puesto el sol. Despues será entregado á sus parientes ó amigos, si lo pidieren, y si no, será sepultado por disposicion de las autoridades, ó podrá ser entregado para alguna operación anatómica que convenga. Esceptúanse de la entrega los cadáveres de los condenados por traicion ó parricidio, á los cuales se dará sepultura eclesiástica en el campo y en sitio retirado, fuera de los cementerios públicos, sin permitirse poner señal alguna que denote el sitio de su sepultura.

Codigo Penal Español, Decretado por la Córtes en 8 de junio, sancionado por el Rey, y mandado promulgar en 9 de julio de 1822, Madrid en la Imprenta Nacional, Año de 1822, pp 8-11.